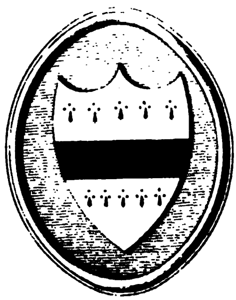
C. CORNELII

TACITI

OPERA OMNIA.

TOMUS SECUNDUS.

SUMPTIBUS EDITORIS EXCUDEBANT

LONDINI

M. RITCHIE & J. SAMMELLS

M. DCC. XC.

BREVIARIUM

LIBRI UNDECIMI.

I. *VALERIUS Asiaticus, Vitellii; Poppæa, Messalinæ artibus evertuntur.* IV. *Equitibus Romanis perniciem adfert insomnium.* V. *In advocatorum perfidiam lex Cincia flagitatur: pecuniis, quas caperent, positus modus.* VIII. *Parthi discordant: Bardanes cæditur: regnat Gotarzes.* XI. *Ludi sæculares.* XII. *Insana Messalinæ & Silii libido.* XIII. *Claudius, matrimonii sui ignarus, munia censoria usurpat: tres novas literas addit.* XV. *Senatusconsultum de haruspicum disciplinâ.* XVI. *Cheruscorum gens regem Româ petit.* XVIII. *Corbulo Chaucos reprimit: alia moliturus, cæso Gannasco, ni Claudius, ducis virtutem veritus, novam in Germanias vim prohibuisset.* XXI. *Curtii Rufi obscuritas & incrementa.* XXII. *Cn. Novius cum ferro in Principem deprehensus. Quæsturæ origo ac*

vices. XXIII. *De supplendo senatu agitatur. Galli, civitate Romanâ pridem donati, jus adipiscendorum in Urbe honorum, causam eorum orante Principe, adsequuntur.* XXV. *Lustrum conditum.* XXVI. *Messalina, Silio palam nubit. Claudius trepidat: libertorum tamen impulsu in uxorem & libidinum ministros animadvertit.* XXXVIII. *Decreta Narcisso quæstoria insignia.*

Hæc gesta annis fere duobus.

A. U. C.	J. C.		
DCCC.	47.	Coss.	Ti. Claudio Cæsare IV, L. Vitellio III.
DCCCI.	48.	Coss.	Aulo Vitellio, L. Vipsanio Poblicolâ.

C. CORNELII
TACITI
ANNALES.
LIBER UNDECIMUS.

. . . .

. . NAM VALERIUM Asiaticum, bis consulem, fuisse quondam adulterum ejus credidit: pariterque hortis inhians, quos ille a Lucullo cœptos insigni magnificentiâ extollebat, Suilium accusandis utrisque immittit. Adjungitur Sosibius, Britannici educator, qui per speciem benevolentiæ moneret Claudium, "cavere vim atque "opes Principibus infensas: præcipuum auctorem "Asiaticum interficiendi Cæsaris, non extimuisse "in concione populi Romani fateri, gloriamque "facinoris ultro petere: clarum ex eo in Urbe, "ditâ per provincias famâ, parare iter ad Ger-"manicos exercitus; quando genitus Viennæ, "multisque & validis propinquitatibus subnixus, "turbare gentiles nationes promptum haberet." At Claudius, nihil ultrà scrutatus, citis cum mi-

litibus, tamquam opprimendo bello, Crifpinum prætorii præfectum mifit: a quo repertus eft apud Baias, vinclifque inditis, in Urbem raptus.

II. NEQUE data fenatûs copia: intra cubiculum auditur, Meffalinâ coram, & Suilio "corruptionem militum, quos pecuniâ & ftupro in omni flagitio obftrictos" arguebat, exin "adulterium Poppææ," ac poftremùm "mollitiam corporis" objectante. Ad quod victo filentio, prorupit reus, & "Interroga," inquit, "Suili, filios tuos, virum me effe fatebuntur:" ingreffufque defenfionem, commoto majorem in modum Claudio, Meffalinæ quoque lacrimas excivit: quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium, ne elabi reum fineret. Ipfa ad perniciem Poppææ feftinat, fubditis, qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent: adeò ignaro Cæfare, ut, paucos poft dies, epulantem apud fe maritum ejus Scipionem percunctaretur, "cur fine uxore difcubuiffet?" atque ille "functam fato" refponderet.

III. SED CONSULTANTI fuper abfolutione Afiatici, flens Vitellius commemoratâ vetuftate amicitiæ, utque Antoniam, Principis matrem, pariter obfervaffent, dein percurfis Afiatici in rempublicam officiis recentique adversùs Britanniam militiâ, quæque alia conciliandæ mifericordiæ videbantur: liberum ei mortis arbitrium permifit: &

ſecuta ſunt Claudii verba, in eamdem clementiam. Hortantibus dehinc quibuſdam inediam & lenem exitum, "remittere beneficium" Aſiaticus ait: & uſurpatis quibus inſueverat exercitationibus, lauto corpore, hilarè epulatus, cùm ſe honeſtiùs calliditate Tiberii, vel impetu C. Cæſaris periturum dixiſſet, quàm quòd fraude muliebri & impudico Vitellii ore caderet, venas exſolvit: viſo tamen antè rogo, juſſoque transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. Tantum illi ſecuritatis noviſſimæ fuit.

IV. VOCANTUR poſt hæc patres, pergitque Suilius addere reos equites Romanos inluſtres, quibus *Petra* cognomentum; ac cauſa necis, quòd domum ſuam Valerii & Poppææ congreſſibus præbuiſſent. Verùm "nocturnæ quietis ſpecies" alteri objecta, "tamquam vidiſſet Claudium ſpiceâ coronâ evinctum, ſpicis retro converſis: eâque imagine gravitatem annonæ dixiſſet." Quidam "pampineam coronam albentibus foliis viſam," atque "ita interpretatum" tradidêre, "vergente autumno mortem Principis oſtendi." Illud haud ambigitur, qualicumque inſomnio, ipſi fratrique perniciem adlatam. Seſtertiûm quindecies, & inſignia præturæ Criſpino decreta. Adjecit Vitellius ſeſtertiûm decies Soſibio: "quòd Britannicum præceptis, Claudium conſiliis juvaret." Rogatus ſententiam & Scipio: "cùm

" idem," inquit, " de admiſſis Poppææ, ſentiam, " quod omnes, putate me idem dicere, quod om- " nes." Eleganti temperamento inter conjugalem amorem, & ſenatoriam neceſſitatem.

V. CONTINUUS inde & ſævus accuſandis reis Suilius, multique audaciæ ejus æmuli. Nam cuncta legum & magiſtratuum munia in ſe trahens Princeps, materiam prædandi patefecerat: nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quàm advocatorum perfidia: adeò ut Samius inſignis eques Romanus, quadringentis nummorum millibus Suilio datis, & cognitâ prævaricatione, ferro in domo ejus incubuerit. Igitur incipiente C. Silio, conſule deſignato, cujus de potentiâ & exitio in tempore memorabo, conſurgunt patres, legemque Cinciam flagitant; quâ cavetur antiquitus, ne quis ob cauſam orandam pecuniam donumve accipiat.

VI. DEINDE obſtrepentibus his quibus ea contumelia parabatur, diſcors Suilio Silius acriter incubuit, " veterum oratorum" exempla referens, " qui famam in poſteros, præmia eloquentiæ co- " gitaviſſent pulcherrima. Alioquin & bonarum " artium principem ſordidis miniſteriis fœdari: " ne fidem quidem integram manere, ubi magni- " tudo quæſtuum ſpectetur. Quòd ſi in nullius " mercedem negotia ſint, pauciora fore: nunc " inimicitias, accuſationes, odia, & injurias fo-

" veri; ut, quomodo vis morborum pretia me-" dentibus, ſic fori tabes pecuniam advocatis " ferat. Meminiſſent C. Aſinii, & Meſſalæ, ac " recentiorum Arruntii & Æſernini: ad ſumma " provectos incorruptâ vitâ & facundiâ." Talia dicente conſule deſignato, conſentientibus aliis, parabatur ſententia, quâ lege " repetundarum te-" nerentur:" cùm Suilius, & Coſſutianus, & ceteri, qui non judicium (quippe in manifeſtos) ſed pœnam ſtatui videbant, circumſiſtunt Cæſarem, antè acta deprecantes. Et poſtquam annuit, agere incipiunt.

VII. " QUEM ILLUM tantâ ſuperbiâ eſſe, ut " æternitatem famæ ſpe præſumat? uſui & rebus " ſubſidium præparari, ne quis inopiâ advoca-" torum potentioribus obnoxius ſit. Neque ta-" men eloquentiam gratuitò contingere: omitti " curas familiares, ut quis ſe alienis negotiis in-" tendat: multos militiâ, quoſdam exercendo " agros tolerare vitam: nihil a quoquam expeti, " niſi cujus fructus antè providerit. Facilè Aſi-" nium, & Meſſalam, inter Antonium & Au-" guſtum bellorum præmiis refertos, aut ditium " familiarum heredes Æſerninos & Arruntios, " magnum animum induiſſe. Prompta ſibi ex-" empla, quantis mercedibus P. Clodius, aut C. " Curio, concionari ſoliti ſint: ſe, modicos ſena-" tores, quietâ republicâ, nulla, niſi pacis, emo-

" lumenta petere: cogitaret plebem, quæ togâ " enitefceret: fublatis ftudiorum pretiis, etiam " ftudia peritura." Ut minùs decora hæc, ita haud fruftra dicta Princeps ratus, capiendis pecuniis pofuit modum, ufque ad dena feftertia, quem egreffi repetundarum tenerentur.

VIII. SUB idem tempus Mithridates, quem imperitaffe Armeniis, & ad præfentiam Cæfaris vectum memoravi, monente Claudio, in regnum remeavit, fifus Pharafmanis opibus. Is rex Iberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat " difcor-" dare Parthos: fummaque imperii ambigua, " minora fine curâ haberi." Nam inter Gotarzis pleraque fæva (qui necem fratri Artabano, conjugique ac filio ejus properaverat, unde metus ejus in ceteros) accivêre Bardanen. Ille, ut erat magnis aufis promptus, biduo tria millia ftadiorum invadit, ignarumque & exterritum Gotarzen proturbat: neque cunctatur, quin proximas præfecturas corripiat, folis Seleucenfibus dominationem ejus abnuentibus: in quos, ut patris fui quoque defectores, irâ magis, quàm ex ufu præfenti accenfus, implicatur obfidione urbis validæ, & munimentis objecti amnis, muroque & commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes, Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovat: coactufque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos caftra contulit.

IX. TUNC, diſtractis Orientis viribus, & quónam inclinarent incertis, caſus Mithridati datus eſt occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda caſtellorum ardua, ſimulque Ibero exercitu campos perſultante. Nec enim reſtitêre Armenii, fuſo, qui prœlium auſus erat, Demonacte præfecto. Paullulum cunctationis attulit rex minoris Armeniæ Cotys, verſis illuc quibuſdam procerum; dein literis Cæſaris coërcitus: & cuncta in Mithridaten fluxêre, atrociorem, quàm novo regno conduceret. At Parthi imperatores, cùm pugnam pararent, fœdus repentè faciunt, cognitis popularium inſidiis, quas Gotarzes fratri patefecit: congreſſique, primò cunctantur; deinde complexi dextras, apud altaria deûm pepigêre, "fraudem "inimicorum ulciſci, atque ipſi inter ſe conce-"dere." Potior Bardanes viſus retinendo regno. At Gotarzes, ne quid æmulationis exſiſteret, penitus in Hyrcaniam abiit: regreſſoque Bardani deditur Seleucia, ſeptimo poſt defectionem anno; non ſine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluſerat.

X. EXIN validiſſimas præfecturas invaſit: & reciperare Armeniam parabat, ni a Vibio Marſo, Syriæ legato, bellum minitante, cohibitus foret. Atque interim Gotarzes pænitentiâ conceſſi regni, & revocante nobilitate, cui in pace durius ſervitium eſt, contrahit copias: & huic contrà itum

ad amnem Erinden: in cujus tranſgreſſu multùm certato, pervicit Bardanes, proſperiſque prœliis medias nationes ſubegit ad flumen Sinden, quod Dahas Arioſque diſterminat. Ibi modus rebus ſecundis poſitus: nam Parthi, quamquam victores, longinquam militiam aſpernabantur. Igitur, exſtructis monimentis, quibus opes ſuas teſtabatur, nec cuiquam antè Arſacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur: ingens gloriâ, atque eò ferocior, & ſubjectis intolerantior: qui dolo antè compoſito, incautum venationique intentum interfecêre, primam intra juventam, ſed claritudine paucos inter ſenum regum, ſi perinde amorem inter populares, quàm metum apud hoſtes, quæſiviſſet. Nece Bardanis turbatæ Parthorum res, inter ambiguos, quis in regnum acciperetur. Multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdaten, prolem Phraatis, obſidio nobis datum. Deinde prævaluit Gotarzes: potituſque regiam, per ſævitiem ac luxum adegit Parthos mittere ad Principem Romanum occultas preces, quîs "permitti Meherdaten patrium ad faſtigium" orabant.

XI. IISDEM conſulibus ludi ſæculares octingenteſimo poſt Romam conditam, quarto & ſexageſimo quàm Auguſtus ediderat, ſpectati ſunt. Utriuſque Principis rationes prætermitto, ſatis narratas libris quibus res imperatoris Domitiani

compoſui : nam is quoque edidit ludos ſæculares, iiſque intentiùs adfui, ſacerdotio quindecimvirali prædítus, ac tum prætor: quod non jactantiâ refero, ſed quia collegio quindecimvirûm antiquitus ea cura, & magiſtratus potiſſimùm exſequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio Circenſibus ludis, cùm pueri nobiles equis ludicrum Trojæ inirent, interque eos Britannicus, imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentum Neronis adſcitus, favor plebis acrior in Domitium, loco præſagii acceptus eſt: vulgabaturque "adfuiſſe in- "fantiæ ejus dracones in modum cuſtodum;" fabuloſa & externis miraculis adſimulata : nam ipſe, haudquaquam ſuî detractor, "unam omnino an- "guem in cubiculo viſam" narrare ſolitus eſt.

XII. VERUM inclinatio populi ſupererat ex memoriâ Germanici, cujus illa reliqua ſuboles virilis: & matri Agrippinæ miſeratio augebatur, ob ſævitiam Meſſalinæ: quæ ſemper infeſta, & tunc commotior, quominus ſtrueret crimina & accuſatores, novo & furori proximo amore detinebatur. Nam in C. Silium, juventutis Romanæ pulcherrimum, ita exarſerat, ut Juniam Silanam nobilem feminam, matrimonio ejus exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitii, aut periculi, neſcius erat; ſed certo, ſi abnueret, exitio, & nonnullâ fallendi ſpe, ſimul

magnis præmiis, opperiri futura, & præsentibus frui, pro solatio habebat. Illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum; egressibus adhærescere; largiri opes, honores: postremò, velut translatâ jam fortunâ, servi, liberti, paratus Principis apud adulterum visebantur.

XIII. AT CLAUDIUS matrimonii sui ignarus, & munia censoria usurpans, "theatralem populi "lasciviam" severis edictis increpuit, "quòd "in P. Pomponium consularem" (is carmina scenæ dabat) "inque feminas inlustres probra jece- "rat." Et lege latâ, sævitiam creditorum coërcuit, ne in mortem parentum pecunias filiis familiarum fenori darent: fontesque aquarum, ab Simbruinis collibus deductos, Urbi intulit. Ac novas literarum formas addidit, vulgavitque: comperto Græcam quoque literaturam non simul cœptam, absolutamque.

XIV. PRIMI per figuras animalium Ægyptii sensus mentis effingebant (ea antiquissima monumenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur) & "literarum semet inventores" perhibent. "Inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intu- "lisse Græciæ, gloriamque adeptos, tamquam "repererint, quæ acceperant." Quippe fama est "Cadmum, classe Phœnicum vectum, rudibus "adhuc Græcorum populis artis ejus auctorem fu- "isse." Quidam "Cecropem Atheniensem, vel

" Linum Thebanum, & temporibus Trojanis Pa-" lamedem Argivum" memorant, " ſexdecim lite-" rarum formas; mox alios, ac præcipuum Si-" monidem ceteras reperiſſe." At in Italiâ Etruſci ab Corinthio Demarato, Aborigines Arcade ab Evandro didicerunt: & formæ literis Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque paucæ primùm fuêre: deinde additæ ſunt. Quo exemplo Claudius tres literas adjecit, quæ uſui imperitante eo, pòſt obliteratæ, aſpiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiſcitis per fora ac templa fixo.

XV. RETULIT deinde ad ſenatum ſuper collegio haruſpicum, ne " vetuſtiſſima Italiæ diſci-" plina per deſidiam exoleſceret: ſæpe adverſis " reipublicæ temporibus accitos, quorum monitu " redintegratas cærimonias, & in poſterum rec-" tiùs habitas: primoreſque Etruriæ ſponte, aut " patrum Romanorum impulſu, retinuiſſe ſcien-" tiam, & in familias propagaſſe: quod nunc " ſegniùs fieri, publicâ circa bonas artes ſocordiâ, " & quia externæ ſuperſtitiones valeſcant. Et " læta quidem in præſens omnia; ſed benignitati " deûm gratiam referendam, ne ritus ſacrorum " inter ambigua culti, per proſpera oblitera-" rentur." Factum ex eo ſenatuſconſultum: " vi-" derent pontifices, quæ retinenda firmandaque " haruſpicum."

XVI. EODEM anno Cheruſcorum gens regem Româ petivit, amiſſis per interna bella nobilibus, & uno reliquo ſtirpis regiæ, qui apud Urbem habebatur, nomine *Italicus*. Paternum huic genus e Flavio, fratre Arminii; mater ex Catumero, principe Cattorum, erat. Ipſe formâ decorus, & armis equiſque in patrium noſtrumque morem exercitus. Igitur Cæſar, auctum pecuniâ, additis ſtipatoribus, hortatur "gentile decus magno "animo capeſſere. Illum primum Romæ ortum, "nec obſidem, ſed civem, ire externum ad im-"perium." Ac primò lætus Germanis adventus, atque eò magis, quòd nullis diſcordiis imbutus, pari in omnes ſtudio ageret; celebrari, coli, modò comitatem & temperantiam nulli inviſam, ſæpius vinolentiam ac libidines, grata barbaris, uſurpans. Jamque ad proximos, jam longiùs clareſcere; cùm potentiam ejus ſuſpectantes, qui factionibus floruerant, diſcedunt ad conterminos populos, ac teſtificantur, "Adimi veterem Germaniæ liber-"tatem, & Romanas opes inſurgere: adeò nemi-"nem iiſdem in terris ortum, qui Principis locum "impleat: niſi exploratoris Flavii progenies ſu-"pra cunctos attollatur? Fruſtra Arminium "præſcribi: cujus ſi filius hoſtili in ſolo adultus, "in regnum veniſſet, poſſe extimeſci, infectum "alimonio, ſervitio, cultu, omnibus externis. "Ac, ſi paterna Italico mens eſſet, non alium

" infenfiùs arma contra patriam ac deos penates, " quàm parentem ejus, exercuiffe."

XVII. HIS ATQUE talibus, magnas copias coëgêre: nec pauciores Italicum fequebantur. " Non " enim inrupiffe ad invitos, fed accitum" memorabant: " quando nobilitate ceteros anteiret, vir-" tutem experirentur, an dignum fe patruo Ar-" minio, avo Catumero, præberet. Nec patrem " rubori, quòd fidem adversùs Romanos, volen-" tibus Germanis, fumptam, numquam omififfet. " falsò libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui " privatim degeneres, in publicum exitiofi, nihil " fpei, nifi per difcordias habeant." Adftrepebat huic alacre vulgus; & magno inter barbaros prœlio victor rex; dein fecundâ fortunâ ad fuperbiam prolapfus, pulfufque, ac rurfus Langobardorum opibus refectus, per læta, per adverfa, res Cherufcas adflictabat.

XVIII. PER idem tempus Chauci, nullâ diffenfione domi, & morte Sanquinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incurfavêre, duce Gannafco: qui natione Canninefas auxiliaris, & diu meritus, pòft transfuga, levibus navigiis prædabundus, Gallorum maximè oram vaftabat, non ignarus dites & imbelles effe. At Corbulo provinciam ingreffus, magnâ cum curâ, & mox gloriâ, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quæque habiles,

per æſtuaria & foſſas adegit: lintribuſque hoſtium depreſſis, & exturbato Gannaſco, ubi præſentia ſatis compoſita ſunt, legiones operum & laboris ignavas, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit: ne quis agmine decederet, nec pugnam, niſi juſſus, iniret: ſtationes, vigiliæ, diurna nocturnaque munia, in armis agitabantur. Feruntque "militem, quia vallum non accinctus, "atque alium, quia pugione tantùm accinctus "foderet, morte punitos." Quæ nimia, & incertum an falsò jacta, originem tamen e ſeveritate ducis traxêre: intentumque & magnis delictis inexorabilem ſcias, cui tantum aſperitatis etiam adversùs levia credebatur.

XIX. CETERUM is terror milites hoſteſque in diverſum adfecit: nos virtutem auximus; barbari ferociam infregêre. Et natio Friſiorum, poſt rebellionem, clade L. Apronii cœptam, infenſa, aut malè fida, datis obſidibus, conſedit apud agros a Corbulone deſcriptos. Idem ſenatum, magiſtratus, leges impoſuit. Ac ne juſſa exuerent, præſidium immunivit; miſſis, qui majores Chaucos ad deditionem pellicerent, ſimul Gannaſcum dolo adgrederentur. Nec irritæ, aut degeneres inſidiæ fuêre adversùs transfugam, & violatorem fidei. Sed cæde ejus motæ Chaucorum mentes, & Corbulo ſemina rebellionis præbebat; ut lætâ apud pleroſque, ita apud quoſdam ſiniſtrâ famâ: "Cur

" hoſtem conciret? adverſa in rempublicam ca-" ſura: cùm proſpere egiſſet, formidoloſum paci " virum inſignem, & ignavo Principi prægra-" vem." Igitur Claudius adeò novam in Germanias vim prohibuit, ut referri præſidia cis Rhenum juberet.

XX. JAM caſtra in hoſtili ſolo molienti Corbuloni, hæ literæ redduntur. Ille re ſubitâ, quamquam multa ſimul offunderentur, metus ex Imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud ſocios, nihil aliud prolocutus, quàm " Beatos " quondam duces Romanos," ſignum receptui dedit. Ut tamen miles otium exueret, inter Moſam Rhenumque, trium & viginti millium ſpatio, foſſam perduxit, quâ incerta Oceani vetarentur: inſignia tamen triumphi indulſit Cæſar, quamvis bellum negaviſſet. Nec multò pòſt Curtius Rufus eumdem honorem adipiſcitur, qui in agro Mattiāco recluſerat ſpecus, quærendis venis argenti: unde tenuis fructus, nec in longum fuit. At legionibus cum damno labor, effodere rivos, quæque in aperto gravia, humum infrà moliri: quîs ſubactus miles, & quia plures per provincias ſimilia tolerabantur, componit occultas literas nomine exercituum, precantium Imperatorem, " ut, " quibus permiſſurus eſſet exercitus, triumphalia " antè tribueret."

XXI. De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidêre, neque falsa prompserim, & vera exsequi pudet. Postquam adolevit, sectator quæstoris, cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris ultra modum humanum, & audita est vox: "Tu es, Rufe, qui in hanc provinciam pro consule venies." Tali omine in spem sublatus, digressusque in Urbem, & largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam, & mox nobiles inter candidatos præturam Principis suffragio adsequitur: cùm hisce verbis Tiberius dedecus natalium ejus velavisset, "Curtius Rufus videtur mihi ex se natus." Longâ post hæc senectâ, & adversùs superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremò Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale præsagium implevit.

XXII. Interea Romæ, nullis palam, neque cognitis mox causis, Cn. Novius, insignis eques Romanus, ferro accinctus reperitur in cœtu salutantium Principem: nam postquam tormentis dilaniabatur, de se Novius: conscios non edidit, incertum an occultans. Iisdem consulibus P. Dolabella censuit "spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecuniâ eorum, qui quæsturam adipiscerentur." Apud majores vir-

tutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin primâ juventâ consulatum ac dictaturas inirent. Sed quæstores, regibus etiam tum imperantibus, instituti sunt: quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret: creatique primùm Valerius Potitus, Æmilius Mamercus, LXIII anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotiis, duo additi, qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiariâ jam Italiâ, & accedentibus provinciarum vectigalibus. Pòst lege Sullæ viginti creati supplendo senatui, cui judicia tradiderat: &, quamquam equites judicia reciperavissent, quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium, gratuitò concedebatur, donec sententiâ Dolabellæ velut venum daretur.

XXIII. A. VITELLIO, L. Vipsanio consulibus, cùm de supplendo senatu agitaretur, primoresque Galliæ, quæ *Comata* appellatur, fœdera & civitatem Romanam pridem adsecuti, jus adipiscendorum in Urbe honorum expeterent: multus eâ super re variusque rumor, & studiis diversis apud Principem certabatur, adseverantium, "Non adeò "ægram Italiam, ut senatum suppeditare Urbi

" ſuæ nequiret: ſuffeciſſe olim indigenas conſanguineis populis, nec pænitere veteris reipublicæ. Quin adhuc memorari exempla, quæ priſcis moribus ad virtutem & gloriam Romana indoles prodiderit. An parum, quòd Veneti & Inſubres curiam inruperint, niſi cœtus alienigenarum, velut captivitas, inferatur? quem ultrà honorem reſiduis nobilium? aut ſi quis pauper e Latio ſenator foret? Oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique, hoſtilium nationum duces, exercitus noſtros ferro vique ceciderint; divum Julium apud Aleſiam obſederint. Recentia hæc: quid ſi memoria eorum inoriretur, qui Capitolio & arce Romanâ manibus eorumdem proſtratis (*). Fruerentur ſanè vocabulo civitatis: inſignia patrum, decora magiſtratuum, ne vulgarent."

XXIV. HIS ATQUE talibus haud permotus Princeps, & ſtatim contrà diſſeruit; & vocato ſenatu, ita exorſus eſt. " Majores mei (quorum antiquiſſimus Clauſus, origine Sabinâ, ſimul in civitatem Romanam, & in familias patriciorum adſcitus eſt) hortantur, utì paribus conſiliis rempublicam capeſſam, transferendo huc, quod uſquam egregium fuerit. Neque enim ignoro Julios Albâ, Coruncanios Camerio, Porcios Tuſculo; &, ne vetera ſcrutemur, Etruriâ Lucaniâque, & omni Italiâ, in ſenatum accitos.

" Poſtremò ipſam ad Alpes promotam, ut non " modò ſinguli viritim, ſed terræ genteſque in " nomen noſtrum coaleſcerent. Tunc ſolida domi " quies, & adversùs externa floruimus, cùm " Tranſpadani in civitatem recepti, cùm ſpe- " cie deductarum per orbem terræ legionum, " additis provincialium validiſſimis, feſſo imperio " ſubventum eſt. Num pænitet Balbos ex Hiſpa- " niâ, nec minùs inſignes viros e Galliâ Narbo- " nenſi tranſiviſſe? Manent poſteri eorum, nec " amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid " aliud exitio Lacedæmoniis & Athenienſibus fuit, " quamquam armis pollerent, niſi quòd victos pro " alienigenis arcebant? At conditor noſter Ro- " mulus tantùm ſapientiâ valuit, ut pleroſque po- " pulos eodem die hoſtes, dein cives habuerit. " Advenæ in nos regnaverunt. Libertinorum " filiis magiſtratus mandari, non, ut plerique " falluntur, repens, ſed priori populo factitatum " eſt. At cum Senonibus pugnavimus: ſcilicet " Volſci & Æqui, numquam adverſam nobis " aciem ſtruxêre? Capti a Gallis ſumus. Sed " & Tuſcis obſides dedimus, & Samnitium jugum " ſubivimus. Attamen ſi cuncta bella recenſeas, " nullum breviore ſpatio, quàm adversùs Gallos, " confectum. Continua inde ac fida pax. Jam " moribus, artibus, adfinitatibus noſtris mixti, " aurum & opes ſuas inferant potiùs, quàm ſepa-

" rati habeant. Omnia, patres conſcripti, quæ " nunc vetuſtiſſima creduntur, nova fuêre: plebei " magiſtratus poſt patricios; Latini poſt plebeios; " ceterarum Italiæ gentium poſt Latinos. Inve- " teraſcet hoc quoque: & quod hodie exemplis " tuemur, inter exempla erit."

XXV. ORATIONEM Principis ſecuto patrum conſulto, primi Ædui ſenatorum in Urbe jus adepti ſunt: datum id fœderi antiquo, & quia ſoli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano uſurpant. Iiſdem diebus in numerum patriciorum adſcivit Cæſar vetuſtiſſimum quemque e ſenatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis jam reliquis familiarum, quas Romulus *majorum*, & L. Brutus *minorum gentium* appellaverant; exhauſtis etiam, quas dictator Cæſar lege Caſſiâ, & Princeps Auguſtus lege Sæniâ ſublegêre. Lætaque hæc in rempublicam munia, multo gaudio cenſoris inibantur. Famoſos probris quonam modo ſenatu depelleret anxius, mitem & recèns repertam, quàm ex ſeveritate priſcâ, rationem adhibuit: monendo, " ſecum quiſque de ſe con- " ſultaret, peteretque jus exuendi ordinis: faci- " lem ejus rei veniam: & motos ſenatu, & excu- " ſatos ſimul propoſiturum: ut judicium cenſo- " rum, ac pudor ſponte cedentium permixti, ig- " nominiam mollirent." Ob ea Vipſanius conſul retulit, " *patrem ſenatûs* appellandum eſſe Clau-

" dium: quippe promiſcuum *patris patriæ* cognomentum: nova in rempublicam merita, non " uſitatis vocabulis honoranda." Sed ipſe cohibuit conſulem, ut nimiùm aſſentantem: conditque luſtrum, quo cenſa ſunt civium LVIIII. LXXXIIII. LXXII. Iſque illi finis inſcitiæ erga domum ſuam fuit: haud multò pòſt, flagitia uxoris noſcere ac punire adactus, ut deinde ardeſceret in nuptias inceſtas.

XXVI. JAM MESSALINA, facilitate adulterorum in faſtidium verſa, ad incognitas libidines profluebat; cùm " abrumpi diſſimulationem" etiam Silius, ſive fatali vecordiâ, an imminentium periculorum remedium ipſa pericula ratus, urgebat. " Quippe non eò ventum, ut ſenectam " Principis opperirentur: inſontibus innoxia con" ſilia; flagitiis manifeſtis, ſubſidium ab audaciâ " petendum: adeſſe conſcios paria metuentes. " Se cælibem, orbum, nuptiis & adoptando Britan" nico paratum: manſuram eamdem Meſſalinæ " potentiam, additâ ſecuritate, ſi prævenirent " Claudium, ut inſidiis incautum, ita iræ pro" perum." Segniter hæ voces acceptæ, non amore in maritum, ſed ne Silius, ſumma adeptus, ſperneret adulteram; ſceluſque inter ancipitia probatum, veris mox pretiis æſtimaret: nomen tamen matrimonii concupivit; ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos noviſſima voluptas eſt.

Nec ultrà exſpectato, quàm dum ſacrificii gratiâ Claudius Oſtiam proficiſceretur, cuncta nuptiarum ſollemnia celebrat.

XXVII. HAUD ſum ignarus fabuloſum viſum iri, tantum ullis mortalium ſecuritatis fuiſſe, in civitate omnium gnarâ & nihil reticente, nedum conſulem deſignatum, cum uxore Principis, prædictâ die, adhibitis, qui obſignarent, velut ſuſcipiendorum liberorum causâ, conveniſſe: atque illam audiſſe auſpicum verba, ſubiſſe, ſacrificaſſe apud deos, diſcubitum inter convivas, oſcula, complexus, noctem denique actam licentiâ conjugali. Sed nihil compoſitum miraculi causâ, verùm audita ſcriptaque ſenioribus tradam.

XXVIII. IGITUR domus Principis inhorruerat; maximéque, quos penes potentia, & ſi res verterent, formido, non jam ſecretis colloquiis, ſed apertè fremere. "Dum hiſtrio cubiculum Prin- "cipis perſultaverit, dedecus quidem inlatum; "ſed excidium procul abfuiſſe: nunc juvenem "nobilem, dignitate formæ, vi mentis, ac pro- "pinquo conſulatu, majorem ad ſpem accingi: "nec enim occultum, quid poſt tale matrimo- "nium ſupereſſet." Subibat ſine dubio metus, reputantes "hebetem Claudium, & uxori de- "vinctum, multaſque mortes juſſu Meſſalinæ "patratas." Rurſus ipſa facilitas Imperatoris fiduciam dabat, "ſi atrocitate criminis præva-

"luissent, posse opprimi damnatam antequam "ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio "audiretur, utque clausæ aures etiam confitenti "forent."

XXIX. Ac primò Callistus jam mihi circa necem Cæsaris narratus, & Appianæ cædis molitor Narcissus, flagrantissimâque, eo in tempore, gratiâ Pallas, agitavêre, "num Messalinam secre-"tis minis depellerent amore Silii, cuncta alia dis-"simulantes:" deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam, Callistus prioris quoque regiæ peritus, & potentiam cautis, quàm acribus consiliis, tutiùs haberi. Perstitit Narcissus, & solum id immutans, ne quo sermone præsciam criminis & accusatoris faceret, ipse ad occasiones intentus, longâ apud Ostiam Cæsaris morâ, duas pellices, quarum is corpori maximè insueverat, largitione ac promissis, & uxore dejectâ, plus potentiæ ostentando, perpulit delationem subire.

XXX. Exin Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum secretum, Cæsaris genibus provoluta, "nupsisse Messalinam Silio" exclamat. Simul Cleopatram, quæ idem opperiens adstabat, "an "comperisset?" interrogat: atque illâ annuente, "cieri Narcissum" postulat. Is "veniam in "præteritum petens, quòd ei Titios, Vectios, "Plautios dissimulavisset, nec nunc Silio adul-

" teria objecturum" ait, " ne domum, servitia, " & ceteros fortunæ paratus reposceret: frueretur " immo. At is redderet uxorem, rumperetque " tabulas nuptiales." " An discidium," inquit, " tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit po- " pulus, & senatus, & miles: ac ni properè agis, " tenet Urbem maritus."

XXXI. TUM potissimum amicorum vocat; primúmque rei frumentariæ præfectum Turranium, pòst Lusium Getam, prætorianis impositum, percunctatur. Quibus fatentibus, certatim ceteri circumstrepunt, " iret in castra, firmaret prætorias " cohortes, securitati antè, quàm vindictæ, con- " suleret." Satis constat eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, " an ipse impe- " rii potens? an Silius privatus esset?" At Messalina non aliàs solutior luxu, adulto autumno, simulacrum vindemiæ per domum celebrabat: urgeri præla, fluere lacus, & feminæ pellibus accinctæ adsultabant, ut sacrificantes, vel insanientes, Bacchæ: ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens; juxtáque Silius, hederâ vinctus, gerere cothurnos, jacere caput, strepente circùm procaci choro. Ferunt Vectium Valentem, lasciviâ in præaltam arborem connisum, interrogantibus " quid aspi- " ceret," respondisse, " tempestatem ab Ostiâ " atrocem:" sive ceperat ea species, seu fortè lapsa vox in præsagium vertit.

XXXII. NON RUMOR interea, ſed undique nuntii incedunt, qui "gnara Claudio cuncta, "& venire promptum ultioni" afferrent. Igitur Meſſalina Lucullianos in hortos, Silius, diſſimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris paſſim dilabentibus, adfuêre centuriones, inditaque ſunt vincula, ut quis reperiebatur in publico, aut per latebras. Meſſalina tamen, quamquam res adverſæ conſilium adimerent, ire obviam, & aſpici a marito, quod ſæpe ſubſidium habuerat, haud ſegniter intendit: juſſitque "ut Britannicus "& Octavia in complexum patris pergerent." Et Vibidiam, virginum Veſtalium vetuſtiſſimam, oravit, "Pontificis maximi aures adire, clemen-"tiam expetere." Atque interim tribus omnino comitantibus (id repentè ſolitudinis erat) ſpatium Urbis pedibus emenſa, vehiculo, quo purgamenta hortorum eripiuntur, Oſtienſem viam intrat: nullâ cujuſquam miſericordiâ, quia flagitiorum deformitas prævalebat.

XXXIII. TREPIDABATUR nihilominus a Cæſare: quippe Getæ, prætorii præfecto, haud ſatis fidebat, ad honeſta, ſeu prava, juxtà levi. Ergo Narciſſus, adſumptis quibus idem metus, "non "aliam ſpem incolumitatis Cæſaris" affirmat, "quàm ſi jus militum uno illo die in aliquem "libertorum transferret:" "ſeque" offert "ſuſ-"cepturum." Ac ne, dum in Urbem vehitur, ad

pænitentiam a L. Vitellio & P. Largo Cæcinâ mutaretur; in eodem geſtamine ſedem poſcit, ſumitque.

XXXIV. CREBRA poſt hæc fama fuit, inter diverſas Principis voces, cùm modò incuſaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam conjugii, & infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium, quàm "ô facinus! ô ſcelus!" Inſtabat quidem Narciſſus "aperire ambages, & veri copiam facere:" ſed non ideo pervicit, quin ſuſpenſa, &, quò ducerentur, inclinatura reſponderet; exemploque ejus Largus Cæcina uteretur. Et jam erat in aſpectu Meſſalina, clamitabatque "audiret Octaviæ & Britannici matrem:" cùm obſtreperet accuſator, "Silium & nuptias" referens. Simul codicillos, libidinum indices, tradidit, quibus viſus Cæſaris averteret. Nec multò pòſt Urbem ingredienti offerebantur communes liberi, niſi Narciſſus "amoveri eos" juſſiſſet. Vibidiam depellere nequivit, quin multâ cum invidiâ flagitaret, "ne indefenſa conjunx exitio daretur." Igitur "auditurum Principem, & fore diluendi criminis facultatem" reſpondit: "iret interim virgo & ſacra capeſſeret."

XXXV. MIRUM inter hæc ſilentium Claudii: Vitellius ignaro propior: omnia liberto obediebant. "Patefieri domum adulteri, atque illuc deduci Imperatorem". jubet. Ac primùm in

veſtibulo, effigiem patris Silii conſulto ſenatûs abolitam, demonſtrat: tum quidquid habitum Neronibus & Druſis, in pretium probri ceſſiſſe: incenſumque & ad minas erumpentem, caſtris infert, paratâ concione militum; apud quos, præmonente Narciſſo, pauca verba fecit. Nam etſi juſtum dolorem, pudor impediebat. Cohortium clamor dehinc continuus, " nomina reorum & pœnas" flagitantium: admotuſque Silius tribunali, non defenſionem, non moras tentavit, precatus " ut mors " adceleraretur." Eadem conſtantia & inluſtres equites Romanos cupidos maturæ necis fecit. Titium Proculum cuſtodem a Silio Meſſalinæ datum, & indicium offerentem Vectium Valentem, & confeſſum, & Pompeium Urbicum, ac Saufellum Trogum ex conſciis trahi ad ſupplicium jubet. Decius quoque Calpurnianus, vigilum præfectus, Sulpicius Rufus, ludi procurator, Juncus Virgilianus, ſenator, eâdam pœnâ adfecti.

XXXVI. SOLUS MNESTER cunctationem attulit, dilaniatâ veſte, clamitans " aſpiceret verbe- " rum notas, reminiſceretur vocis, quâ ſe ob- " noxium juſſis Meſſalinæ dediſſet. Aliis largi- " tione, aut ſpei magnitudine, ſibi ex neceſſitate " culpam: nec cuiquam antè pereundum fuiſſe, " ſi Silius rerum potiretur." Commotum his, & pronum ad miſericordiam Cæſarem perpulêre liberti, " ne, tot inluſtribus viris interfectis, hiſtri-

" oni consuleretur: sponte an coactus tam magna " peccavisset, nihil referre." Ne Trauli quidem Montani, equitis Romani, defensio recepta est: is modestâ juventâ, sed corpore insigni, accitus ultro, noctemque intra unam a Messalinâ proturbatus erat, paribus lasciviis ad cupidinem & fastidia. Suilio Cæsonino, & Plautio Laterano mors remittitur: huic ob patrui egregium meritum; Cæsoninus vitiis protectus est, tamquam in illo fœdissimo cœtu passus muliebria.

XXXVII. INTERIM Messalina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnullâ spe, & aliquando irâ: tantâ inter extrema superbiâ agebat. Ac ni cædem ejus Narcissus properavisset, verterat pernicies in accusatorem. Nam Claudius domum regressus, & tempestivis epulis delinitus, ubi vino incaluisset, " iri" jubet " nuntiarique miseræ" (hoc enim verbo usum ferunt) " dicendam ad causam posterâ die adesset." Quod ubi auditum, & languescere ira, redire amor, ac si cunctarentur, propinqua nox, & uxorii cubiculi memoria timebantur; prorumpit Narcissus, denuntiatque centurionibus & tribuno qui aderant, " exsequi cædem: ita Imperatorem jubere." Custos & exactor e libertis, Evodus datus. Isque raptim in hortos prægressus, reperit fusam humi, adsidente matre Lepidâ: quæ florenti filiæ haud concors, supremis ejus necessitatibus ad misera-

tionem evicta erat; ſuadebatque "ne percuſſo-"rem opperiretur: tranſiſſe vitam, neque aliud, "quàm morti, decus quærendum." Sed animo per libidines corrupto, nihil honeſtum inerat: lacrimæque & queſtus inriti ducebantur; cùm impetu venientium pulſæ fores, adſtitit tribunus per ſilentium, ac libertus increpans multis ac ſervilibus probris.

XXXVIII. TUNC primùm fortunam ſuam introſpexit, ferrumque accepit, quod fruſtra jugulo ac pectori per trepidationem admovens, ictu tribuni transfigitur: corpus matri conceſſum. Nuntiatumque Claudio epulanti "periſſe Meſſali-"nam," non diſtincto, ſuâ, an alienâ, manu: nec ille quæſivit; popoſcitque poculum, & ſolita convivio celebravit. Ne ſecutis quidem diebus, odii, gaudii, iræ, triſtitiæ, ullius denique humani affectûs ſigna dedit; non cùm lætantes accuſatores aſpiceret, non cùm filios mærentes. Juvitque oblivionem ejus ſenatus, cenſendo "no-"men & effigies privatis ac publicis locis de-"movendas:" decreta Narciſſo "quæſtoria in-"ſignia;" leviſſimum faſtigii ejus, cùm ſupra Pallantem & Calliſtum ageret. Honeſta quidem, ſed ex quibus deterrima orirentur, triſtitiis multis.

B R E V I A R I U M

LIBRI DUODECIMI.

I. *CLAUDIUS de matrimonio deliberat. Inter Lolliam Paullinam, Juliam Agrippinam & Æliam Petinam certatur.* III. *Pallantis studio, suisque inlecebris, Agrippina prævalet: justæ inter patruos & fratrum filias nuptiæ decreto senatûs statuuntur.* VIII. *Mortem sibi conscişcit Silanus: Calvina, soror ejus, Italiâ pellitur. Annæus Seneca ab exsilio revocatus.* IX. *Octavia, Claudii filia, Neroni desponsa.* X. *Parthi regem Româ petunt Meherdaten; qui, prælio congressus, a Gotarze vincitur. Mors Gotarzis: Vonones succedit: mox Vologeses.* XV. *Mithridates Ponti regnum reciperare tentat: victus, Romam ducitur.* XXII. *Lollia & Calpurnia Agrippinæ odiis pervertuntur.* XXIII. *Repetitum Salutis augurium. Pomerium Urbis prolatum: veteres ejus fines.* XXV. *Nero a Claudio adoptatur.* XXVII.

Colonia in oppidum Ubiorum deducta, ut Agrippinæ nomen inclaresceret. Catti, latrocinia agitantes, victi. XXIX. *Vannius, Suevorum rex, pellitur regno.* XXXI. *P. Ostorii in Britanniâ res; & de Caractaco victoria. Ostorio, vitâ functo, suffectus A. Didius.* XLI. *Virilis toga Neroni maturata: Britannicus posthabitus Agrippinæ artibus.* XLIII. *Romæ prodigia, & annonæ caritas.* XLIV. *Bellum inter Armenios Iberosque, Parthis ac Romanis gravissimorum inter se motuum causa.* LII. *Furius Scribonianus in exsilium actus. Mathematici Italiâ pulsi.* LIII. *Senatusconsultum de pœnâ feminarum, quæ servis conjungerentur. Pallantis, quem repertorem relationis ediderat Claudius, præmia.* LIV. *Commotæ Judææ quies reddita, damnato Cumano.* LV. *Clitarum turbas componit Antiochus.* LVI. *Claudius lacum Fucinum emittit, edito priùs navalis prælii spectaculo.* LVIII. *Causas Iliensium & Bononiensium orat Nero. Bononiensi coloniæ igni haustæ subventum. Reddita Rhodiis libertas. Tributum Apamensibus in quinquennium remissum.* LIX. *Statilium Taurum Agrippina evertit.* LX. *Procuratorum*

in provinciis auctoritas stabilita. LXI. *Data Cois immunitas.* LXII. *Byzantiis tributa in quinquennium remissa.* LXIV. *Crebra prodigia. Lepidæ mors indicta.* LXVI. *Claudius adversâ valetudine corripitur. Agrippina, occasionis propera, infuso boletis veneno eum interimit.* LXIX. *Britannico Agrippinæ blanditiis eluso, Nero Imperator consalutatur. Claudio cælestes honores decernuntur.*

Hæc gesta annis sex.

A. U. C.	J. C.		
DCCCII.	49.	Coss.	C. POMPEIO Longino Gallo, Q. VERANIO.
DCCCIII.	50.	Coss.	C. ANTISTIO Vetere, M. SUILLIO Nerviliano.
DCCCIV.	51.	Coss.	TI. CLAUDIO Cæsare V, SER. CORNELIO Orphito.
DCCCV.	52.	Coss.	P. CORNELIO Syllâ Fausto, L. SALVIO Othone Titiano.
DCCCVI.	53.	Coss.	DECIMO JUNIO Silano, QUINTO HATERIO Antonino.
DCCCVII.	54.	Coss.	M. ASINIO Marcello, MANIO ACILIO Aviolâ.

C. CORNELII
TACITI
ANNALES.

LIBER DUODECIMUS.

CÆDE MESSALINÆ convulſa Principis domus, orto apud libertos certamine, quis deligeret uxorem Claudio cælibis vitæ intoleranti, & conjugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminæ exarſerant, ſuam quæque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonio oſtentare. Sed maximè ambigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollii conſularis filiam, & Juliam Agrippinam, Germanico genitam: huic Pallas, illi Calliſtus, fautores aderant: at Ælia Petina e familiâ Tuberonum, Narciſſo fovebatur. Ipſe modò huc, modò illuc, ut quemque ſuadentium audierat, promptus, diſcordantes in conſilium vocat, ac "promere ſententiam, & adjicere rationes" jubet.

II. NARCISSUS "vetus matrimonium, familiam communem" (nam Antonia ex Petinâ

erat) "nihil in penatibus ejus novum" differebat, "si sueta conjunx rediret, haudquaquam "novercalibus odiis usura in Britannicum & Octaviam, proxima suis pignora." Callistus "improbatam longo discidio, ac si rursus adsumeretur, eo ipso superbam, longéque rectiùs Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, "vacuam æmulatione, & privignis parentis loco "futuram." At Pallas id maximè in Agrippinâ laudare, quòd "Germanici nepotem secum traheret, dignum prorsus imperatoriâ fortunâ; "stirpem nobilem, & familiæ Claudiæ quæ posteros conjungeret; nec femina, expertæ fecunditatis, integrâ juventâ, claritudinem Cæsarum "aliam in domum ferret."

III. PRÆVALUERE hæc, adjuta Agrippinæ inlecebris; quæ ad eum per speciem necessitudinis crebrò ventitando, pellicit patruum, ut prælata ceteris, & nondum uxor, potentiâ uxoriâ jam uteretur. Nam ubi sui matrimonii certa fuit, struere majora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Ahenobarbo genuerat, & Octaviæ, Cæsaris filiæ, moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Cæsar; juvenemque & alia clarum, insigni triumphalium, & gladiatorii muneris magnificentiâ, protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in

animo Principis, cui non judicium, non odium erat, nisi indita & jussa.

IV. IGITUR Vitellius, nomine censoris serviles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum provisor, quò gratiam Agrippinæ pararet, consiliis ejus implicari, serere crimina in Silanum, cui sanè decora & procax soror, Junia Calvina, haud multùm antè Vitellii nurus fuerat: hinc initium accusationis, fratrumque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit: & præbebat Cæsar aures, accipiendis adversùm generum suspicionibus caritate filiæ promptior. At Silanus, insidiarum nescius, ac fortè eo anno prætor, repentè per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu, lustroque condito, simul adfinitatem Claudius diremit, adactusque Silanus ejurare magistratum, & reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum conlatus est.

V. C. POMPEIO, Q. Veranio consulibus, pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium. Jam famâ, jam amore inlicito firmabatur, nec dum celebrare sollemnia nuptiarum audebant, nullo exemplo deductæ in domum patrui fratris filiæ. Quin & incestum, ac, si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec antè omissa cunctatio, quàm Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. Percunctatusque Cæ-

ſarem, "an juſſis populi, an auctoritati ſenatûs "cederet?" ubi ille "unum ſe civium, & con-"ſenſui imparem" reſpondit, "opperiri intra "palatium" jubet: ipſe curiam ingreditur, ſummamque rempublicam agi obteſtans, veniam dicendi ante alios expoſcit, orditurque: "Graviſſi-"mos Principis labores, quîs orbem terræ ca-"peſſat, egere adminiculis, ut, domeſticâ curâ "vacuus, in commune conſulat: quod porro "honeſtius cenſoriæ mentis levamen, quàm adſu-"mere conjugem proſperis dubiiſque ſociam? "cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tra-"dat; non luxui, aut voluptatibus adſuefactus, "ſed qui primâ ab juventâ legibus obtempera-"viſſet."

VI. POSTQUAM hæc favorabili oratione præmiſit, multaque patrum aſſentatio ſequebatur; capto rurſus initio, "Quando maritandum Prin-"cipem cuncti ſuaderent, deligi oportere femi-"nam nobilitate, puerperiis, ſanctimoniâ inſig-"nem. Nec diu anquirendum, quin Agrippina "claritudine generis anteiret: datum ab eâ fe-"cunditatis experimentum; & congruere artes "honeſtas. Id verò egregium, quod, proviſu "deûm, vidua jungeretur Principi, ſua tantùm "matrimonia experto: audiviſſe a parentibus, "vidiſſe ipſos, arripi conjuges ad libita Cæſarum: "procul id a præſenti modeſtiâ: ſtatueretur immo

"documentum, quo uxorem Imperator accipe-"ret. At enim nova nobis in fratrum filias con-"jugia, ſed aliis gentibus ſollemnia, neque lege "ullâ prohibita. Et ſobrinarum diu ignorata, "tempore addito percrebuiſſe: morem accom-"modari prout conducat; & fore hoc quoque in "his, quæ mox uſurpentur."

VII. HAUD defuêre qui certatim, "ſi cuncta-"retur Cæſar, vi acturos" teſtificantes, erumperent curiâ. Conglobatur promiſcua multitudo, "populumque Romanum eadem rogare" clamitat. Nec Claudius ultrà exſpectato, obvium apud forum præbet ſe gratantibus; ſenatumque ingreſſus "decretum poſtulat, quo juſtæ inter patruos "fratrumque filias nuptiæ etiam in poſterum ſta-"tuerentur." Neque tamen repertus eſt, niſi unus talis matrimonii cupitor, T. Alledius Severus, eques Romanus, quem plerique Agrippinæ gratiâ impulſum ferebant. Verſa ex eo civitas, & cuncta feminæ obediebant, non per laſciviam, ut Meſſalinæ, rebus Romanis inludenti. Adductum, & quaſi virile, ſervitium. Palam ſeveritas, ac ſæpius ſuperbia: nihil domi impudicum, niſi dominationi expediret: cupido auri immenſa obtentum habebat, quaſi ſubſidium regno pararetur.

VIII. DIE NUPTIARUM Silanus ſibi mortem conſcivit: ſive eò uſque ſpem vitæ produxerat; ſeu delecto die, augendam ad invidiam. Calvina,

ſoror ejus, Italiâ pulſa eſt. Addidit Claudius, "ſacra ex legibus Tulli regis piaculaque apud "lucum Dianæ per pontifices danda:" inridentibus cunctis, quòd pœnæ procurationeſque inceſti id temporis exquirerentur. At Agrippina, ne malis tantùm facinoribus noteſceret, veniam exſilii pro Annæo Senecâ, ſimul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob claritudinem ſtudiorum ejus; utque Domitii pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſiliis ejuſdem ad ſpem dominationis uterentur: quia Seneca fidus in Agrippinam, memoriâ beneficii, & infenſus Claudio, dolore injuriæ, credebatur.

IX. PLACITUM dehinc non ultrà cunctari: ſed deſignatum conſulem, Memmium Pollionem, ingentibus promiſſis inducit, ſententiam expromere, quâ oraretur Claudius, "deſpondere Octaviam "Domitio:" quod ætati utriuſque non abſurdum, & majora patefacturum erat. Pollio haud diſparibus verbis, ac nuper Vitellius, cenſet: deſpondeturque Octavia: ac ſuper priorem neceſſitudinem, ſponſus jam & gener Domitius æquari Britannico, ſtudiis matris, & arte eorum, quîs ob accuſatam Meſſalinam ultio ex filio timebatur.

X. PER idem tempus legati Parthorum ad expetendum, ut retuli, Meherdaten miſſi, ſenatum ingrediuntur, mandataque in hunc modum incipiunt: "Non ſe fœderis ignaros, nec

" defectione a familiâ Arſacidarum venire: ſed " filium Vononis, nepotem Phraatis, accedere ad" versùs dominationem Gotarzis, nobilitati ple" bique juxtà intolerandam. Jam fratres, jam " propinquos, jam longiùs ſitos, cædibus ex" hauſtos: adjici conjuges gravidas, liberos par" vos, dum ſocors domi, bellis infauſtus, igna" viam ſævitiâ tegat. Veterem ſibi ac publicè " cœptam nobiſcum amicitiam; & ſubveniendum " ſociis, virium æmulis, cedentibuſque per re" verentiam. Ideo regum obſides liberos dari, " ut ſi domeſtici imperii tædeat, ſit regreſſus ad " Principem patreſque, quorum moribus adſue" factus rex melior adſciſceretur."

XI. UBI HÆC atque talia diſſertavêre, incipit orationem Cæſar " de faſtigio Romano, Partho" rumque obſequiis:" ſeque divo Auguſto adæquabat, " petitum ab eo regem" referens, omiſsâ Tiberii memoriâ, quamquam is quoque miſerat. Addiditque præcepta (etenim aderat Meherdates) " ut non dominationem & ſervos, ſed rectorem " & cives cogitaret, clementiamque ac juſtitiam " quantò ignara barbaris, tantò toleratiora capeſ" ſeret." Hinc verſus ad legatos, extollit laudibus " alumnum Urbis, ſpectatæ ad id modeſ" tiæ; ac tamen ferenda regum ingenia, neque " uſui crebras mutationes: rem Romanam huc " ſatietate gloriæ provectam, ut externis quoque

" gentibus quietem velit." Datum poſt hæc C. Caſſio, qui Syriæ præerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis.

XII. EA TEMPESTATE Caſſius ceteros præminebat peritiâ legum: nam militares artes per otium ignotæ, induſtrioſque aut ignavos pax in æquo tenet. Attamen, quantum ſine bello dabatur, revocare priſcum morem, exercitare legiones, curâ, proviſu, perinde agere, ac ſi hoſtis ingrueret. Ita dignum majoribus ſuis, & familiâ Caſſiâ ratus, per illas quoque gentes celebratâ. Igitur excitis quorum de ſententiâ petitus rex, poſitiſque caſtris apud Zeugma, unde maximè pervius amnis, poſtquam inluſtres Parthi rexque Arabum Abgarus advenerat; monet Meherdaten, " barbarorum impetus acres, cunctatione lan-" gueſcere, aut in perfidiam mutari: itaque ur-" geret cœpta." Quod ſpretum fraude Abgari, qui juvenem ignarum, & ſummam fortunam in luxu ratum, multos per dies attinuit apud oppidum Edeſſam. Et vocante Carrhene, " promp-" taſque res" oſtentante " ſi citi adveniſſent," non cominus Meſopotamiam, ſed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, quia hiems occipiebat.

XIII. EXIN nivibus & montibus feſſi, poſtquam campos propinquabant, copiis Carrhenis adjunguntur. Tranſmiſſoque amne Tigri, permeant

Adiabenos, quorum rex Izates ſocietatem Meherdatis palam induerat: in Gotarzen per occulta & magis fida inclinabat. Sed capta in tranſitu urbs Ninos, vetuſtiſſima ſedes Aſſyriæ, & Arbela, caſtellum inſigne famâ, quòd poſtremò inter Darium atque Alexandrum prœlio Perſarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem, cui nomen *Sambulos*, vota diis locisuſcipiebat, præcipuâ religione Herculi: qui, tempore ſtato, per quietem monet ſacerdotes, "ut, templum juxta, "equos venatui adornatos ſiſtant." Equi, ubi pharetras telis onuſtas accepêre, per ſaltus vagi, nocte demum vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rurſus deus, quà ſilvas pererraverit, nocturno viſu demonſtrat: reperiunturque fuſæ paſſim feræ.

XIV. CETERUM Gotarzes, nondum ſatis aucto exercitu, flumine Cormâ pro munimento uti; & quamquam per inſectationes & nuntios ad prœlium vocaretur, nectere moras, locos mutare, &, miſſis corruptoribus, exuendam ad fidem hoſtes emercari. Ex quîs Izates Adiabenus, mox Abgarus Arabum cum exercitu abſcedunt; levitate gentili, & quia experimentis cognitum eſt, barbaros malle Româ petere reges, quàm habere. At Meherdates, validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione ſuſpectâ, quod unum reliquum, rem in caſum dare, prœlioque experiri ſtatuit.

Nec detrectavit pugnam Gotarzes, deminutis hostibus ferox. Concursumque magnâ cæde, & ambiguo eventu: donec Carrhenem, profligatis obversis, longiùs evectum integer a tergo globus circumveniret. Tum omni spe perditâ, Meherdates promissa Parrhacis, paterni clientis, secutus, dolo ejus vincîtur; traditurque victori. Atque ille "non propinquum, neque Arsacis de gente, sed "alienigenam & Romanum" increpans, auribus decisis vivere jubet, ostentui clementiæ suæ, & in nos dehonestamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accitusque in regnum Vonones, Medis tum præsidens. Nulla huic prospera, aut adversa, quîs memoraretur. Brevi & inglorio imperio perfunctus est: resque Parthorum in filium ejus Vologesen translatæ.

XV. AT MITHRIDATES Bosporanus, amissis opibus vagus, posteaquam Didium ducem Romanum, roburque exercitûs abisse cognoverat, relictos in novo regno Cotyn juventâ rudem, & paucas cohortium cum Julio Aquilâ, equite Romano; spretis utrisque, concire nationes, inlicere perfugas, postremò exercitu coacto, regem Dandaridarum exturbat, imperioque ejus potitur. Quæ ubi cognita, & jam jamque Bosporum invasurus habebatur, diffisi propriis viribus Aquila & Cotys, quia Zorsines, Siracorum rex, hostilia resumpserat, externas & ipsi gratias quæsivêre, missis legatis ad Eu-

nonen, qui Aorſorum genti præcellebat. Nec fuit in arduo ſocietas, potentiam Romanam adversùs rebellem Mithridaten oſtentantibus. Igitur pepigêre, "equeſtribus prœliis Eunones certaret; ob-"ſidia urbium Romani capeſſerent."

XVI. TUM compoſito agmine incedunt: cujus frontem & terga, Aorſi; media cohortes, & Boſporani, tutabantur, noſtris in armis. Sic pulſus hoſtis, ventumque Sozam oppidum Dandaricæ, quod deſertum a Mithridate, ob ambiguos popularium animos obtineri, relicto ibi præſidio, viſum. Exin in Siracos pergunt. Et tranſgreſſi amnem Pandam, circumveniunt urbem Uſpen, editam loco, & mœnibus ac foſſis munitam, niſi quòd mœnia non ſaxo, ſed cratibus revinctis, ac mediâ humo, adversùm inrumpentes invalida erant: eductæque altiùs turres, facibus atque haſtis turbabant obſeſſos: ac ni prœlium nox diremiſſet, cœpta patrataque expugnatio eumdem intra diem foret.

XVII. POSTERO misêre legatos, "veniam li-"beris corporibus" orantes: "ſervitii decem "millia" offerebant: quod aſpernati ſunt victores, quia trucidare deditos ſævum, tantam multitudinem cuſtodiâ cingere arduum: ut belli potiùs jure caderent. Datumque militibus, qui ſcalis evaſerant, ſignum cædis. Excidio Uſpenſium metus ceteris injectus, nihil tutum ratis, cùm ar-

ma, munimenta, impediti, vel eminentes, loci, amnesque & urbes juxtà perrumperentur. Igitur Zorsines, diu pensitato Mithridatisne rebus extremis, an patrio regno consuleret; postquam prævaluit gentilis utilitas, datis obsidibus, apud effigiem Cæsaris procubuit, magnâ gloriâ exercitûs Romani, quem incruentum & victorem, tridui itinere absuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit; quia navium quasdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumvenêre barbari, præfecto cohortis, & plerisque centurionum interfectis.

XVIII. INTEREA Mithridates, nullo in armis subsidio, consultat cujus misericordiam experiretur. Frater Cotys, proditor olim, deinde hostis, metuebatur. Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa ejus magni penderentur. Ad Eunonen convertit, propriis odiis non infensum, & recèns conjunctâ nobiscum amicitiâ, validum. Igitur cultu, vultuque quàm maximè ad præsentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibusque ejus provolutus, "Mithridates," inquit, "terrâ marique Romanis per tot annos quæsitus, "sponte adsum. Utere, ut voles, prole magni "Achæmenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt."

XIX. AT EUNONES claritudine viri, mutatione rerum, & prece haud degenere permotus, adlevat

ſupplicem, laudatque " quòd gentem Aorſorum, " quòd ſuam dexteram petendæ veniæ delegerit." Simul legatos literaſque ad Cæſarem in hunc modum mittit: " Populi Romani imperatoribus mag- " narumque nationum regibus, primam ex ſimi- " litudine fortunæ amicitiam: ſibi & Claudio, " etiam communionem victoriæ eſſe. Bellorum " egregios fines, quotiens ignoſcendo tranſigatur. " Sic Zorſini victo nihil ereptum. Pro Mithri- " date quando gravius mereretur, non potentiam, " non regnum precari; ſed ne triumpharetur, " neve pœnas capite expenderet."

XX. AT CLAUDIUS, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto ſalutis, an repetere armis, rectius foret. Huc dolor injuriarum, & libido vindictæ adigebat. Sed diſſerebatur contrà: " Suſcipi bellum " avio itinere, importuoſo mari: ad hoc reges " feroces; vagos populos; ſolum frugum egens: " tum tædium ex morâ, pericula ex properantiâ; " modicam victoribus laudem, ac multum infa- " miæ, ſi pellerentur: quin arriperet oblata, & " ſervaret exſulem: cui inopi quantò longiorem " vitam, tantò plus ſupplicii fore." His permotus, ſcripſit Eunoni, " meritum quidem noviſſima " exempla Mithridatem, nec ſibi vim ad exſe- " quendum deeſſe: verùm ita majoribus placi- " tum, quantâ pervicaciâ in hoſtem, tantâ bene-

"ficentiâ adversùs ſupplices utendum: nam tri-"umphos de populis regniſque integris adquiri."

XXI. TRADITUS poſt hoc Mithridates, vectuſque Romam per Junium Cilonem, procuratorem Ponti, ferociùs, quàm pro fortunâ diſſeruiſſe apud Cæſarem ferebatur. Elataque vox ejus in vulgum hiſce verbis: "Non ſum remiſſus ad te, ſed "reverſus: vel, ſi non credis, dimitte, & quæ-"re:" vultu quoque interrito permanſit, cùm roſtra juxta, cuſtodibus circumdatus, viſui populo præberetur. Conſularia inſignia Ciloni, Aquilæ prætoria decernuntur.

XXII. IISDEM conſulibus, atrox odii Agrippina, ac Lolliæ infenſa, quòd ſecum de matrimonio Principis certaviſſet, molitur crimina, & accuſatorem, qui objiceret "Chaldæos, magos, interro-"gatumque Apollinis Clarii ſimulacrum ſuper "nuptiis Imperatoris." Exin Claudius, inauditâ reâ, multa de claritudine ejus apud ſenatum præfatus, "ſorore L. Voluſii genitam, majo-"rem ei patruum Cottam Meſſalinum eſſe, Mem-"mio quondam Regulo nuptam;" (nam de C. Cæſaris nuptiis conſultò reticebat) addidit "pernicioſa in rempublicam conſilia, & materiem "ſceleri detrahendam. Proin, publicatis bonis, "cederet Italiâ." Ita quinquagies ſeſtertiûm ex opibus immenſis exſuli relictum. Et Calpurnia inluſtris femina pervertitur, quia formam ejus

laudaverat Princeps, nullâ libidine, ſed fortuito ſermone: unde vis Agrippinæ citra ultima ſtetit. In Lolliam mittitur tribunus, a quo ad mortem adigeretur. Damnatus & lege repetundarum Cadius Rufus, accuſantibus Bithynis.

XXIII. GALLIÆ Narbonenſi, ob egregiam in patres reverentiam datum, "ut ſenatoribus ejus "provinciæ, non exquiſitâ Principis ſententiâ, "jure quo Sicilia haberetur, res ſuas inviſere "liceret." Ituræique & Judæi, defunctis regibus Sohemo atque Agrippâ, provinciæ Syriæ additi. Salutis augurium quinque & viginti annis omiſſum repeti, ac deinde continuari placitum. Et pomerium Urbis auxit Cæſar more priſco; quo iis qui protulêre imperium, etiam terminos Urbis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quamquam magnis nationibus ſubactis, uſurpaverant, niſi L. Sulla, & divus Auguſtus.

XXIV. REGUM in eo ambitio, vel gloria, variè vulgata. Sed initium condendi, & quod pomerium Romulus poſuerit, noſcere haud abſurdum reor. Igitur a foro boario, ubi æreum tauri ſimulacrum aſpicimus, quia id genus animalium aratro ſubditur, ſulcus deſignandi oppidi cœptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis ſpatiis interjecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Conſi, mox ad Curias veteres, tum ad ſacellum Larium forumque Ro-

manum. Capitolium non a Romulo, ſed a T. Tatio additum Urbi credidêre. Mox pro fortunâ pomerium auctum. Et quos tum Claudius terminos poſuerit, facile cognitu, & publicis actis perſcriptum.

XXV. C. ANTISTIO, M. Suillio conſulibus, adoptio in Domitium, auctoritate Pallantis, feſtinatur: qui obſtrictus Agrippinæ, ut conciliator nuptiarum, & mox ſtupro ejus inligatus, ſtimulabat Claudium, " conſuleret reipublicæ, Britan-" nici pueritiam robore circumdaret. Sic apud " divum Auguſtum, quamquam nepotibus ſub-" nixum, viguiſſe privignos: a Tiberio, ſuper " propriam ſtirpem, Germanicum adſumptum. " Se quoque accingeret juvene, partem curarum " capeſſituro." His evictus, biennio majorem natu Domitium filio anteponit, habitâ apud ſenatum oratione in eumdem, quem a liberto acceperat, modum. Adnotabant periti, nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eoſque ab Atto Clauſo continuos duraviſſe.

XXVI. CETERUM actæ Principi grates, exquiſitiore in Domitium adulatione. Rogataque lex, quâ " in familiam Claudiam & nomen Ne-" ronis tranſiret." Augetur & Agrippina cognomento *Auguſtæ:* quibus patratis, nemo adeò expers miſericordiæ fuit, quem non Britannici

fortunæ mæror adficeret: desolatus paullatim etiam servilibus ministeriis, intempestiva novercæ officia in ludibria vertebat, intelligens falsi. Neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt: sive verum; seu periculis commendatus, retinuit famam sine experimento.

XXVII. SED Agrippina, quò vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat; cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Ac fortè acciderat, ut eam gentem, Rheno transgressam, avus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem temporibus in superiore Germaniâ trepidatum, adventu Cattorum, latrocinia agitantium. Deinde L. Pomponius, legatus, auxiliares Vangionas ac Nemetas, addito equite alario, monuit, "ut anteirent populatores, vel "dilapsis improvisi circumfunderentur." Et secuta consilium ducis industria militum, divisique in duo agmina, qui lævum iter petiverant, recèns reversos, prædâque per luxum usos, & somno graves circumvenêre. Aucta lætitia, quòd quosdam e clade Varianâ, post quadragesimum annum, servitio exemerant.

XXVIII. AT QUI dextris & propioribus compendiis ierant, obvio hosti & aciem auso, plus cladis faciunt. Et prædâ famâque onusti, ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius

cum legionibus opperiebatur, ſi Catti cupidine ulciſcendi caſum pugnæ præberent. Illi metu, ne hinc Romanus, inde Cheruſci, cum quîs æternùm diſcordant, circumgrederentur, legatos in Urbem & obſides misêre: decretúſque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud poſteros, in quîs carminum gloriâ præcellit.

XXIX. PER IDEM tempus Vannius, Suevis a Druſo Cæſare impoſitus, pellitur regno, primâ imperii ætate clarus, acceptuſque popularibus: mox diuturnitate in ſuperbiam mutans, & odio accolarum, ſimul domeſticis diſcordiis circumventus. Auctores fuêre Vibilius, Hermundurorum rex, & Vangio ac Sido, ſorore Vannii geniti. Nec Claudius, quamquam ſæpe oratus, arma certantibus barbaris interpoſuit, tutum Vannio perfugium promittens, ſi pelleretur; ſcripſitque P. Atellio Hiſtro, qui Pannoniam præſidebat, "legionem ipſaque e provinciâ lecta auxilia, "pro ripâ componeret, ſubſidio victis, & terro-"rem adversùs victores, ne fortunâ elati, noſ-"tram quoque pacem turbarent:" nam vis innumera Ligii, aliæque gentes adventabant, famâ ditis regni, quod Vannius xxx. per annos prædationibus & vectigalibus auxerat. Ipſi manus propria pedites, eques e Sarmatis Jazygibus erat, impar multitudini hoſtium: eóque caſtellis ſeſe defenſare, bellumque ducere ſtatuerat.

XXX. SED JAZYGES, obſidionis impatientes, & proximos per campos vagi, neceſſitudinem pugnæ attulêre, quia Ligius Hermundurufque illic ingruerant. Igitur degreſſus caſtellis Vannius, funditur prœlio: quamquam rebus adverſis laudatus, "quòd & pugnam manu capeſſiit, & "corpore adverſo vulnera excepit." Ceterùm ad claſſem, in Danubio opperientem, perfûgit. Secuti mox clientes, & acceptis agris, in Pannoniâ locati ſunt. Regnum Vangio ac Sido inter ſe partivêre, egregiâ adversùs nos fide: ſubjectis, ſuone, an ſervitii ingenio, dum adipiſcerentur dominationes, multâ caritate, & majore odio, poſtquam adepti ſunt.

XXXI. AT IN Britanniâ P. Oſtorium, proprætorem, turbidæ res excepêre, effuſis in agrum ſociorum hoſtibus, eò violentiùs, quòd novum ducem, exercitu ignoto, & cœptâ hieme, iturum obviam non rebantur. Ille gnarus primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit: & cæſis qui reſtiterant, disjectos conſectatus, ne rurſus conglobarentur, infenſaque & infida pax non duci, non militi, requiem permitteret, detrahere arma ſuſpectis, cinctoſque caſtris Antonam & Sabrinam, fluvios, cohibere parat. Quod primi Iceni abnuêre, valida gens, nec prœliis contuſi, quia ſocietatem noſtram volentes acceſſerant: hiſque auctoribus, circumjectæ nationes locum pug-

næ delegêre, ſeptum agreſti aggere, & aditu anguſto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quamquam ſine robore legionum ſociales copias ducebat, perrumpere adgreditur, & diſtributis cohortibus, turmas quoque, peditum ad munia accingit. Tunc dato ſigno perfringunt aggerem, ſuiſque clauſtris impeditos turbant. Atque illi conſcientiâ rebellionis, & obſeptis effugiis, multa & clara facinora fecêre. Quâ pugnâ filius legati, M. Oſtorius, ſervati civis decus meruit.

XXXII. CETERUM clade Icenorum compoſiti, qui bellum inter & pacem dubitabant; & ductus in Cangos exercitus. Vaſtati agri, prædæ paſſim actæ: non auſis aciem hoſtibus, vel ſi ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Jam ventum haud procul mari, quod Hiberniam inſulam aſpectat; cùm ortæ apud Brigantas diſcordiæ retraxêre ducem, deſtinationis certum, ne nova moliretur, niſi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis, qui arma cœptabant, interfectis, in reliquos datâ veniâ, reſedêre. Silurum gens, non atrocitate, non clementiâ mutabatur, quin bellum exerceret, caſtriſque legionum premenda foret. Id quò promptiùs veniret, colonia Camulodunum validâ veteranorum manu deducitur in agros captivos, ſubſidium adversùs rebelles, & imbuendis ſociis ad officia legum.

XXXIII. ITUM inde in Siluras, ſuper propriam ferociam, Caractaci viribus confiſos: quem multa ambigua, multa proſpera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores præmineret. Sed tum aſtu, tum locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas, additiſque, qui pacem noſtram metuebant, noviſſimum caſum experitur: ſumpto ad prœlium loco, ut aditus, abſceſſus, cuncta nobis importuna, & ſuis in melius eſſent. Tunc montibus arduis, & ſi qua clementer accedi poterant, in modum valli ſaxa præſtruit: & præfluebat amnis vado incerto, catervaque majorum pro munimentis conſtiterant.

XXXIV. AD HOC gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendendâ ſpe, aliiſque belli incitamentis. Enimverò Caractacus huc illuc volitans, "illum "diem, illam aciem" teſtabatur, "aut reci"perandæ libertatis, aut ſervitutis æternæ ini"tium fore: vocabatque nomina majorum, qui "dictatorem Cæſarem pepuliſſent: quorum vir"tute vacui a ſecuribus & tributis, intemerata "conjugum & liberorum corpora retinerent." Hæc atque talia dicenti, adſtrepere vulgus; gentili quiſque religione obſtringi, "non telis, non vul"neribus ceſſuros."

XXXV. OBSTUPEFECIT ea alacritas ducem Romanum: ſimul objectus amnis, additum val-

lum, imminentia juga, nihil nisi atrox & propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prœlium poscere, "cuncta virtute expugnabilia" clamitare, præfectique ac tribuni paria differentes, ardorem exercitûs intendebant. Tum Ostorius, circumspectis, quæ impenetrabilia, quæque pervia, ducit infensos, amnemque haud difficulter evadit. Ubi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos, & pleræque cædes oriebantur. Postеaquam, factâ testudine, rudes & informes saxorum compages distractæ, parque cominus acies, decedere barbari in juga montium. Sed eò quoque inrupêre ferentarius gravisque miles: illi, telis adsultantes, hi, conferto gradu; turbatis contrà Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina: & si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum; si huc verterent, spathis & hastis auxiliarium sternebantur: clara ea victoria fuit, captâque uxore & filiâ Caractaci, fratres quoque in deditionem accepti.

XXXVI. IPSE (ut ferme intuta sunt adversa) cùm fidem Cartismanduæ, reginæ Brigantum, petivisset, vinctus ac victoribus traditus est, nono pòst anno, quàm bellum in Britanniâ cœptum. Unde fama ejus evecta insulas, & proximas provincias pervagata, per Italiam quoque celebrabatur: avebantque visere, quis ille, tot per annos, opes

noſtras ſpreviſſet. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomen erat. Et Cæſar, dum ſuum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe, ut ad inſigne ſpectaculum, populus. Stetêre in armis prætoriæ cohortes, campo qui caſtra præjacet. Tum, incedentibus regiis clientelis, phaleræ torqueſque, quæque externis bellis quæſierat, traducta; mox fratres, & conjunx, & filia: poſtremò ipſe oſtentatus. Ceterorum preces degeneres fuêre, ex metu. At non Caractacus, aut vultu demiſſo, aut verbis, miſericordiam requirens, ubi tribunali adſtitit, in hunc modum locutus eſt.

XXXVII. "Si QUANTA nobilitas & fortuna "mihi fuit, tanta rerum proſperarum moderatio "fuiſſet, amicus potiùs in hanc Urbem, quàm "captus veniſſem: neque dedignatus eſſes claris "majoribus ortum, pluribus gentibus imperitan-"tem, fœdere pacis accipere. Præſens ſors mea, "ut mihi informis, ſic tibi magnifica eſt: habui "equos, viros, arma, opes: quid mirum, ſi hæc "invitus amiſi? Non, ſi vos omnibus imperitare "vultis, ſequitur ut omnes ſervitutem accipiant. Si "ſtatim deditus traderer; neque mea fortuna, ne-"que tua gloria inclaruiſſet. Supplicium meî "oblivio ſequetur: at ſi incolumem ſervaveris, "æternum exemplar clementiæ ero." Ad ea

Cæſar veniam ipſique, & conjugi, & fratribus, tribuit. Atque illi, vinclis exſoluti, Agrippinam quoque haud procul alio ſuggeſtu conſpicuam, iiſdem, quibus Principem, laudibus gratibuſque venerati ſunt. Novum ſanè, & moribus veterum inſolitum, feminam ſignis Romanis præſidere. Ipſa ſemet parti a majoribus ſuis imperii ſociam ferebat.

XXXVIII. VOCATI poſthac patres, multa & magnifica ſuper captivitate Caractaci diſſeruêre: "Neque minùs id clarum, quàm cùm Siphacem "P. Scipio, Perſen L. Paullus, & ſi qui alii vinc-"tos reges populo Romano oſtendêre." Cenſentur "Oſtorio triumphi inſignia," proſperis ad id rebus ejus, mox ambiguis: ſive, quòd, amoto Caractaco, quaſi debellatum foret, minùs intenta apud nos militia fuit; ſive hoſtes, miſeratione tanti regis, acriùs ad ultionem exarsêre. Præfectum caſtrorum, & legionarias cohortes exſtruendis apud Siluras præſidiis relictas, circumfundunt. Ac ni citò vicis & caſtellis proximis ſubventum foret, copiæ tum occidione occubuiſſent. Præfectus tamen & octo centuriones, ac promptiſſimus quiſque manipulus cecidêre: nec multò pòſt pabulantes noſtros, miſſaſque ad ſubſidium turmas profligant.

XXXIX. TUM Oſtorius cohortes expeditas expoſuit: nec ideo fugam ſiſtebat, ni legiones

prœlium excepiſſent. Earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit. Effugêre hoſtes tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc prœlia, & ſæpius in modum latrocinii: per ſaltus, per paludes; ut cuique ſors, aut virtus: temere, proviſò; ob iram, ob prædam; juſſu, & aliquando ignaris ducibus: ac præcipuâ Silurum pervicaciâ, quos accendebat vulgata imperatoris Romani vox: "ut quondam Sugambri exciſi, & "in Gallias trajecti forent, ita Silurum nomen "penitus exſtinguendum." Igitur duas auxiliares cohortes, avaritiâ præfectorum incautiùs populantes, intercepêre. Spoliaque & captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant, cùm tædio curarum feſſus Oſtorius, conceſſit vitâ, lætis hoſtibus, tamquam ducem haud ſpernendum, etſi non prœlium, at certè bellum, abſumpſiſſet.

XL. AT CÆSAR, cognitâ morte legati, ne provincia ſine rectore foret, A. Didium ſuffecit. Is properè vectus, non tamen integras res invênit, adverſâ interim legionis pugnâ, cui Manlius Valens præerat: auctaque & apud hoſtes ejus rei fama, quò venientem ducem exterrerent; atque illo augente audita, ut major laus compoſitis, vel ſi duraviſſent, venia juſtior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant, latéque perſultabant, donec accurſu Didii pellerentur. Sed poſt cap-

tum Caractacum, præcipuus ſcientiâ rei militaris Venuſius, e Jugantum civitate, ut ſuprà memoravi, fiduſque diu, & Romanis armis defenſus, cùm Cartiſmanduam reginam matrimonio teneret, mox orto diſcidio, & ſtatim bello, etiam adversùs nos hoſtilia induerat. Sed primò tantùm inter ipſos certabatur, callidiſque Cartiſmandua artibus, fratrem ac propinquos Venuſii intercepit. Inde accenſi hoſtes, ſtimulante ignominiâ, ne feminæ imperio ſubderentur: valida & lecta armis juventus regnum ejus invadunt: quod nobis præviſum, & miſſæ auxilio cohortes acre prœlium fecêre, cujus initio ambiguo, finis lætior fuit. Neque diſpari eventu pugnatum a legione, cui Ceſius Naſica præerat. Nam Didius, ſenectute gravis, & multâ copiâ honorum, per miniſtros agere, & arcere hoſtem ſatis habebat. Hæc, quamquam a duobus Oſtorio Didioque proprætoribus plures per annos geſta, conjunxi, ne diviſa haud perinde ad memoriam ſuî valerent. Ad temporum ordinem redeo.

XLI. TI. CLAUDIO quintùm, Ser. Cornelio Orphito conſulibus, virilis toga Neroni maturata, quò capeſſendæ reipublicæ habilis videretur. Et Cæſar adulationibus ſenatûs libens ceſſit, " ut " viceſimo ætatis anno conſulatum Nero iniret; " atque interim deſignatus, proconſulare impe- " rium extra Urbem haberet, ac *princeps juventutis*

"appellaretur." Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi. Et ludicro Circensium, quod adquirendis vulgi ſtudiis edebatur, Britannicus in prætextâ, Nero triumphalium veſte tranſvecti ſunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio, illum puerili habitu; ac perinde fortunam utriuſque præſumeret. Simul, qui centurionum tribunorumque ſortem Britannici miſerabantur, remoti fictis cauſis, & alii per ſpeciem honoris: etiam libertorum ſi quis incorruptâ fide, depellitur, tali occaſione. Obvii inter ſe, Nero *Britannicum* nomine, ille *Domitium*, ſalutavêre. Quod, ut diſcordiæ initium, Agrippina multo queſtu, ad maritum defert: "ſperni" quippe "adoptionem; quæque cenſuerint patres, juſſerit populus, intra penates abrogari: ac niſi "pravitas tam infenſa docentium arceatur, erupturam in publicam perniciem." Commotus his, quaſi criminibus, Claudius, optimum quemque educatorem filii exſilio ac morte adficit: datoſque a novercâ, cuſtodiæ ejus imponit.

XLII. NONDUM tamen ſumma moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium curâ exſolverentur Luſius Geta, & Rufius Criſpinus, quos Meſſalinæ memores, & liberis ejus devinctos credebat. Igitur "diſtrahi cohortes ambitu duorum, "&, ſi ab uno regerentur, intentiorem fore diſciplinam" adſeverante uxore, transfertur regimen

cohortium ad Burrum Afranium, egregiæ militaris famæ, gnarum tamen cujus ſponte præficeretur. Suum quoque faſtigium Agrippina extollere altiùs, carpento Capitolium ingredi, qui mos ſacerdotibus, & ſacris antiquitus conceſſus, venerationem augebat feminæ, quam imperatore genitam, ſororem ejus qui rerum potitus ſit, & conjugem, & matrem fuiſſe, unicum ad hunc diem exemplum eſt. Inter quæ præcipuus propugnator ejus Vitellius, validiſſimâ gratiâ, ætate extremâ (adeò incertæ ſunt potentium res) accuſatione corripitur, deferente Junio Lupo ſenatore. Is crimina majeſtatis, & cupidinem imperii objectabat. Præbuiſſetque aures Cæſar, niſi Agrippinæ minis magis, quàm precibus mutatus eſſet, ut accuſatori aquâ atque igne interdiceret: hactenus Vitellius voluerat.

XLIII. MULTA eo anno prodigia evenêre. Inſeſſum diris avibus Capitolium: crebris terræ motibus prorutæ domus: ac dum latiùs metuitur, trepidatione vulgi, invalidus quiſque obtriti. Frugum quoque egeſtas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantùm queſtus; ſed jura reddentem Claudium circumvasêre clamoribus turbidis, pulſumque in extremam fori partem vi urgebant, donec militum globo infenſos perrupit. Quindecim dierum alimenta Urbi non ampliùs ſuperfuiſſe conſtitit: magnâque deûm

benignitate, & modeſtiâ hiemis, rebus extremis ſubventum. At herculè olim ex Italiæ regionibus longinquas in provincias commeatus portabant: nec nunc infecunditate laboratur, ſed Africam potiùs & Ægyptum exercemus, navibuſque & caſibus vita populi Romani permiſſa eſt.

XLIV. EODEM anno bellum inter Armenios Iberoſque exortum, Parthis quoque ac Romanis graviſſimorum inter ſe motuum cauſa fuit. Genti Parthorum Vologeſes imperitabat, maternâ origine ex pellice Græcâ, conceſſu fratrum regnum adeptus. Iberos Pharaſmanes vetuſtâ poſſeſſione, Armenios frater ejus Mithridates obtinebat opibus noſtris. Erat Pharaſmani filius nomine Rhadamiſtus, decorâ proceritate, vi corporis inſignis, & patrias artes edoctus, claráque inter accolas famâ. Is "modicum Iberiæ regnum ſenectâ patris detineri" ferociùs crebriúſque jactabat, quàm ut cupidinem occultaret. Igitur Pharaſmanes juvenem potentiæ promptæ, & ſtudio popularium accinctum, vergentibus jam annis ſuis metuens, aliam ad ſpem trahere, & "Armeniam" oſtentare, "pulſis Parthis, datam Mithridati a ſemet" memorando: ſed "vim differendam, & potiorem dolum, quò incautum opprimerent." Ita Rhadamiſtus, ſimulatâ adversùs patrem diſcordiâ, tamquam novercæ odiis impar, pergit ad patruum: multâque ab eo comi-

tate in speciem liberûm cultus, primores Armeniorum ad res novas inlicit, ignaro & ornante insuper Mithridate.

XLV. RECONCILIATIONIS specie adsumptâ, regressus ad patrem, "quæ fraude confici potu-"erint, prompta" nuntiat, "cetera armis exse-"quenda." Interim Pharasmanes belli causas confingit: "prœlianti sibi adversùs Regem Alba-"norum, & Romanos auxilio vocanti fratrem ad-"versatum; eamque injuriam excidio ipsius ul-"tum iturum." Simul magnas copias filio tradidit. Ille inruptione subitâ territum, exutumque campis Mithridaten, compulit in castellum Gorneas, tutum loco, ac præsidio militum, quîs Cælius Pollio præfectus, centurio Casperius præerat. Nihil tam ignarum barbaris, quàm machinamenta & astus oppugnationum. At nobis ea pars militiæ maximè gnara est. Ita Rhadamistus frustra, vel cum damno, tentatis munitionibus, obsidium incipit. Et cùm vis negligeretur, avaritiam præfecti emercatur, obtestante Casperio, ne socius rex, ne Armenia, donum populi Romani, scelere & pecuniâ verterentur. Postremò, quia multitudinem hostium Pollio, jussa patris Rhadamistus, obtendebant, pactus inducias, abscedit; ut nisi Pharasmanen bello absterruisset, C. Ummidium Quadratum præsidem Syriæ doceret, quo in statu Armeniæ forent.

XLVI. DIGRESSU centurionis, velut custode exsolutus præfectus, hortari Mithridaten ad sanciendum fœdus; "conjunctionem fratrum, ac "priorem ætate Pharasmanen, & cetera necessi- "tudinum nomina" referens, "quòd filiam ejus "in matrimonio haberet; quòd ipse Rhadamisto "socer esset. Non abnuere pacem Iberos, quam- "quam in tempore validiores; & satis cognitam "Armeniorum perfidiam: nec aliud præsidii, "quàm castellum commeatu egenum: ne dubi- "taret armis incruentas conditiones malle." Cunctante ad ea Mithridate, & suspectis præfecti consiliis, quòd pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur, Casperius interim ad Pharasmanen pervadit: "utque Iberi "obsidio decedant," expostulat. Ille propalam incerta, & sæpius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, "oppugnationem "quoquo modo celerare." Augetur flagitii merces, & Pollio occultâ corruptione impellit milites, ut "pacem" flagitarent, "seque præsidio "abituros" minitarentur. Quâ necessitate, Mithridates diem locumque fœderi accepit, castelloque egreditur.

XLVII. AC PRIMO Rhadamistus in amplexus ejus effusus, simulare obsequium, "socerum" ac "parentem" appellare. Adjicit jusjurandum, "non ferro, non veneno vim adlaturum:" simul

in lucum propinquum trahit, "provifum illic "facrificium imperatum" dictitans, "ut diis tef- "tibus pax firmaretur." Mos eft regibus, quotiens in focietatem coëant, implicare dextras, pollicefque inter fe vincire, nodoque præftringere: mox ubi fanguis in artus extremos fe effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt: id fœdus arcanum habetur, quafi mutuo cruore facratum. Sed tunc, qui ea vincula admovebat, decidiffe fimulans, genua Mithridatis invadit, ipfumque profternit: fimulque concurfu plurium injiciuntur catenæ; ac compede, quod dedecorum barbaris, trahebatur. Moxque vulgus, duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. Et erant contrà, qui tantam fortunæ commutationem miferarentur. Secutaque cum parvis liberis conjunx, cuncta lamentatione complebat. Diverfis & contectis vehiculis abduntur, dum Pharafmanis juffa exquirerentur. Illi cupido regni fratre & filiâ potior, animufque fceleribus paratus: vifui tamen confuluit, ne coram interficerentur. Et Rhadamiftus, quafi jurisjurandi memor, non ferrum, non venenum in fororem & patruum expromit; fed projectos in humum, & vefte multâ gravique opertos necat. Filii quoque Mithridatis, quòd cædibus parentum inlacrimaverant, trucidati funt.

XLVIII. AT QUADRATUS cognoſcens proditum Mithridaten, & regnum ab interfectoribus obtineri, vocat conſilium, docet acta, & an ulciſceretur conſultat. Paucis decus publicum curæ: plures tuta diſſerunt. "Omne ſcelus externum "cum lætitiâ habendum. Semina etiam odiorum "jacienda, ut ſæpe Principes Romani eamdem "Armeniam ſpecie largitionis, turbandis barba"rorum animis præbuerint. Potiretur Rhada"miſtus male partis, dum inviſus, infamis; "quando id magis ex uſu, quàm ſi cum gloria "adeptus foret." In hanc ſententiam itum. Ne tamen annuiſſe facinori viderentur, & diverſa Cæſar præciperet, miſſi ad Pharaſmanen nuntii, ut abſcederet a finibus Armeniis, filiumque abſtraheret.

XLIX. ERAT Cappadociæ procurator Julius Pelignus, ignavi animi, & deridiculo corporis juxtà deſpiciendus; ſed Claudio perquam familiaris, cùm privatus olim converſatione ſcurrarum iners otium oblectaret. Is Pelignus, auxiliis Provincialium contractis, tamquam recuperaturus Armeniam, dum ſocios magis, quàm hoſtes, prædatur, abſceſſu ſuorum, & incurſantibus barbaris, præſidii egens, ad Rhadamiſtum venit: doniſque ejus evictus, ultro "regium inſigne ſumere" cohortatur; ſumentique adeſt auctor & ſatelles. Quod ubi turpi famâ divulgatum, ne ceteri quoque ex Pelignо conjectarentur, Helvidius Priſcus

legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. Igitur properè montem Taurum transgressus, moderatione plura, quàm vi, çomposuerat; cùm "redire in Syriam" jubetur, "ne initium belli adversùs Parthos exsist- "eret."

L. NAM VOLOGESES casum invadendæ Armeniæ obvenisse ratus, quam a majoribus suis possessam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridaten deducere in regnum parat; ne qua pars domûs sine imperio ageret. Incessu Parthorum, sine acie pulsi Iberi: urbesque Armeniorum Artaxata & Tigranocerta jugum accepêre. Deinde atrox hiems, seu parum provisi commeatus, & orta ex utroque tabes, perpellunt Vologesen omittere præsentia: vacuamque rursus Armeniam Rhadamistus invasit, truculentior quàm antea, tamquam adversùs defectores & in tempore rebellaturos. Atque illi quamvis servitio sueti, patientiam abrumpunt, armisque regiam circumveniunt.

LI. NEC aliud Rhadamisto subsidium fuit, quàm pernicitas equorum, quîs seque & conjugem abstulit. Sed conjunx gravida, primam utcumque fugam ob metum hostilem, & mariti caritatem, toleravit. Post festinatione continuâ, ubi quati uterus, & viscera vibrantur, orare "ut "morte honestâ contumeliis captivitatis exime-

"retur." Ille primò amplecti, adlevare, adhortari, modò virtutem admirans, modò timore æger, ne quis relictâ potiretur. Postremò, violentiâ amoris, & facinorum non rudis, destringit acinacem, vulneratamque ripam ad Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. Ipse præceps Iberos ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placidâ illuvie, spirantem, ac vitæ manifestam, advertêre pastores; & dignitate formæ haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent; cognitoque nomine & casu, in urbem Artaxata ferunt: unde publicâ curâ deducta ad Tiridaten, comiterque excepta, cultu regio habita est.

LII. FAUSTO Sullâ, Salvio Othone consulibus, Furius Scribonianus in exsilium agitur, quasi "finem Principis per Chaldæos scrutaretur:" adnectebatur crimini "Junia mater ejus," ut "casûs prioris" (nam relegata erat) "impatiens." Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam moverat. Idque ad clementiam trahebat Cæsar, quòd stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit: morte fortuitâ, an per venenum exstinctus esset, ut quisque credidit, vulgavêre. "De mathematicis Italiâ pellendis" factum senatusconsultum, atrox & irritum. Laudati dehinc oratione Principis, "qui ob angustias familiares ordine senatorio

" ſponte cederent," motique " qui remanendo " impudentiam paupertati adjicerent."

LIII. INTER quæ refertur ad patres " de pœnâ " feminarum, quæ ſervis conjungerentur." Statuiturque " ut, ignaro domino, ad id prolapſa, in " ſervitute: ſin conſenſiſſet, pro libertâ habe- " retur." Pallanti, quem " repertorem ejus re- " lationis" ediderat Cæſar, " prætoria inſignia, " & centies quinquagies ſeſtertiûm" cenſuit conſul deſignatus Barea Soranus: additum a Scipione Cornelio, " grates publicè agendas, quòd regi- " bus Arcadiæ ortus, veterrimam nobilitatem uſui " publico poſtponeret, ſeque inter miniſtros Prin- " cipis haberi ſineret." Adſeveravit Claudius, " contentum honore Pallantem, intra priorem " paupertatem ſubſiſtere." Et fixum eſt ære publico ſenatuſconſultum, quo libertinus ſeſtertii ter millies poſſeſſor, antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur.

LIV. AT NON frater ejus, cognomento *Felix*, pari moderatione agebat, jam pridem Judææ impoſitus, & cuncta malefacta ſibi impunè ratus, tantâ potentiâ ſubnixo. Sanè præbuerant Judæi ſpeciem motûs, ortâ ſeditione, (*) poſtquam, cognitâ cæde ejus, haud obtemperatum eſſet: manebat metus, ne quis Principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempeſtivis remediis delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ven-

tidio Cumano, cui pars provinciæ habebatur: ita divisis, ut huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent, discordes olim, & tum contemptu regentium minùs coërcitis odiis. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias, & aliquando prœliis congredi, spoliaque & prædas ad procuratores referre. Hique primò lætari, mox gliscente pernicie, cùm arma militum interjecissent, cæsi milites. Arsissetque bello provincia, ni Quadratus, Syriæ rector, subvenisset. Nec diu adversùs Judæos, qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite pœnas luerent: Cumanus & Felix cunctationem adferebant, quia Claudius, causis rebellionis auditis, jus statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter judices ostentavit, receptum in tribunal, quò studia accusantium deterrerentur. Damnatusque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus; & quies provinciæ reddita.

LV. NEC multò pòst agrestium Cilicum nationes, quibus *Clitarum* cognomentum, sæpe & aliàs commotæ, tunc Trosobore duce, montes asperos castris cepêre. Atque inde decursu in litora, aut urbes, vim cultoribus & oppidanis, ac plerumque in mercatores & navicularios audebant. Obsessaque civitas Anemuriensis, & missi e Syriâ in subsidium equites, cum præfecto Curtio Severo, tur-

bantur: quòd duri circùm loci, peditibuſque ad pugnam idonei, equeſtre prœlium haud patiebantur. Dein rex ejus oræ Antiochus, blandimentis adversùs plebem, fraude in ducem, cùm barbarorum copias diſſociaſſet, Troſobore paucisque primoribus interfectis, ceteros clementiâ compoſuit.

LVI. SUB idem tempus, inter lacum Fucinum amnemque Lirin, perrupto monte, quò magnificentia operis a pluribus viſeretur, lacu in ipſo navale prœlium adornatur; ut quondam Auguſtus, ſtructo cis Tiberim ſtagno, ſed levibus navigiis, & minore copiâ ediderat. Claudius triremes quadriremeſque & undeviginti hominum millia armavit; cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent: ac tamen ſpatium amplexus, ad vim remigii, gubernantium artes, impetuſque navium, & prœlio ſolita. In ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæque adſtiterant, antepoſitis propugnaculis, ex quîs catapultæ baliſtæque tenderentur. Reliqua lacûs, claſſiarii tectis navibus obtinebant. Ripas & colles, ac montium edita in modum theatri, multitudo innumera complevit, proximis e municipiis, & alii Urbe ex ipsâ, viſendi cupidine, aut officio in Principem. Ipſe inſigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde auratâ præſedêre. Pugnatum, quamquam inter ſontes, fortium virorum animo: ac poſt multum vulnerum, occidioni exempti ſunt.

LVII. SED perfecto ſpectaculo, apertum aquarum iter. Incuria operis manifeſta fuit, haud ſatis depreſſi ad lacûs ima, vel media. Eóque, tempore interjecto, altiùs effoſſi ſpecus; & contrahendæ rurſus multitudini, gladiatorum ſpectaculum editur, inditis pontibus pedeſtrem ad pugnam. Quin & convivium effluvio lacûs adpoſitum magnâ formidine cunctos adfecit, quia vis aquarum prorumpens, proxima trahebat, convulſis ulterioribus, aut fragore & ſonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione Principis uſa, miniſtrum operis Narciſſum incuſat "cupidinis, ac prædarum." Nec ille reticet, "impotentiam muliebrem nimiaſque ſpes ejus" arguens.

LVIII. D. JUNIO, Q. Haterio conſulibus, ſexdecim annos natus Nero Octaviam, Cæſaris filiam, in matrimonium accepit. Utque ſtudiis honeſtis, & eloquentiæ gloriâ niteſceret; causâ Ilienſium ſuſceptâ, "Romanum Trojâ demiſſum, & Juliæ ſtirpis auctorem Æneam," aliaque haud procul fabulis vetera facundè exſecutus, perpetrat "ut Ilienſes omni publico munere ſolverentur." Eodem oratore, Bononienſi coloniæ igni hauſtæ ſubventum, centies ſeſtertii largitione. Redditur Rhodiis libertas, adempta ſæpe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi ſeditione deliquerant: tributumque Apamenſibus, terræ motu convulſis, in quinquennium remiſſum.

LIX. AT CLAUDIUS ſæviſſima quæque promere adigebatur ejuſdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus inluſtrem, hortis ejus inhians, pervertit, accuſante Tarquitio Priſco. Legatus is Tauri, Africam imperio proconſulari regentis, poſtquam revenerant, pauca "repetunda-"rum crimina," ceterùm "magicas ſuperſtitio-"nes" objectabat. Nec ille diutiùs falſum accuſatorem, indignaſque ſordes perpeſſus, vim vitæ ſuæ attulit, ante ſententiam ſenatûs. Tarquitius tamen curiâ exactus eſt: quod patres odio delatoris, contra ambitum Agrippinæ pervicêre.

LX. EODEM anno ſæpius audita vox Principis, "parem vim rerum habendam a procuratoribus "ſuis judicatarum, ac ſi ipſe ſtatuiſſet." Ac ne fortuitò prolapſus videretur, ſenatûs quoque conſulto cautum pleniùs, quàm antea & uberiùs. Nam divus Auguſtus, "apud equeſtres, qui "Ægypto præſiderent, lege agi, decretaque eo-"rum proinde haberi" juſſerat, "ac ſi magi-"ſtratus Romani conſtituiſſent:" mox alias per provincias, & in Urbe pleraque conceſſa ſunt, quæ olim a prætoribus noſcebantur. Claudius omne jus tradidit, de quo totiens ſeditione, aut armis, certatum, cùm Sempronii rogationibus equeſter ordo in poſſeſſione judiciorum locaretur; aut rurſum Serviliæ leges ſenatui judicia redderent: Mariuſque & Sulla olim de eo vel præcipuè

bellarent. Sed tunc ordinum diverſa ſtudia: & quæ vicerant, publicè valebant. C. Oppius & Cornelius Balbus primi Cæſaris opibus potuêre conditiones pacis & arbitria belli tractare. Matios poſthac & Vedios, & cetera equitum Romanorum prævalida nomina, referre nihil attinuerit; cùm Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, ſibique & legibus adæquaverit.

LXI. RETULIT dein "de immunitate Cois "tribuendâ." Multaque "ſuper antiquitate eo-"rum" memoravit: "Argivos, vel Cœum La-"tonæ parentem, vetuſtiſſimos inſulæ cultores: "mox adventu Æſculapii artem medendi inla-"tam, maximéque inter poſteros ejus celebrem "fuiſſe," nomina ſingulorum referens, & quibus quiſque ætatibus viguiſſent. Quin etiam dixit "Xenophontem, cujus ſcientiâ ipſe uteretur, eâ-"dem familiâ ortum: precibuſque ejus dandum, "ut omni tributo vacui in poſterum Coi, ſacram "& tantùm dei miniſtram inſulam colerent." Neque dubium habetur, multa eorumdem in populum Romanum merita, ſociaſque victorias potuiſſe tradi. Sed Claudius facilitate ſolitâ, quod uni conceſſerat, nullis extrinſecus adjumentis velavit.

LXII. AT BYZANTII, datâ dicendi copiâ, cùm "magnitudinem onerum" apud ſenatum deprecarentur, cuncta repetivêre; orſi "a fœdere,

"quod nobiſcum icerant, quâ tempeſtate bellavimus adversùs regem Macedonum, cui ut degeneri, Pſeudophilippi vocabulum impoſitum." "Miſſas" poſthac "copias in Antiochum, Perſen, Ariſtonicum, & piratico bello adjutum Antonium;" memorabant "quæque Sullæ, aut Lucullo, aut Pompeio obtuliſſent." Mox "recentia in Cæſares merita, quando ea loca inſiderent, quæ tranſmeantibus terrâ marique ducibus, exercitibuſque, ſimul vehendo commeatu opportuna forent."

LXIII. NAMQUE arctiſſimo inter Europam Aſiamque divortio, Byzantium in extremâ Europâ poſuêre Græci, quibus Pythium Apollinem conſulentibus, "ubi conderent urbem," redditum oraculum eſt: "quærerent ſedem, cæcorum terris adverſam." Eâ ambage Chalcedonii monſtrabantur, quòd priores illuc advecti, prævisâ locorum utilitate, pejora legiſſent. Quippe Byzantium fertili ſolo, fecundoque mari, quia vis piſcium innumera Ponto erumpens, & obliquis ſubter undas ſaxis exterrita, omiſſo alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Unde primò quæſtuoſi & opulenti; pòſt magnitudine onerum urgente, "finem aut modum" orabant, adnitente Principe, qui "Thracio Boſporanoque bello recens feſſos, juvandoſque" retulit. Ita tributa in quinquennium remiſſa.

LXIV. M. ASINIO, Manio Acilio conſulibus, mutationem rerum in deterius portendi, cognitum eſt crebris prodigiis. Signa ac tentoria militum igne cæleſti arsêre. Faſtigio Capitolii examen apium inſedit. Biformes hominum partus: & ſuis fetum editum, cui accipitrum ungues ineſſent. Numerabatur inter oſtenta, deminutus omnium magiſtratuum numerus, quæſtore, ædili, tribuno, ac prætore, & conſule, paucos intra menſes defunctis. Sed in præcipuo pavore Agrippina vocem Claudii, quam temulentus jecerat, "fatale ſibi, ut conjugum flagitia ferret, dein "puniret," metuens, agere & celerare ſtatuit, perditâ priùs Domitiâ Lepidâ, muliebribus cauſis: quia Lepida minore Antoniâ genita, avunculo Auguſto, Agrippinæ ſobrina prior, ac Cneii, mariti ejus, ſoror, parem ſibi claritudinem credebat: nec forma, ætas, opes multùm diſtabant; & utraque impudica, infamis, violenta, haud minùs vitiis æmulabantur, quàm ſi qua ex fortunâ proſpera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potiùs, an mater, apud Neronem prævaleret. Nam Lepida blandimentis ac largitionibus juvenilem animum devinciebat; truci contrà ac minaci Agrippinâ, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.

LXV. CETERUM objecta ſunt "quòd conju-"gium Principis devotionibus petiviſſet, quód-

"que parum coërcitis per Calabriam ſervorum "agminibus pacem Italiæ turbaret." Ob hæc mors indicta, multùm adverſante Narciſſo, qui, Agrippinam magis magiſque ſuſpectans, prompſiſſe inter proximos ferebatur, "certam ſibi perniciem, ſeu Britannicus rerum, ſeu Nero potiretur. Verùm ita de ſe meritum Cæſarem, "ut vitam uſui ejus impenderet. Convictam "Meſſalinam & Silium. Pares iterum accuſandi "cauſas eſſe, ſi Nero imperitaret. Britannico "ſucceſſore, nullum Principi meritum: ac novercæ inſidiis domum omnem convelli, majore "flagitio, quàm ſi impudicitiam prioris conjugis "reticuiſſet: quamquam ne impudicitiam quidem nunc abeſſe, Pallante adultero: ne quis "ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habere." Hæc atque talia dictitans, amplecti Britannicum, "robur ætatis quàm maturrimum" precari: modò ad deos, modò ad ipſum tendere manus, "adoleſceret, patris inimicos depelleret: matris etiam interfectores "ulciſceretur."

LXVI. IN TANTA mole curarum, Claudius valetudine adversâ corripitur, refovendiſque viribus mollitie cæli, & ſalubritate aquarum, Sinueſſam pergit. Tum Agrippina, ſceleris olim certa, & oblatæ occaſionis propera, nec miniſtrorum egens, de genere veneni conſultavit: "ne repentino &

" præcipiti facinus proderetur; ſi lentum & ta-
" bidum delegiſſet, ne admotus ſupremis Clau-
" dius, & dolo intellecto, ad amorem filii redi-
" ret." " Exquiſitum aliquid" placebat, " quod
" turbaret mentem, & mortem differret." Deligitur artifex talium, vocabulo *Locuſta*, nuper veneficii damnata, & diu inter inſtrumenta regni habita. Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus miniſter e ſpadonibus fuit Halotus, inferre epulas, & explorare guſtu ſolitus.

LXVII. ADEOQUE cuncta mox pernotuêre, ut temporum illorum ſcriptores prodiderint, " in-
" fuſum delectabili cibo boletorum venenum;
" nec vim medicaminis ſtatim intellectam, ſocor-
" diâne Claudii, an vinolentiâ." Simul ſoluta alvus ſubveniſſe videbatur. Igitur exterrita Agrippina, & quando ultima timebantur, ſpretâ præſentium invidiâ, proviſam jam ſibi Xenophontis medici conſcientiam adhibet. Ille tamquam niſus evomentis adjuvaret, pinnam rapido veneno inlitam faucibus ejus demiſiſſe creditur: haud ignarus ſumma ſcelera incipi cum periculo, peragi cum præmio.

LXVIII. VOCABATUR interim ſenatus; votaque pro incolumitate Principis conſules & ſacerdotes nuncupabant, cùm jam exanimis veſtibus & fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Jam primùm Agrip-

pina, velut dolore victa & solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, "veram paterni oris "effigiem" appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque, & Octaviam, sorores ejus, attinuit, & cunctos aditus custodiis clauserat; crebróque vulgabat, "ire in "melius valetudinem Principis," quò miles bonâ in spe ageret, tempusque prosperum ex monitis Chaldæorum adventaret.

LXIX. TUNC medio diei, tertium ante Idus Octobris foribus palatii repentè diductis, comitante Burro, Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ excubiis adest. Ibi, monente Præfecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticæ. Dubitavisse quosdam ferunt, respectantes, rogitantesque "ubi Britannicus esset?" mox, nullo in diversum auctore, quæ offerebantur secuti sunt. Inlatusque castris Nero, & congruentia tempori præfatus, promisso donativo, ad exemplum paternæ largitionis, *Imperator* consalutatur. Sententiam militum secuta patrum consulta: nec dubitatum est apud provincias. Cælestesque honores Claudio decernuntur, & funeris sollemne perinde ac divo Augusto celebratur: æmulante Agrippinâ proaviæ Liviæ magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus, injuriâ & invidiâ animos vulgi turbaret.

B R E V I A R I U M

LIBRI TERTIIDECIMI.

I. *SILANUS per dolum Agrippinæ veneno interemptus. Narcissus ad mortem agitur.* II. *Burri & Senecæ laus. Censorium Claudii funus: laudatur a Principe.* IV. *Bona Neronis initia; multaque arbitrio senatûs constituta.* VI. *Parthi Armeniam adfectant: quibus Domitius Corbulo opponitur.* XII. *Delapso Nerone in amorem Actes libertæ, Agrippina infremit; simulque infracta ejus potentia.* XIV. *Pallas curâ rerum demovetur.* XV. *Mox venenum Britannico properatum: festinum ejus funus, proviso antè paratu & modico.* XVIII. *Agrippina, Neroni offensior, visa res novas moliri: accusata eo nomine, ultionem in delatores, & præmia amicis obtinet.* XXII. *Silana in exsilium acta. Deferuntur a Pæto Pallas ac Burrus: exsilium accusatori inrogatum.* XXIV. *Urbs lustrata.* XXV.

Neronis luxus, & lascivi per noctem discursus. Histriones Italiâ pulsi. XXVI. *Actum in senatu de fraudibus libertorum, iisque in servitutem revocandis: nihil tamen in commune derogatum.* XXVIII. *Jus tribunorum & ædilium cohibitum. Ærarii cura variè habita.* XXX. *Damnatur Vipsanius Lenas. Mors L. Volusii.* XXXI. *Magistratus, qui provincias obtinerent, ludos edere prohibiti.* XXXII. *Dominorum securitati consultum. Pomponia Græcina mariti judicio permissa, & insons absoluta.* XXXIII. *De repetundis postulantur P. Celer, Cossutianus Capito, Eprius Marcellus.* XXXIV. *Neronis liberalitas. Prolatatum de obtinendâ Armeniâ bellum, acriter sumitur. Priscâ severitate & disciplinâ firmato milite, Corbulo Armeniam ingreditur: urbem Artaxata capit & incendit.* XLII. *P. Suilius Romæ damnatur.* XLIV. *Octavius Sagitta, amore vecors, Pontiam ferro transverberat: mira liberti fides.* XLV. *Sabinam Poppæam amare incipit Nero.* XLVII. *Cornelius Sulla Massiliam amovetur.* XLVIII. *Puteolanorum seditio.* XLIX. *Pætus Thrasea leviori senatusconsulto contradicit, ut Patrum honos cresceret.* L. *Publicanorum*

immodestia. Vectigalia contra Neronis impetum retenta. Leges cujusque publici, occultæ ad id tempus, proscribuntur. LIII. *In Germaniâ Frisii res movent: insessis juxta Rhenum agris, mox jussi decedere: capti cæsive, qui restitêre. Eosdem agros, pari fato, occupant Ansibarii.* LVII. *Inter Hermunduros Cattosque bellum, Cattis exitiosum.* LVIII. *Ruminalis arbor revirescit.*

Gesta hæc annis quatuor.

A. U. C.	J. C.		
DCCCVIII.	55.	Coss.	NERONE CLAUDIO Cæsare, L. ANTISTIO Vetere.
DCCCIX.	56.	Coss.	Q. VOLUSIO Saturnino, P. CORNELIO Scipione.
DCCCX.	57.	Coss.	NERONE CLAUDIO Cæsare II, L. CALPURNIO Pisone.
DCCCXI.	58.	Coss.	NERONE CLAUDIO Cæsare III, VALERIO MESSALA.

C. CORNELII *TACITI* ANNALES.

LIBER TERTIUSDECIMUS.

PRIMA novo principatu mors Junii Silani, proconſulis Aſiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ paratur: non quia ingenii violentiâ exitium inritaverat, ſegnis & dominationibus aliis faſtiditus, adeò ut C. Cæſar *pecudem auream* eum appellare ſolitus ſit: verùm Agrippina, fratri ejus L. Silano necem molita, ultorem metuebat, crebrâ vulgi famâ, "anteponendum eſſe vix dum pueritiam "egreſſo Neroni, & imperium per ſcelus adepto, "virum ætate compoſitâ, inſontem, nobilem, &, "quod tunc ſpectaretur, e Cæſarum poſteris." Quippe & Silanus divi Auguſti abnepos erat: hæc cauſa necis: miniſtri fuêre P. Celer, eques Romanus, & Helius libertus, rei familiari Principis in Aſiâ impoſiti. Ab his proconſuli venenum inter epulas datum eſt, apertiùs quàm ut fallerent. Nec minùs properatò Narciſſus, Clau-

dii libertus, de cujus jurgiis adversùs Agrippinam retuli, asperâ custodiâ, & necessitate extremâ, ad mortem agitur; invito Principe, cujus abditis adhuc vitiis per avaritiam ac prodigentiam mirè congruebat.

II. IBATURQUE in cædes, nisi Afranius Burrus, & Annæus Seneca obviam issent. Hi rectores imperatoriæ juventæ, &, rarum in societate potentiæ, concordes, diversâ arte ex æquo pollebant. Burrus militaribus curis, & severitate morum; Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honestâ: juvantes invicem, quò faciliùs lubricam Principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ, cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallantem; quo auctore, Claudius nuptiis incestis, & adoptione exitiosâ, semet perverterat. Sed neque Neroni infra servos ingenium; & Pallas, tristi adrogantiâ modum liberti egressus, tædium suî moverat. Propalam tamen omnes in eàm honores cumulabantur, signumque more militiæ petenti tribuno dedit, *optimæ matris.* Decreti & a senatu "duo lictores, "flaminium Claudiale," simul Claudio "censorium funus," & mox "consecratio."

III. DIE funeris, laudationem ejus Princeps exorsus est. Dum "antiquitatem generis, con-

" ſulatus, ac triumphos majorum" enumerabat, intentus ipſe & ceteri. " Liberalium" quoque " artium" commemoratio, " & nihil, regente eo, " reipublicæ triſte ab externis accidiſſe," pronis animis audita. Poſtquam ad " providentiam ſa-" pientiamque" flexit, nemo riſui temperare, quamquam oratio a Senecâ compoſita, multum cultûs præferret: ut fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis ejus auribus accommodatum. Adnotabant ſeniores, quibus otioſum eſt vetera & præſentia contendere, " primum ex iis, qui rerum " potiti eſſent, Neronem alienæ facundiæ eguiſſe." Nam dictator Cæſar ſummis oratoribus æmulus; & Auguſto prompta ac profluens, quæ deceret Principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, quâ verba expenderet, tum validus ſenſibus, aut conſultò ambiguus. Etiam C. Cæſaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio, quotiens meditata diſſereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus ſtatim annis, vividum animum in alia detorſit. Cælare, pingere, cantus aut regimen equorum exercere: & aliquando carminibus pangendis, ineſſe ſibi elementa doctrinæ oſtendebat.

IV. CETERUM peractis triſtitiæ imitamentis, curiam ingreſſus, & " de auctoritate patrum, & con-" ſenſu militum" præfatus, " conſilia ſibi & ex-" empla capeſſendi egregiè imperii" memoravit;

"nec juventam armis civilibus, aut domefticis "difcordiis imbutam: nulla odia, nullas injurias, "nec cupidinem ultionis adferre." Tum formam futuri principatûs præfcripfit, ea maximè declinans, quorum recens flagrabat invidia. "Non "enim fe negotiorum omnium judicem fore, ut, "claufis unam intra domum accufatoribus & reis, "paucorum potentia graffaretur. Nihil in pe-"natibus fuis venale, aut ambitioni pervium: "difcretam domum & rempublicam. Teneret "antiqua munia fenatus. Confulum tribunali-"bus Italia & publicæ provinciæ adfifterent. "Illi patrum aditum præberent: fe mandatis "exercitibus confulturum."

V. NEC defuit fides. Multaque arbitrio fenatûs conftituta funt: "Ne quis ad caufam "orandam mercede aut donis emeretur. Ne de-"fignatis quidem quæftoribus edendi gladiatores "neceffitas effet." Quod quidem, adverfante Agrippinâ, "tamquam acta Claudii fubverte-"rentur," obtinuêre patres: qui in palatium ob id vocabantur, ut adftaret abditis a tergo foribus velo difcreta, quod vifum arceret, auditus non adimeret. Quin & legatis Armeniorum caufam gentis apud Neronem orantibus, efcendere fuggeftum Imperatoris, & præfidere fimul parabat; nifi, ceteris pavore defixis, Seneca admo-

nuiffet, "venienti matri occurreret." Ita ſpecie pietatis, obviam itum dedecori.

VI. FINE anni, turbidis rumoribus, "pro-"rupiſſe rurſum Parthos, & rapi Armeniam," adlatum eſt, "pulſo Rhadamiſto," qui ſæpe regni ejus potitus, dein profugus, tum quoque bellum deſeruerat. Igitur in Urbe ſermonum avidâ, "quemadmodum Princeps, vix ſeptem-"decim annos egreſſus, ſuſcipere eam molem, "aut propulſare poſſet? quod ſubſidium in eo, "qui a femina regeretur? num prœlia quoque "& oppugnationes urbium, & cetera belli, per "magiſtros adminiſtrari poſſent," anquirebant. Contra alii, "meliùs eveniſſe" diſſerunt, "quàm "ſi invalidus ſenectâ & ignaviâ Claudius, militiæ "ad labores vocaretur, ſervilibus juſſis obtem-"peraturus. Burrum tamen & Senecam mul-"tarum rerum experientiâ cognitos: & Impera-"tori quantùm ad robur deeſſe? cùm octavo-"decimo ætatis anno Cn. Pompeius, nono-"decimo Cæſar Octavianus, civilia bella ſuſti-"nuerint. Pleraque in ſummâ fortunâ auſpiciis "& conſiliis, quàm telis & manibus geri. Da-"turum planè documentum, honeſtis, an ſecus "amicis uteretur, ſi ducem amotâ invidiâ egre-"gium, quàm ſi pecunioſum & gratiâ ſubnixum "per ambitum deligeret."

VII. Hæc atque talia vulgantibus, Nero & "juventutem proximas per provincias quæſitam "ſupplendis Orientis legionibus admovere, legio- "neſque ipſas propiùs Armeniam conlocari" jubet. "Duoſque veteres reges Agrippam & "Antiochum expedire copias, quîs Parthorum "fines ultro intrarent, ſimul pontes per amnem "Euphraten jungi. Et minorem Armeniam "Ariſtobulo, regionem Sophenen Sohemo cum "inſignibus regiis" mandat. Exortuſque in tempore æmulus Vologeſo, filius Vardanes. Et abſceſsêre Armeniâ Parthi, tamquam differrent bellum.

VIII. Sed apud ſenatum omnia in majus celebrata ſunt, ſententiis eorum, qui "ſupplicationes, "& diebus ſupplicationum veſtem Principi tri- "umphalem, utque ovans Urbem iniret, effigi- "eſque ejus pari magnitudine ac Martis Ultoris, "eodem in templo," cenſuêre: præter ſuetam adulationem læti, quòd Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præpoſuerat: videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiæ Orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium cum duabus legionibus apud provinciam Syriam, & legatum ejus Quadratum Ummidium, remaneret; par civium ſociorumque numerus Corbuloni eſſet, additis cohortibus aliſque, quæ apud Cappadociam hiemabant. Socii reges, prout bello con-

duceret, parêre juſſi. Sed ſtudia eorum in Corbulonem promptiora erant: qui, ut famæ inſerviret, quæ in novis cœptis validiſſima eſt, itinere properè confecto, apud Ægæas, civitatem Ciliciæ, obvium Quadratum habuit, illuc progreſſum, ne, ſi ad accipiendas copias Syriam intraviſſet Corbulo, omnium ora in ſe verteret, corpore ingens, verbis magnificus, & ſuper experientiam ſapientiamque, etiam ſpecie inanium validus.

IX. CETERUM uterque Vologeſen regem nuntiis monebant, "pacem quàm bellum mallet; "datiſque obſidibus, ſolitam prioribus reveren- "tiam in populum Romanum continuaret." Et Vologeſes, quò bellum ex commodo pararet, an ut æmulationis ſuſpectos per nomen obſidum amoveret, tradit nobiliſſimos ex familiâ Arſacidarum. Accepitque eos centurio Hiſteius, ab Ummidio miſſus fortè prior, eâ de causâ adito rege. Quod poſtquam Corbuloni cognitum eſt; "ire" præfectum cohortis Arrium Varum, "& reciperare "obſides" jubet. Hinc ortum inter præfectum & centurionem jurgium, ne diutiùs externis ſpectaculo eſſet, arbitrium rei obſidibus legatiſque, qui eos ducebant, permiſſum. Atque illi ob recentem gloriam, & inclinatione quadam etiam hoſtium, Corbulonem prætulêre. Unde diſcordia inter duces: querente Ummidio, "prærepta,

"quæ ſuis conſiliis patraviſſet;" teſtante contrà Corbulone, "non priùs converſum regem ad "offerendos obſides, quàm ipſe dux bello delec-"tus, ſpes ejus ad metum mutaret." Nero, quò componeret diverſos, ſic evulgari juſſit: "Ob "res a Quadrato & Corbulone proſperè geſtas, "laurum faſcibus Imperatoriis addi." Quæ in alios conſules egreſſa, conjunxi.

X. EODEM anno Cæſar "effigiem Cn. Domi-"tio patri, conſularia inſignia Aſconio Labe-"oni," quo tutore uſus erat petivit a ſenatu: ſibique "ſtatuas argento vel auro ſolidas," adversùs offerentes prohibuit. Et quamquam cenſuiſſent patres, "ut principium anni inciperet "menſe Decembri," quo ortus erat Nero, veterem religionem Kalendarum Januariarum inchoando anno retinuit. Neque recepti ſunt inter reos Carinas Celer, ſenator, ſervo accuſante; aut Julius Denſus, equeſter, cui favor in Britannicum crimini dabatur.

XI. CLAUDIO Nerone, L. Antiſtio conſulibus, cùm in acta Principum jurarent magiſtratus, "in "ſua acta collegam Antiſtium jurare" prohibuit: magnis patrum laudibus, ut juvenilis animus, levium quoque rerum gloriâ ſublatus, majores continuaret. Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Meſſalinæ ordine remotum, reddidit ſenatui, "clementiam ſuam"

obſtringens crebris orationibus; quas Seneca, teſtificando quàm honeſta præciperet, vel jactandi ingenii, voce Principis vulgabat.

XII. CETERUM infracta paullatim potentia matris, delapſo Nerone in amorem libertæ, cui vocabulum *Acte* fuit: ſimul adſumptis in conſcientiam Othone & Claudio Senecione, adoleſcentulis decoris: quorum Otho, familiâ conſulari, Senecio, liberto Cæſaris patre genitus, ignarâ matre, dein fruſtra obnitente, penitus inrepſerant per luxum & ambigua ſecreta: ne ſeverioribus quidem Principis amicis adverſantibus, muliereulâ, nullâ cujuſquam injuriâ, cupidines Principis explente: quando uxore ab Octaviâ, nobili quidem & probitatis ſpectatæ, fato quodam, an quia prævalent inlicita, abhorrebat: metuebaturque ne in ſtupra feminarum inluſtrium prorumperet, ſi illâ libidine prohiberetur.

XIII. SED Agrippina "libertam æmulam, "nurum ancillam," aliaque eumdem in modum muliebriter fremere. Neque pænitentiam filii, aut ſatietatem opperiri: quantóque fœdiora exprobrabat, acriùs accendere: donec vi amoris ſubactus, exueret obſequium in matrem, ſeque Senecæ permitteret. Ex cujus familiaribus Annæus Serenus, ſimulatione amoris adverſùs eamdem libertam, primas adoleſcentis cupidines velaverat, præbueratque nomen, ut quæ

Princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina, versis artibus, per blandimenta juvenem adgredi, "suum potiùs "cubiculum ac sinum" offerre "contegendis, "quæ prima ætas, & summa fortuna expeterent." Quin & fatebatur "intempestivam severitatem," & suarum opum quæ haud procul Imperatoriis aberant, copias tradebat: ut nimia nuper coërcendo filio, ita rursum intemperanter demissa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, orabantque "cavere insi-"dias mulieris semper atrocis, tum & falsæ." Fortè illis diebus Cæsar, inspecto ornatu, quo Principum conjuges ac parentes effulserant, deligit vestem & gemmas, misitque donum matri: nullâ parcimoniâ, cùm præcipua & cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina "non his instrui "cultus suos, sed ceteris arceri" proclamat, "& "dividère filium, quæ cuncta ex ipsâ haberet." Nec defuêre qui in deterius referrent.

XIV. ET NERO, infensus iis, quibus superbia muliebris innitebatur, demovet Pallantem curâ rerum, quîs a Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat. Ferebaturque, degrediente eo, magnâ prosequentium multitudine, non absurdè dixisse: "Ire Pallantem, ut ejuraret." Sanè pepigerat Pallas, "ne cujus facti in præteritum in-"terrogaretur, paresque rationes cum republicâ

"haberet." Præceps poſt hæc Agrippina, ruere in terrorem & minas, neque Principis auribus abſtinere, quominus teſtaretur, "adultum jam "eſſe Britannicum, veram dignamque ſtirpem "ſuſcipiendo patris imperio, quod inſitus & adop-"tivus, per injurias matris exerceret. Non ab-"nuere ſe, quin cuncta infelicis domûs mala pa-"tefierent, ſuæ in primis nuptiæ, ſuum venefici-"um. Id ſolum diis & ſibi proviſum, quòd vi-"veret privignus. Ituram cum illo in caſtra. "Audiretur hinc Germanici filia, inde debilis "rurſus Burrus & exſul Seneca, truncâ ſcilicet "manu, & profeſſoriâ linguâ, generis humani "regimen expoſtulantes." Simul intendere ma-nus, adgerere probra: "conſecratum Claudium, "infernos Silanorum manes" invocare, "& tot "irrita facinora."

XV. TURBATUS his Nero, & propinquo die, quo quartumdecimum ætatis annum Britannicus explebat, volutare ſecum, modò matris violentiam, modò ipſius indolem, ut quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem latè quæſiviſſet. Feſtis Saturno diebus inter alia æqualium ludicra, regnum luſu ſortientium, evenerat ea ſors Neroni. Igitur ceteris diverſa, nec ruborem adlatura: ubi Britannico juſſit, "exſurgeret, progreſſuſque in "medium cantum aliquem inciperet," inriſum ex eo ſperans pueri, ſobrios quoque convictus,

nedum temulentos, ignorantis; ille conftanter exorfus eft carmen, quo "evolutum eum fede patriâ "rebufque fummis," fignificabatur. Unde orta miferatio manifeftior, quia diffimulationem nox & lafcivia exemerat. Nero, intellectâ invidiâ, odium intendit. Urgentibufque Agrippinæ minis, quia nullum crimen, neque jubere cædem fratris palam audebat, occulta molitur; "parariqne venenum" jubet, miniftro Pollione Julio, prætoriæ cohortis tribuno, cujus curâ attinebatur damnata veneficii, nomine *Locufta*, multâ fcelerum famâ. Nam ut proximus quifque Britannico neque fas, neque fidem penfi haberet, olim provifum erat. Primum venenum ab ipfis educatoribus accepit, tranfmifitque, exfolutâ alvo, parum validum, five temperamentum inerat, ne ftatim fæviret. Sed Nero, lenti fceleris impatiens, minitari tribuno, jubere "fupplicium veneficæ, quòd, dum rumorem refpiciunt, dum parant defenfiones, fecuritatem morarentur." Promittentibus dein "tam "præcipitem necem, quàm fi ferro urgeretur," cubiculum Cæfaris juxta decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum.

XVI. Mos habebatur, Principum liberos, cum ceteris idem ætatis nobilibus, fedentes vefci in afpectu propinquorum, propriâ & parciore menfâ. Illic epulante Britannico, quia cibos potufque ejus delectus ex miniftris guftu explorabat, ne omitte-

retur inſtitutum, aut utriuſque morte proderetur ſcelus, talis dolus repertus eſt. Innoxia adhuc, ac præcalida, & libata guſtu potio traditur Britannico. Dein, poſtquam fervore aſpernabatur, frigidâ in aquâ adfunditur venenum; quod ita cunctos ejus artus pervaſit, ut vox pariter & ſpiritus raperentur. Trepidatur a circumſedentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, reſiſtunt defixi, & Neronem intuentes. Ille, ut erat reclinis, & neſcio ſimilis, "ſolitum "ita," ait, "per comitialem morbum, quo pri-"mùm ab infantiâ adflictaretur Britannicus, & "redituros paullatim viſus ſenſuſque." At Agrippinæ is pavor, ea conſternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit, ut perinde ignaram fuiſſe, ac ſororem Britannici Octaviam, conſtiterit: quippe ſibi ſupremum auxilium ereptum, & parricidii exemplum intelligebat. Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnes affectus abſcondere didicerat. Ita poſt breve ſilentium, repetita convivii lætitia.

XVII. Nox eadem necem Britannici & rogum conjunxit, proviſo antè funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis ſepultus eſt, adeò turbidis imbribus, ut vulgus iram deûm portendi crediderit adversùs facinus, cui plerique etiam hominum ignoſcebant, antiquas fratrum diſcordias, & inſociabile regnum æſtimantes. Tra-

dunt plerique eorum temporum ſcriptores, "crebris ante exitium diebus, inluſum iſſe pueritiæ "Britannici Neronem:" ut jam non præmatura, neque ſæva mors videri queat, quamvis inter ſacra menſæ, ne tempore quidem ad complexum ſorori dato, ante oculos inimici properata ſit, in illum ſupremum Claudiorum ſanguinem, ſtupro priùs, quàm veneno, pollutum. Feſtinationem exſequiarum edicto Cæſar defendit, id a majoribus inſtitutum referens, "ſubtrahere oculis acerba funera, "neque laudationibus, aut pompâ detinere. Ceterùm & ſibi amiſſo fratris auxilio, reliquas "ſpes in republicâ ſitas: & tantò magis fovendum patribus populoque Principem, qui unus "ſupereſſet e familiâ, ſummum ad faſtigium genitâ." Exin largitione potiſſimos amicorum auxit.

XVIII. NEC defuêre, qui arguerent viros gravitatem adſeverantes, "quòd domos, villas, id "temporis, quaſi prædam diviſiſſent." Alii neceſſitatem adhibitam credebant a Principe, ſceleris ſibi conſcio, & veniam ſperante, ſi largitionibus validiſſimum quemque obſtrinxiſſet. At matris ira nullâ munificentiâ leniri; ſed amplecti Octaviam, crebra cum amicis ſecreta habere; ſuper ingenitam avaritiam, undique pecunias, quaſi in ſubſidium, corripiens, tribunos & centuriones comiter excipere: nomina & virtutes

nobilium, qui etiam tum fupererant, in honore habere; quafi quæreret ducem & partes. Cognitum id Neroni, "excubiafque militares," quæ, ut conjugi Imperatoris folitum, & matri fervabantur, "& Germanos" fuper eumdem honorem cuftodes additos "degredi" jubet. Ac ne cœtu falutantium frequentaretur, feparat domum, matremque transfert in eam, quæ Antoniæ fuerat: quotiens ipfe illuc ventitaret, feptus turbâ centurionum, & poft breve ofculum digrediens.

XIX. NIHIL rerum mortalium tam inftabile ac fluxum eft, quàm fama potentiæ, non fuâ vi nixæ. Statim relictum Agrippinæ limen. Nemo folari, nemo adire, præter paucas feminas, amore an odio, incertum. Ex quibus erat Junia Silana, quam matrimonio C. Silii a Meffalinâ depulfam, fuprà retuli, infignis genere, formâ, lafciviâ, & Agrippinæ diu percara: mox occultis inter eas offenfionibus, quia Sextium Africanum, nobilem juvenem, a nuptiis Silanæ deterruerat Agrippina, "impudicam & vergentem annis" dictitans; non ut Africanum fibi feponeret, fed ne opibus & orbitate Silanæ maritus potiretur. Illa, fpe ultionis oblatâ, parat accufatores ex clientibus fuis, Iturium & Calvifium, non vetera, & fæpius jam audita deferens, "quòd Britannici mortem lugeret," aut "Octaviæ injurias evulgaret:" fed "deftinaviffe eam, Rubellium Plautum, per mater-

" nam originem pari ac Nero gradu a divo Au-
" gusto, ad res novas extollere; conjugioque
" ejus potiri, ac rempublicam rursus invadere:"
hæc Iturius & Calvisius Atimeto, Domitiæ, Neronis amitæ, liberto, aperiunt. Qui lætus oblatis (quippe inter Agrippinam & Domitiam infensa æmulatio exercebatur) Paridem histrionem, libertum & ipsum Domitiæ, impulit " ire pro-
" perè, crimenque atrociter deferre."

XX. PROVECTA nox erat, & Neroni per vinolentiam trahebatur; cùm ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis lusus Principis intendere. Sed tunc compositus ad mæstitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantùm matrem Plautumque interficere, sed Burrum etiam demovere præfecturâ destinaret, tamquam Agrippinæ gratiâ provectum, & vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est, " scrip-
" tos esse ad Cæcinam Tuscum codicillos, man-
" datâ ei prætoriarum cohortium curâ: sed ope
" Senecæ dignationem Burro retentam." Plinius & Cluvius nihil dubitatum de fide præfecti referunt: sanè Fabius inclinat ad laudes Senecæ, cujus amicitiâ floruit. Nos consensum auctorum secuti, quæ diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero trepidus, & interficiendæ matris avidus, non priùs differri potuit, quàm Burrus necem ejus promitteret, si facinoris coar-

gueretur: "Sed cuicumque, nedum parenti, de-
"fensionem tribuendam: nec accusatores adesse,
"sed vocem unius ex inimicâ domo adferri.
"Refutare tenebras, & vigilatam convivio noc-
"tem, omniaque temeritati & inscitiæ propiora."

XXI. SIC lenito Principis metu, & luce ortâ, itur ad Agrippinam, ut nosceret objecta, dissolveretque, vel pœnâ lueret. Burrus iis mandatis, Senecâ coram, fungebatur. Aderant & ex libertis, arbitri sermonis. Deinde a Burro, postquam crimina & auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina, ferociæ memor, "Non miror," inquit, "Silanam numquam edito partu, matrum
"affectus ignotos habere. Neque enim perinde
"a parentibus liberi, quàm ab impudicâ adul-
"teri, mutantur. Nec, si Iturius & Calvisius,
"adesis omnibus fortunis, novissimam suscipien-
"dæ accusationis operam anui rependunt, ideo
"aut mihi infamia parricidii, aut Cæsari consci-
"entia subeunda est. Nam Domitiæ inimicitiis
"gratias agerem, si benevolentiâ mecum in Ne-
"ronem meum certaret. Nunc per concubinum
"Atimetum, & histrionem Paridem, quasi scenæ
"fabulas componit. Baiarum suarum piscinas
"extollebat, cùm meis consiliis adoptio, & pro-
"consulare jus, & designatio consulatûs, & cetera
"adipiscendo imperio præpararentur. Aut ex-
"sistat, qui cohortes in Urbe tentatas, qui pro-

" vinciarum fidem labefactatam, denique ſervos, " vel libertos, ad ſcelus corruptos arguat. Vivere " ego, Britannico potiente rerum, poteram: at ſi " Plautus, aut quis alius, rempublicam judicatu- " rus obtinuerit, deſunt ſcilicet mihi accuſatores, " qui non verba, impatientiâ caritatis aliquando " incauta, ſed ea crimina objiciant, quibus, niſi " a filio, abſolvi non poſſim." Commotis qui aderant, ultroque ſpiritus ejus mitigantibus, " con- " loquium filii" expoſcit: ubi nihil pro innocen- tiâ, quaſi diffideret; nec beneficiis, quaſi expro- braret, diſſeruit; ſed ultionem in delatores, & præmia amicis obtinuit.

XXII. PRÆFECTURA annonæ Fenio Rufo, cura ludorum, qui a Cæſare parabantur, Arruntio Stel- læ; Ægyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio deſtinata: & variis mox artibus eluſus, ad poſtremum in Urbe retentus eſt. At Silana in exſilium acta. Calviſius quoque & Iturius rele- gantur. De Atimeto ſupplicium ſumptum, vali- diore apud libidines Principis Paride, quàm ut pœnâ adficeretur. Plautus ad præſens ſilentio tranſmiſſus eſt.

XXIII. DEFERUNTUR dehinc " conſenſiſſe " Pallas, ac Burrus, ut Cornelius Sulla claritudine " generis, & adfinitate Claudii," cui per nuptias Antoniæ, gener erat, " ad imperium vocaretur." Ejus accuſationis auctor exſtitit Pætus quidam,

exercendis apud ærarium ſectionibus famoſus, & tum vanitatis manifeſtus. Nec tam grata Pallantis innocentia, quàm gravis ſuperbia fuit: quippe nominatis libertis ejus, quos conſcios haberet, reſpondit; " nihil umquam ſe domi, niſi " nutu, aut manu ſignificaſſe, vel ſi plura demon- " ſtranda eſſent ſcripto uſum, ne vocem conſo- " ciaret." Burrus, quamvis reus, inter judices ſententiam dixit. Exſiliumque accuſatori inrogatum, & tabulæ exuſtæ ſunt, quibus obliterata ærarii monimenta retrahebat.

XXIV. FINE anni, ſtatio cohortis, adſidere ludis ſolita, demovetur, quò major ſpecies libertatis eſſet; utque miles, theatrali licentiæ non permixtus, incorruptior ageret, & plebes daret experimentum, an, amotis cuſtodibus, modeſtiam retineret. Urbem Princeps luſtravit e reſponſo haruſpicum, quòd Jovis ac Minervæ ædes de cælo tactæ erant.

XXV. Q. VOLUSIO, P. Scipione conſulibus, otium foris, fœda domi laſcivia, quâ Nero itinera Urbis, & lupanaria, & diverticula, veſte ſervili in diſſimulationem ſuî compoſitus, pererrabat, comitantibus, qui raperent ad venditionem expoſita, & obviis vulnera inferrent: adversùs ignaros adeò, ut ipſe quoque exciperet ictus, & ore præferret. Deinde, ubi " Cæſarem eſſe, qui graſſaretur," pernotuit, augebantur injuriæ adversùs viros fe-

minasque insignes, & quidam, permissâ semel licentiâ sub nomine Neronis, inulti, propriis cum globis, eadem exercebant, & in modum captivitatis nox agebatur. Julius quidem Montanus, senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus fortè per tenebras cum Principe, quia vi attentantem acriter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero autem metuentior in posterum, milites sibi, & plerosque gladiatores circumdedit, qui rixarum initia modica, & quasi privata sinerent: si a læsis validiùs ageretur, arma inserebant. Ludicram quoque licentiam, & fautores histrionum velut in prœlia convertit, impunitate & præmiis, atque ipse occultus, & plerumque coram prospectans: donec discordi populo, & gravioris motûs terrore, non aliud remedium repertum est, quàm ut histriones Italiâ pellerentur, milesque theatro rursum adsideret.

XXVI. PER idem tempus actum in senatu "de "fraudibus libertorum," efflagitatumque "ut "adversùs malè meritos, revocandæ libertatis jus "patronis daretur." Nec deerant qui censerent. Sed consules relationem incipere non ausi, ignaro Principe, perscripsêre tamen consensum senatûs, "Ille jam auctor constitutionis fieret, ut inter "paucos & sententiæ adversos:" quibusdam coalitam libertate irreverentiam eò prorupisse fremen-

tibus, "ut æquo cum patronis jure agerent, ſen-
"tentiam eorum conſultarent, ac verberibus ma-
"nus ultro intenderent, impudenter vel pœnam
"ſuam diſſuadentes. Quid enim aliud læſo pa-
"trono conceſſum, quàm ut viceſimum ultra la-
"pidem, in oram Campaniæ libertum releget?
"Ceteras actiones promiſcuas & pares eſſe. Tri-
"buendum aliquod telum, quod ſperni nequeat.
"Nec grave manumiſſis, per idem obſequium re-
"tinendi libertatem, per quod adſecuti ſint. At
"criminum manifeſtos, meritò ad ſervitutem re-
"trahi; ut metu coërceantur, quos beneficia non
"mutaviſſent."

XXVII. DISSEREBATUR contrà; "Paucorum
"culpam ipſis exitioſam eſſe debere: nihil uni-
"verſorum juri derogandum: quippe latè fuſum
"id corpus. Hinc plerumque tribus, decurias,
"miniſteria magiſtratibus & ſacerdotibus, co-
"hortes etiam in Urbe conſcriptas: & plurimis
"equitum, pleriſque ſenatoribus, non aliunde
"originem trahi. Si ſepararentur libertini, mani-
"feſtam fore penuriam ingenuorum: non fruſtra
"majores, cùm dignitatem ordinum dividerent,
"libertatem in communi poſuiſſe. Quin &
"manumittendi duas ſpecies inſtitutas, ut relin-
"queretur pænitentiæ, aut novo beneficio locus.
"Quos vindictâ patronus non liberaverit, velut
"vinculo ſervitutis attineri. Diſpiceret quiſque

"merita, tardéque concederet, quod datum non "adimeretur." Hæc ſententia valuit. Scripſitque Cæſar ſenatui, "privatim expenderent cauſam libertorum, quotiens a patronis arguerentur: in commune nihil derogarent." Nec multò pòſt, ereptus amitæ libertus Paris, quaſi jure civili; non ſine infamiâ Principis, cujus juſſu perpetratum ingenuitatis judicium erat.

XXVIII. MANEBAT nihilominus quædam imago reipublicæ. Nam inter Vibullium prætorem & plebei tribunum Antiſtium ortum certamen, quòd immodeſtos fautores hiſtrionum, & a prætore in vincula ductos, tribunus "omitti" juſſiſſet: comprobavêre patres, incuſatâ "Antiſtii licentiâ." Simul prohibiti tribuni "jus prætorum & conſulum præripere, aut vocare ex Italiâ cum quibus lege agi poſſet." Addidit L. Piſo, deſignatus conſul, "ne quid intra domum pro poteſtate animadverterent: neve multam ab iis dictam, quæſtores ærarii in publicas tabulas, ante quatuor menſes, referrent; medio temporis contradicere liceret: deque eo conſules ſtatuerent." Cohibita arctiùs & ædilium poteſtas, ſtatutumque "quantum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel pœnæ inrogarent." Eò Helvidius Priſcus, tribunus plebis, adversùs Obultronium Sabinum, ærarii quæſtorem, contentiones proprias exercuit, "tamquam

" jus haſtæ adversùs inopes inclementer augeret." Dein Princeps curam tabularum publicarum a quæſtoribus ad præfectos tranſtulit.

XXIX. VARIE habita, ac ſæpe immutata ejus rei forma. Nam Auguſtus permiſit ſenatui deligere præfectos: dein, ambitu ſuffragiorum ſuſpecto, ſorte ducebantur ex numero prætorum, qui præeſſent. Neque id diu manſit, quia ſors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quæſtores rurſum impoſuit; iiſque, ne metu offenſionum ſegniùs conſulerent, extrà ordinem honores promiſit. Sed deerat robur ætatis eum primum magiſtratum capeſſentibus. Igitur Nero præturâ perfunctos, & experientiâ probatos delegit.

XXX. DAMNATUS iiſdem conſulibus Vipſanius Lænas, " ob Sardiniam provinciam avarè habi-" tam." Abſolutus Ceſtius Proculus repetundarum, cedentibus accuſatoribus. Clodius Quirinalis, " quòd præfectus remigum, qui Raven-" næ haberentur, velut infimam nationum, Ita-" liam luxuriâ ſævitiâque adflictaviſſet," veneno damnationem antevertit. C. Aminius Rebius, ex primoribus peritiâ legum, & pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ ſenectæ, miſſo per venas ſanguine, effugit: haud creditus ſufficere ad conſtantiam ſumendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis. At L. Voluſius egregiâ famâ conceſſit; cui tres & nonaginta anni ſpatium vivendi, præci-

puæque opes bonis artibus, inoffenfa tot Imperatorum malitia fuit.

XXXI. NERONE fecundùm, L. Pifone confulibus, pauca memoriâ digna evenêre: nifi cui libeat, laudandis fundamentis & trabibus, quîs molem amphitheatri apud campum Martis Cæfar exftruxerat, volumina implere: cùm ex dignitate populi Romani repertum fit, res inluftres annalibus, talia diurnis Urbis actis mandare. Ceterùm coloniæ Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatæ funt: plebeique congiarium quadringeni nummi viritim dati, & feftertiûm quadringenties ærario inlatum eft ad retinendam populi fidem. Vectigal quoque quintæ & vicefimæ venalium mancipiorum remiffum, fpecie magis quàm re: quia cùm venditor pendere juberetur, in partem pretii emptoribus adcrefcebat. Edixit Cæfar, "ne "quis magiftratus, aut procurator, qui provin"ciam obtineret, fpectaculum gladiatorum, aut "ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet." Nam antè non minùs tali largitione, quàm corripiendis pecuniis, fubjectos adfligebant; dum quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant.

XXXII. FACTUM & fenatufconfultum ultioni juxtà & fecuritati, "ut fi quis a fuis fervis inter"fectus effet, ii quoque, qui teftamento manumiffi "fub eodem tecto manfiffent, inter fervos fuppli"cia penderent." Redditur ordini Lurius Va-

rius, consularis, avaritiæ criminibus olim perculsus. Et Pomponia Græcina, insignis femina, Plautio, qui ovans se de Britanniis retulit, nupta, ac "superstitionis externæ" rea, mariti judicio permissa. Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famâque conjugis cognovit, & insontem nuntiavit. Longa huic Pomponiæ ætas, & continua tristitia fuit. Nam post Juliam, Drusi filiam, dolo Messalinæ interfectam, per quadraginta annos, non cultu nisi lugubri, non animo nisi mæsto egit. Idque illi, imperitante Claudio, impune, mox ad gloriam vertit.

XXXIII. IDEM annus plures reos habuit: quorum P. Celerem, accusante Asiâ, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit, senectâ donec mortem obiret. Nam Celer, interfecto, ut memoravi, Silano proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant, "maculosum fœdumque, & idem jus au-"daciæ in provinciâ ratum, quod in Urbe exer-"cuerat." Sed pervicaci accusatione conflictatus, postremò defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, a quo Lycii res repetebant, eò usque ambitus prævaluit, ut quidam accusatorum ejus exsilio multarentur, "tamquam insonti periculum fecissent."

XXXIV. NERONE tertiùm consule, simul iniit consulatum Valerius Messala, cujus proavum,

oratorem Corvinum, divo Augusto, abavo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci jam senum meminerant: sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messala paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottæ, & Haterio Antonino, annuam pecuniam statuit Princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent. Ejus anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinendâ Armeniâ bellum, acriter sumitur: quia nec Vologeses sinebat fratrem Tiridaten dati a se regni expertem esse, aut alienæ id potentiæ donum habere: & Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim a Lucullo Pompeioque recipere. Ad hæc Armenii ambiguâ fide utraque arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti, ac libertate ignotâ, illuc magis ad servitium inclinantes.

XXXV. SED Corbuloni plus molis adversùs ignaviam militum, quàm contra perfidiam hostium erat. Quippe Syriâ transmotæ legiones, pace longâ segnes, munia Romanorum ægerrimè tolerabant. Satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inissent; vallum fossamque quasi nova & mira viserent: sine galeis, sine loricis, nitidi & quæstuosi,

militiâ per oppida expletâ. Igitur dimiſſis, quibus ſenecta, aut valetudo adverſa erat, ſupplementum petivit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam delectus. Adjectaque ex Germaniâ legio, cum equitibus alariis, & peditatu cohortium: retentuſque omnis exercitus ſub pellibus, quamvis hieme ſævâ adeò, ut obducta glacie, niſi effoſſa humus, tentoriis locum non præberet. Ambuſti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati ſunt. Adnotatuſque miles, qui faſcem lignorum geſtabat, ita præriguiſſe manus, ut oneri adhærentes, truncis brachiis deciderent. Ipſe cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adeſſe: laudem ſtrenuis, ſolatium invalidis, exemplum omnibus oſtendere. Dehinc quia duritiam cæli militiæque multi abnuebant, deſerebantque, remedium ſeveritate quæſitum eſt. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia proſequebatur, ſed qui ſigna reliquerat, ſtatim capite pœnas luebat: idque uſu ſalubre, & miſericordiâ melius apparuit. Quippe pauciores illa caſtra deſeruêre, quàm ea in quibus ignoſcebatur.

XXXVI. INTERIM Corbulo, legionibus intra caſtra habitis, donec ver adoleſceret, diſpoſitiſque per idoneos locos cohortibus auxiliariis, ne pugnam priores auderent, prædicit. Curam præſi-

diorum Pactio Orphito, primipili honore perfuncto, mandat. Is quamquam incautos barbaros, & bene gerendæ rei casum offerri scripserat, "tenere se munimentis, & majores copias opperiri" jubetur. Sed rupto imperio, postquam paucæ e proximis castellis turmæ advenerant, pugnamque imperitiâ poscebant, congressus cum hoste funditur. Et damno ejus exterriti qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepidâ fugâ rediêre. Quod graviter Corbulo accepit: increpitumque Pactium, & præfectos, militesque, "tendere omnes extra vallum" jussit: inque eâ contumeliâ detenti, nec nisi precibus universi exercitûs exsoluti sunt.

XXXVII. AT TIRIDATES super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adjutus, non furtim jam, sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur depopulari; & si copiæ contrà ducerentur, eludere; huc quoque & illuc volitans, plura famâ, quàm pugnâ exterrere. Igitur Corbulo, quæsito diu prœlio, frustra habitus, & exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, ut legati præfectique diversos locos pariter invaderent: simul regem Antiochum monet, "proximas sibi præfecturas petere." Nam Pharasmanes, interfecto filio Rhadamisto, "quasi proditore suî," quò fidem in nos testaretur, vetus adversùs Armenios odium promptiùs exer-

cebat. Tuncque primùm inlecti Isichi, gens haud aliàs socia Romanis, avia Armeniæ incursavit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebant. Mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine expostularent, "cur datis nuper obsidibus, "redintegratâque amicitiâ, quæ novis quoque "beneficiis locum aperiret, vetere Armeniæ pos"sessione depelleretur? Ideo nondum ipsum Vo"logesen commotum, quia causâ, quàm vi agere "mallent. Sin perstaretur in bello; non defore "Arsacidis virtutem fortunamque, sæpius jam "clade Romanâ expertam." Ad ea Corbulo, satis comperto, Vologesen defectione Hyrcaniæ attineri, suadet Tiridati "precibus Cæsarem ad"gredi: posse illi regnum stabile, & res incruen"tas contingere, si omisâ spe longinquâ & serâ, "præsentem potioremque sequeretur."

XXXVIII. PLACITUM dehinc, "quia com"meantibus invicem nuntiis, nihil in summam "pacis proficiebatur, conloquio ipsorum tempus "locumque destinari." "Mille equitum præsi"dium" Tiridates "affore sibi" dicebat: "quan"tum Corbuloni cujusque generis militum adsis"teret, non statuere, dum, positis loricis & galeis, "in faciem pacis, veniretur." Cuicumque mortalium, nedum veteri & provido duci, barbaræ astutiæ patuissent. "Ideo arctum inde numerum "finiri, & hinc majorem offerri, ut dolus para-

" retur. Nam equiti, ſagittarum uſu exercito, " ſi detecta corpora objicerentur, nihil profutu- " ram multitudinem." Diſſimulato tamen intellectu, " rectiùs de his, quæ in publicum conſu- " lerentur, totis exercitibus coram diſſertaturos" reſpondit. Locumque delegit, cujus pars altera colles erant clementer adſurgentes, accipiendis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo ſocias cohortes & auxilia regum pro cornibus, medio ſextam legionem conſtituit; cui accita per noctem aliis ex caſtris, tria millia tertianorum permiſcuerat, unâ cum aquilâ, quaſi eadem legio ſpectaretur. Tiridates, vergente jam die, procul adſtitit, unde videri magis, quàm audiri poſſet. Ita ſine congreſſu dux Romanus abſcedere militem ſua quemque in caſtra jubet.

XXXIX. REX, ſive fraudem ſuſpectans, quia plura ſimul in loca ibatur, ſive ut commeatus noſtros Pontico mari, & Trapezunte oppido adventantes interciperet, properè diſcedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur præſidiis noſtris inſeſſos: & Corbulo, ne irritum bellum traheretur, utque Armenios ad ſua defendenda cogeret, exſcindere parat caſtella. Sibique, quod validiſſimum in eâ præfecturâ, cognomento *Volandum*, ſumit; minora Cornelio Flacco legato, & Inſteio Capitoni, caſtrorum præfecto,

mandat. Tum circumſpectis munimentis, & quæ expugnationi idonea, proviſis, hortatur milites, "ut hoſtem vagum, neque paci aut prœlio paratum, ſed perfidiam & ignaviam fugâ confitentem, exuerent ſedibus, gloriæque pariter & prædæ conſulerent." Tum quadripartito exercitu, hos in teſtudinem conglobatos, ſubruendo vallo inducit; alios ſcalas mœnibus admovere, multos tormentis faces & haſtas incutere jubet. Libratoribus funditoribuſque attributus locus, unde eminus glandes torquerent; ne qua pars ſubſidium laborantibus ferret, pari undique motu. Tantus inde ardor certantis exercitûs fuit, ut intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obices portarum ſubverſi, capta eſcenſu munimenta, omneſque puberes trucidati ſint, nullo milite amiſſo, paucis admodum vulneratis: & imbelle vulgus ſub coronâ venum datum: reliqua præda victoribus ceſſit. Pari fortunâ legatus ac præfectus uſi ſunt, tribuſque unâ die caſtellis expugnatis, cetera terrore, & alia ſponte incolarum, in deditionem veniebant: unde orta fiducia caput gentis Artaxata adgrediendi. Nec tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ ſi amnem Araxen, qui mœnia adluit, ponte tranſgrederentur, ſub ictum dabantur: procul, & latioribus vadis tranſiêre.

XL. AT TIRIDATES, pudore & metu, ne, ſi conceſſiſſet obſidioni, nihil opis in ipſo videretur; ſi prohiberet, impeditis locis, ſeque & equeſtres copias inligaret: ſtatuit poſtremò oſtendere aciem, & dato die prœlium incipere, vel ſimulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repentè agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce noſtro, qui viæ pariter & pugnæ compoſuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, ſiniſtro ſexta incedebat, mediis decumanorum delectis: recepta inter ordines impedimenta, & tergum mille equites tuebantur: quibus juſſerat, "ut inſtantibus cominus "reſiſterent, refugos non ſequerentur." In cornibus pedites ſagittariique, & cetera manus equitum ibat, productior cornu in ſiniſtro per ima collium, ut ſi hoſtis intraviſſet, fronte ſimul & ſinu exciperetur. Adſultare ex diverſo Tiridates, non uſque ad jactum teli, ſed tum minitans, tum ſpecie trepidantis, ſi laxare ordines & diverſos conſectari poſſet. Ubi nihil temeritate ſolutum, nec ampliùs, quàm decurio equitum audentiùs progreſſus, & ſagittis confixus, ceteros ad obſequium exemplo firmaverat, propinquis jam tenebris abſceſſit.

XLI. ET CORBULO, caſtra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obſidioque circumdaret, agitavit, conceſſiſſe illuc Tiridaten ratus. Dein poſtquam exploratores attu-

lêre " longinquum regis iter, & Medi an Albani " peterentur, incertum," lucem opperitur: præmiſſaque levis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed oppidani, portis ſponte patefactis, ſe ſuaque Romanis permisêre: quod ſalutem ipſis tulit. Artaxatis ignis immiſſus, deletaque & ſolo adæquata ſunt: quia nec teneri ſine valido præſidio, ob magnitudinem mœnium, nec id nobis virium erat, quod firmando præſidio, & capeſſendo bello divideretur: vel ſi integra & incuſtodita relinquerentur, nulla in eo utilitas aut gloria, quòd capta eſſent. Adjicitur miraculum, velut numine oblatum. Nam cuncta extrà, tectis tenus ſole inluſtria fuêre; quod mœnibus cingebatur, ita repentè atrâ nube coopertum, fulguribuſque diſcretum eſt, ut, quaſi infenſantibus deis, exitio tradi crederetur. Ob hæc conſalutatus *imperator* Nero: ex ſenatuſconſulto " ſupplicationes" habitæ: " ſtatuæque & arcus, & continui conſulatus Principi: utque inter feſtos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de " eâ eſſet," aliaque in eamdem formam decernuntur, adeò modum egreſſa, ut C. Caſſius de ceteris honoribus adſenſus, " ſi pro benignitate " fortunæ diis grates agerentur, ne totum quidem " annum ſupplicationibus ſufficere" diſſeruerit: " eóque oportere dividi ſacros & negotioſos dies,

" quîs divina colerent, & humana non impedi-
" rent."

XLII. VARIIS deinde casibus jactatus, & multorum odia meritus reus, haud tamen sine invidiâ Senecæ damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio, terribilis ac venalis, & mutatione temporum, non, quantùm inimici cuperent, demissus: quique se nocentem videri, quàm supplicem mallet. Ejus opprimendi gratiâ repetitum credebatur senatusconsultum, pœnaque Cinciæ legis, adversùs eos, qui pretio causas oravissent: nec Suilius questu aut exprobratione abstinebat, præter ferociam animi, extremâ senectâ liber, & Senecam increpans, " infensum amicis Claudii,
" sub quo justissimum exsilium pertulisset. Simul
" studiis inertibus, & juvenum imperitiæ suetum,
" livere his, qui vividam & incorruptam eloquen-
" tiam tuendis civibus exercerent. Se quæstorem
" Germanici; illum domûs ejus adulterum fuisse.
" An gravius existimandum, sponte litigatoris,
" præmium honestæ operæ adsequi, quàm cor-
" rumpere cubicula Principum feminarum? Quâ
" sapientiâ, quibus philosophorum præceptis, in-
" tra quadriennium regiæ amicitiæ, ter millies
" sestertiûm paravisset? Romæ testamenta & or-
" bos, velut indagine ejus capi. Italiam & pro-
" vincias, immenso fenore hauriri. At sibi labore
" quæsitam, & modicam pecuniam esse. Crimen,

"periculum, omnia potiùs toleraturum, quàm "veterem, ac diu partam dignationem ſubitæ "felicitati ſubmitteret."

XLIII. Nec deerant, qui hæc iiſdem verbis, aut verſa in deterius, Senecæ deferrent. Repertique accuſatores, "direptos ſocios, cùm Suilius "provinciam Aſiam regeret, ac publicæ pecuniæ "peculatum" detulêre. Mox, quia inquiſitionem annuam impetraverant, brevius viſum, ſuburbana crimina incipi, quorum obvii teſtes erant. Ii, "acerbitate accuſationis Q. Pomponium ad "neceſſitatem belli civilis detruſum: Juliam Druſi "filiam, Sabinamque Poppæam ad mortem actas; "& Valerium Aſiaticum, Luſium Saturninum, "Cornelium Lupum circumventos; jam equi"tum Romanorum agmina damnata, omnemque "Claudii ſævitiam" Suilio objectabant. Ille, "nihil ex his ſponte ſuſceptum, ſed Principi pa"ruiſſe" defendebat, donec eam orationem Cæſar cohibuit, "compertum ſibi" referens "ex "commentariis patris ſui, nullam cujuſquam ac"cuſationem ab eo coactam." Tum "juſſa "Meſſalinæ" prætendi, & labare defenſio. "Cur "enim neminem alium delectum, qui ſævienti "impudicæ vocem præberet? Puniendos rerum "atrocium miniſtros, ubi pretia ſcelerum adepti, "ſcelera ipſa aliis delegent." Igitur ademptâ bonorum parte (nam filio & nepti pars concede-

batur, eximebanturque etiam quæ teſtamento matris, aut aviæ acceperant) in inſulas Baleares pellitur: non in ipſo diſcrimine, non poſt damnationem fractus animo. Ferebaturque copioſâ & molli vitâ ſecretum illud toleraviſſe. Filium ejus Nerulinum adgreſſis accuſatoribus per invidiam patris, & crimina repetundarum, interceſſit Princeps, tamquam ſatis expletâ ultione.

XLIV. PER IDEM tempus Octavius Sagitta, plebei tribunus, Pontiæ, mulieris nuptæ, amore vecors, ingentibus donis adulterium, & mox ut omitteret maritum, emercatur; ſuum matrimonium promittens, ac nuptias ejus pactus. Sed ubi mulier vacua fuit, nectere moras, "adverſam "patris voluntatem" cauſari, repertâque ſpe ditioris conjugis, promiſſa exuere. Octavius contrà modò conqueri, modò minitari, "famam per-"ditam, pecuniam exhauſtam" obteſtans: denique ſalutem, quæ ſola reliqua eſſet, arbitrio ejus permittens. Ac poſtquam ſpernebatur, "noctem "unam ad ſolatium" poſcit, "quâ delinitus, "modum in poſterum adhiberet." Statuitur nox. Et Pontia conſciæ ancillæ cuſtodiam cubiculi mandat. Ille, uno cum liberto, ferrum veſte occultum infert. Tum, ut aſſolet in amore & irâ, jurgia, preces, exprobratio, ſatisfactio, & pars tenebrarum libidine ſepoſita. Et queſtu incenſus, nihil metuentem ferro tranſverberat, & adcurrentem

ancillam vulnere abſterret, cubiculoque prorumpit. Poſterâ die manifeſta cædes, haud ambiguus percuſſor: quippe manſitaſſe unà convincebatur. Sed libertus "ſuum illud facinus" profiteri, "ſe "patroni injurias ultum eſſe." Commoveratque quoſdam magnitudine exempli: donec ancilla, ex vulnere refecta, verum aperuit: poſtulatuſque apud conſules a patre interfectæ, poſtquam tribunatu abierat, ſententiâ patrum, & lege de ſicariis condemnatur.

XLV. NON MINUS inſignis, eo anno, impudicitia, magnorum reipublicæ malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppæa, T. Ollio patre genita, ſed nomen avi materni ſumpſerat, inluſtri memoriâ Poppæi Sabini, conſulari & triumphali decore præfulgentis. Nam Ollium, honoribus nondum functum, amicitia Sejani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuère, præter honeſtum animum. Quippe mater ejus, ætatis ſuæ feminas pulchritudine ſupergreſſa, gloriam pariter & formam dederat. Opes claritudini generis ſufficiebant. Sermo comis, nec abſurdum ingenium: modeſtiam præferre, & laſciviâ uti: rarus in publicum egreſſus; idque velatâ parte oris, ne ſatiaret aſpectum, vel quia ſic decebat. Famæ numquam pepercit, maritos & adulteros non diſtinguens: neque affectui ſuo, aut alieno obnoxia, unde utilitas oſtenderetur, illuc libidinem trans-

ferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufi Crifpini, equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit juventâ ac luxu, & quia flagrantiffimus in amicitiâ Neronis habebatur. Nec mora, quin adulterio matrimonium jungeretur.

XLVI. OTHO, five amore incautus, laudare "formam elegantiamque uxoris" apud Principem; five ut accenderet, ac, fi eâdem feminâ potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adjiceret. Sæpe auditus eft confurgens e convivio Cæfaris, "fe ire ad illam, fibi conceffam" dictitans "nobilitatem, pulchritudinem, vota omni-"um, & gaudia felicium." His atque talibus inritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppæa primùm per blandimenta & artes valefcere, "imparem cupidini fe, "& formâ Neronis captam" fimulans: mox, acri jam Principis amore, ad fuperbiam vertens, fi ultra unam alteramque noctem attineretur, "nuptam effe fe" dictitans, "nec poffe matri-"monium amittere, devinctam Othoni per genus "vitæ, quod nemo adæquaret. Illum animo & "cultu magnificum: ibi fe fummâ fortunâ digna "vifere. At Neronem pellice ancillâ, & adfue-"tudine Actes devinctum, nil e contubernio fer-"vili, nifi abjectum & fordidum traxiffe." Dejicitur familiaritate fuetâ, pòft congreffu & comitatu, Otho: & ad poftremum, ne in Urbe æmu-

latus ageret, provinciæ Lusitaniæ præficitur: ubi usque ad civilia arma, non ex priore infamiâ, sed integrè sanctéque egit, procax otii, & potestatis temperantior.

XLVII. HACTENUS Nero flagitiis & sceleribus velamenta quæsivit. Suspectabat maximè Cornelium Sullam, socors ingenium ejus in contrarium trahens, callidumque & simulatorem interpretando. Quem metum Graptus, ex libertis Cæsaris, usu & senectâ a Tiberio usque domum Principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Milvius in eo tempore, celebris nocturnis inlecebris erat: ventitabatque illuc Nero, quò solutiùs Urbem extra lasciviret. Igitur "regredienti per "viam Flaminiam compositas insidias, fatoque "evitatas, quoniam diverso itinere Sallustianos "in hortos remeaverit, auctoremque ejus doli "Sullam," ementitur: quia fortè, redeuntibus ministris Principis, quidam, per juvenilem licentiam, quæ tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque servorum quisquam, neque clientium Sullæ agnitus: maximéque despecta, & nullius ausi capax natura ejus, a crimine abhorrebat: perinde tamen, quasi convictus esset, cedere patriâ, & Massiliensium mœnibus coërceri jubetur.

XLVIII. IISDEM consulibus auditæ Puteolanorum legationes, quas diversas ordo plebesque

ad ſenatum miſerant: illi "vim multitudinis," hi "magiſtratuum & primi cujuſque avaritiam" increpantes. Cúmque ſeditio ad ſaxa & minas ignium progreſſa, necem & arma perliceret, C. Caſſius adhibendo remedio delectus: quia ſeveritatem ejus non tolerabant, precante ipſo, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, datâ cohorte prætoriâ: cujus terrore, & paucorum ſupplicio, rediit oppidanis concordia.

XLIX. NON referrem vulgatiſſimum ſenatuſconſultum, quo "civitati Syracuſanorum egredi "numerum, edendis gladiatoribus finitum, per-"mittebatur;" niſi Pætus Thraſea contrà dixiſſet, præbuiſſetque materiem obtrectatoribus arguendæ ſententiæ. "Cur enim, ſi rempublicam "egere libertate ſenatoriâ crederet, tam levia "conſectaretur? quin de bello aut pace, de vec-"tigalibus & legibus quibuſque aliis res Romana "continetur, ſuaderet diſſuaderetve? Licere pa-"tribus, quotiens jus dicendæ ſententiæ accepiſ-"ſent, quæ vellent, expromere, relationemque "in ea poſtulare. An ſolum emendatione dig-"num, ne Syracuſis ſpectacula largiùs ederen-"tur? Cetera per omnes imperii partes perinde "egregia, quàm ſi non Nero, ſed Thraſea regi-"men eorum teneret? Quòd ſi ſumma diſſimu-"latione tranſmitterentur, quantò magis inanibus "abſtinendum?" Thraſea contrà, rationem poſ-

centibus amicis, " non præſentium ignarum," reſpondebat, " ejuſmodi conſulta corrigere: ſed " patrum honori dare, ut manifeſtum fieret, magnarum rerum curam non diſſimulaturos, qui " animum etiam leviſſimis adverterent."

L. EODEM anno, crebris populi flagitationibus, immodeſtiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero " an cuncta vectigalia omitti juberet; idque " pulcherrimum donum generi mortalium daret." Sed impetum ejus, multùm priùs laudatâ " magnitudine animi," attinuêre ſenatores, " diſſolutionem imperii" docendo, " ſi fructus, quibus " reſpublica ſuſtineretur, deminuerentur. Quippe, " ſublatis portoriis, ſequens, ut tributorum abolitio expoſtularetur. Pleraſque vectigalium ſocietates, a conſulibus & tribunis plebis conſtitutas, acri etiam populi Romani tum libertate. " Reliqua mox ita proviſa, ut ratio quæſtuum & " neceſſitas erogationum inter ſe congruerent. " Temperandas planè publicanorum cupidines, " ne per tot annos ſine querelâ tolerata, novis " acerbitatibus ad invidiam verterent."

LI. ERGO edixit Princeps, " ut leges cujuſque " publici, occultæ ad id tempus, proſcriberentur: " omiſſas petitiones, non ultra annum reſumerent. " Romæ prætor, per provincias, qui pro prætore, " aut conſule eſſent, jura adversùs publicanos " extra ordinem redderent: militibus immunitas

"servaretur, nisi in iis, quæ veno exercerent:" Aliaque admodum æqua, quæ brevì servata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæque, & quæ alia exactionibus inlicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio. Et "ne censibus negotiatorum naves "adscriberentur, tributumque pro illis pende-"rent," constitutum.

LII. REOS ex provinciâ Africâ, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum, & Pomponium Silvanum, absolvit Cæsar: Camerinum adversùs privatos & paucos, sævitiæ magis quàm captarum pecuniarum crimina objicientes. Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatque "tempus evocandorum "testium:" reus "illico defendi" postulabat. Valuitque pecuniosâ orbitate & senectâ, quam ultra vitam eorum produxit, quorum ambitu evaserat.

LIII. QUIETÆ ad id tempus res in Germaniâ fuerant, ingenio ducum, qui, pervulgatis triumphi insignibus, majus ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paullinus Pompeius, & L. Vetus, eâ tempestate exercitui præerant. Ne tamen segnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres & sexaginta annos a Druso aggerem coërcendo Rheno, absolvit: Vetus Mosellam atque Ara-

rim, factâ inter utrumque fossâ, connectere parabat, ut copiæ per mare, dein Rhodano & Arare subvectæ, per eam fossam, mox fluvio Mosellâ, in Rhenum, exin Oceanum decurrerent; sublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter se Occidentis Septemtrionisque litora fierent. Invidit operi Ælius Gracilis, Belgicæ legatus, deterrendo Veterem, "ne legiones alienæ provinciæ inferret, studiaque Galliarum adfectaret: "formidolosum id Imperatori" dictitans; quo plerumque prohibentur conatus honesti.

LIV. CETERUM continuo exercituum otio, fama incessit, ereptum jus legatis ducendi in hostem. Eóque Frisii juventutem saltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admovêre ripæ, agrosque vacuos, & militum usui sepositos, insedêre, auctore Verrito & Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. Jamque fixerant domos, semina arvis intulerant, utque patrium solum exercebant; cùm Vibius Avitus, acceptâ a Paullino provinciâ, minitando "vim Romanam, nisi abscederent Frisii veteres "in locos, aut novam sedem a Cæsare impetrarent," perpulit Verritum & Malorigem preces suscipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea, quæ barbaris ostentantur, intravêre Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viserent. Illic per oti-

um (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum "confessum caveæ, discrimina ordinum, "quis eques, ubi senatus" percunctantur, advertêre quosdam cultu externo in sedibus senatorum: & "quinam forent" rogitantes, postquam audiverant, "earum gentium legatis id honoris "datum, quæ virtute & amicitiâ Romanâ præ-"cellerent, NULLOS MORTALIUM ARMIS AUT "FIDE ANTE GERMANOS ESSE," exclamant, degrediunturque, & inter patres considunt: quod comiter a visentibus exceptum, quasi impetûs antiqui, & bonâ æmulatione. Nero civitate Romanâ ambos donavit. "Frisios decedere agris" jussit. Atque illis aspernantibus, auxiliaris eques repentè immissus, necessitatem attulit, captis cæsisve, qui pervicaciùs restiterant.

LV. EOSDEM agros Ansibarii occupavêre, validior gens, non modò suâ copiâ, sed adjacentium populorum miseratione: quia pulsi a Chaucis, & sedis inopes, tutum exsilium orabant. Aderatque iis clarus per illas gentes, & nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, "vinctum se rebellione "Cheruscâ, jussu Arminii," referens; "mox "Tiberio & Germanico ducibus, stipendia me-"ruisse; & quinquaginta annorum obsequio id "quoque adjungere, quòd gentem suam ditioni "nostræ subjiceret. Quotam partem campi ja-"cere, in quam pecora & armenta militum ali-

" quando tranſmitterentur? Servarent ſanè receptos gregibus, inter hominum famam; modò ne vaſtitatem & ſolitudinem mallent, quàm amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum, & pòſt Uſipiorum fuiſſe. Sicuti cælum diis, ita terras generi mortalium datas: quæque vacuæ, eas publicas eſſe." Solem deinde reſpiciens, & cetera ſidera vocans, quaſi coram interrogabat, "vellentne contueri inane ſolum? potiùs mare ſuperfunderent adversùs terrarum ereptores."

LVI. ET COMMOTUS his Avitus "patienda meliorum imperia. Id diis, quos implorarent, placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret, quid darent, quid adimerent; neque alios judices, quàm ſeipſos paterentur." Hæc in publicum Anſibariis reſpondit; ipſi Boiocalo, "ob memoriam amicitiæ daturum agros:" quod ille, ut proditionis pretium, aſpernatus addidit: "Deeſſe nobis terra, in quâ vivamus; in quâ moriamur, non poteſt:" atque ita, infenſis utrimque animis, diſceſſum. Illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes ſocias bello vocabant. Avitus, ſcripto ad Curtilium Manciam ſuperioris exercitûs legatum, "ut Rhenum tranſgreſſus, arma a tergo oſtenderet;" ipſe legiones in agrum Tencterûm induxit, excidium minitans, niſi cauſam ſuam diſſociarent. Igitur ab-

ſiſtentibus his, pari metu exterriti Bructeri; & ceteris quoque aliena pericula deſerentibus, ſola Anſibariorum gens retro ad Uſipios & Tubantes conceſſit: quorum terris exacti, cùm Cattos, dein Cheruſcos petiſſent, errore longo, hoſpites, egeni, hoſtes, in alieno, quod juventutis erat, cæduntur. Imbellis ætas in prædam diviſa eſt.

LVII. EADEM æſtate, inter Hermunduros Cattoſque certatum magno prœlio, dum flumen, gignendo ſale fecundum, & conterminum, vi trahunt; ſuper libidinem cuncta armis agendi, religione inſitâ, "eos maximè locos propinquare "cælo, preceſque mortalium a deis nuſquam "propiùs audiri. Inde indulgentiâ numinum, "illo in amne, illiſque ſilvis, ſalem provenire, "non, ut alias apud gentes, eluvie maris areſ- "cente, ſed undâ ſuper ardentem arborum ſtruem "fusâ, ex contrariis inter ſe elementis, igne at- "que aquis concretum." Sed bellum Hermunduris proſperum, Cattis exitioſius fuit, quia "vic- "tores diverſam aciem Marti ac Mercurio" ſacravêre, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hoſtiles in ipſos vertebant. Sed civitas Juhonum, ſocia nobis, malo improviſo adflicta eſt. Nam ignes terrâ editi, villas, arva, vicos, paſſim corripiebant, ferebanturque in ipſa conditæ nuper coloniæ mœnia: neque exſtingui poterant; non ſi imbres

caderent, non fluvialibus aquis, aut quo alio humore: donec inopiâ remedii, & irâ cladis, agrestes quidam eminus saxa jacere, dein, residentibus flammis, propiùs suggressi, ictu fustium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant: postremò tegmina corpori derepta injiciunt, quantò magis profana, & usu polluta, tantò magis oppressura ignes.

LVIII. EODEM anno Ruminalem arborem in comitio, quæ octingentos & quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus & arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fetus revirescceret.

BREVIARIUM

LIBRI QUARTIDECIMI.

I. NERO, *flagrantior in dies amore Poppææ, Agrippinam, matrem suam, interficit.* XI. *Literas ad senatum mittit, quibus factum excusat.* XII. *Decernuntur supplicationes. Thrasea, fæditatis impatiens, exit senatu.* XIII. *In omnes libidines se effundit Nero.* XVII. *Atrox cædes inter colonos Nucerinos & Pompeianos.* XVIII. *Res Cyrenensium. Mortes inlustres.* XX. *Quinquennale ludicrum Romæ institutum.* XXII. *Rubellius Plautus amovetur.* XXIII. *Corbulo in Armeniâ strenuè rem gerit: captis Tigranocertis, regem imponit Tigranen.* XXVII. *Laodicea, tremore terræ prolapsa, propriis opibus revaluit. Coloniarum infrequentiæ malè consultum.* XXVIII. *Comitia prætorum composita.* XXIX. *Gravis clades in Britanniâ accepta, dum Suetonius Paullinus Monam insulam adgreditur: tota pæne provincia amissa; quam tamen mirâ constantiâ & unius prælii successu*

Suetonius retinuit. XL. *Insignia scelera. Præfectum Urbis servus ipsius interficit: Supplicium de familiâ sumptum.* XLVI. *Tarquitius Priscus damnatur. Census per Gallias acti.* XLVII. *Mors Memmii Reguli. Gymnasium dedicatum.* XLVIII. *Lex Majestatis revocata.* LI. *Gravescentibus publicis malis, vitâ concessit Burrus.* LII. *Morte Burri infracta Senecæ potentia: ut criminantium invidiæ occurrat, Neronem adloquitur: subdolè respondet Princeps.* LVII. *Validior in dies Tigellinus.* LVIII. *Plautum & Sullam interfici curat.* LX. *Nero Octaviam exturbat: Poppææ conjungitur. Seditionem super eâ re populus movet: inde maturatur Octaviæ exitium. In Pandatariâ insulâ interficitur.*

Gesta hæc annis circiter quatuor.

A. U. C.	J. C.		
DCCCXII.	59.	Coss.	C. VIPSTANO Aproniano, L. FONTEIO Capitone.
DCCCXIII.	60.	Coss.	NERONE CLAUDIO Cæsare IV, COSSO CORNELIO Lentulo.
DCCCXIV.	61.	Coss.	CÆSONIO PÆTO, PETRONIO TURPILIANO.
DCCCXV.	62.	Coss.	P. MARIO Celso, L. ASINIO Gallo.

C. CORNELII *TACITI* ANNALES.

LIBER QUARTUSDECIMUS.

Caio Vipſtano, Fonteio conſulibus, diu meditatum ſcelus non ultrà Nero diſtulit, vetuſtate imperii coalitâ audaciâ, & flagrantior in dies amore Poppææ, quæ, ſibi matrimonium, & diſcidium Octaviæ, incolumi Agrippinâ, haud ſperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incuſaret Principem, & " pupillum" vocaret, " qui juſſis alienis obnoxius, non modò im-" perii, ſed libertatis etiam indigeret. Cur enim " differri nuptias ſuas? formam ſcilicet diſpli-" cere, & triumphales avos? An fecunditatem, " & verum animum? timeri, ne uxor ſaltem in-" jurias patrum, iram populi adversùs ſuperbiam " avaritiamque matris aperiat. Quòd ſi nurum " Agrippina, non niſi filio infeſtam, ferre poſſet, " reddatur ipſa Othonis conjugio: ituram quoquò " terrarum, ubi audiret potiùs contumelias Impe-

" ratoris, quàm viſeret, periculis ejus immixta." Hæc atque talia, lacrimis & arte adulteræ penetrantia, nemo prohibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiam, & credente nullo, uſque ad cædem ejus duratura filii odia.

II. TRADIT Cluvius, "ardore retinendæ Agrippinam potentiæ eò uſque provectam, ut medio diei, cùm id temporis Nero per vinum & epulas incaleſceret, offerret ſe ſæpius temulento comptam, & inceſto paratam. Jamque laſciva oſcula, & prænuntias flagitii blanditias, adnotantibus proximis; Senecam contra muliebres inlecebras ſubſidium a feminâ petiviſſe: immiſſamque Acten libertam, quæ, ſimul ſuo periculo, & infamiâ Neronis anxia, deferret, pervulgatum eſſe inceſtum, gloriante matre; nec toleraturos milites profani Principis imperium." Fabius Ruſticus, "non Agrippinæ, ſed Neroni cupitum id" memorat, "ejuſdemque libertæ aſtu disjectum." Sed quæ Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidêre; & fama huc inclinat, ſeu concepit animo tantum immanitatis Agrippina, ſeu credibilior novæ libidinis meditatio in eâ viſa eſt, quæ puellaribus annis ſtuprum cum Lepido, ſpe dominationis, admiſerat, pari cupidine uſque ad libita Pallantis provoluta, & exercita ad omne flagitium patrui nuptiis.

III. IGITUR Nero vitare ſecretos ejus congreſſus: abſcedentem in hortos, aut Tuſculanum, vel Antiatem in agrum, laudare, "quòd otium "laceſſeret." Poſtremò, ubicumque haberetur, prægravem ratus, interficere conſtituit: hactenus conſultans, "veneno, an ferro, vel quâ aliâ vi." Placuitque primò venenum. Sed inter epulas Principis ſi daretur, referri ad caſum non poterat, tali jam Britannici exitio; & miniſtros tentare arduum videbatur mulieris, uſu ſcelerum adverſùs inſidias intentæ: atque ipſa præſumendo remedia munierat corpus. Ferrum & cædes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; &, ne quis, illi tanto facinori delectus, juſſa ſperneret, metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, claſſi apud Miſenum præfectus, & pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinæ inviſus. Ergo "navem poſſe componi" docet, "cujus pars, ipſo in mari per artem ſoluta, effun-"deret ignaram. Nihil tam capax fortuitorum, "quàm mare; & ſi naufragio intercepta ſit, "quem adeò iniquum, ut ſceleri adſignet, quod "venti & fluctus deliquerint? Additurum Prin-"cipem defunctæ templum, & aras, & cetera "oſtentandæ pietati."

IV. PLACUIT ſolertia, tempore etiam juta, quando Quinquatruum feſtos dies apud Baias frequentabat. Illuc matrem elicit, "ferendas

"parentum iracundias, & placandum animum" dictitans, quò rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia. Venientem dehinc, obvius in litora (nam Antio adventabat) excipit manu & complexu, ducitque Baulos: id villæ nomen eft, quæ promontorium Mifenum inter & Baianum lacum flexo mari adluitur. Stabat inter alias navis ornatior, tamquam id quoque honori matris daretur. Quippe fueverat triremi, & claffiariorum remigio vehi. Ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Satis conftitit exftitiffe proditorem, & Agrippinam, auditis infidiis, an crederet ambiguam, geftamine fellæ Baias pervectam. Ibi blandimentum fublevavit metum, comiter excepta, fuperque ipfum conlocata. Nam pluribus fermonibus, modò familiaritate juvenili Nero, & rurfus adductus quafi feria confociaret, tracto in longum convictu, profequitur abeuntem arctiùs oculis & pectori hærens; five explendâ fimulatiône, feu perituræ matris fupremus afpectus, quamvis ferum animum retinebat.

V. NOCTEM fideribus inluftrem, & placido mari quietam, quafi convincendum ad fcelus, dii præbuêre. Nec multùm erat progreffa navis, duobus e numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quîs Crepereius Gallus haud procul

gubernaculis adſtabat; Acerronia, ſuper pedes cubitantis reclinis, " pænitentiam filii, & reci-" peratam matris gratiam," per gaudium memorabat: cùm dato ſigno, ruere tectum loci multo plumbo grave; preſſuſque Crepereius, & ſtatim exanimatus. Agrippina & Acerronia eminentibus lecti parietibus, ac fortè validioribus, quàm ut oneri cederent, protectæ ſunt: nec diſſolutio navigii ſequebatur, turbatis omnibus, & quòd plerique ignari, etiam conſcios impediebant. Viſum dehinc remigibus, " unum in latus incli-" nare, atque ita navem ſubmergere." Sed neque ipſis promptus in rem ſubitam conſenſus; & alii, contrà nitentes, dedêre facultatem lenioris in mare jactûs. Verum Acerronia imprudens, dum " ſe Agrippinam eſſe, utque ſubveniretur " matri Principis," clamitat, contis & remis, & quæ fors obtulerat, navalibus telis conficitur. Agrippina ſilens, eóque minùs agnita, unum tamen vulnus humero excepit. Nando, deinde occurſu lenunculorum, Lucrinum in lacum vecta, villæ ſuæ infertur.

VI. Illic reputans, ideo ſe fallacibus literis accitam, & honore præcipuo habitam; quódque litus juxta, non ventis acta, non ſaxis impulſa navis, ſummâ ſuî parte, veluti terreſtre machinamentum concidiſſet; obſervans etiam Acerroniæ necem; ſimul ſuum vulnus aſpiciens: ſolum in-

ſidiarum remedium eſſe, ſi non intelligerentur: miſit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, "benignitate deûm, & fortunâ ejus evaſiſſe gravem caſum: orare, ut quamvis periculo matris exterritus, viſendi curam differret: ſibi ad præſens quiete opus." Atque interim, ſecuritate ſimulatâ, medicamina vulneri, & fomenta corpori adhibet. "Teſtamentum Acerroniæ requiri, bonaque obſignari" jubet: id tantùm non per ſimulationem.

VII. AT NERONI, nuntios patrati facinoris opperienti, adfertur "evaſiſſe ictu levi ſauciam; & hactenus adito diſcrimine, ne auctor dubitaretur." Tum pavore exanimis, & "jam jamque adfore" obteſtans, "vindictæ properam, ſive ſervitia armaret, vel militem accenderet, ſive ad ſenatum & populum pervaderet, naufragium, & vulnus, & interfectos amicos objiciendo: quod contrà ſubſidium ſibi? niſi quid Burrus & Seneca expromerent:" quos ſtatim acciverat, incertum an & antè ignaros. Igitur longum utriuſque ſilentium, ne irriti diſſuaderent; an eò deſcenſum credebant, ut niſi præveniretur Agrippina, pereundum Neroni eſſet. Pòſt Seneca hactenus promptior, reſpicere Burrum, ac ſciſcitari, "an militi imperanda cædes eſſet?" Ille "prætorianos toti Cæſarum domui obſtrictos, memoreſque Germanici, nihil

"adversùs progeniem ejus atrox ausuros," respondit: "perpetraret Anicetus promissa." Qui nihil cunctatus, poscit summam sceleris. Ad eam vocem Nero, "illo sibi die dari imperium, auctoremque tanti muneris libertum" profitetur. "Iret properè, duceretque promptissimos ad jussa." Ipse, audito, "venisse missu Agrippinæ nuntium Agerinum," scenam ultro criminis parat: gladiumque, dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus: tum quasi deprehenso, "vincla injici" jubet, ut, exitium Principis molitam matrem, & pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumpsisse, confingeret.

VIII. INTERIM vulgato Agrippinæ periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium objectus, hi proximas scaphas scandere: alii, quantùm corpus sinebat, vadere in mare; quidam manus protendere. Questibus, votis, clamore diversa rogitantium, aut incerta respondentium, omnis ora compleri: adfluere ingens multitudo cum luminibus, atque ubi incolumem esse pernotuit, ut ad gratandum, sese expedire, donec aspectu armati & minitantis agminis disjecti sunt. Anicetus villam statione circumdat, refractâque januâ, obvios servorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adstabant, ceteris terrore inrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, & ancillarum

una: magis ac magis anxiâ Agrippinâ, quòd nemo a filio, ac ne Agerinus quidem. Aliam fere litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus, & extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancillâ, "Tu quoque me deseris," prolocuta, respicit Anicetum, trierarcho Herculeo, & Oloarito, centurione classiario, comitatum. Ac, "si "ad visendum venisset, refotam" nuntiaret: "sin "facinus patraturus, nihil se de filio credere; non "imperatum parricidium." Circumsistunt lectum percussores, & prior trierarchus fusti caput ejus adflixit. Nam in mortem centurioni ferrum destringenti, protendens uterum, "Ventrem feri," exclamavit: multisque vulneribus confecta est.

IX. Hæc consensu produntur. Aspexeritne matrem exanimem Nero, & formam corporis ejus laudaverit, sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant. Cremata est nocte eâdem, convivali lecto, & exsequiis vilibus. Neque, dum Nero rerum potiebatur, congesta & clausa humus; mox domesticorum curâ, levem tumulum accepit, viam Miseni propter, & villam Cæsaris dictatoris, quæ subjectos sinus editissima prospectat. Accenso rogo, libertus ejus, cognomento Mnester, ipse ferro se transegit: incertum caritate in patronam, an metu exitii. Hunc suî finem multos ante annos crediderat Agrippina, contempseratque. Nam consulenti super Nerone, responderunt Chaldæi, "fore

"ut imperaret, matremque occideret:" atque illa, "Occidat," inquit, "dum imperet."

X. SED a Cæſare perfecto demum ſcelere, magnitudo ejus intellecta eſt: reliquo noctis, modò per ſilentium defixus, ſæpius pavore exſurgens, & mentis inops lucem opperiebatur, tamquam exitium adlaturam. Atque eum, auctore Burro, prima centurionum tribunorumque adulatio ad ſpem firmavit, prenſantium manu, gratantiumque, "quòd "diſcrimen improviſum, & matris facinus eva"ſiſſet." Amici dehinc adire templa: &, cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis & legationibus lætitiam teſtari. Ipſe, diversâ ſimulatione, mæſtus, & quaſi incolumitati ſuæ infenſus, ac morti parentis inlacrimans. Quia tamen non ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obverſabaturque maris illius & litorum gravis aſpectus (& erant, qui crederent, ſonitum tubæ collibus circùm editis, planctuſque tumulo matris audiri) Neapolim conceſſit, literaſque ad ſenatum miſit, quarum ſumma erat.

XI. "REPERTUM cum ferro percuſſorem Age"rinum, ex intimis Agrippinæ libertis, & luiſſe "eam pœnam conſcientiâ, quâ ſcelus paraviſſet." Adjiciebat crimina longiùs repetita; "quòd con"ſortium imperii, juraturaſque in feminæ verba "prætorias cohortes, idemque dedecus ſenatûs & "populi ſperaviſſet: ac poſteaquam fruſtra op-

" tata ſint, infenſa militibus patribuſque & plebi, " diſſuaſiſſet donativum & congiarium, periculaque viris inluſtribus inſtruxiſſet. Quanto ſuo " labore perpetratum, ne inrumperet curiam, ne " gentibus externis reſponſa daret?" Temporum quoque Claudianorum obliquâ inſectatione, cuncta ejus dominationis flagitia in matrem tranſtulit, " publicâ fortunâ exſtinctam" referens: namque & naufragium narrabat. Quod fortuitum fuiſſe, quis adeò hebes inveniretur, ut crederet? aut a muliere naufragâ miſſum cum telo unum, qui cohortes, & claſſes Imperatoris perfringeret? Ergo non jam Nero, cujus immanitas omnium queſtus anteibat, ſed adverſo rumore Seneca erat, " quòd " oratione tali confeſſionem ſcripſiſſet."

XII. MIRO tamen certamine procerum decernuntur " ſupplicationes apud omnia pulvinaria, " utque Quinquatrus, quibus apertæ eſſent inſidiæ, ludis annuis celebrarentur: aureum Minervæ ſimulacrum in curiâ, & juxtà Principis " imago ſtatueretur: dies natalis Agrippinæ inter " nefaſtos eſſet." Thraſea Pætus, ſilentio, vel brevi adſenſu priores adulationes tranſmittere ſolitus, exiit tum ſenatu, ac ſibi cauſam periculi fecit, ceteris libertatis initium non præbuit. Prodigia quoque crebra & irrita interceſsêre. Anguem enixa mulier; & alia in concubitu mariti fulmine exanimata: jam ſol repentè obſcuratus,

& tactæ de cælo quatuordecim Urbis regiones: quæ adeò ſine curâ deûm eveniebant, ut multos pòſt annos Nero imperium & ſcelera continuaverit. Ceterùm, quò gravaret invidiam matris, eâque demotâ, auctam lenitatem ſuam teſtificaretur, feminas inluſtres Juniam & Calpurniam, præfecturâ functos Valerium Capitonem & Licinium Gabolum, ſedibus patriis reddidit, ab Agrippinâ olim pulſos. Etiam Lolliæ Paullinæ cineres reportari, ſepulcrumque exſtrui permiſit: quoſque ipſe nuper relegaverat, Iturium & Calviſium, pœnâ exſolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exſilio Tarentum regreſſa, labante jam Agrippinâ, cujus inimicitiis conciderat, vel tum mitigatâ.

XIII. CUNCTANTI in oppidis Campaniæ, "quo-"nam modo Urbem ingrederetur; an obſequium "ſenatûs, an ſtudia plebis reperiret" anxio, contrà deterrimus quiſque, quorum non alia regia fecundior exſtitit, "inviſum Agrippinæ nomen, "& morte ejus accenſum populi favorem" diſſerunt. "Iret intrepidus, & venerationem ſuî "coram experiretur." Simul "prægredi" expoſcunt, & promptiora, quàm promiſerant, inveniunt: obvias tribus, feſto cultu ſenatum: conjugum ac liberorum agmina per ſexum & ætatem diſpoſita: exſtructos, quà incederet, ſpectaculorum gradus, quo modo triumphi viſuntur. Hinc ſu-

perbus, ac publici fervitii victor, Capitolium adiit, grates exfolvit; feque in omnes libidines effudit, quas malè coërcitas qualifcumque matris reverentia tardaverat.

XIV. VETUS illi copia erat, curriculo quadrigarum infiftere; nec minùs fœdum ftudium citharâ ludicrum in modum canere, cùm cænaret: quod "regibus & antiquis ducibus factitatum" memorabat; "idque vatum laudibus celebre, & "deorum honori datum. Enimvero cantus Apol-"lini facros, talique ornatu adftare, non modò "Græcis in urbibus, fed Romana apud templa, "numen præcipuum, & præfcium." Nec jam fifti poterat, cùm Senecæ ac Burro vifum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. Claufumque valle Vaticanâ fpatium, in quo equos regeret, haud promifcuo fpectaculo: mox ultro vocari populus Romanus, laudibufque extollere, ut eft vulgus cupiens voluptatum, &, fi eódem Princeps trahat, lætum. Ceterùm evulgatus pudor non fatietatem, ut rebantur, fed incitamentum attulit. Ratufque dedecus molliri, fi plures fœdaffet, nobilium familiarum pofteros, egeftate venales, in fcenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam, majoribus eorum tribuendum puto. Nam & ejus flagitium eft, qui pecuniam ob delicta potiùs dedit, quàm ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promit-

tere ſubegit, donis ingentibus: niſi quòd merces ab eo, qui jubere poteſt, vim neceſſitatis affert.

XV. NE TAMEN adhuc publico theatro dehoneſtaretur, inſtituit ludos, *Juvenalium* vocabulo, in quos paſſim nomina data: non nobilitas cuiquam, non ætas, aut acti honores impedimento, quominus Græci Latinive hiſtrionis artem exercerent, uſque ad geſtus modoſque haud viriles. Quin & feminæ inluſtres deformia meditari: exſtructaque apud nemus, quod navali ſtagno circumpoſuit Auguſtus, conventicula, & cauponæ, & poſita veno inritamenta luxûs: dabanturque ſtipes, quas boni neceſſitate, intemperantes gloriâ, conſumerent. Inde gliſcere flagitia & infamia: nec ulla moribus olim corruptis plus libidinum circumdedit, quàm illa colluvies. Vix artibus honeſtis pudor retinetur; nedum, inter certamina vitiorum, pudicitia, aut modeſtia, aut quidquam probi moris reſervaretur. Poſtremò ipſe ſcenam incedit, multâ curâ tentans citharam & præmeditans, adſiſtentibus familiaribus: acceſſerat cohors militum, centuriones tribunique; & mærens Burrus, ac laudans. Tuncque primùm conſcripti ſunt equites Romani, cognomento *Auguſtanorum*, ætate ac robore conſpicui, & pars ingenio procaces, alii in ſpe potentiæ. Hi dies ac noctes plauſibus perſonare; formam Principis vocemque

deûm vocabulis appellantes: quasi per virtutem clari honoratique agere.

XVI. NE TAMEN ludicræ tantùm Imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium adfectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum insignis ætatis nati, considere simul, & adlatos, vel ibidem repertos versus connectere; atque ipsius verba, quoquo modo prolata, supplere: quod species ipsa carminum docet, non impetu & instinctu, nec ore uno fluens. Etiam sapientiæ doctoribus tempus impertiebat post epulas, utque contraria adseverantium discordiæ eruerentur: nec deerant, qui ore vultuque tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent.

XVII. SUB idem tempus, levi contentione atrox cædes orta inter colonos Nucerinos Pompeianosque, gladiatorio spectaculo, quod Livineius Regulus, quem motum senatu retuli, edebat: quippe oppidanâ lasciviâ invicem incessentes, probra, deinde saxa, postremò ferrum sumpsêre, validiore Pompeianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt in urbem multi e Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum ac parentum mortes deflebant. Cujus rei judicium Princeps senatui, senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres relatâ, prohibiti publicè in decem annos ejusmodi cœtu Pompeiani, collegiaque, quæ contra leges instituerant,

diſſoluta. Livineius, & qui alii ſeditionem conciverant, exſilio multati ſunt.

XVIII. MOTUS ſenatu & Pedius Blæſus, accuſantibus Cyrenenſibus, "violatum ab eo theſaurum Æſculapii, delectumque militarem pretio & ambitione corruptum." Iidem Cyrenenſes reum agebant Acilium Strabonem, prætoriâ poteſtate uſum, & miſſum diſceptatorem a Claudio agrorum, quos regis Apionis quondam habitos, & populo Romano cum regno relictos, proximus quiſque poſſeſſor invaſerant, diutinâque licentiâ & injuriâ, quaſi jure & æquo, nitebantur. Igitur abjudicatis agris, orta adversùs judicem invidia: & ſenatus, "ignota ſibi eſſe mandata Claudii, & conſulendum Principem" reſpondit. Nero, probatâ Strabonis ſententiâ, "ſe nihilominus ſubvenire ſociis, & uſurpata concedere," ſcripſit.

XIX. SEQUUNTUR virorum inluſtrium mortes, Domitii Afri, & M. Servilii, qui ſummis honoribus, & multâ eloquentiâ viguerant. Ille orando cauſas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, & elegantiâ vitæ, quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diverſus.

XX. NERONE quartùm, Cornelio Coſſo conſulibus, quinquennale ludicrum Romæ inſtitutum eſt, ad morem Græci certaminis, variâ famâ, ut cuncta ferme nova. Quippe erant, qui "Cn. quoque Pompeium incuſatum a ſenioribus" fer-

rent, "quòd manſuram theatri ſedem poſuiſſet:
"nam antea ſubitariis gradibus, & ſcenâ in tem-
"pus ſtructâ, ludos edi ſolitos: vel ſi vetuſtiora
"repetas, ſtantem populum ſpectaviſſe: ne ſi
"conſideret, theatro dies totos ignaviâ conti-
"nuaret. Spectaculorum quidem antiquitas ſer-
"varetur, quotiens prætores ederent, nullâ cui-
"quam civium neceſſitate certandi. Ceterùm abo-
"litos paullatim patrios mores, funditus everti per
"accitam laſciviam, ut, quod uſquam corrumpi
"& corrumpere queat, in Urbe viſatur, degeneret-
"que ſtudiis externis juventus, gymnaſia & otia,
"& turpes amores exercendo, Principe & ſenatu
"auctoribus: qui non modò licentiam vitiis per-
"miſerint, ſed vim adhibeant: proceres Romani,
"ſpecie orationum & carminum, ſcenâ polluan-
"tur. Quid ſupereſſe, niſi ut corpora quoque
"nudent, & cæſtus adſumant, eaſque pugnas pro
"militiâ & armis meditentur? An juſtitiam
"augurii, & decurias equitum, egregium judi-
"candi munus expleturos, ſi fractos ſonos & dul-
"cedinem vocum peritè audiſſent? Noctes quo-
"que dedecori adjectas, ne quod tempus pudori
"relinquatur, ſed, cœtu promiſcuo, quod perdi-
"tiſſimus quiſque per diem concupiverit, per te-
"nebras audeat."

XXI. PLURIBUS ipſa licentia placebat, ac tamen honeſta nomina prætendebant: "Majores,

" quoque non abhorruiſſe ſpectaculorum oblec-
" tamentis, pro fortunâ, quæ tum erat; eóque a
" Tuſcis accitos hiſtriones, a Thuriis equorum
" certamina; & poſſeſsâ Achaiâ Aſiâque, ludos
" curatiùs editos: neque quemquam, Romæ ho-
" neſto loco ortum, ad theatrales artes degenera-
" viſſe, ducentis jam annis a L. Mummii trium-
" pho, qui primus id genus ſpectaculi in Urbe
" præbuerit. Sed & conſultum parcimoniæ, quòd
" perpetua ſedes theatro locata ſit, potiùs quàm
" immenſo ſumptu, ſingulos per annos conſurge-
" ret ac ſtrueretur. Nec perinde magiſtratus
" rem familiarem exhauſturos, aut populo effla-
" gitandi Græca certamina a magiſtratibus cauſam
" fore, cùm eo ſumptu reſpublica fungatur.
" Oratorum ac vatum victorias incitamentum in-
" geniis adlaturas: nec cuiquam judici grave,
" aures ſtudiis honeſtis, & voluptatibus conceſſis
" impartire: lætitiæ magis, quàm laſciviæ dari
" paucas totius quinquennii noctes, quibus, tantâ
" luce ignium, nihil inlicitum occultari queat."
Sanè nullo inſigni dehoneſtamento id ſpectaculum
tranſiit. Ac ne modica quidem ſtudia plebis
exarsêre, quia redditi quamquam ſcenæ panto-
mimi, certaminibus ſacris prohibebantur. Elo-
quentiæ primas nemo tulit, ſed " victorem eſſe
" Cæſarem" pronuntiatum. Græci amictus, quos
per eos dies plerique inceſſerant, tum exoleverant.

XXII. INTER quæ & ſidus cometes effulſit; de quo vulgi opinio eſt, tamquam mutationem regnis portendat. Igitur, quaſi jam depulſo Nerone, quiſnam deligeretur anquirebant: & omnium ore Rubellius Plautus celebrabatur, cui nobilitas per matrem ex Juliâ familiâ. Ipſe placita majorum colebat, habitu ſevero, caſtâ & ſecretâ domo; quantóque metu occultior, tantò plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia diſcumbentis Neronis apud Simbruina ſtagna; cui *Sublaqueum* nomen eſt, ictæ dapes, menſaque disjecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto origo, hunc illum numine deûm deſtinari credebant: fovebantque multi, quibus, nova & ancipitia præcolere, avida & plerumque fallax ambitio eſt. Ergo permotus iis Nero, componit ad Plautum literas, "conſuleret quieti Urbis, ſeque pravè diffamantibus ſubtraheret: eſſe illi per Aſiam avitos agros, "in quibus tutâ & inturbidâ juventâ frueretur." Ita illuc cum conjuge Antiſtiâ, & paucis familiarium, conceſſit. Iiſdem diebus nimia luxûs cupido, infamiam & periculum Neroni tulit, quia fontem aquæ Marciæ ad Urbem deductæ nando inceſſerat: videbaturque potus ſacros, & cærimoniam loci, corpore toto polluiſſe: ſecutaque anceps valetudo, iram deûm affirmavit.

XXIII. AT CORBULO, poſt deleta Artaxata, utendum recenti terrore ratus, ad occupanda Tigranocerta; quibus exciſis, metum hoſtium intenderet, vel, ſi pepercifſet, clementiæ famam adipiſceretur: illuc pergit non infenſo exercitu, ne ſpem veniæ auferret: neque tamen remiſsâ curâ, gnarus facilem mutatu gentem, ut ſegnem ad pericula, ita infidam ad occaſiones. Barbari pro ingenio quiſque, alii preces offerre, quidam deſerere vicos, & in avia digredi: ac fuêre, qui ſe ſpeluncis, ac cariſſima ſecum, abderent. Igitur, dux Romanus diverſis artibus, miſericordiâ adversùs ſupplices, celeritate adversùs profugos, immitis iis, qui latebras inſederant, ora & exitus ſpecuum ſarmentis virgultiſque completos, igni exurit. Atque illum, fines ſuos prægredientem, incurſavêre Mardi, latrociniis exerciti, contraque inrumpentem montibus defenſi: quos Corbulo, immiſſis Iberis, vaſtavit, hoſtilemque audaciam externo ſanguine ultus eſt.

XXIV. IPSE exercituſque, ut nullis ex prœlio damnis, ita per inopiam & labores fatiſcebant, carne pecudum propulſare famem adacti. Ad hæc penuria aquæ, fervida æſtas, longinqua itinera, ſolâ ducis patientiâ mitigabantur, eodem plura, quàm gregario milite, tolerante. Ventum dehinc in locos cultos: demeſſæque ſegetes, & ex duobus caſtellis, in quæ confugerant Armenii, al-

terum impetu captum; qui primam vim depulerant, obsidione coguntur. Unde in regionem Taurannitium transgressus, improvisum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio ejus, non ignobilis barbarus cum telo repertus, ordinem insidiarum, seque auctorem, & socios per tormenta edidit: convictique & puniti sunt, qui specie amicitiæ dolum parabant. Nec multò pòst legati Tigranocertà missi, "patêre mœnia" afferunt, "intentos populares ad jussa;" simul hospitale donum, coronam auream, tradebant. Accepitque cum honore, nec quidquam urbi detractum, quò promptius obsequium integri retinerent.

XXV. AT PRÆSIDIUM regium, quod ferox juventus clauserat, non sine certamine expugnatum est: nam & prœlium pro muris ausi erant, & pulsi intra munimenta aggeris, demum & inrumpentium armis cefsêre: quæ faciliùs proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. Miserantque Hyrcani ad Principem Romanum, societatem oratum, "attineri a se Vologesen pro "pignore amicitiæ" ostentantes: eos regredientes Corbulo, ne Euphraten transgressi, hostium custodiis circumvenirentur, dato præsidio, ad litora maris Rubri deduxit: unde vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeavêre.

XXVI. QUIN & Tiridaten, per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmiſſo cum auxiliis Verulano legato, atque ipſe legionibus citis, abire procul, ac ſpem belli amittere ſubegit: quóſque nobis, ob regem, averſos animis cognoverat, cædibus & incendiis, perpopulatus, poſſeſſionem Armeniæ uſurpabat: cùm advenit Tigranes, a Nerone ad capeſſendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos; ſed quòd diu obſes apud Urbem fuerat, uſque ad ſervilem patientiam demiſſus. Nec conſenſu acceptus, durante apud quoſdam favore Arſacidarum: at plerique ſuperbiam Parthorum peroſi, datum a Romanis regem malebant. Additum & præſidium, mille legionarii, tres ſociorum cohortes, duæque equitum alæ: & quò faciliùs novum regnum tueretur, pars Armeniæ, ut cuique finitima, Pharaſmani Polemonique Ariſtobulo atque Antiocho parêre juſſæ ſunt. Corbulo in Syriam abſceſſit, morte Ummidii legati vacuam, ac ſibi permiſſam.

XXVII. EODEM anno, ex inluſtribus Aſiæ urbibus, Laodicea tremore terræ prolapſa, nullo a nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italiâ, vetus oppidum Puteoli, jus coloniæ, & cognomentum a Nerone adipiſcuntur. Veterani Tarentum & Antium adſcripti, non tamen infrequentiæ locorum ſubvenêre, dilapſis pluribus in provincias, in quibus ſtipendia expleverant.

Neque conjugiis ſuſcipiendis, neque alendis liberis ſueti, orbas ſine poſteris domos relinquebant. Non enim, ut olim, univerſæ legiones deducebantur, cum tribunis & centurionibus, & ſui cujuſque ordinis militibus, ut conſenſu & caritate rempublicam efficerent; ſed ignoti inter ſe, diverſis manipulis, ſine rectore, ſine affectibus mutuis, quaſi ex alio genere mortalium repentè in unum collecti; numerus magis, quàm colonia.

XXVIII. COMITIA prætorum, arbitrio ſenatûs haberi ſolita, quòd acriore ambitu exarſerant, Princeps compoſuit, tres, qui ſupra numerum petebant, legioni præficiendo. Auxitque patrum honorem, ſtatuendo, "ut, qui a privatis judicibus "ad ſenatum provocaviſſent, ejuſdem pecuniæ "periculum facerent, cujus ii, qui Imperatorem "appellavêre:" nam antea vacuum id, ſolutumque pœnâ fuerat. Fine anni Vibius Secundus, eques Romanus, accuſantibus Mauris, repetundarum damnatur, atque Italiâ exigitur, ne graviore pœnâ adficeretur, Vibii Criſpi fratris opibus eniſus.

XXIX. CÆSONIO Pæto, Petronio Turpiliano conſulibus, gravis clades in Britanniâ accepta. In quâ neque A. Didius legatus, ut memoravi, niſi parta retinuerat; & ſucceſſor Veranius, modicis excurſibus Siluras populatus, quin ultrà bellum

proferret, morte prohibitus eſt: magnâ, dum vixit, ſeveritatis famâ, ſupremis teſtamenti verbis ambitionis manifeſtus: quippe, multâ in Neronem adulatione, addidit, "ſubjecturum ei provinciam fuiſſe, ſi biennio proximo vixiſſet." Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, ſcientiâ militiæ, & rumore populi, qui neminem ſine æmulo ſinit, Corbulonis concertator: receptæque Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam inſulam, incolis validam, & receptaculum perfugarum, adgredi parat, naveſque fabricatur plano alveo, adversùs breve & incertum. Sic pedes: equites, vado ſecuti, aut altiores inter undas, adnantes equis, tranſmisêre.

XXX. STABAT pro litore diverſa acies, denſa armis viriſque, intercurſantibus feminis in modum Furiarum, quæ veſte ferali, crinibus dejectis, faces præferebant. Druidæque circùm, preces diras, ſublatis ad cælum manibus, fundentes, novitate aſpectûs perculêre milites; ut quaſi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein, cohortationibus ducis, & ſe ipſi ſtimulantes ne muliebre & fanaticum agmen paveſcerent, inferunt ſigna, ſternuntque obvios, & igni ſuo involvunt. Præſidium poſthac impoſitum victis, exciſique luci, ſævis ſuperſtitionibus ſacri: nam cruore captivo adolere aras, & hominum

fibris consulere deos fas habebant. Hæc agenti Suetonio, repentina defectio provinciæ nuntiatur.

XXXI. REX Icenorum Prasutagus, longâ opulentiâ clarus, Cæsarem heredem duasque filias scripserat, tali obsequio ratus regnumque & domum suam procul injuriâ fore: quod contrà vertit: adeò ut regnum, per centuriones, domus per servos, velut capta, vastarentur. Jam primùm uxor ejus Boudicea verberibus affecta, & filiæ stupro violatæ sunt. Præcipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuuntur: & propinqui regis inter mancipia habebantur. Quâ contumeliâ, & metu graviorum (quando in formam provinciæ cesserant) rapiunt arma, commotis ad rebellationem Trinobantibus, & qui alii nondum servitio facti, resumere libertatem occultis conjurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. Quippe in coloniam Camulodunum recèns deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, "captivos, "servos" appellando: foventibus impotentiam veteranorum militibus, similitudine vitæ, & spe ejusdem licentiæ. Ad hæc templum, divo Claudio constitutum, quasi arx æternæ dominationis aspiciebatur; delectique sacerdotes, specie religionis, omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur, exscindere coloniam, nullis munimentis septam: quòd ducibus nostris parum

provifum erat, dum amœnitati priùs, quàm ufui confulitur.

XXXII. INTER quæ, nullâ palam causâ, delapfum Camuloduni fimulacrum Victoriæ, ac retro converfum, quafi cederet hoftibus. Et feminæ, in furore turbatæ, "adeffe exitium" canebant. Externofque fremitus in curiâ eorum auditos; confonuiffe ululatibus theatrum, vifamque fpeciem in æftuario Tamefæ fubverfæ coloniæ; jam Oceanum cruento afpectu: dilabente æftu, humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad fpem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petivêre a Cato Deciano procuratore auxilium. Ille haud ampliùs, quàm ducentos, fine juftis armis mifit: & inerat modica militum manus. Tutelâ templi freti, & impedientibus, qui, occultè rebellionis confcii, confilia turbabant, neque foffam aut vallum præduxerunt, neque motis fenibus & feminis, juventus fola reftitit: quafi mediâ pace incauti, multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem impetu direpta, aut incenfa funt: templum, in quo fe miles conglobaverat, biduo obfeffum, expugnatumque. Et victor Britannus, Petilio Ceriali, legato legionis nonæ, in fubfidium adventanti obvius, fudit legionem, &, quod peditum, interfecit: Cerialis cum equitibus evafit in caftra, & munimentis defenfus eft. Quâ clade,

& odiis provinciæ, quam avaritiâ in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam tranſiit.

XXXIII. AT SUETONIUS mirâ conſtantiâ medios inter hoſtes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniæ non inſigne, ſed copiâ negotiatorum & commeatuum maximè celebre: ibi ambiguus, an illam ſedem bello deligeret, circumſpectâ infrequentiâ militis, ſatiſque magnis documentis temeritatem Petilii coërcitam, unius oppidi damno ſervare univerſa ſtatuit. Neque fletu & lacrimis auxilium ejus orantium flexus eſt, quin daret profectionis ſignum, & comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis ſexus, aut feſſa ætas, vel loci dulcedo attinuerat, ab hoſte oppreſſi ſunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit; quia barbari, omiſſis caſtellis præſidiiſque militarium, quod uberrimum ſpolianti, & defendentibus intutum, læti prædâ, & aliorum ſegnes petebant. Ad ſeptuaginta millia civium & ſociorum, iis quæ memoravi locis, cecidiſſe conſtitit. Neque enim capere, aut venumdare, aliudve quod belli commercium, ſed cædes, patibula, ignes, cruces, tamquam reddituri ſupplicium, ac præreptâ interim ultione, feſtinabant.

XXXIV. JAM Suetonio quartadecima legio cum vexillariis viceſimanis, & e proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant: cùm

omittere cunctationem, & congredi acie parat: deligitque locum arctis faucibus, & a tergo silvâ clausum; satis cognito, nihil hostium, nisi in fronte, & apertam planitiem esse, sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus; levis circùm armatura, conglobatus pro cornibus eques adstitit. At Britannorum copiæ passim per catervas & turmas exsultabant, quanta non aliàs multitudo; & animo adeò fero, ut conjuges quoque testes victoriæ secum traherent, plaustrisque imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant.

XXXV. BOUDICEA, curru filias præ se vehens, ut quamque nationem accesserat, "solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare" testabatur; "sed tunc non, ut tantis majoribus ortam, regnum & opes; verùm, ut unam e vulgo, libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. Eò provectas Romanorum cupidines, ut non corpora, ne senectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquant. Adesse tamen deos justæ vindictæ: cecidisse legionem, quæ prœlium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem & clamorem tot millium, nedum impetus & manus perlaturos. Si copias armatorum, si causas belli secum expenderent, vincendum illâ

"acie, vel cadendum esse. Id mulieri destina-
"tum; viverent viri, & servirent."

XXXVI. NE SUETONIUS quidem in tanto discrimine silebat: qui, quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes & preces miscebat: "Ut spernerent sonores barbarorum, & inanes "minas: plus illic feminarum, quàm juventutis "aspici: imbelles, inermes, cessuros statim, ubi "ferrum virtutemque vincentium, totiens fusi, "agnovissent: etiam in multis legionibus pau-"cos esse, qui prœlia profligarent: gloriæque "eorum accessurum, quòd modica manus, uni-"versi exercitûs famam adipiscerentur. Conferti "tantùm, & pilis emissis, pòst umbonibus & gla-"diis stragem cædemque continuarent, prædæ "immemores: partâ victoriâ, cuncta ipsis ces-"sura." Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles & multâ prœliorum experientiâ, ut certus eventûs Suetonius, daret pugnæ signum.

XXXVII. AC PRIMUM legio gradu immota, & angustias loci pro munimento retinens, postquam propiùs suggressus hostis certo jactu tela exhauserat, velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus: & eques, protentis hastis, perfringit quod obvium & validum erat. Ceteri terga præbuêre, difficili effugio, quia circumjecta vehicula sepserant abitus. Et miles ne mulierum quidem

neci temperabat: confixaque telis etiam jumenta, corporum cumulum auxerant. Clara, & antiquis victoriis par, eâ die laus parta: quippe ſunt qui paullo minus, quàm octoginta millia Britannorum cecidiſſe tradant, militum quadringentis ferme interfectis, nec multò ampliùs vulneratis. Boudicea vitam veneno finivit. Et Pœnius Poſtumus, præfectus caſtrorum ſecundæ legionis, cognitis quartadecimanorum viceſimanorumque proſperis rebus, quia pari gloriâ legionem ſuam fraudaverat, abnueratque, contra ritum militiæ, juſſa ducis, ſe ipſum gladio tranſegit.

XXXVIII. CONTRACTUS deinde omnis exercitus, ſub pellibus habitus eſt, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Cæſar, miſſis e Germaniâ duobus legionariorum millibus, octo auxiliarium cohortibus, ac mille equitibus: quorum adventu, nonani legionario milite ſuppleti ſunt. Cohortes alæque novis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum, aut adverſum fuerat, igni atque ferro vaſtatur. Sed nihil æquè, quàm fames adfligebat ſerendis frugibus incurioſos, & omni ætate ad bellum versâ, dum noſtros commeatus ſibi deſtinant; genteſque præferoces tardiùs ad pacem inclinant; quia Julius Claſſicianus, ſucceſſor Cato miſſus, & Suetonio diſcors, bonum publicum privatis ſimultatibus impedie-

bat: disperseratque, "novum legatum opperiendum esse, sine hostili irâ & superbiâ victoris, "clementer deditis consulturum." Simul in Urbem mandabat, "nullum prœlio finem exspectarent, nisi succederetur Suetonio:" cujus adversa, pravitati ipsius; prospera, ad fortunam referebat.

XXXIX. IGITUR ad spectandum Britanniæ statum missus est ex libertis Polycletus, magnâ Neronis spe, posse auctoritate ejus, non modò inter legatum procuratoremque concordiam gigni; sed & rebelles barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quominus, ingenti agmine Italiæ Galliæque gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus inrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat: mirabanturque, quòd dux, & exercitus tanti belli confector, servitiis obedirent. Cuncta tamen ad Imperatorem in mollius relata. Detentusque rebus gerundis Suetonius, quòd pòst paucas naves in litore, remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello, "tradere exercitum Petronio Turpiliano," qui jam consulatu abierat, jubetur. Is non inritato hoste, neque lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit.

XL. EODEM anno Romæ insignia scelera, alterum senatoris, servili alterum audaciâ, admissa sunt. Domitius Balbus erat prætorius, simul longâ senectâ, simul orbitate & pecuniâ insidiis obnoxius: ei propinquus Valerius Fabianus, capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, adscitis Vincio Rufino & Terentio Lentino, equitibus Romanis. Illi Antonium Primum, & Asinium Marcellum sociaverant. Antonius, audaciâ promptus; Marcellus, Asinio Pollione proavo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quòd paupertatem præcipuum malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas iis, quos memoravi, & aliis minùs inlustribus, obsignat. Quod apud patres convictum. Et Fabianus Antoniusque cum Rufino & Terentio lege Corneliâ damnantur. Marcellum memoria majorum, & preces Cæsaris, pœnæ magis, quàm infamiæ exemêre.

XLI. PERCULIT is dies Pompeium quoque Ælianum, juvenem quæstorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eique Italiâ, & Hispaniâ, in quâ ortus erat, interdictum est. Pari ignominiâ Valerius Ponticus adficitur, quòd reos, ne apud præfectum Urbis arguerentur, ad prætorem detulisset; interim, specie legum, mox prævaricando, ultionem elusurus. Additur senatusconsulto: "Qui talem operam emptitasset,

"vendidiſſetve, perinde pœnâ teneretur, ac pub-
"lico judicio calumniæ condemnatus."

XLII. HAUD multò pòſt, præfectum Urbis, Pedanium Secundum, ſervus ipſius interfecit: ſeu negatâ libertate, cui pretium pepigerat; ſive amore exoleti infenſus, & dominum æmulum non tolerans. Ceterùm cùm, vetere ex more, familiam omnem, quæ ſub eodem tecto manſitaverat, ad ſupplicium agi oporteret, concurſu plebis, quæ tot innoxios protegebat, uſque ad ſeditionem ventum eſt: ſenatuque in ipſo erant ſtudia nimiam ſeveritatem aſpernantium, pluribus nihil mutandum cenſentibus. Ex quîs C. Caſſius, ſententiæ loco, in hunc modum diſſeruit.

XLIII. "SÆPENUMERO, patres conſcripti, in "hoc ordine interfui, cùm contra inſtituta & "leges majorum nova ſenatûs decreta poſtularen- "tur; neque ſum adverſatus: non quia dubita- "rem ſuper omnibus negotiis meliùs atque rec- "tiùs olim proviſum, &, quæ converterentur, in "deterius mutari; ſed ne, nimio amore antiqui "moris, ſtudium meum extollere viderer. Simul, "quidquid hoc in nobis auctoritatis eſt, cre- "bris contradictionibus deſtruendum non exiſti- "mabam, ut maneret integrum, ſi quando reſ- "publica conſiliis eguiſſet: quod hodie evenit, "conſulari viro domi ſuæ interfecto per inſidias "ſerviles, quas nemo prohibuit, aut prodidit,

" quamvis nondum concuſſo ſenatuſconſulto, " quod ſupplicium toti familiæ minitabatur. De- " cernite herculè impunitatem. At quem dignitas " ſua defendet, cùm præfectura Urbis non pro- " fuerit? Quem numerus ſervorum tuebitur, " cùm Pedanium Secundum quadringenti non " protexerint? Cui familia opem feret, quæ ne " in metu quidem pericula noſtra avertit? An, " ut quidam fingere non erubeſcunt, injurias ſuas " ultus eſt interfector? quia de paternâ pecuniâ " tranſegerat, aut avitum mancipium detraheba- " tur? Pronuntiemus ultro, dominum jure cæſum " videri.

XLIV. " LIBET argumenta conquirere in eo, " quod ſapientioribus deliberatum eſt? Sed & ſi " nunc primum ſtatuendum haberemus, creditiſne " ſervum interficiendi domini animum inſumpſiſſe, " ut non vox minax excideret? nihil per temerita- " tem proloqueretur? Sanè conſilium occuluit, " telum inter ignaros paravit: num excubias " tranſiret, cubiculi fores recluderet, lumen in- " ferret, cædem patraret, omnibus neſciis? Multa " ſceleris indicia præveniunt. Servi ſi prodant, " poſſumus ſinguli inter plures, tuti inter anxios; " poſtremò, ſi pereundum ſit, non inulti inter no- " centes, agere. Suſpecta majoribus noſtris fuêre " ingenia ſervorum, etiam cùm in agris, aut do- " mibus iiſdem, naſcerentur, caritatemque domi-

" norum ſtatim acciperent. Poſtquam verò na-
" tiones in familiis habemus, quibus diverſi ritus,
" externa ſacra, aut nulla ſunt, colluviem iſtam
" non niſi metu coërcueris. At quidam inſontes
" peribunt. Nam & ex fuſo exercitu, cùm de-
" cimus quiſque fuſti feritur, etiam ſtrenui ſorti-
" untur. Habet aliquid ex iniquo omne mag-
" num exemplum, quod contra ſingulos utilitate
" publicâ rependitur."

XLV. SENTENTIÆ Caſſii, ut nemo unus contrà ire auſus eſt, ita diſſonæ voces reſpondebant, " numerum, aut ætatem, aut ſexum, ac plurimo-
" rum indubiam innocentiam" miſerantium. Prævaluit tamen pars, quæ ſupplicium decernebat: ſed obtemperari non poterat, conglobatâ multitudine " ſaxa ac faces" minitante. Tum Cæſar populum edicto increpuit; atque omne iter, quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præſidiis ſepſit. Cenſuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque, qui ſub eodem tecto fuiſſent, Italiâ deportarentur. Id a Principe prohibitum eſt, " ne mos antiquus, quem miſeri-
" cordia non minuerat, per ſævitiam intende-
" retur."

XLVI. DAMNATUS iiſdem conſulibus Tarquitius Priſcus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accuſatum ab eo Statilium Taurum, proconſulem ipſius, memi-

nerant. Cenſus per Gallias a Q. Voluſio, & Sextio Africano, Trebellioque Maximo acti ſunt, æmulis inter ſe per nobilitatem Voluſio atque Africano: Trebellium dum uterque dedignatur, ſuprà tulêre.

XLVII. Eo ANNO mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, conſtantiâ, famâ, in quantum, præumbrante Imperatoris faſtigio, datur, clarus: adeò ut Nero æger valetudine, & adulantibus circùm, qui "finem imperio adeſſe" dicebant, "ſi quid fato pateretur," reſponderit, "habere "ſubſidium rempublicam." Rogantibus dehinc, in quo potiſſimum? addiderat, "in Memmio "Regulo." Vixit tamen poſt hæc Regulus, quiete defenſus; & quia novâ generis claritudine, neque invidioſis opibus erat. Gymnaſium eo anno dedicatum a Nerone, præbitumque oleum equiti ac ſenatui, Græcâ facilitate.

XLVIII. P. MARIO, L. Aſinio conſulibus, Antiſtius prætor, quem in tribunatu plebis licenter egiſſe memoravi, probroſa adversùs Principem carmina factitavit, vulgavitque celebri convivio, dum apud Oſtorium Scapulam epulatur. Exin a Coſſutiano Capitone, qui nuper ſenatorium ordinem precibus Tigellini ſoceri ſui receperat, majeſtatis delatus eſt. Tum primùm revocata ea lex; credebaturque haud perinde exitium Antiſtio, quàm Imperatori gloriam quæri, ut condemnatus

a ſenatu, interceſſione tribuniciâ morti eximeretur. Et cùm Oſtorius "nihil audiviſſe" pro teſtimonio dixiſſet, adverſis teſtibus creditum. Cenſuitque Junius Marullus, conſul deſignatus, "adimendam reo præturam, necandumque more majorum." Ceteris inde adſentientibus, Pætus Thraſea, multo cum honore Cæſaris, acerrimè increpito Antiſtio, "non, quidquid nocens reus pati mereretur, id, egregio ſub Principe, & nullâ neceſſitate obſtricto ſenatu, ſtatuendum" diſſeruit; "carnificem & laqueum pridem abolita: & eſſe pœnas legibus conſtitutas, quibus ſine judicum ſævitiâ, & temporum infamiâ, ſupplicia decernerentur. Quin in inſulâ, publicatis bonis, quò longiùs ſontem vitam traxiſſet, eò privatim miſeriorem, & publicæ clementiæ maximum exemplum futurum."

XLIX. LIBERTAS Thraſeæ ſervitium aliorum rupit: & poſtquam diſceſſionem conſul permiſerat, pedibus in ſententiam ejus iêre, paucis exemptis: in quibus adulatione promptiſſimus fuit A. Vitellius, optimum quemque jurgio laceſſens, & reſpondenti reticens, ut pavida ingenia ſolent. At conſules perficere ſenatûs decretum non auſi, de conſenſu ſcripsêre Cæſari. Ille inter pudorem & iram cunctatus, poſtremò reſcripſit, "nullâ injuriâ provocatum Antiſtium graviſſimas in Principem contumelias dixiſſe: earum ultionem a

"patribus postulatam. Et pro magnitudine delicti, pœnam statui par fuisse: ceterùm se, qui "severitatem decernentium impediturus fuerit, "moderationem non prohibere: statuerent ut "vellent: datam etiam absolvendi licentiam." His atque talibus recitatis, & offensione manifestâ, non ideo aut consules mutavêre relationem, aut Thrasea decessit sententiâ, ceterive, quæ probaverant, deseruêre: pars, ne Principem objecisse invidiæ viderentur; plures numero tuti; Thrasea suetâ firmitudine animi, & ne gloria intercideret.

L. HAUD dispari crimine Fabricius Vejento conflictatus est, "quòd multa & probrosa in pa- "tres & sacerdotes composuisset, iis libris quibus "nomen *codicillorum* dederat." Adjiciebat Talius Geminus, accusator, "venditata ab eo munera "Principis, & adipiscendorum honorum jus:" quæ causa Neroni fuit suscipiendi judicii: convictumque Vejentonem Italiâ depulit, & libros exuri jussit, conquisitos lectitatosque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi, oblivionem attulit.

LI. SED gravescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur: concessitque vitâ Burrus, incertum valetudine, an veneno. Valetudo ex eo conjectabatur, quòd in se tumescentibus paullatim faucibus & impedito meatu, spiritum finiebat. Plures jussu Neronis, quasi remedium adhiberetur,

inlitum palatum ejus noxio medicamine, adſeverabant: & Burrum, intellecto ſcelere, cùm ad viſendum eum Princeps veniſſet, aſpectum ejus averſatum, ſciſcitanti, "hactenus," reſpondiſſe, "ego me bene habeo." Civitati grande deſiderium ejus manſit, per memoriam virtutis, & ſucceſſorum alterius ſegnem innocentiam, alterius flagrantiſſima flagitia & adulteria: quippe Cæſar duos prætoriis cohortibus impoſuerat: Fenium Rufum, ex vulgi favore, quia rem frumentariam ſine quæſtu tractabat: Sophonium Tigellinum, veterem impudicitiam atque infamiam in eo ſecutus. Atque illi pro cognitis moribus fuêre: validior Tigellinus in animo Principis, & intimis libidinibus adſumptus: proſperâ populi & militum famâ Rufus, quod apud Neronem adverſum experiebatur.

LII. MORS Burri infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, "tamquam ingentes & privatum ſupra modum evectas opes adhuc augeret; quodque ſtudia civium in ſe verteret: hortorum quoque amœnitate & villarum magnificentiâ quaſi Principem ſupergrederetur." Objiciebant "etiam eloquentiæ laudem uni ſibi adſciſcere, & carmina crebriùs factitare, poſtquam Neroni amor

" eorum veniſſet. Nam oblectamentis Principis
" palam iniquum, detrectare vim ejus equos re-
" gentis; inludere voces, quotiens caneret. Quem
" ad finem nihil in republicâ clarum fore, quod
" non ab illo reperiri credatur. Certè finitam
" Neronis pueritiam, & robur juventæ adeſſe:
" exueret magiſtrum, ſatis amplis doctoribus in-
" ſtructus, majoribus ſuis."

LIII. AT SENECA criminantium non ignarus, prodentibus iis, quibus aliqua honeſti cura, & familiaritatem ejus magis aſpernante Cæſare, tempus ſermoni orat: & accepto, ita incipit. " Quar-
" tuſdecimus annus eſt, Cæſar, ex quo ſpei tuæ
" admotus ſum: octavus, ut imperium obtines.
" Medio temporis tantum honorum atque opum
" in me cumulaſti, ut nihil felicitati meæ deſit,
" niſi moderatio ejus. Utar magnis exemplis, nec
" meæ fortunæ, ſed tuæ. Abavus tuus Auguſtus,
" M. Agrippæ Mitylenenſe ſecretum; C. Mæce-
" nati Urbe in ipsâ velut peregrinum otium per-
" miſit: quorum alter bellorum ſocius, alter Ro-
" mæ pluribus laboribus jactatus, ampla quidem,
" ſed pro ingentibus meritis præmia acceperant.
" Ego quid aliud munificentiæ tuæ adhibere po-
" tui, quàm ſtudia, ut ſic dixerim, in umbrâ
" educata: & quibus claritudo venit, quòd ju-
" ventæ tuæ rudimentis adfuiſſe videor? grande
" hujus rei pretium. At tu gratiam immenſam,

" innumeram pecuniam circumdedisti, adeò ut " plerumque intra me ipse volvam : Egone equestri & provinciali loco ortus, proceribus civitatis adnumeror? Inter nobiles, & longa decora præferentes, novitas mea enituit? Ubi est " animus ille modicis contentus? Tales hortos " instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis " agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat? Una " defensio occurrit, quòd muneribus tuis obniti " non debui.

LIV. " SED UTERQUE mensuram implevimus, " & tu, quantum Princeps tribuere amico posset, " & ego, quantum amicus a Principe accipere. " Cetera invidiam augent: quæ quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem jacent; " sed mihi incumbunt : mihi subveniendum est. " Quo modo in militiâ, aut viâ, fessus adminiculum orarem; ita in hoc itinere vitæ, senex, & " levissimis quoque curis impar, cùm opes meas " ultrà sustinere non possim, præsidium peto. " Jube eas per procuratores tuos administrari, in " tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam; sed traditis, quorum fulgore perstringor, quod temporis hortorum, aut " villarum, curæ seponitur, in animum revocabo. " Superest tibi robur, & tot per annos nixum fastigii regimen : possumus seniores amici, quiete " respondere. Hoc quoque in tuam gloriam ce-

"det, eos ad ſumma vexiſſe, qui & modica to-
"lerarent."

LV. AD QUÆ Nero ſic ferme reſpondit: "Quòd meditatæ orationi tuæ ſtatim occurram, "id primum tui muneris habeo, qui me non tan-"tùm prævisa, ſed ſubita expedire docuiſti. Aba-"vus meus Auguſtus Agrippæ & Mæcenati uſur-"pare otium poſt labores conceſſit; ſed in eâ ipsâ "ætate, cujus auctoritas tueretur, quidquid illud "& qualecumque tribuiſſet: attamen neutrum "datis a ſe præmiis exuit. Bello & periculis me-"ruerant. In his enim juventa Auguſti verſata "eſt. Nec mihi tela & manus tuæ defuiſſent, in "armis agenti. Sed quod præſens conditio poſ-"cebat, ratione, conſilio, præceptis pueritiam, "dein juventam meam, foviſti. Et tua quidem "erga me munera, dum vita ſuppetet, æterna "erunt. Quæ a me habes, horti, & fenus, & "villæ, caſibus obnoxia ſunt: ac licet multa vi-"deantur, plerique, haud quaquam artibus tuis "pares, plura tenuerunt. Pudet referre liberti-"nos, qui ditiores ſpectantur. Unde etiam ru-"bori mihi eſt, quòd præcipuus caritate, nondum "omnes fortunâ antecellis.

LVI. "VERUM & tibi valida ætas, rebuſque "& fructui rerum ſufficiens; & nos prima impe-"rii ſpatia ingredimur: niſi fortè aut te Vitellio "ter conſuli, aut me Claudio poſtponis. Sed

" quantum Volufio longa parcimonia quæfivit, " tantùm in te mea liberalitas explere non poteft. " Quin, fi quâ in parte lubricum adolefcentiæ " noftræ declinat, revocas, ornatumque robur " fubfidio impenfiùs regis. Non tua moderatio, " fi reddideris pecuniam; nec quies, fi reliqueris " Principem; fed mea avaritia, meæ crudelitatis " metus in ore omnium verfabitur. Quòd fi max- " imè continentia tua laudetur, non tamen fapi- " enti viro decorum fuerit, unde amico infamiam " paret, inde gloriam fibi recipere." His adjicit complexum & ofcula, factus naturâ, & confuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis. Seneca (qui finis omnium cum dominante fermonum) grates agit: fed inftituta prioris potentiæ commutat: prohibet cœtus falutantium: vitat comitantes: rarus per Urbem; quafi valetudine infensâ, aut fapientiæ ftudiis domi attineretur.

LVII. PERCULSO Senecâ, promptum fuit Rufum Fenium imminuere, Agrippinæ amicitiam in eo criminantibus. Validiorque in dies Tigellinus; & malas artes, quibus folis pollebat, gratiores ratus, fi Principem focietate fcelerum obftringeret, metus ejus rimatur: compertoque Plautum & Sullam maximè timeri, Plautum in Afiam, Sullam in Galliam Narbonenfem nuper amotos: " nobi- " litatem eorum, & propinquos huic Orientis, illi " Germaniæ exercitus" commemorat. " Non

" ſe, ut Burrum, diverſas ſpes, ſed ſolam incolu-
" mitatem Neronis ſpectare: cui caveri utcum-
" que ab Urbanis inſidiis præſentiâ; longinquos
" motus quonam modo comprimi poſſe? Erectas
" Gallias ad nomen dictatorium, nec minùs ſuſ-
" pectos Aſiæ populos, claritudine avi Druſi.
" Sullam inopem, unde præcipuam audaciam; &
" ſimulatorem ſegnitiæ, dum temeritati locum re-
" periret. Plautum magnis opibus, ne fingere
" quidem cupidinem otii, ſed veterum Romano-
" rum imitamenta præferre, adſumptâ etiam Stoi-
" corum adrogantiâ, ſectâque, quæ turbidos, &
" negotiorum adpetentes faciat." Nec ultrà mora. Sulla, ſexto die pervectis Maſſiliam percuſſoribus, ante metum & rumorem interficitur, cùm epulandi causâ diſcumberet. Relatum caput ejus inluſit Nero, tamquam præmaturâ canitie deforme.

LVIII. PLAUTO parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus ſalus ejus curabatur, & ſpatium itineris ac maris tempuſque interjectum moverat famam: vulgóque fingebant, " petitum
" ab eo Corbulonem," magnis tum exercitibus præſidentem, ſi clari atque inſontes interficerentur, præcipuum ad pericula: " quin & Aſiam
" favore juvenis arma cepiſſe, nec milites, ad
" ſcelus miſſos, aut numero validos, aut animo
" promptos: poſtquam juſſa efficere nequiverint,
" ad ſpes novas tranſiſſe." Una hæc more famæ,

credentium otio augebantur. Ceterùm libertus Plauti, celeritate ventorum prævenit centurionem, & mandata L. Antiſtii, ſoceri, attulit: "effu-"geret ſegnem mortem, otium, ſuffugium, & "magni nominis miſerationem: reperturum bo-"nos, conſociaturum audaces: nullum interim "ſubſidium aſpernandum: ſi ſexaginta milites "(tot enim adveniebant) propuliſſet; dum refer-"tur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, "multa ſecutura, quæ ad uſque bellum evaleſce-"rent: denique aut ſalutem tali conſilio quæri, aut "nihil gravius audenti, quàm ignavo, patiendum "eſſe."

LIX. SED Plautum ea non movêre: ſive nullam opem providebat inermis atque exſul; ſeu tædio ambiguæ ſpei; an amore conjugis & liberorum, quibus placabiliorem fore Principem rebatur, nullâ ſollicitudine turbatum. Sunt, qui "alios a ſocero nuntios veniſſe" ferant, "tam-"quam nihil atrox immineret; doctoreſque ſapi-"entiæ, Cœranum Græci, Muſonium Tuſci ge-"neris, conſtantiam opperiendæ mortis, pro in-"certâ & trepidâ vitâ ſuaſiſſe." Repertus eſt certè, per medium diei, nudus, exercitando corpori. Talem eum centurio trucidavit, coram Pelagone, ſpadone, quem Nero centurioni & manipulo, quaſi ſatellitibus miniſtrum regium, præpoſuerat. Caput interfecti relatum: cujus aſ-

pectu (ipsa Principis verba referam) " Quin," inquit, " Nero, deposito metu, nuptias Poppææ, " ob ejusmodi terrores dilatas, maturare parat, " Octaviamque conjugem amoliri, quamvis mo-" destè agat, & nomine patris, & studiis populi " gravem ?" Sed ad senatum literas misit, de cæde Sullæ Plautique haud confessus; verùm " utriusque turbidum ingenium esse, & sibi inco-" lumitatem reipublicæ magnâ curâ haberi." Decretæ eo nomine " supplicationes, utque Sulla & " Plautus senatu moverentur," gravioribus tamen ludibriis, quàm malis.

LX. IGITUR accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, " sterilem" dictitans. Exin Poppææ conjungitur. Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quemdam ex ministris Octaviæ impulit, " servilem ei amo-" rem" objicere: destinaturque reus cognomento *Eucerus*, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Actæ ob id de ancillis quæstiones, & vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa annuerent, plures perstitêre sanctitatem dominæ tueri. Ex quibus una instanti Tigellino, " castiora esse " muliebria Octaviæ" respondit, " quàm os ejus." Movetur tamen primò civilis discidii specie: domumque Burri, & prædia Plauti, infausta dona, accipit. Mox in Campaniam pulsa est, additâ

militari custodiâ. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt. His motus Nero, haud quaquam pænitentiâ flagitii, conjugem revocavit Octaviam.

LXI. EXIN læti Capitolium scandunt, deosque tandem venerantur. Effigies Poppææ proruunt: Octaviæ imagines gestant humeris, spargunt floribus, foroque ac templis statuunt. Itur etiam in Principis laudes, expetitur venerantibus. Jamque & palatium multitudine & clamoribus complebant, cùm emissi militum globi verberibus & intento ferro turbatos disjecêre. Mutataque, quæ per seditionem verterant, & Poppææ honos repositus est. Quæ semper odio, tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus ejus: "Non eò loci res suas agi, ut de matrimo-
" nio certet (quamquam id sibi vitâ potius), sed
" vitam ipsam in extremum adductam a clientelis
" & servitiis Octaviæ, quæ plebis sibi nomen in-
" diderint, ea in pace ausi, quæ vix bello eve-
" nirent. Arma illa adversùs Principem sump-
" ta: ducem tantùm defuisse, qui, motis rebus,
" facilè reperiretur. Omitteret modò Campa-
" niam, & in Urbem ipsam pergeret, ad cujus
" nutum absentis tumultus cierentur. Quod alio-
" quin suum delictum? quam cujusquam offen-

" ſionem? An, quia veram progeniem pena-
" tibus Cæſarum datura ſit, malle populum Ro-
" manum tibicinis Ægyptii ſubolem Imperatorio
" faſtigio induci? Denique, ſi id rebus condu-
" cat, libens, quàm coactus, acciret dominam,
" vel conſuleret ſecuritati juſtâ ultione. Et modi-
" cis remediis, primos motus conſediſſe: at, ſi
" deſperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi
" maritum daturos."

LXII. VARIUS ſermo, & ad metum atque iram accommodatus, terruit ſimul audientem, & accendit. Sed parum valebat ſuſpicio in ſervo, & quæſtionibus ancillarum eluſa erat. Ergo confeſſionem alicujus quæri placet, cui rerum quoque novarum crimen adfingeretur. Et viſus idoneus maternæ necis patrator, Anicetus, claſſi apud Miſenum, ut memoravi, præfectus, levi poſt admiſſum ſcelus gratiâ, dein graviore odio: quia malorum facinorum miniſtri quaſi exprobrantes aſpiciuntur. Igitur accitum eum Cæſar "operæ "prioris" admonet. "Solum incolumitati Prin-
" cipis adversùs inſidiantem matrem ſubveniſſe:
" locum haud minoris gratiæ inſtare, ſi conjugem
" infenſam depelleret: nec manu aut telo opus.
" Fateretur Octaviæ adulterium. Occulta quidem
" ad præſens, ſed magna ei præmia, & ſeceſſus
" amœnos" promittit: "vel ſi negaviſſet, necem" intentat. Ille inſitâ vecordiâ, & facilitate prio-

rum flagitiorum, plura etiam, quàm juſſum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut conſilio adhibuerat Princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exſilium toleravit, & fato obiit.

LXIII. AT NERO, "præfectum in ſpem ſo- "ciandæ claſſis corruptum," & incuſatæ paullo antè "ſterilitatis" oblitus, "abactos partus con- "ſcientiâ libidinum, eaque ſibi comperta," edicto memorat: inſulâque Pandatariâ Octaviam claudit. Non alia exſul viſentium oculos majore miſericordiâ adfecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ a Tiberio; recentior Juliæ memoria obverſabatur, a Claudio pulſæ. Sed illis robur ætatis adfuerat. Læta aliqua viderant, & præſentem ſævitiam melioris olim fortunæ recordatione allevabant. Huic primùm nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum, in quâ nihil niſi luctuoſum haberet, erepto per venenum patre, & ſtatim fratre: tum ancilla dominâ validior: & Poppæa non niſi in perniciem uxoris nupta: poſtremò crimen omni exitio gravius.

LXIV. AC PUELLA, viceſimo ætatis anno, inter centuriones & milites, præſagio malorum jam vitâ exempta, nondum tamen morte acquieſcebat. Paucis dehinc interjectis diebus, mori jubetur: cùm jam "viduam ſe, & tantùm ſoro- "rem" teſtaretur, communeſque "Germanicos,"

& poſtremò "Agrippinæ" nomen cieret, "quâ "incolumi, infelix quidem matrimonium, ſed "ſine exitio pertuliſſet." Reſtringitur vinculis, venæque ejus per omnes artus exſolvuntur; &, quia preſſus pavore ſanguis tardiùs labebatur, præfervidi balnei vapore enecatur. Additurque atrocior ſævitia, quòd caput amputatum latumque in Urbem Poppæa vidit. Dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memoravimus, ut, quicumque caſus temporum illorum, nobis vel aliis auctoribus, noſcent, præſumptum habeant, quotiens fugas & cædes juſſit Princeps, totiens grates deis actas; quæque rerum ſecundarum olim, tum publicæ cladis inſignia fuiſſe. Neque tamen ſilebimus, ſi quod ſenatuſconſultum, adulatione novum, aut patientiâ poſtremum fuit.

LXV. EODEM anno libertorum potiſſimos veneno interfeciſſe creditus eſt, Doryphorum, quaſi adverſatum nuptiis Poppææ; Pallantem, quòd immenſam pecuniam longâ ſenectâ detineret. Romanus ſecretis criminationibus incuſaverat Senecam, ut C. Piſonis ſocium, ſed validiùs a Senecâ eodem crimine perculſus eſt. Unde Piſoni timor, & orta inſidiarum in Neronem magna moles, ſed improſpera.

BREVIARIUM

LIBRI QUINTIDECIMI.

I. *ARMENIAM invadit Vologeses, Parthorum rex, quem Corbulo cautè, fortiter tamen, repressit.* VI. *Cæsennius Pætus adventat, proprius Armeniæ tuendæ dux: imperitiâ & temeritate rem perdit: Corbulo ei, sed serò, succurrit.* XVIII. *Romæ tropæa de Parthis decreta, integro adhuc bello.* XIX. *Senatusconsultum de fictis adoptionibus.* XXIII. *Neroni filia ex Poppæâ nascitur. Ingens, sed fluxa, lætitia. Infans, quartum intra mensem defuncta, honorem divæ obtinet.* XXIV. *Parthorum legati Romam veniunt, super retinendâ Armeniâ: irriti remittuntur; & bellum Corbuloni permissum. Armeniam iterum invadit; metuque Parthis injecto, ad conloquium ventum est. Placuit arma poni, & Tiridaten diadema statuæ Neronis submittere, nec nisi sponte ejus resumere.* XXXII. *Nationes Alpium maritimarum in jus Latii translatæ,*

XXXIII. *Nero Neapoli canit in publico: Romæ luxu & libidine omnia polluit.* XXXV. *Torquatus Silanus mori adigitur.* XXXVIII. *Urbs ardet, fortè incertum, an dolo Principis; qui, patriæ ruinis usus, auream domum exstruit.* XLIV. *Christiani quæsitissimis pœnis adfecti, falso crimine incendii. Addita suppliciis ludibria.* XLVII. *Prodigia.* XLVIII. *Conjuratio in Neronem inita & prodita, duce ejus C. Pisone. Multi inlustrium interempti, quos inter Lucanus & Seneca.* LXXIV. *Decreta dona & grates diis. Mensis Aprilis Neronis cognomentum accipit.*

Gesta hæc annis paullo amplius tribus.

A. U. C.	J. C.		
DCCCXVI.	63.	Coss.	C. MEMMIO Regulo, L. VERGINIO Rufo.
DCCCXVII.	64.	Coss.	C. LÆCANIO Basso, M. LICINIO Crasso.
DCCCXVIII.	65.	Coss.	A. LICINIO Nervâ Siliano, M. VESTINO Attico.

C. CORNELII

TACITI

ANNALES.

LIBER QUINTUSDECIMUS.

INTEREA rex Parthorum Vologeſes, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranen Armeniæ impoſitum: ſimul, fratre Tiridate pulſo, ſpretum Arſacidarum faſtigium ire ultum volens; magnitudine rurſum Romanâ & continui fœderis reverentiâ, diverſas ad curas trahebatur: cunctator ingenio, & defectione Hyrcanorum, gentis validæ, multiſque ex eo bellis inligatus. Atque illum ambiguum novus inſuper nuntius contumeliæ exſtimulat: quippe egreſſus Armeniâ Tigranes, Adiabenos, conterminam nationem, latiùs ac diutiùs, quàm per latrocinia, vaſtaverat. Idque primores gentium ægrè tolerabant: "eò "contemptionis deſcenſum, ut ne duce quidem "Romano incurſarentur, ſed temeritate obſidis, "tot per annos inter mancipia habiti." Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes

Adiabenum regimen, " quod præſidium, aut unde " peteret," rogitans. " Jam de Armeniâ con- " ceſſum; & proxima trahi, niſi defendant Par- " thi: levius ſervitium apud Romanos deditis, " quàm captis eſſe." Tiridates quoque regni pro- fugus, per ſilentium, aut modicè querendo, gra- vior erat. " Non enim ignaviâ, magna imperia " contineri: virorum armorumque faciendum cer- " tamen. Id in ſummâ fortunâ æquius, quod va- " lidius. Et ſua retinere, privatæ domûs: de " alienis certare, regiam laudem eſſe."

II. IGITUR commotus his Vologeſes concilium vocat, & proximum ſibi Tiridaten conſtituit, at- que ita orditur: " Hunc ego, eodem mecum " patre genitum, cùm mihi, per ætatem, ſummo " nomine conceſſiſſet, in poſſeſſionem Armeniæ " deduxi, qui tertius potentiæ gradus habetur: " nam Medos Pacorus anteceperat: videbarque " contra vetera fratrum odia & certamina, familiæ " noſtræ penates rite compoſuiſſe: prohibent Ro- " mani, & pacem ipſis numquam proſperè laceſ- " ſitam, nunc quoque in exitium ſuum abrum- " punt. Non ibo inficias: æquitate quàm ſan- " guine, causâ quàm armis, retinere parta ma- " joribus malueram: ſi cunctatione deliqui, vir- " tute corrigam. Veſtra quidem vis & gloria in " integro eſt, additâ modeſtiæ famâ; quæ neque " ſummis mortalium ſpernenda eſt, & a diis æſti-

"matur." Simul diademate caput Tiridatis evinxit; promptam equitum manum, quæ regem ex more sectatur, Monesi, nobili viro, tradidit, adjectis Adiabenorum auxiliis: mandavitque "Tigranen Armeniâ exturbari," dum ipse, positis adversùs Hyrcanos discordiis, vires intimas, molemque belli ciet, provinciis Romanis minitans.

III. QUÆ UBI Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones duas cum Verulano Severo, & Vettio Bolano, subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, "compositiùs cuncta, quàm festinantiùs, "agerent:" quippe bellum habere, quàm gerere, malebat. Scripseratque Cæsari, "proprio duce "opus esse, qui Armeniam defenderet: Syriam, "ingruente Vologese, acriore in discrimine esse." Atque interim reliquas legiones pro ripâ Euphratis locat: tumultuariam provincialium manum armat: hostiles ingressus præsidiis intercipit. Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita: quosdam rivos congestu arenæ abdidit.

IV. EA DUM a Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Moneses, ut famam suî præiret, non ideo nescium, aut incautum, Tigranen offendit. Occupaverat Tigranocerta, urbem copiâ defensorum & magnitudine mœnium validam. Ad hæc Nicephorius, amnis haud spernendâ latitudine, partem murorum ambit: & ducta ingens fossa, quà fluvio diffidebatur. Ine-

rantque milites; & provisi antè commeatus: quorum subvectu pauci avidiùs progressi, & repentinis hostibus circumventi, irâ magis, quàm metu, ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla cominus audacia: raris sagittis, neque clausos exterret, & semet frustratur. Adiabeni, cùm promovere scalas & machinamenta inciperent, facilè detrusi, mox, erumpentibus nostris, cæduntur.

V. CORBULO tamen, quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunæ ratus, misit ad Vologesen, qui expostularent "vim provinciæ inla-"tam: socium amicumque regem, cohortes Ro-"manas circumsideri: omitteret potiùs obsidio-"nem, aut se quoque in agro hostili castra posi-"turum." Casperius centurio, in eam legationem delectus, apud oppidum Nisibin, septem & triginta millibus passuum a Tigranocertâ distantem, adiit regem, & mandata ferociter edidit. Vologesi vetus & penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præsentia prosperè fluebant: irritum obsidium: tutus manu & copiis Tigranes: fugati, qui expugnationem sumpserant: missæ in Armeniam legiones: & aliæ pro Syriâ, paratæ ultrò inrumpere: sibi imbecillum equitem pabuli inopiâ: nam exorta vis locustarum ambederat quidquid herbidum, aut frondosum. Igitur, metu abstruso, mitiora obtendens, "missurum

"ad Imperatorem Romanum legatos, ſuper pe-"tendâ Armeniâ, & firmandâ pace," reſpondet. Moneſen "omittere Tigranocerta" jubet; ipſe retro concedit.

VI. HÆC plures, ut "formidine regis, & Cor-"bulonis minis patrata" ac magnifica extollebant. Alii "occultè pepigiſſe" interpretabantur; "ut omiſſo utrimque bello, & abeunte Vologeſe, "Tigranes quoque Armeniâ abſcederet. Cur "enim exercitum Romanum a Tigranocertis de-"ductum? Cur deſerta per otium, quæ bello "defenderant? An melius hibernaviſſe in extre-"mâ Cappadociâ, raptim erectis tuguriis, quàm "in ſede regni modò retenti? Dilata prorſus "arma, ut Vologeſes cum alio, quàm cum Cor-"bulone, certaret: Corbulo meritæ tot per an-"nôs gloriæ non ultrà periculum faceret." Nam, ut retuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ popoſcerat, & adventare Cæſennius Pætus audiebatur: jamque aderat, copiis ita diviſis, ut quarta & duodecima legiones, additâ quintâ, quæ recèns e Mœſis excita erat, ſimul Pontica, & Galatarum Cappadocumque auxilia Pæto obedirent: tertia, & ſexta, & decima legiones, priorque Syriæ miles apud Corbulonem manerent. Cetera ex rerum uſu ſociarent, partirenturve. Sed neque Corbulo æmuli patiens; & Pætus, cui ſatis ad gloriam erat, ſi proximus haberetur, deſpiciebat

gesta, "nihil cædis aut prædæ, usurpatas no-"mine tenus urbium expugnationes" dictitans. "Se tributa ac leges, &, pro umbrâ regis, Ro-"manum jus victis impositurum."

VII. SUB IDEM tempus legati Vologesis, quos ad Principem missos memoravi, revertêre irriti: bellumque propalam sumptum a Parthis: nec Pætus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum quartam Funisulanus Vettonianus eo in tempore, duodecimam Calavius Sabinus regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte transmittebat, nullâ palam causâ, turbatus equus, qui consularia insignia gestabat, retro evasit. Hostiaque, quæ muniebantur, hibernaculis adsistens, semifacta opera fugâ perrupit, seque vallo extulit: & pila militum arsêre, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat.

VIII. CETERUM Pætus, spretis ominibus, necdum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ provisu, rapit exercitum trans montem Taurum, "reciperandis," ut ferebat, "Tigra-"nocertis, vastandisque regionibus, quas Corbulo "integras omisisset." Et capta quædam castella, gloriæque & prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædam cum curâ habuisset. Longinquis itineribus percursando, quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat com-

meatu, & inſtante jam hieme, reduxit exercitum; compoſuitque ad Cæſarem literas, quaſi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas.

IX. INTERIM Corbulo numquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præſidiis inſedit: &, ne ponti injiciendo impedimentum hoſtiles turmæ afferrent, (jam enim ſubjectis campis magnâ ſpecie volitabant) naves magnitudine præſtantes, & connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultiſque & baliſtis proturbat barbaros, in quos ſaxa & haſtæ longiùs permeabant, quàm ut contrario ſagittarum jactu adæquarentur. Dein pons continuatus; colleſque adverſi per ſocias cohortes, pòſt legionum caſtris occupantur, tantâ celeritate & oſtentatione virium, ut Parthi, omiſſo paratu invadendæ Syriæ, ſpem omnem in Armeniam verterent.

X. IBI Pætus, imminentium neſcius, quintam legionem procul in Ponto habebat. Reliquas promiſcuis militum commeatibus infirmaverat; donec, adventare Vologeſen magno & infenſo agmine, auditum. Accitur legio duodecima, &, unde famam aucti exercitûs ſperaverat, prodita infrequentia: quâ tamen retineri caſtra, & eludi Parthus tractu belli poterat, ſi Pæto aut in ſuis, aut in alienis conſiliis conſtantia fuiſſet. Verùm ubi a viris militaribus adversùs urgentes caſus firmatus erat, rurſus, ne alienæ ſententiæ indigens

videretur, in diverſa ac deteriora tranſibat. Et tunc relictis hibernis, " non foſſam, neque vallum " ſibi, ſed corpora & arma in hoſtem data" clamitans, duxit legiones, quaſi prœlio certaturus: deinde, amiſſo centurione & paucis militibus, quos viſendis hoſtium copiis præmiſerat, trepidus remeavit. Et quia minùs acriter Vologeſes inſtiterat, vanâ rurſus fiduciâ, tria millia delecti peditis proximo Tauri jugo impoſuit, quò tranſitum regis arcerent. Alares quoque Pannonios, robur equitatûs, in parte campi locat. Conjunx ac filius caſtello, cui Arſamoſata nomen eſt, abditi, datâ in præſidium cohorte, ac diſperſo milite, qui in uno habitus, vagum hoſtem promptiùs ſuſtentaviſſet: & ægrè compulſum ferunt, ut inſtantem Corbuloni fateretur: nec a Corbulone properatum, quò, gliſcentibus periculis, etiam ſubſidii laus augeretur. Expediri tamen itineri ſingula millia ex tribus legionibus, & alarios octingentos, parem numerum e cohortibus juſſit.

XI. AT Vologeſes, quamvis " obſeſſa a Pæto " itinera hinc peditatu, inde equite" accepiſſet, nihil mutato conſilio, ſed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtrivit, uno tantùm centurione Tarquitio Creſcente turrim, in quâ præſidium agitabat, defendere auſo; factâque ſæpius eruptione, & cæſis, qui barbarorum propiùs ſug-

grediebantur, donec ignium jactu circumveniretur: peditum si quis integer, longinqua & avia; vulnerati, castra repetivêre: "virtutem regis, sævitiam & copias gentium," cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum, qui eadem pavebant. Ne dux quidem obniti adversis, sed cuncta militiæ munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, "veniret properè, "signa & aquilas, & nomen reliquum infelicis "exercitûs tueretur: se fidem interim, donec "vita suppeditet, retenturos."

XII. ILLE interritus, & parte copiarum apud Syriam relictâ, ut munimenta Euphrati imposita retinerentur, quâ proximum & commeatibus non egenum, regiônem Commagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. Comitabantur exercitum præter alia sueta bello, magna vis camelorum onusta frumenti, ut simul hostem famemque depelleret. Primùm e perculsis Pactium, primi pili centurionem, obvium habuit, dein plerosque militum: quos diversas fugæ causas obtendentes, "redire ad signa, & clementiam Pæti experiri" monebat: "se nisi "victoribus immitem esse." Simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere, novam gloriam ostendere. "Non vicos aut oppida Ar"meniorum, sed castra Romana, duasque in iis "legiones pretium laboris peti. Si singulis ma-

"nipularibus præcipua ſervati civis corona im-"peratoriâ manu tribueretur, quod illud & "quantum decus, ubi par eorum numerus adi-"piſceretur, qui attuliſſent ſalutem, & qui acce-"piſſent?" His atque talibus in commune alacres, (& erant quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis ſtimulis incenderent) continuum diu noctuque iter properabant.

XIII. EOQUE intentiùs Vologeſes premere obſeſſos, modò vallum legionum, modò caſtellum, quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare, propiùs incedens, quàm mos Parthis, ſi eâ temeritate hoſtem in prœlium eliceret. At illi vix contuberniis extracti; nec aliud quàm munimenta propugnabant: pars juſſu ducis, & alii propriâ ignaviâ, ut Corbulonem opperientes, ac ſi vis ingrueret, proviſis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis: "Neque eamdem vim Samniti-"bus, Italico populo, aut Pœnis, Romani im-"perii æmulis. Validam quoque & laudatam "antiquitatem, quotiens fortuna contrà daret, "ſaluti conſuluiſſe." Quâ deſperatione exercitûs dux ſubactus, primas tamen literas ad Vologeſen, non ſupplices, ſed in modum querentis compoſuit, "quòd pro Armeniis ſemper Romanæ di-"tionis, aut ſubjectis regi, quem Imperator de-"legiſſet, hoſtilia faceret. Pacem ex æquo uti-"lem. Nec præſentia tantùm ſpectaret. Ipſum

" adversùs duas legiones, totis regni viribus ad-" venisse: at Romanis orbem terrarum reliquum, " quo bellum juvarent."

XIV. AD EA Vologeses, nihil pro causâ, sed " opperiendos sibi fratres, Pacorum ac Tirida-" ten," rescripsit: " illum locum tempusque " consilio destinatum, quo de Armeniâ cernerent: " adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul & " de legionibus Romanis statuerent." Missi pòst a Pæto nuntii, & regis conloquium petitum, qui Vasacen, præfectum equitatûs, ire jussit. Tum Pætus, " Lucullos, Pompeios, & si qua Cæsares " obtinendæ donandæve Armeniæ egerant:" Vasaces, " imaginem retinendi largiendive penes " nos, vim penes Parthos" memorat. Et multùm invicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis, quæ pepigissent, adhibetur. Placuitque " liberari obsidio legio-" nes, & decedere omnem militem finibus Ar-" meniorum, castellaque & commeatus Parthis " tradi. Quibus perpetratis, copia Vologesi fieret, " mittendi ad Neronem legatos."

XV. INTERIM flumini Arsaniæ (is castra præfluebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter expedientis. Sed Parthi, quasi documentum victoriæ, jusserant: namque iis usui fuit. Nostri per diversum ìêre. Addidit rumor, " sub jugum " missas legiones," & alia ex rebus infaustis,

quorum ſimulacrum ab Armeniis uſurpatum eſt. Namque & munimenta ingreſſi ſunt, antequam agmen Romanum excederet; & circumſtetêre vias, captiva olim mancipia, aut jumenta agnoſcentes, abſtrahenteſque. Raptæ etiam veſtes, retenta arma, pavido milite, & concedente, ne qua prœlii cauſa exſiſteret. Vologeſes, armis & corporibus cæſorum aggregatis, quò cladem noſtram teſtaretur, viſu fugientium legionum abſtinuit. Fama moderationis quærebatur, poſtquam ſuperbiam expleverat. Flumen Arſaniam elephanto inſidens, proximus quiſque regem, vi equorum perrupêre, quia rumor inceſſerat, "pontem ceſſurum oneri, dolo fabricantium." Sed qui ingredi auſi ſunt, validum & fidum intellexêre.

XVI. CETERUM obſeſſis adeò ſuppeditaviſſe rem frumentariam conſtitit, ut horreis ignem injicerent: contráque prodiderit Corbulo, "Parthos inopes copiarum, & pabulo attrito, relicturos oppugnationem, neque ſe plus tridui itinere abfuiſſe." Adjecit, "jurejurando Pæti cautum apud ſigna, adſtantibus iis, quos teſtificando rex miſiſſet, neminem Romanum Armeniam ingreſſurum, donec referrentur literæ Neronis, an paci annueret." Quæ ut augendæ infamiæ compoſita, ſic reliqua non in obſcuro habentur: unâ die quadraginta millium ſpatium

emenſum eſſe Pætum, deſertis paſſim ſauciis; neque minùs deformem illam fugientium trepidationem, quàm ſi terga in acie vertiſſent. Corbulo cum ſuis copiis apud ripam Euphratis obvius, non eam ſpeciem inſignium & armorum prætulit, ut diverſitatem exprobraret. Mæſti manipuli, ac vicem commilitonum miſerantes, ne lacrimis quidem temperare: vix præ fletu uſurpata conſalutatio. Deceſſerat certamen virtutis, & ambitio gloriæ, felicium hominum affectus: ſola miſericordia valebat, & apud minores magis.

XVII. DUCUM inter ſe brevis ſermo ſecutus eſt, hoc conquerente "irritum laborem: po-"tuiſſe bellum fugâ Parthorum finiri." Ille "integra utrique cuncta" reſpondit, "conver-"terent aquilas, & juncti invaderent Armeniam, "abſceſſu Vologeſis infirmatam." "Non ea "Imperatoris habere mandata," Corbulo: "pe-"riculo legionum commotum, e provinciâ egreſ-"ſum. Quando in incerto habeantur Parthorum "conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque op-"timam fortunam orandam, ut pedes confectus "ſpatiis itinerum, alacrem & facilitate campo-"rum prævenientem equitem adſequeretur." Exin Pætus per Cappadociam hibernavit. At Vologeſis ad Corbulonem miſſi nuntii, "detra-"heret caſtella trans Euphraten, amnemque, ut

"olim, medium faceret." Ille, "Armeniam "quoque diverſis præſidiis vacuam fieri" expoſtulabat. Et poſtremò conceſſit rex: dirutaque, quæ ultra Euphraten communierat Corbulo; & Armenii ſine arbitro relicti ſunt.

XVIII. AT ROMÆ tropæa de Parthis, arcuſque medio Capitolini montis ſiſtebantur, decreta ab ſenatu, integro adhuc bello, neque tum omiſſa, dum aſpectui conſulitur, ſpretâ conſcientiâ. Quin & diſſimulandis rerum externarum curis, Nero frumentum plebis, vetuſtate corruptum, in Tiberim jecit, quò ſecuritatem annonæ ſuſtentaret: cujus pretio nihil additum eſt, quamvis ducentas ferme naves portu in ipſo, violentia tempeſtatis, & centum alias, Tiberi ſubvectas, fortuitus ignis abſumpſiſſet. Tres dein conſulares, L. Piſonem, Ducennium Geminum, Pompeium Paullinum vectigalibus publicis præpoſuit, cum inſectatione priorum Principum, "qui gravitate "ſumptuum juſtos reditus anteiſſent: ſe annuum "ſexcenties ſeſtertiûm reipublicæ largiri."

XIX. PERCREBUERAT eâ tempeſtate praviſſimus mos, cùm propinquis comitiis, aut ſorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adſciſcerent filios, præturaſque & provincias inter patres ſortiti, ſtatim emitterent manu, quos adoptaverant. Magnâ cum invidiâ ſenatum adeunt, "jus naturæ, labores educandi, adversùs fraudem

" & artes & brevitatem adoptionis" enumerant: " Satis pretii eſſe orbis, quòd multâ ſecuritate, " nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta " prompta & obvia haberent. Sibi promiſſa le- " gum diu exſpectata in ludibrium verti, quan- " do quis ſine ſollicitudine parens, ſine luctu " orbus, longa patrum vota repentè adæquaret." Factum ex eo ſenatuſconſultum, " ne ſimulata " adoptio in ullâ parte muneris publici juvaret, " ac ne uſurpandis quidem hereditatibus pro- " deſſet."

XX. Exin Claudius Timarchus, Cretenſis, reus agitur, ceteris criminibus, ut ſolent prævalidi provincialium, & opibus nimiis ad injurias minorum elati: una vox ejus uſque ad contumeliam ſenatûs penetraverat, quòd dictitaſſet, " in ſuâ poteſtate ſitum, an proconſulibus, qui " Cretam obtinuiſſent, grates agerentur." Quam occaſionem Pætus Thraſea ad bonum publicum vertens, poſtquam de reo cenſuerat, " provinciâ " Cretâ depellendum," hæc addidit: " Uſu " probatum eſt, patres conſcripti, leges egregias, " exempla honeſta, apud bonos ex delictis alio- " rum gigni. Sic oratorum licentia, Cinciam " rogationem; candidatorum ambitus, Julias " leges; magiſtratuum avaritia, Calpurnia ſcita, " pepererunt. Nam culpa, quàm pœna, tem- " pore prior: emendari, quàm peccare, poſte-

" rius eſt. Ergo adversùs novam provincialium " ſuperbiam dignum fide conſtantiâque Romanâ " capiamus conſilium, quo tutelæ ſociorum ni- " hil derogetur, nobis opinio decedat, qualis " quiſque habeatur, alibi quàm in civium judi- " cio eſſe."

XXI. "OLIM quidem non modò prætor, aut " conſul, ſed privati etiam mittebantur, qui pro- " vincias viſerent, & quid de cujuſque obſequio " videretur, referrent: trepidabantque gentes de " exiſtimatione ſingulorum. At nunc colimus " externos, & adulamur; & quomodo ad nutum " alicujus grates, ita promptiùs accuſatio decerni- " tur. Decernaturque, & maneat provincialibus, " potentiam ſuam tali modo oſtentandi: ſed laus " falſa & precibus expreſſa, perinde cohibeantur, " quàm malitia, quàm crudelitas. Plura ſæpe " peccantur, dum demeremur, quàm dum offen- " dimus. Quædam immo virtutes odio ſunt, ſe- " veritas obſtinata, invictus adversùm gratiam " animus. Inde initia magiſtratuum noſtrorum " meliora ferme, & finis inclinat, dum, in modum " candidatorum, ſuffragia conquirimus: quæ ſi " arceantur, æqualiùs atque conſtantiùs provinciæ " regentur: nam ut metu repetundarum infracta " avaritia eſt, ita, vetitâ gratiarum actione, am- " bitio cohibetur."

XXII. MAGNO adſenſu celebrata ſententia. Non tamen ſenatuſconſultum perfici potuit, abnuentibus conſulibus "eâ de re relatum." Mox, auctore Principe, ſanxêre, "ne quis ad concilium "ſociorum referret, agendas apud ſenatum pro-"prætoribus proveconſulibus grates, neu quis "eâ legatione fungeretur." Iiſdem conſulibus, gymnaſium ictu fulminis conflagravit, effigieſque in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et motu terræ, celebre Campaniæ oppidum, Pompeii, magnâ ex parte proruit. Defunctaque virgo Veſtalis Lælia, in cujus locum Cornelia ex familiâ Coſſorum capta eſt.

XXIII. MEMMIO Regulo & Verginio Ruſo conſulibus, natam ſibi ex Poppæâ filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, appellavitque *Auguſtam*, dato & Poppææ eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipſe generatus erat. Jam ſenatus "uterum Poppææ" commendaverat diis, votaque publicè ſuſceperat: quæ multiplicata, exſolutaque. Et additæ "ſup-"plicationes, templumque Fecunditati, & certa-"men ad exemplar Actiacæ religionis" decretum: "utque Fortunarum effigies aureæ in ſolio "Capitolini Jovis locarentur: ludicrum Circenſe, "ut Juliæ genti apud Bovillas, ita Claudiæ Do-"mitiæque apud Antium ederetur:" quæ fluxa fuêre, quartum intra menſem defunctâ infante,

Rurſuſque exortæ adulationes, cenſentium "honorem divæ, & pulvinar, ædemque & ſacerdotem." Atque ipſe ut lætitiæ, ita mæroris immodicus egit. Adnotatum eſt, omni ſenatu Antium ſub recentem partum effuſo, Thraſeam prohibitum, immoto animo, prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepiſſe. Secutam dehinc vocem Cæſaris ferunt, quâ "reconciliatum ſe Thraſeæ," apud Senecam jactaverit, ac Senecam Cæſari gratulatum. Unde gloria egregiis viris, & pericula gliſcebant.

XXIV. INTER quæ, veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologeſis, literaſque in eamdem formam attulêre: "Se priora, & totiens "jactata ſuper obtinendâ Armeniâ, nunc omit"tere, quoniam dii, quamvis potentium populo"rum arbitri, poſſeſſionem Parthis, non ſine ig"nominiâ Romanâ, tradidiſſent. Nuper clauſum "Tigranen; pòſt Pætum legioneſque, cùm op"primere poſſet, incolumes dimiſiſſe. Satis ad"probatam vim: datum & lenitatis experimen"tum. Nec recuſaturum Tiridaten accipiendo "diademati in Urbem venire, niſi ſacerdotii reli"gione attineretur. Iturum ad ſigna & effigies "Principis, ubi, legionibus coram, regnum au"ſpicaretur."

XXV. TALIBUS Vologeſis literis, quia Pætus diverſa, tamquam rebus integris, ſcribebat, inter-

rogatus centurio, qui cum legatis advenerat, "quo in ſtatu Armenia eſſet?" "omnes inde "Romanos exceſſiſſe" reſpondit. Tum intellecto barbarorum inriſu, qui peterent, quod eripuerant, conſuluit inter primores civitatis Nero, "bellum anceps, an pax inhoneſta placeret." Nec dubitatum de bello. Et Corbulo, tot per annos militum atque hoſtium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cujus alterius inſcitiâ rurſum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, unde ſpes fieret, non fruſtra eadem oraturum Tiridaten, ſi preces ipſe attuliſſet. Syriæque exſecutio Ceſtio, copiæ militares Corbuloni permiſſæ, & quintadecima legio, ducente Mario Celſo, e Pannoniâ adjecta eſt. Scribitur tetrarchis ac regibus, præfectiſque & procuratoribus, & qui prætorum finitimas provincias regebant, "juſſis Corbulonis obſequi," in tantum ferme modum auctâ poteſtate, quem populus Romanus Cn. Pompeio, bellum Piraticum geſturo, dederat. Regreſſum Pætum, cùm graviora metueret, facetiis inſectari ſatis habuit Cæſar, his ferme verbis: "Ignoſcere ſe ſtatim, ne tam "promptus in pavorem, longiore ſollicitudine "ægreſceret."

XXVI. At Corbulo, quartâ & duodecimâ legionibus, quæ fortiſſimo quoque amiſſo, & ceteris exterritis, parum habiles prœlio videbantur, in

Syriam tranflatis, fextam inde ac tertiam legiones, integrum militem, & crebris ac profperis laboribus exercitum, in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam, quæ per Pontum agens, expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos, recèns adductos, & vexilla delectorum ex Illyrico & Ægypto, quódque alarum cohortiumque, & auxilia regum in unum conducta apud Melitenen, quà tranfmittere Euphraten parabat. Tum luftratum rite exercitum ad concionem vocat, orditurque magnifica "de aufpiciis Imperatoris, rebufque a fe "geftis," adverfa "in infcitiam Pæti" declinans: multâ auctoritate, quæ viro militari pro facundiâ erat.

XXVII. Mox ITER L. Lucullo quondam penetratum, apertis, quæ vetuftas obfepferat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologefifque de pace legatos haud afpernatus, adjungit iis centuriones, cum mandatis non immitibus: "nec enim "adhuc eò ventum, ut certamine extremo opus "effet. Multa Romanis fecunda, quædam Parthis eveniffe, documento adversùs fuperbiam: "proinde & Tiridati conducere, intactum vaftationibus regnum dono accipere; & Vologefen "meliùs focietate Romanâ, quàm damnis mutuis "genti Parthorum confulturum. Scire quantum "intus difcordiarum, quámque indomitas & "præferoces nationes regeret. Contrà Impera-

" tori ſuo immotam ubique pacem, & unum id " bellum eſſe." Simul conſilio terrorem adjicere; & Megiſtanas Armenios, qui primi a nobis defecerant, pellit ſedibus, caſtella eorum exſcindit: plana, edita, validos, invalidoſque, pari metu complet.

XXVIII. NON infenſum, nedum hoſtili odio, Corbulonis nomen etiam barbaris habebatur, eóque conſilium ejus fidum credebant. Ergo Vologeſes neque atrox in ſummam, & quibuſdam præfecturis inducias petit. Tiridates locum diemque conloquio poſcit. Tempus propinquum, locus, in quo nuper obſeſſæ cum Pæto legiones erant, cùm a barbaris delectus eſſet, ob memoriam lætioris ſibi rei, non eſt a Corbulone vitatus, ut diſſimilitudo fortunæ gloriam augeret. Neque infamiâ Pæti angebatur, quod eò maximè patuit, quia filio ejus, tribuno, ducere manipulos, atque operire reliquias malæ pugnæ imperavit. Die pactâ, Tiberius Alexander, inluſtris eques Romanus, miniſter bello datus, & Vivianus Annius, gener Corbulonis, nondum ſenatoriâ ætate, ſed pro legato quintæ legioni impoſitus, in caſtra Tiridatis venêre, honore ejus, ac ne metueret inſidias, tali pignore. Viceni dehinc equites adſumpti. Et viſo Corbulone, rex prior equo deſiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes uterque dextras miſcuêre.

XXIX. Exin Romanus laudat juvenem, "omiſſis præcipitibus, tuta & ſalutaria capeſ-"ſentem." Ille "de nobilitate generis" multum præfatus, cetera temperanter adjungit: "Iturum quippe Romam, laturumque novum Cæſari decus, non adverſis Parthorum rebus ſupplicem Arſaciden." Tum placuit Tiridaten ponere, apud effigiem Cæſaris, inſigne regium, nec niſi manu Neronis reſumere: & conloquium oſculo finitum. Dein paucis diebus interjectis, magnâ utrimque ſpecie, inde eques compoſitus per turmas, & inſignibus patriis, hinc agmina legionum ſtetêre, fulgentibus aquilis, ſigniſque & ſimulacris deûm in modum templi. Medio tribunal ſedem curulem, & ſedes effigiem Neronis, ſuſtinebat. Ad quam progreſſus Tiridates, cæſis ex more victimis, ſublatum capite diadema imagini ſubjecit: magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat inſita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obſidio. "At nunc verſos caſus: iturum Tiridaten oſtentui gentibus, quantò minùs quàm captivum?"

XXX. Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulaſque, & rogitante rege cauſas, quotiens novum aliquid adverterat: ut, initia vigiliarum per centurionem nuntiari, convivium buccinâ dimitti, & ſtructam ante Augurale aram ſubditâ face accendi: cuncta in majus attollens, admiratione

priſci moris adfecit. Poſtero die "ſpatium" oravit, "quo tantum itineris aditurus, fratres antè, "matremque viſeret:" obſidem interea filiam tradit, literaſque ſupplices ad Neronem.

XXXI. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologeſen Ecbatanis reperit, non incurioſum fratris: quippe & propriis nuntiis a Corbulone petierat, "ne quam imaginem ſervitii Tiridates per- "ferret; neu ferrum traderet, aut complexu pro- "vincias obtinentium arceretur, foribuſve eorum "adſiſteret: tantuſque ei Romæ, quantus conſu- "libus, honor eſſet." Scilicet externæ ſuperbiæ ſueto, non inerat notitia noſtrî: apud quos vis imperii valet, inania tranſmittuntur.

XXXII. Eodem anno Cæſar nationes Alpium maritimarum in jus Latii tranſtulit. Equitum Romanorum locos ſedilibus plebis antepoſuit, apud Circum: namque ad eam diem indiſcreti inibant, quia lex Roſcia nihil, niſi de quatuordecim ordinibus, ſanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentiâ ac priora. Sed feminarum inluſtrium ſenatorumque plures per arenam fœdati ſunt.

XXXIII. C. Læcanio, M. Licinio conſulibus acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiſcuas ſcenas frequentandi: nam adhuc per domum, aut hortos cecinerat Juvenalibus ludis, quos, ut parum celebres, & tantæ voci anguſtos, ſpernebat.

Non tamen Romæ incipere ausus, Neapolim, quasi Græcam urbem, delegit: "Inde initium "fore, ut transgressus in Achaiam, insignesque, & "antiquitus sacras, coronas adeptus, majore famâ "studia civium eliceret." Ergo contractum oppidanorum vulgus, & quos e proximis coloniis & municipiis ejus rei fama civerat, quique Cæsarem per honorem, aut varios usus sectantur, etiam militum manipuli, theatrum Neapolitanorum complent.

XXXIV. ILLIC, plerique ut arbitrabantur, triste, ut ipse, providum potiùs, & secundis numinibus, evênit. Nam egresso, qui adfuerat, populo, vacuum & sine ullius noxâ theatrum collapsum est. Ergo, per compositos cantus grates diis, atque ipsam recentis casûs fortunam celebrans, petiturusque maris Adriæ trajectus, apud Beneventum interim consedit: ubi gladiatorium munus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus: primò in contumelias adsumptus, deinde optimi cujusque criminatione eò usque valuit, ut gratiâ, pecuniâ, vi nocendi etiam malos præmineret.

XXXV. EJUS munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem a sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia, super Juniæ familiæ clari-

tudinem, divum Auguſtum abavum ferebat. Juſſi accuſatores objicere, " prodigum largitio-" nibus; neque aliam ſpem, quàm in novis rebus " eſſe: quin nec ignobiles habere, quos ab epiſ-" tolis, & libellis, & rationibus appellet, nomina " ſummæ curæ & meditamenta." Tum intimus quiſque libertorum vincti abreptique. Et cùm damnatio inſtaret, brachiorum venas Torquatus interſcidit, ſecutaque Neronis oratio ex more: " Quamvis ſontem & defenſioni meritò diffiſum, " victurum tamen fuiſſe, ſi clementiam judicis " exſpectaſſet."

XXXVI. Nec multò pòſt omiſsâ in præſens Achaiâ (cauſæ in incerto fuêre) Urbem reviſit; provincias Orientis, maximè Ægyptum, ſecretis imaginationibus agitans. Dehinc edicto teſtificatus, " non longam ſuî abſentiam, & cuncta in " republicâ perinde immota ac proſpera fore;" ſuper eâ profectione adiit Capitolium. Illic veneratus deos, cùm Veſtæ quoque templum iniſſet, repentè cunctos per artus tremens, ſeu numine exterrente, ſeu facinorum recordatione numquam timore vacuus, deſeruit inceptum, " cunctas ſibi " curas amore patriæ leviores" dictitans. " Vi-" diſſe mæſtos civium vultus, audire ſecretas que-" rimonias, quòd tantum aditurus eſſet iter, cujus " ne modicos quidem egreſſus tolerarent, ſueti " adversùm fortuita aſpectu Principis refoveri.

" Ergo, ut in privatis necessitudinibus proxima " pignora prævalerent, ita populum Romanum " vim plurimam habere; parendumque reti- " nenti." Hæc atque talia plebi volentia fuêre, voluptatum cupidine, &, quæ præcipua cura est, rei frumentariæ angustias, si abesset, metuenti. Senatus & primores in incerto erant, procul an coràm atrocior haberetur: dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant, quod evenerat.

XXXVII. IPSE quò fidem adquireret, nihil usquam perinde lætum sibi; publicis locis struere convivia, totâque Urbe quasi domo uti. Et celeberrimæ luxu famâque epulæ fuêre, quas a Tigellino paratas, ut exemplum, referam, ne sæpius eadem prodigentia narranda sit. Igitur in stagno Agrippæ fabricatus est ratem, cui superpositum convivium aliarum tractu navium moveretur; naves auro & ebore distinctæ: remigesque exoleti, per ætates & scientiam libidinum componebantur. Volucres & feras diversis e terris, & animalia maris Oceano abusque petiverat. Crepidinibus stagni lupanaria adstabant, inlustribus feminis completa: & contrà scorta visebantur, nudis corporibus. Jam gestus motusque obsceni; &, postquam tenebræ incedebant, quantum juxtà nemoris, & circumjecta tecta, consonare cantu & luminibus clarescere. Ipse, per licita atque inlicita fœdatus, nihil flagitii

reliquerat, quò curruptior ageret; nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen *Pythagoræ* fuit, in modum sollemnium conjugiorum denupsisset. Inditum Imperatori flammeum, visi auspices, dos, & genialis torus, & faces nuptiales: cuncta denique spectata, quæ etiam in feminâ nox operit.

XXXVIII. SEQUITUR clades, fortè, an dolo Principis incertum: nam utrumque auctores prodidêre: sed omnibus, quæ huic Urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in eâ parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioque montibus contigua est. Ubi per tabernas, quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim validus, ac vento citus, longitudinem Circi corripuit. Neque enim domus munimentis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interjacebat. Impetu pervagatum incendium, plana primùm, deinde in edita adsurgens, & rursus inferiora populando anteiit remedia velocitate mali, & obnoxiâ Urbe arctis itineribus, hucque & illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium feminarum, fessa senum aut rudis pueritiæ ætas, quique sibi, quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos, aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant: & sæpe, dum in tergum respectant, late-

ribus aut fronte circumveniebantur: vel, ſi in proxima evaſerant, illis quoque igni correptis, etiam, quæ longinqua crediderant, in eodem caſu reperiebantur. Poſtremò, quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, ſterni per agros: quidam amiſſis omnibus fortunis diurni quoque victûs, alii caritate ſuorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiêre. Nec quiſquam defendere audebat, crebris multorum minis reſtinguere prohibentium; & quia alii palam faces jaciebant, atque ſibi eſſe auctorem vociferabantur; ſive ut raptus licentiùs exercerent, ſeù juſſu.

XXXIX. Eo IN tempore Nero, Antii agens, non antè in Urbem regreſſus eſt, quàm domui ejus, quà palatium & Mæcenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen ſiſti potuit, quin & palatium & domus, & cuncta circùm haurirentur. Sed ſolatium populo exturbato & profugo, campum Martis, ac monumenta Agrippæ, hortos quin etiam ſuos, patefecit: & ſubitaria ædificia exſtruxit, quæ multitudinem inopem acciperent. Subvectaque utenſilia ab Oſtiâ, & propinquis municipiis. Pretiumque frumenti minutum, uſque ad ternos nummos. Quæ, quamquam popularia, in irritum cadebant, quia pervaſerat rumor, "ipſo tempore flagrantis Urbis, "iniſſe eum domeſticam ſcenam, & ceciniſſe Tro

" janum excidium, præſentia mala vetuſtis cladi-
" bus adſimulantem."

XL. SEXTO demum die, apud imas Eſquilias, finis incendio factus, prorutis per immenſum ædificiis, ut continuæ violentiæ campus, & velut vacuum cælum occurreret. Nec dum poſito metu, redibat, haud levis, & rurſum graſſatus, ignis, patulis magis Urbis locis, eóque ſtrages hominum minor: delubra deûm, & porticus amœnitati dicatæ, latiùs procidêre. Pluſque infamiæ id incendium habuit, quia prædiis Tigellini Æmilianis proruperat. Videbaturque Nero condendæ Urbis novæ, & cognomento ſuo appellandæ gloriam quærere. Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur: quarum quatuor integræ manebant, tres ſolo tenus dejectæ: ſeptem reliquis pauca tectorum veſtigia ſupererant, lacera & ſemiuſta.

XLI. DOMUUM, & inſularum, & templorum, quæ amiſſa ſunt, numerum inire haud promptum fuerit: ſed vetuſtiſſimâ religione, quod Servius Tullius Lunæ, & Magna ara fanumque, quæ præſenti Herculi Arcas Evander ſacraverat, ædeſque Statoris Jovis vota Romulo, Numæque regia, & delubrum Veſtæ cum penatibus populi Romani, exuſta. Jam opes tot victoriis quæſitæ, & Græcarum artium decora, exin monimenta ingeniorum antiqua & incorrupta. Quamvis in tantâ reſurgentis Urbis pulchritudine, multa ſeni-

ores meminerant, quæ reparari nequibant. Fuêre qui adnotarent, XIV. Kalendas Sextiles principium incendii hujus ortum, quo & Senones captam urbem inflammaverant. Alii eò usque curâ progressi sunt, ut totidem annos mensesque & dies inter utraque incendia numerent.

XLII. CETERUM Nero usus est patriæ ruinis, exstruxitque domum, in quâ haud perinde gemmæ & aurum miraculo essent, solita pridem, & luxu vulgata, quàm arva & stagna, & in modum solitudinum hinc silvæ, inde aperta spatia, & prospectus: magistris & machinatoribus Severo & Celere, quibus ingenium & audacia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare, & viribus Principis inludere. Namque "ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros" promiserant, squalenti litore, aut per montes adversos. Neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quàm Pomptinæ paludes; cetera abrupta, aut arentia; ac si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis causæ. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno juga connixus est: manentque vestigia irritæ spei.

XLIII. CETERUM, Urbis quæ domui supererant, non, ut post Gallica incendia, nullâ distinctione, nec passim, erecta: sed dimensis vicorum ordinibus, & latis viarum spatiis, cohibitâque ædifi-

ciorum altitudine, ac patefactis areis, additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent. "Eas porticus" Nero "suâ pecuniâ exstructurum, purgatasque areas dominis traditurum," pollicitus est. Addidit præmia pro cujusque ordine, & rei familiaris copiis: finivitque tempus, intra quod, effectis domibus, aut insulis, adipiscerentur. "Ruderi accipiendo Ostienses paludes" destinabat, "utíque naves, quæ frumentum Tiberi subvectassent, onustæ rudere decurrerent. "Ædificiaque ipsa certâ suî parte, sine trabibus, "saxo Gabino Albanove solidarentur (quòd is "lapis ignibus impervius est). Jam aqua privatorum licentiâ intercepta, quò largior, & pluribus locis in publicum flueret, custodes: & "subsidia reprimendis ignibus, in propatulo quisque haberet; nec communione parietum, sed "propriis quæque muris ambirentur." Ea ex utilitate accepta, decorem quoque novæ Urbi attulêre. Erant tamen qui crederent, "veterem "illam formam salubritati magis conduxisse, "quoniam angustiæ itinerum, & altitudo tectorum non perinde solis vapore perrumperentur." At nunc patulam latitudinem, & nullâ umbrâ defensam, graviore æstu ardescere.

XLIV. ET HÆC quidem humanis consiliis providebantur. Mox petita diis piacula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano &

Cereri Proserpinæque, ac propitiata Juno per matronas, primùm in Capitolio, deinde apud proximum mare: unde haustâ aquâ, templum & simulacrum deæ prosperſum eſt; & ſelliſternia ac pervigilia celebravêre feminæ, quibus mariti erant. Sed non ope humanâ, non largitionibus Principis, aut deûm placamentis, decedebat infamia, quin juſſum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero ſubdidit reos, & quæſitiſſimis pœnis adfecit, quos per flagitia inviſos, vulgus *Chriſtianos* appellabat. Auctor nominis ejus CHRISTUS, Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio adfectus erat. Repreſſaque in præſens exitiabilis ſuperſtitio rurſus erumpebat, non modò per Judæam, originem ejus mali, ſed per Urbem etiam, quò cuncta undique atrocia, aut pudenda, confluunt, celebranturque. Igitur primò correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quàm odio humani generis convicti ſunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defeciſſet dies, in uſum nocturni luminis urerentur. Hortos ſuos ei ſpectaculo Nero obtulerat, & Circenſe ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel curriculo inſiſtens. Unde quamquam adversùs ſontes & noviſſima exempla meritos,

miſeratio oriebatur, tamquam non utilitate publicâ, ſed in ſævitiam unius abſumerentur.

XLV. INTEREA conferendis pecuniis pervaſtata Italia, provinciæ everſæ, ſociique populi, & quæ civitatum liberæ vocantur. Inque eam prædam etiam dii ceſsêre, ſpoliatis in Urbe templis, egeſtoque auro, quod triumphis, quod votis, omnis populi Romani ætas proſperè, aut in metu, ſacraverat. Enimvero per Aſiam atque Achaiam non dona tantùm, ſed ſimulacra numinum abripiebantur, miſſis in eas provincias Acrato ac Secundo Carinate. Ille libertus, cuicumque flagitio promptus: hic Græcâ doctrinâ ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur "Seneca, quò invidiam ſacrilegii a ſemet averteret, "longinqui ruris ſeceſſum oraviſſe; & poſtquam "non concedebatur, fictâ valetudine, quaſi æger "nervis, cubiculum non egreſſus." Tradidêre quidam, "venenum ei per libertum ipſius, cui "nomen *Cleonicus*, paratum, juſſu Neronis: vitatumque a Senecâ proditione liberti, ſeu propriâ "formidine, dum perſimplici victu, & agreſtibus pomis, ac, ſi ſitis admoneret, profluente "aquâ vitam tolerat."

XLVI. PER IDEM tempus gladiatores, apud oppidum Præneſte, tentatâ eruptione, præſidio militis, qui cuſtos adeſſet, coërciti ſunt: jam "Spartacum & vetera mala" rumoribus ferente

populo, ut eſt novarum rerum cupiens paviduſque. Nec multò pòſt clades rei navalis accipitur, non bello (quippe haud aliàs tam immota pax) ſed certum ad diem in Campaniam redire claſſem Nero juſſerat, non exceptis maris caſibus. Ergo gubernatores, quamvis ſæviente pelago a Formiis movêre, & gravi Africo, dum promontorium Miſeni ſuperare contendunt, Cumanis litoribus impacti, triremium pleraſque, & minora navigia paſſim amiſerunt.

XLVII. FINE anni vulgantur prodigia imminentium malorum nuntia. Vis fulgurum non aliàs crebrior, & ſidus cometes, ſanguine inluſtri ſemper Neroni expiatum. Bicipites hominum aliorumve animalium partus abjecti in publicum, aut in ſacrificiis, quibus gravidas hoſtias immolare mos eſt, reperti. Et in agro Placentino, viam propter, natus vitulus, cui caput in crure eſſet. Secutaque haruſpicum interpretatio: "parari rerum humanarum aliud caput: ſed non "fore validum, neque occultum; quia non in "utero repreſſum, at iter juxta editum ſit."

XLVIII. INEUNT deinde conſulatum Silius Nerva, & Atticus Veſtinus, cœptâ ſimul, & auctâ, conjuratione, in quam certatim nomina dederant, ſenatores, eques, miles, feminæ etiam, cùm odio Neronis, tum favore in C. Piſonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas inſigneſque familias pa-

ternâ nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut ſpecies virtutibus ſimiles. Namque facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversùs amicos; & ignotis quoque comi ſermone & congreſſu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies: ſed procul gravitas morum, aut voluptatum parcimonia: lenitati ac magnificentiæ, & aliquando luxui indulgebat. Idque pluribus probabatur, qui, in tantâ vitiorum dulcedine, ſummum imperium non reſtrictum, nec perſeverum volunt.

XLIX. INITIUM conjurationis non a cupidine ipſius fuit: nec tamen facilè memoraverim, quis primus auctor, cujus inſtinctu concitum ſit, quod tam multi ſumpſerunt. Promptiſſimos Subrium Flavium, tribunum prætoriæ cohortis, & Sulpicium Aſprum, centurionem, exſtitiſſe, conſtantia exitûs docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiuſque Lateranus, conſul deſignatus, vivida odia intulêre. Lucanum propriæ cauſæ accendebant, quòd famam carminum ejus premebat Nero, prohibueratque oſtentare, vanus adſimulatione. Lateranum, conſulem deſignatum, nulla injuria, ſed amor reipublicæ ſociavit. At Flavius Scevinus, & Afranius Quintianus, uterque ſenatorii ordinis, contra famam ſuî, principium tanti facinoris capeſſivêre. Nam Scevino diſſoluta luxu mens, & proinde vita ſomno languida. Quintianus mollitiâ

corporis infamis, & a Nerone probroſo carmine diffamatus, contumelias ultum ibat.

L. ERGO, dum " ſcelera Principis, & finem " adeſſe imperii, deligendumque qui feſſis rebus " ſuccurreret," inter ſe aut inter amicos jaciunt, aggregavêre Tullium Senecionem, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Julium Tugurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Martium Feſtum, equites Romanos: ex quibus Senecio, e præcipuâ familiaritate Neronis, ſpeciem amicitiæ etiam tum retinens, eò pluribus periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne ſecretum Piſoni erat. Ceteris ſpes ex novis rebus petebatur. Adſcitæ ſunt, ſuper Subrium & Sulpicium, de quibus retuli, militares manus, Granius Silvanus & Statius Proximus, tribuni cohortium prætoriarum, Maximus Scaurus & Venetus Paulus, centuriones. Sed ſummum robur in Fenio Rufo, præfecto, videbatur: quem vitâ famâque laudatum, per ſævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo Principis anteibat, fatigabatque criminationibus, ac ſæpe in metum adduxerat, quaſi "adulterum Agrippinæ, & deſiderio ejus ultioni intentum." Igitur ubi conjuratis, præfectum quoque prætorii in partes deſcendiſſe, crebro ipſius ſermone facta fides; promptiùs jam de tempore ac loco cædis agitabant. Et " cepiſſe impetum" Subrius Flavius ferebatur, " in ſcenâ canentem

" Neronem adgrediendi, aut cùm, ardente domo, " per noctem huc illuc cursaret incustoditus." Hìc occasio solitudinis: ibi ipsa frequentia tanti decoris testis, pulcherrimum animum exstimulaverant: nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa.

LI. Interim cunctantibus prolatantibusque spem ac metum, Epicharis quædam, incertum quonam modo sciscitata, (neque illi antè ulla rerum honestarum cura fuerat) accendere, & arguere conjuratos: ac postremò lentitudinis eorum pertæsa, & in Campaniâ agens primores classiariorum Misenensium labefacere, & conscientiâ inligare conixa est tali initio. Erat Chiliarchus in eâ classe Volusius Proculus, occidendæ matris Neronis inter ministros, non ex magnitudine sceleris provectus, ut rebatur. Is mulieri cognitus, seu recèns ortâ amicitiâ, dum " merita erga Ne- " ronem sua, & quàm in irritum cecidissent," aperit, adjicitque questus, & " destinationem vin- " dictæ, si facultas oriretur," spem dedit posse impelli & plures conciliare: " nec leve auxilium " in classe; crebras occasiones," quia Nero multo apud Puteolos & Misenum maris usu lætabatur. Ergo Epicharis plura: & omnia scelera Principis orditur: " Neque senatui quid manere, sed pro- " visum quonam modo pœnas eversæ reipublicæ " daret: accingeretur modò navare operam, &

" militum acerrimos ducere in partes, ac digna " pretia exspectaret." Nomina tamen conjuratorum reticuit. Unde Proculi indicium irritum fuit, quamvis ea, quæ audierat, ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, & cum indice composita, nullis testibus innixum facilè confutavit. Sed ipsa in custodiâ retenta est, suspectante Nerone, haud falsa esse, etiam quæ vera non probabantur.

LII. CONJURATIS tamen metu proditionis permotis, placitum maturare cædem apud Baias, in villâ Pisonis: cujus amœnitate captus Cæsar crebrò ventitabat, balneasque & epulas inibat, omissis excubiis, & fortunæ suæ mole. Sed abnuit Piso " invidiam" prætendens, " si sacra mensæ " diique hospitales cæde qualiscumque Principis " cruentarentur. Meliùs apud Urbem in illâ " invisâ, & spoliis civium exstructâ domo, vel in " publico patraturos, quod pro republicâ suscepissent." Hæc in commune: ceterùm timore occulto, ne L. Silanus, eximiâ nobilitate, disciplinâque C. Cassii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet, promptè daturis operam, qui a conjuratione integri essent, quique miserarentur Neronem, tamquam per scelus interfectum. Plerique " Vestini quoque consulis acre ingenium vitavisse " Pisonem" crediderunt, " ne ad libertatem

" moveretur, vel delecto Imperatore alio, sui " muneris rempublicam faceret." Etenim expers conjurationis erat; quamvis super eo crimine Nero vetus adversùs insontem odium expleverit.

LIII. TANDEM statuêre, Circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi destinata: quia Cæsar, rarus egressu, domoque aut hortis clausus, ad ludicra Circi ventitabat; promptioresque aditus erant lætitiâ spectaculi. Ordinem insidiis composuerant, " ut Lateranus quasi subsidium rei " familiari oraret, deprecabundus, & genibus " Principis accidens, prosterneret incautum pre- " meretque, animi validus, & corpore ingens. " Tum jacentem & impeditum, tribuni & centu- " riones, & ceterorum ut quisque audentiæ habu- " isset, adcurrerent, trucidarentque:" " primas " sibi partes" expostulante Scevino, qui pugionem, templo Salutis in Etruriâ, sive, ut alii tradidêre, Fortunæ Ferentino in oppido detraxerat, gestabatque velut magno operi sacrum. " Inte- " rim Piso apud ædem Cereris opperiretur, unde " eum præfectus Fenius & ceteri accitum ferrent " in castra, comitante Antoniâ, Claudii Cæsaris " filiâ, ad eliciendum vulgi favorem:" quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, quamvis absurdum videretur aut inanem ad spem Antoniam nomen

& periculum commodavisse, aut Pisonem, notum amore uxoris, alii matrimonio se obstrinxisse: nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.

LIV. SED mirum quàm inter diversi generis, ordinis, ætatis, sexûs, dites, pauperes, taciturnitate omnia cohibita sint; donec proditio cœpit a domo Scevini: qui pridie insidiarum, multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum, testamentum obsignavit: promptum vaginâ pugionem, de quo suprà retuli, "vetustate obtusum" increpans, "asperari saxo, & in mucronem ardescere" jussit. Eamque curam liberto Milicho mandavit. Simul adfluentiùs solito convivium initum: servorum carissimi libertate, & alii pecuniâ donati: atque ipse mæstus, & magnæ cogitationis manifestus erat, quamvis lætitiam vagis sermonibus simularet. Postremò "vulneribus ligamenta, quibusque sistitur sanguis, parare" eumdem Milichum monet; sive gnarum conjurationis, & illucusque fidum, seu nescium, & tunc primùm arreptis suspicionibus, ut plerique tradidêre, de consequentibus. Nam cùm secum servilis animus præmia perfidiæ reputavit, simulque immensa pecunia & potentia obversabantur, cessit fas, & salus patroni, & acceptæ libertatis memoria. Etenim uxoris quoque consilium adsumpserat, muliebre ac deterius: quippe

ultro metum intentabat, "multoſque adſtitiſſe "libertos ac ſervos, qui eadem viderint: nihil "profuturum unius ſilentium: at præmia penes "unum fore, qui indicio præveniſſet."

LV. IGITUR, cœptâ luce, Milichus in hortos Servilianos pergit; & cùm foribus arceretur, "magna, & atrocia adferre" dictitans, deductuſque ab janitoribus ad libertum Neronis, Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, urgens periculum, graves conjurationes, & cetera quæ audierat, conjectaveratque, docet. Telum quoque in necem ejus paratum oſtendit, accirique reum juſſit. Is raptus per milites, & defenſionem orſus, "Ferrum, cujus argueretur, olim religione patriâ "cultum, & in cubiculo habitum, ac fraude li"berti ſubreptum" reſpondit. "Tabulas teſta"menti ſæpius a ſe, & incuſtoditâ dierum obſer"vatione, ſignatas. Pecunias & libertates ſervis "& antè dono datas: ſed ideo tunc largiùs, quia "tenui jam re familiari, & inſtantibus creditori"bus, teſtamento diffideret. Enimvero libe"rales ſemper epulas ſtruxiſſe, & vitam amœ"nam, & duris judicibus parum probatam. Fo"menta vulneribus nulla juſſu ſuo; ſed quia ce"tera palam vana objeciſſet, adjungere crimen, "cujus ſe pariter indicem & teſtem faceret." Adjicit dictis conſtantiam: incuſat ultro "inteſ"tabilem, & conſceleratum," tantâ vocis ac vul-

tûs fecuritate, ut labaret indicium, nifi Milichum uxor admonuiffet, "Antonium Natalem multa "cum Scevino, ac fecreta conlocutum, & effe "utrofque C. Pifonis intimos."

LVI. ERGO accitur Natalis: & diverfi interrogantur, "quifnam is fermo, quâ de re fuiffet?" cùm exorta fufpicio, quia non congruentia refponderant: inditaque vincla. Et tormentorum afpectum ac minas non tulêre. Prior tamen Natalis, totius conjurationis magis gnarus, fimul arguendi peritior, de Pifone primùm fatetur. Deinde adjicit Annæum Senecam, five internuntius inter eum Pifonemque fuit, five ut Neronis gratiam pararet, qui infenfus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum, cognito Natalis indicio, Scevinus quoque pari imbecillitate, an cuncta jam patefacta credens, nec ullum filentii emolumentum, edidit ceteros: ex quibus Lucanus, Quintianufque, & Senecio diu abnuêre. Pòft, promifsâ impunitate corrupti, quò tarditatem excufarent, Lucanus Aciliam matrem fuam, Quintianus Glicium Gallum, Senecio Annium Pollionem, amicorum præcipuos, nominavêre.

LVII. ATQUE interim Nero, recordatus Volufii Proculi indicio Epicharin attineri, ratufque muliebre corpus impar dolori, "tormentis dila-"cerari" jubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eò acriùs torquentium, ne a feminâ fper-

nerentur, pervicêre, quin objecta denegaret. Sic primus quæstionis dies contemptus. Poſtero cùm ad eoſdem cruciatus retraheretur geſtamine ſellæ (nam diſſolutis membris inſiſtere nequibat) vinclo faſciæ, quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum ſellæ reſtricto, indidit cervicem, & corporis pondere conniſa, tenuem jam ſpiritum expreſſit: clariore exemplo libertina mulier, in tantâ neceſſitate, alienos, ac propè ignotos protegendo, cùm ingenui, & viri, & equites Romani, ſenatoreſque, intacti tormentis, cariſſima ſuorum quiſque pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque, & Senecio, & Quintianus paſſim conſcios edere, magis magiſque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis ſemet ſepſiſſet.

LVIII. Quin & Urbem, per manipulos occupatis mœnibus, inſeſſo etiam mari & amne, velut in cuſtodiam dedit. Volitabantque per fora, per domos, rura quoque & proxima municipiorum, pedites equiteſque, permixti Germanis, quibus fidebat Princeps, quaſi externis. Continua hinc & juncta agmina trahi, ac foribus hortorum adjacere. Atque ubi dicendam ad cauſam introiſſent, "lætatum erga conjuratos, ſi fortuitus ſermo, & ſubiti occurſus, ſi convivium, ſi ſpectaculum ſimul iniſſent" pro crimine accipi: cùm ſuper Neronis ac Tigellini ſævas percunctationes, Fenius

quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, ſed quò fidem inſcitiæ pararet, atrox adversùs ſocios. Idem Subrio Flavio adſiſtenti, innuentique an inter ipſam cognitionem diſtringeret gladium, cædemque patraret, renuit, infregitque impetum jam manum ad capulum referentis.

LIX. FUERE, qui, proditâ conjuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scevinus, hortarentur Piſonem, " pergere in caſtra, aut roſtra " eſcendere, ſtudiaque militum & populi tentare: " ſi conatibus ejus conſcii aggregarentur, ſecu- " turos etiam integros; magnamque motæ rei " famam, quæ plurimùm in novis conſiliis va- " leret. Nihil adversùm hoc Neroni proviſum: " etiam fortes viros ſubitis terreri; nedum ille " ſcenicus, Tigellino ſcilicet cum pellicibus ſuis " comitante, arma contrà cieret. Multa expe- " riendo confieri, quæ ſegnibus ardua videantur. " Fruſtra ſilentium & fidem in tot conſciorum " animis & corporibus ſperari. Cruciatu, aut " præmio, cuncta pervia eſſe. Venturos, qui " ipſum quoque vincirent, poſtremò indignâ nece " adficerent. Quantò laudabiliùs periturum, dum " amplectitur rempublicam, dum auxilia libertati " invocat? Miles potiùs deeſſet, & plebes de- " fereret, dum ipſe majoribus, dum poſteris, ſi " vita præriperetur, mortem adprobaret?" Im-

motus his, & paullulum in publico verſatus, pòſt domi ſecretus, animum adversùm ſuprema firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero tirones, aut ſtipendiis recentes, delegerat. Nam vetus miles timebatur, tamquam favore imbutus. Obiit, abruptis brachiorum venis. Teſtamentum fœdis adversùs Neronem adulationibus, amori uxoris dedit, quam degenerem, & ſolâ corporis formâ commendatam, amici matrimonio abſtulerat. Nomen mulieris, Arria Galla; priori marito, Domitius Silius: hic patientiâ, illa impudicitiâ, Piſonis infamiam propagavêre.

LX. PROXIMAM necem Plautii Laterani, conſulis deſignati, Nero adjungit, adeò properè, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum ſervilibus pœnis ſepoſitum, manu Statii, tribuni, trucidatur, plenus conſtantis ſilentii, nec tribuno objiciens eamdem conſcientiam. Sequitur cædes Annæi Senecæ, lætiſſima Principi, non quia conjurationis manifeſtum compererat, ſed ut ferro graſſaretur, quando venenum non proceſſerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompſit: "miſſum ſe ad ægrotum Senecam, utì viſeret, "conquerereturque, cur Piſonem aditu arceret? "melius fore, ſi amicitiam familiari congreſſu ex-"ercuiſſent." Et reſpondiſſe Senecam: "ſer-"mones mutuos, & crebra conloquia neutri con-

"ducere: ceterùm ſalutem ſuam incolumitate "Piſonis inniti." Hæc ferre Granius Silvanus, tribunus prætoriæ cohortis, &, "an dicta Natalis, ſuaque reſponſa noſceret," percunctari Senecam jubetur. Is, fortè, an prudens, ad eum diem ex Campaniâ remeaverat, quartumque apud lapidem, ſuburbano rure, ſubſtiterat. Illò, propinquâ veſperâ, tribunus venit, & villam globis militum ſepſit. Tum ipſi, cum Pompeiâ Paullinâ uxore & amicis duobus epulanti, mandata Imperatoris edidit.

LXI. SENECA, "miſſum ad ſe Natalem, conqueſtumque nomine Piſonis, quòd a viſendo "eo prohiberetur, ſeque rationem valetudinis & "amorem quietis excuſaviſſe," reſpondit. "Cur "ſalutem privati hominis incolumitati ſuæ ante"ferret, cauſam non habuiſſe: nec ſibi promptum "in adulationes ingenium. Idque nulli magis "gnarum, quàm Neroni, qui ſæpius libertatem "Senecæ, quàm ſervitium expertus eſſet." Ubi hæc a tribuno relata ſunt, Poppæâ & Tigellino coram, quod erat ſævienti Principi intimum conſiliorum, interrogat, "an Seneca voluntariam "mortem pararet?" Tum tribunus, "nulla "pavoris ſigna, nihil triſte in verbis ejus, aut "vultu, deprehenſum" confirmavit. Ergo, "re"gredi, & indicere mortem" jubetur. Tradit Fabius Ruſticus, "non eo, quo venerat, itinere

"reditum, ſed flexiſſe ad Fenium præfectum, & "expoſitis Cæſaris juſſis, an obtemperaret," interrogaviſſe: monitumque ab eo, "ut exſequeretur;" fatali omnium ignaviâ. Nam & Silvanus inter conjuratos erat, augebatque ſcelera, in quorum ultionem conſenſerat. Voci tamen & aſpectui pepercit: intromiſitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui "neceſſitatem ultimam" denuntiaret.

LXII. ILLE interritus poſcit "teſtamenti tabulas:" ac denegante centurione, converſus ad amicos, "quando meritis eorum referre gratiam prohibetur, quod unum jam, & tamen "pulcherrimum habeat, imaginem vitæ ſuæ relinquere teſtatur: cujus ſi memores eſſent bonarum artium, famam tam conſtantis amicitiæ "laturos." Simul lacrimas eorum, modò ſermone, modò intentior in modum coërcentis, ad firmitudinem revocat, rogitans: "Ubi præcepta "ſapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio adversùm imminentia? Cui enim ignaram fuiſſe "ſævitiam Neronis? Neque aliud ſupereſſe poſt "matrem, fratremque interfectos, quàm ut educatoris præceptoriſque necem adjiceret."

LXIII. UBI hæc atque talia in commune diſſeruit, complectitur uxorem; & paullulum adversùs præſentem formidinem molitus, rogat oratque, "temperaret dolorem, ne æternum ſuſcipe-

"ret; ſed in contemplatione vitæ per virtutem "actæ, deſiderium mariti ſolatiis honeſtis tolera-"ret." Illa contrà, ſibi quoque deſtinatam mortem adſeverat, manumque percuſſoris expoſcit. Tum Seneca, gloriæ ejus non adverſus, ſimul amore, ne ſibi unicè dilectam ad injurias relinqueret: "Vitæ," inquit, "delinimenta mon-"ſtraveram tibi, tu mortis decus mavis: non "invidebo exemplo. Sit hujus tam fortis exitûs "conſtantia penes utroſque par, claritudinis plus "in tuo fine." Poſt quæ, eodem ictu brachia ferro exſolvunt. Seneca, quoniam ſenile corpus, & parco victu tenuatum, lenta effugia ſanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sæviſque cruciatibus defeſſus, ne dolore ſuo animum uxoris infringeret, atque ipſe viſendo ejus tormenta, ad impatientiam delaberetur, ſuadet, "in aliud cubiculum abſcedere." Et noviſſimo quoque momento ſuppeditante eloquentiâ, advocatis ſcriptoribus, pleraque tradidit, quæ, in vulgus edita ejus verbis, invertere ſuperſedeo.

LXIV. AT NERO, nullo in Paullinam proprio odio, ac ne gliſceret invidia crudelitatis, "in-"hiberi mortem" imperat. Hortantibus militibus, ſervi libertique obligant brachia, premunt ſanguinem, incertum an ignaræ. Nam, ut eſt vulgus ad deteriora promptum, non defuêre, qui crederent, "donec implacabilem Neronem timu-

" erit, famam ſociatæ cum marito mortis peti-
" viſſe: deinde, oblatâ mitiore ſpe, blandimentis
" vitæ evictam:" cui addidit paucos poſtea annos, laudabili in maritum memoriâ, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut oſtentui eſſet, multum vitalis ſpiritûs egeſtum. Seneca interim, durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Annæum, diu ſibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum, orat proviſum pridem venenum, quo damnati publico Athenienſium judicio exſtinguerentur, promeret: adlatumque hauſit fruſtra, frigidus jam artus & cluſo corpore adversùm vim veneni. Poſtremò ſtagnum calidæ aquæ introiit, reſpergens proximos ſervorum, additâ voce, "Libare ſe liquorem illum Jovi li-
" beratori." Exin balneo inlatus, & vapore ejus exanimatus, ſine ullo funeris ſollemni crematur. Ita codicillis præſcripſerat, cùm etiam tum prædives & præpotens, ſupremis ſuis conſuleret.

LXV. Fama fuit, Subrium Flavium cum centurionibus occulto conſilio, neque tamen ignorante Senecâ, deſtinaviſſe, "ut poſt occiſum
" operâ Piſonis Neronem, Piſo quoque interfice-
" retur, tradereturque imperium Senecæ, quaſi,
" inſonti claritudine virtutum, ad ſummum faſti-
" gium delecto." Quin & verba Flavii vulgabantur, " Non referre dedecori, ſi citharœdus

" demoveretur, & tragœdus ſuccederet :" quia, ut Nero citharâ, ita Piſo tragico ornatu canebat.

LXVI. CETERUM militaris quoque conſpiratio non ultrà fefellit, accenſis indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem eumdem conſcium, & inquiſitorem, non tolerabant. Ergo inſtanti, minitantique renidens Scevinus, " neminem" ait " plura ſcire quàm ipſum." Hortaturque ultro, " redderet tam bono Principi vicem." Non vox adversùm ea Fenio, non ſilentium; ſed verba ſua præpediens, & pavoris manifeſtus, ceteriſque, ac maximè Cervario Proculo, equite, ad convincendum eum connisis, juſſu Imperatoris a Caſſio milite, qui ob inſigne corporis robur adſtabat, corripitur, vinciturque.

LXVII. Mox eorumdem indicio Subrius Flavius, tribunus, pervertitur, primò " diſſimilitu-" dinem morum" ad defenſionem trahens, " ne-" que ſe armatum cum inermibus & effeminatis " tantum facinus conſociaturum." Dein poſtquam urgebatur, confeſſionis gloriam amplexus, interrogatuſque a Nerone, quibus cauſis ad oblivionem ſacramenti proceſſiſſet: " Oderam te" inquit, " nec quiſquam tibi fidelior militum fuit, " dum amari meruiſti: odiſſe cœpi, poſtquam " parricida matris & uxoris, & auriga, & hiſtrio, " & incendiarius exſtitiſti." Ipſa retuli verba, quia non ut Senecæ, vulgata erant: nec minùs

noſci decebat militaris viri ſenſus incomptos & validos. Nihil in illâ conjuratione gravius auribus Neronis accidiſſe conſtitit, qui ut faciendis ſceleribus promptus, ita audiendi, quæ faceret, inſolens erat. Pœna Flavii Vejano Nigro, tribuno, mandatur. Is proximo in agro ſcrobem effodi juſſit, quam Flavius ut humilem & anguſtam increpans, circumſtantibus militibus, "Ne "hoc quidem," inquit, "ex diſciplinâ:" admonituſque fortiter protendere cervicem: "Utinam," ait, "tu tam fortiter ferias." Et ille multùm tremens, cùm vix duobus ictibus, caput amputaviſſet, ſævitiam apud Neronem jactavit, "ſeſqui-"plagâ interfectum a ſe" dicendo.

LXVIII. PROXIMUM conſtantiæ exemplum Sulpicius Aſper, centurio, præbuit: percunctanti Neroni, "cur in cædem ſuam conſpiraviſſet?" breviter reſpondens: "Non aliter tot flagitiis "ejus ſubveniri potuiſſe." Tum juſſam pœnam ſubiit. Nec ceteri centuriones in perpetiendis ſuppliciis degeneravêre. At non Fenio Rufo par animus, ſed lamentationes ſuas etiam in teſtamentum contulit. Opperiebatur Nero, ut Veſtinus quoque conſul in crimen traheretur, violentum & infenſum ratus: ſed ex conjuratis conſilia cum Veſtino non miſcuerant, quidam, vetuſtis in eum ſimultatibus, plures, quia præcipitem & inſociabilem credebant. Ceterùm Neronis odium adver-

sùs Veſtinum ex intimâ ſodalitate cœperat, dum hic ignaviam Principis penitus cognitam deſpicit, ille ferociam amici metuit, ſæpe àſperis facetiis inluſus; quæ ubi multùm ex vero traxêre, acrem ſuî memoriam relinquunt. Acceſſerat repens cauſa, quòd Veſtinus Statiliam Meſſalinam matrimonio ſibi junxerat, haud neſcius inter adulteros ejus & Cæſarem eſſe.

LXIX. IGITUR non crimine, non accuſatore exſiſtente, quia ſpeciem judicis induere non poterat, ad vim dominationis converſus, Gerelanum, tribunum, cum cohorte militum immittit: jubetque "prævenire conatus conſulis, occupare "velut arcem ejus, opprimere delectam juventu- "tem," quia Veſtinus imminentes foro ædes, decoraque ſervitia, & pari ætate habebat. Cuncta eo die munia conſulis impleverat, conviviumque celebrabat, nihil metuens, an diſſimulando metu, cùm ingreſſi milites "vocari eum a tribuno" dixêre. Ille, nihil demoratus, exſurgit: & omnia ſimul properantur; clauditur cubiculo; præſto eſt medicus; abſcinduntur venæ; vigens adhuc balneo infertur; calidâ aquâ merſatur, nullâ editâ voce, quâ ſemet miſeraretur. Circumdati interim cuſtodiâ, qui ſimul diſcubuerant, nec, niſi provectâ nocte, omiſſi ſunt, poſtquam pavorem eorum, ex menſâ exitium opperientium, & ima-

ginatus, & inridens Nero, "satis supplicii luisse," ait "pro epulis consularibus."

LXX. Exin M. Annæi Lucani cædem imperat. Is, profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque, & paullatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc & compote mentis pectore, intelligit, recordatus carmen a se compositum, quo vulneratum militem per ejusmodi mortis imaginem obiisse tradiderat, versus ipsos retulit; eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac & Quintianus, & Scevinus, non ex priore vitæ mollitiâ, mox reliqui conjuratorum periêre, nullo facto dictove memorando.

LXXI. Sed compleri interim Urbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipsius advolvi, & dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonii Natalis & Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus, præmiis ditatus, *Conservatoris* sibi nomen, Græco ejus rei vocabulo, adsumpsit. E tribunis Granius Silvanus, quamvis absolutus, suâ manu cecidit: Statius Proximus veniam, quam ab Imperatore acceperat, vanitate exitûs corrupit. Exuti dehinc tribunatu Pompeius, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Statius Domitius; "quasi Principem non "quidem odissent, sed tamen existimarentur."

Novio Prisco per amicitiam Senecæ, & Glitio Gallo, atque Annio Pollioni, infamatis magis, quàm convictis, data exsilia. Priscum Antonia Flaccilla conjunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primùm & integris opibus, pòst ademptis: quæ utraque gloriam ejus auxêre. Pellitur & Rufius Crispinus occasione conjurationis, sed Neroni invisus, quòd Poppæam quondam matrimonio tenuerat. Verginium & Rufum claritudo nominis expulit. Nam Verginius studia juvenum eloquentiâ, Musonius Præceptis sapientiæ fovebat. Cluvidieno Quieto, Julio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Julio Altino, velut in agmen & numerum, Ægæi maris insulæ permittuntur. At Cadicia, uxor Scevini, & Cæsonius Maximus Italiâ prohibentur, reos fuisse se, tantùm pœnâ experti. Acilia, mater Annæi Lucani, sine absolutione, sine supplicio, dissimulata.

LXXII. QUIBUS perpetratis Nero, & concione militum habitâ, bina nummûm millia viritim manipularibus divisit; addiditque sine pretio frumentum, quo antè ex modo annonæ utebantur. Tum, quasi gesta bello expositurus, vocat senatum, & triumphale decus Petronio Turpiliano, consulari, Cocceio Nervæ, prætori designato, Tigellino, præfecto prætorii, tribuit; Tigellinum & Nervam ita extollens, ut, super triumphales in foro imagines, apud palatium quoque effigies

eorum fifteret: confularia infignia Nymphidio, de quo, quia nunc primùm oblatus eft, pauca repetam: nam & ipfe pars Romanarum cladium erit. Igitur matre libertinâ ortus, quæ corpus decorum inter fervos libertofque Principum vulgaverat, ex C. Cæfare fe genitum ferebat, quoniam, forte quâdam habitu procerus, & torvo vultu erat: five C. Cæfar fcortorum quoque cupiens, etiam matri ejus inlufit.

LXXIII. SED NERO, vocato fenatu, oratione inter patres habitâ, edictum apud populum, & conlata in libros indicia, confeffionefque damnatorum adjunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, " tamquam viros infontes, ob invi- " diam, aut metum, exftinxiffet." Ceterùm cœptam, adultamque, & revictam, conjurationem neque tunc dubitavêre, quibus verum nofcendi cura erat, & fatentur, qui poft interitum Neronis in Urbem regreffi funt. At in fenatu cunctis, ut cuique plurimum mæroris, in adulationem demiffis, Junium Gallionem, Senecæ fratris morte pavidum, & pro fuâ incolumitate fupplicem, increpuit Salienus Clemens, " hoftem & parrici- " dam" vocans: donec confenfu patrum deterritus eft, " ne publicis malis abuti ad occafionem " privati odii videretur, neu compofita, & obli- " terata, manfuetudine Principis, novam ad fævi- " tiam retraheret."

LXXIV. Tum decreta "dona, & grates deis;" propriusque honos Soli, cui est vetus ædes apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta conjurationis, numine retexisset: utque Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensis quoque Aprilis *Neronis* cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur, eò loci, ex quo Scevinus ferrum prompserat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacravit, inscripsitque Jovi vindici. In præsens haud animadversum; post arma Julii Vindicis ad auspicium & præsagium futuræ ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatûs, Cerialem Anicium, consulem designatum, pro sententiâ dixisse, "ut templum divo Neroni quàm maturrimè publicâ pecuniâ poneretur." Quod quidem ille decernebat tamquam mortale fastigium egresso, & venerationem deûm merito: quod ad omina solùm sui exitûs verteretur. Nam deûm honor Principi non antè habetur, quàm agere inter homines desierit.

B R E V I A R I U M

LIBRI SEXTIDECIMI.

I. *NERONI inludit fortuna per Cesellium Bassum, qui thesauros in Africâ se reperisse temere jactitat.* III. *Gliscit luxuria spe inani.* IV. *Lustrale certamen in quo cantat Nero, magnâ auditorum molestiâ, & Vespasiani periculo.* VI. *Poppaea mortem obit: corpus ejus differtum odoribus conditur: ductae tamen publicae exsequiae.* VII. *C. Cassius, L. Silanus in exsilium pulsi. Lepida Principis judicio permissa.* X. *L. Vetus, Sextia & Pollutia necem subière.* XII. *Mutata mensium nomina.* XIII. *Tempestates & morbi.* XIV. *Anteius & Ostorius ad mortem aguntur.* XVII. *Eodem agmine Annaeus Mela, Cerialis Anicius, Rufius Crispinus, C. Petronius cecidêre.* XX. *Siliae exsilium.* XXI. *Nerone virtutis ipsius exscindendae cupido, gravior criminationum moles in Thraseam Paetum & Baream Soranum ingruit. Servilia, Sorani filia, patris discrimini connec-*

titur. Interrita eorum constantia: iis datur mortis arbitrium. Accusatoribus Eprio, Cossutiano, & Ostorio Sabino tribuuntur præmia.

Gesta autem hæc.

A. U. C.	J. C.		
DCCCXIX.	66.	Coss.	C. SUETONIO Paullino, C. LUCIO Telesino.

C. CORNELII
TACITI
ANNALES.

LIBER SEXTUSDECIMUS.

INLUSIT dehinc Neroni fortuna, per vanitatem ipsius, & promissa Cesellii Bassi; qui origine Pœnus, mente turbidâ, nocturnæ quietis imaginem ad spem haud dubiam retraxit. Vectusque Romam, Principis aditum emercatus, expromit "repertum in agro suo specum altitudine immensâ, "quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, sed rudi & antiquo pondere: "lateres quippe prægraves jacere, adstantibus "parte aliâ columnis: quæ per tantum ævi occulta, augendis præsentibus bonis. Ceterùm, "ut conjectura demonstraret, Didonem Phœnissam, Tyro profugam, conditâ Carthagine, illas "opes abdidisse, ne novus populus nimiâ pecuniâ "lasciviret: aut reges Numidarum, & aliàs infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur."

II. IGITUR Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectatâ, nec missis per quos nosceret, an vera afferrentur, auget ultro rumorem; mittitque, qui velut partam prædam aveherent. Dantur triremes & delectum navigium, juvandæ festinationi: nec aliud per illos dies, populus credulitate, prudentes diversâ famâ, tulêre. Ac fortè quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur: a vatibus oratoribusque præcipua materia in laudem Principis adsumpta est: "Non "enim tantùm solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed novâ ubertate provenire "terram, & obvias opes deferre deos:" quæque alia summâ facundiâ, nec minore adulatione servilia fingebant, securi de facilitate credentis.

III. GLISCEBAT interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatis, quas multos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur: & divitiarum exspectatio, inter causas paupertatis publicæ erat. Nam Bassus, effosso agro suo, latisque circùm arvis, dum hunc, vel illum locum promissi specûs adseverat, sequunturque non modò milites, sed populus agrestium efficiendo operi adsumptus, tandem positâ vecordiâ, "non falsa antè somnia sua, seque tunc primùm "elusum" admirans, pudorem & metum morte voluntariâ effugit. Quidam "vinctum, ac mox

"dimiſſum," tradidêre, "ademptis bonis in lo-
"cum regiæ gazæ."

IV. INTEREA ſenatus, propinquo jam luſtrali certamine, ut dedecus averteret, offert Imperatori "victoriam cantûs," adjicit "facundiæ coronam," quâ ludicra deformitas velaretur. Sed Nero, "nihil ambitu, nec poteſtate ſenatûs opus eſſe" dictitans, "ſe æquum adversùs æmulos, & religione judicum meritam laudem adſecuturum," primò carmen in ſcenâ recitat: mox flagitante vulgo, "ut omnia ſtudia ſua publicaret," (hæc enim verba dixêre) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne feſſus reſideret, ne ſudorem, niſi eâ, quam indutui gerebat, veſte detergeret: ut nulla oris, aut narium excrementa viſerentur. Poſtremò flexus genu, & cœtum illum manu veneratus, ſententias judicum opperiebatur ficto pavore. Et plebs quidem Urbis, hiſtrionum quoque geſtus juvare ſolita, perſonabat certis modis, plauſuque compoſito. Crederes lætari; ac fortaſſe lætabantur, per injuriam publici flagitii.

V. SED qui remotis e municipiis, ſeveramque adhuc, & antiqui moris retinentes Italiam, quique per longas provincias, laſciviæ inexperti, officio legationum, aut privatâ utilitate advenerant, neque aſpectum illum tolerare, neque labori inhoneſto ſufficere: cùm manibus neſciis fatiſcerent, turbarent gnaros, ac ſæpe a militibus ver-

berarentur, qui per cuneos ſtabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut ſilentio ſegni præteriret. Conſtitit pleroſque equitum, dum per anguſtias aditûs & ingruentem multitudinem enituntur, obtritos: & alios, dum diem noctemque ſedilibus continuant, morbo exitiabili correptos: quippe gravior inerat metus, ſi ſpectaculo defuiſſent, multis palam, & pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem triſtitiamque coëuntium ſcrutarentur. Unde tenuioribus ſtatim inrogata ſupplicia: adversùs inluſtres diſſimulatum ad præſens, & mox redditum odium. Ferebantque "Veſpaſianum, tamquam ſomno conniveret, "a Phœbo liberto increpitum, ægréque meliorum "precibus obtectum: mox imminentem perni"ciem majore fato effugiſſe."

VI. POST finem ludicri, Poppæa mortem obiit, fortuitâ mariti iracundiâ, a quo gravida ictu calcis adflicta eſt. Neque enim venenum crediderim, quamvis quidam ſcriptores tradant, odio magis, quàm ex fide. Quippe liberorum cupiens, & amori uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos; ſed regum externorum conſuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloque Juliorum infertur. Ductæ tamen publicæ exſequiæ, laudavitque ipſe apud roſtra "for"mam ejus, & quòd divinæ infantis parens fuiſ"ſet," aliaque fortunæ munera pro virtutibus.

VII. Mortem Poppææ, ut palam triſtem, ita recordantibus lætam, ob impudicitiam ejus ſævitiamque, novâ inſuper invidiâ Nero complevit, prohibendo C. Caſſium officio exſequiarum : quod primum indicium mali, neque in longum dilatum eſt. Sed Silanus additur : nullo crimine, niſi quòd Caſſius opibus vetuſtis, & gravitate morum, Silanus claritudine generis, & modeſtâ juventâ, præcellebant. Igitur miſsâ ad ſenatum oratione, "removendos a republicâ utroſque" diſſeruit. Objectavitque Caſſio, "quòd inter imagines majorum, etiam C. Caſſii effigiem coluiſſet, ita inſcriptam: DUCI PARTIUM. Quippe ſemina belli civilis, & defectionem a domo Cæſarum quæſitam. Ac ne memoriâ tantùm infenſi nominis ad diſcordias uteretur, adſumpſiſſe L. Silanum, juvenem genere nobilem, animo præruptum, quem novis rebus oſtentaret."

VIII. Ipsum dehinc Silanum increpuit iiſdem, quibus patruum ejus Torquatum, "tamquam diſponeret jam imperii curas, præficeretque rationibus, & libellis, & epiſtolis libertos;" inania ſimul & falſa : nam Silanus intentior metu, & exitio patrui ad præcavendum exterritus erat. Inducit poſthac vocabulo indicum, qui in Lepidam, Caſſii uxorem, Silani amitam, "inceſtum cum fratris filio & diros ſacrorum ritus" confingerent. Trahebantur, ut conſcii, Vulcatius Tulli-

nus, ac Marcellus Cornelius, ſenatores, & Calpurnius Fabatus, eques Romanus: qui, appellato Principe, inſtantem damnationem fruſtrati, mox Neronem circa ſumma ſcelera diſtentum, quaſi minores, evasêre.

IX. TUNC conſulto ſenatûs, "Caſſio & Silano "exſilia" decernuntur; "de Lepidâ Cæſar ſta"tueret." Deportatuſque in inſulam Sardiniam Caſſius & ſenectus ejus exſpectabatur. Silanus, tamquam Naxum deveheretur, Oſtiam amotus; pòſt municipio Apuliæ, cui nomen eſt Barium, clauditur. Illic indigniſſimum caſum ſapienter tolerans, a centurione, ad cædem miſſo, corripitur: Suadentique "venas abrumpere," "ani"mum quidem morti deſtinatum" ait, "ſed non "permittere percuſſori gloriam miniſterii." At centurio, quamvis inermem, prævalidum tamen, & iræ quàm timori propiorem, cernens, premi a militibus jubet. Nec omiſit Silanus obniti, & intendere ictus, quantùm manibus nudis valebat, donec a centurione vulneribus adverſis, tamquam in pugnâ, caderet.

X. HAUD minùs promptè L. Vetus, ſocruſque ejus Sextia, & Pollutia filia, necem ſubiêre: inviſi Principi, tamquam vivendo exprobrarent interfectum eſſe Rubellium Plautum, generum Lucii Veteris. Sed initium detegendæ ſævitiæ præbuit, interverſis patroni rebus, ad accuſandum tranſgre-

diens Fortunatus libertus, adſcito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum a Vetere, Aſiæ proconſule, exſolvit Nero in præmium accuſationis. Quod ubi cognitum reo, ſeque, & libertum, pari ſorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occultâ cuſtodiâ circumdant. Aderat filia, ſuper ingruens periculum, longo dolore atrox, ex quo percuſſores Plauti mariti ſui viderat: cruentamque cervicem ejus amplexa, ſervabat ſanguinem, & veſtes reſperſas; vidua, implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, niſi, quæ mortem arcerent. Tum, hortante patre, Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egreſſus obſidens, "audiret inſontem, neve con-"ſulatûs ſui quondam collegam dederet liberto," modò muliebri ejulatu, aliquando, ſexum egreſſa, voce infensâ, clamitabat; donec Princeps immobilem ſe precibus & invidiæ, juxtà oſtendit.

XI. Ergo nuntiat patri, "abjicere ſpem, & "uti neceſſitate." Simul adfertur, "parari cog-"nitionem ſenatûs, & trucem ſententiam." Nec defuêre, qui monerent, "magnâ ex parte here-"dem Cæſarem nuncupare, atque ita nepotibus "de reliquo conſulere:" quod aſpernatus, ne vitam, proximè libertatem actam, noviſſimo ſervitio fœdaret, largitur in ſervos, quantum aderat pecuniæ: &, "ſi qua aſportari poſſent, ſibi quem-"que deducere, tres modò lectulos ad ſuprema

" retineri" jubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abſcindunt venas, properique, & ſingulis veſtibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur: pater filiam, avia neptem, illa utroſque intuens, & certatim precantes " labenti animæ celerem exitum, " ut relinquerent ſuos ſuperſtites & morituros." Servavitque ordinem fortuna: " ac ſenior priùs, " tum cui prima ætas, exſtinguuntur. Accuſati " poſt ſepulturam; decretumque, ut more majo- " rum punirentur." Et Nero interceſſit, mortem ſine arbitro permittens: ea, cædibus peractis, ludibria adjiciebantur.

XII. P. GALLUS, eques Romanus, quòd Fenio Rufo intimus, & Veteri non alienus fuerat, aquâ atque igni prohibitus eſt. Liberto & accuſatori præmium operæ, locus in theatro inter viatores tribunicios datur. Et menſis, qui Aprilem, eumdemque *Neroneum* ſequebatur, Maius *Claudii*, Junius *Germanici*, vocabulis mutantur: teſtificante Cornelio Orphito, qui id cenſuerat, " ideo Ju- " nium menſem tranſmiſſum, quia duo jam Tor- " quati, ob ſcelera interfecti, infauſtum nomen " Junium feciſſent."

XIII. TOT facinoribus fœdum annum etiam dii tempeſtatibus & morbis inſignivêre. Vaſtata Campania turbine ventorum, qui villas, arbuſta, fruges paſſim disjecit; pertulitque violentiam ad vicina Urbi: in quâ omne mortalium genus vis

peſtilentiæ depopulabatur, nullâ cæli intemperie, quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. Non ſexus, non ætas periculo vacua. Servitia perinde & ingenua plebes raptim exſtingui, inter conjugum & liberorum lamenta; qui dum adſident, dum deflent, ſæpe eodem rogo cremabantur. Equitum ſenatorumque interitus, quamvis promiſcui, minùs flebiles erant, tamquam communi mortalitate ſævitiam Principis prævenirent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonenſem, Africamque & Aſiam habiti ſunt, ſupplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine feſſi, ſacramento ſolvebantur. Cladem Lugdunenſem quadragies ſeſtertio ſolatus eſt Princeps, ut amiſſa urbi reponerent: quam pecuniam Lugdunenſes antè obtulerant turbidis caſibus.

XIV. C. SUETONIO, C. Teleſino conſulibus, Antiſtius Soſianus, factitatis in Neronem carminibus probroſis, exſilio, ut dixi, multatus, poſtquam id honoris indicibus, tamque promptum ad cædes Principem accepit, inquies animo, & occaſionum haud ſegnis, Pammenem, ejuſdem loci exſulem, & Chaldæorum arte famoſum, eóque multorum amicitiis innexum, ſimilitudine fortunæ ſibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios, & conſultationes non fruſtra ratus, ſimul annuam pecuniam a P. Anteio miniſtrari cognoſcit. Ne-

que neſcium habebat, Anteium caritate Agrippinæ inviſum Neroni, opeſque ejus præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque cauſam multis exitio eſſe. Igitur interceptis Anteii literis, furatus etiam libellos, quibus dies genitalis ejus, & eventura, ſecretis Pammenis occultabantur, ſimul repertis, quæ de ortu vitâque Oſtorii Scapulæ compoſita erant, ſcribit ad Principem, "magna ſe, & quæ "incolumitati ejus conducerent, adlaturum, ſi "brevem exſilii veniam impetraviſſet: quippe "Anteium & Oſtorium imminere rebus, & ſua "Cæſariſque fata ſcrutari." Exin miſſæ liburnicæ, advehiturque properè Soſianus. Ac vulgato ejus indicio, inter damnatos magis, quàm inter reos, Anteius Oſtoriuſque habebantur: adeò ut teſtamentum Anteii nemo obſignaret, niſi Tigellinus auctor exſtitiſſet. Monitus priùs Anteius, "ne ſupremas tabulas moraretur." Atque ille, hauſto veneno, tarditatem ejus peroſus, interciſis venis, mortem adproperavit.

XV. OSTORIUS longinquis in agris, apud finem Ligurum, id temporis erat: eò miſſus centurio, qui cædem ejus maturaret. Cauſa feſtinandi ex eo oriebatur, quòd Oſtorius multâ militari famâ, & civicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore, armorumque ſcientiâ, metum Neroni fecerat, ne invaderet pavidum ſemper, & repertâ nuper conjuratione magis exterritum.

Igitur centurio, ubi effugia villæ clausit, jussa Imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem adversùm hostes sæpe spectatam in se vertit. Et quia venæ, quamquam interruptæ, parum sanguinis effundebant, hactenus manu servi usus ut immotum pugionem extolleret, adpressit dextram ejus, juguloque occurrit.

XVI. ETIAM si bella externa, & obitas pro republicâ mortes tantâ casuum similitudine memorarem, meque ipsum satietas cepisset, aliorumque tædium exspectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen & continuos aspernantium. At nunc patientia servilis, tantumque sanguinis domi perditum, fatigant animum, & mæstitiâ restringunt. Neque aliam defensionem ab iis, quibus ista noscentur, exegerim, quàm, ne oderim tam segniter pereuntes. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non, ut in cladibus exercituum, aut captivitate urbium, semel editam transire licet. Detur hoc inlustrium virorum posteritati, ut, quomodo exsequiis a promiscuâ sepulturâ separantur, ita, in traditione supremorum, accipiant habeantque propriam memoriam.

XVII. PAUCOS quippe intra dies, eodem agmine Annæus Mela, Cerialis Anicius, Rufius Crispinus, ac Petronius cecidêre. Mela & Crispinus, equites Romani, dignitate senatoriâ. Nam hic quondam præfectus prætorii, & consularibus in-

ſignibus donatus; ac nuper crimine conjurationis in Sardiniam exactus, accepto juſſæ mortis nuntio, ſemet interfecit. Mela, quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abſtinuerat, per ambitionem præpoſteram, ut eques Romanus conſularibus potentiâ æquaretur: ſimul adquirendæ pecuniæ brevius iter credebat, per procurationes adminiſtrandis Principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adjumentum claritudinis: quo interfecto, dum rem familiarem ejus acriter requirit, accuſatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. "Mixta inter patrem filiumque conjurationis ſcientia" fingitur adſimulatis Lucani literis: quas inſpectas Nero "ferri ad eum" juſſit, opibus ejus inhians. At Mela, quæ tum promptiſſima mortis via, exſolvit venas: ſcriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Coſſutianum Capitonem erogabat, quò cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens ita ſcripſiſſet "ſe quidem mori "nullis ſupplicii cauſis, Rufium autem Criſpinum & Anicium Cerialem vitâ frui, infenſos "Principi:" quæ compoſita credebantur, de Criſpino, quia interfectus erat, de Ceriale, ut interficeretur. Neque enim pòſt multò vim ſibi attulit, minore quàm ceteri miſeratione, quia proditam C. Cæſari conjurationem ab eo meminerant.

XVIII. De C. Petronio pauca ſuprà repetenda ſunt. Nam illi dies per ſomnum, nox officiis & oblectamentis vitæ tranſigebatur. Utque alios induſtria, ita hunc ignavia ad famam protulerat; habebaturque non ganeo & profligator, ut plerique ſua haurientium, ſed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus quantò ſolutiora, & quamdam ſuî negligentiam præferentia, tantò gratiùs in ſpeciem ſimplicitatis accipiebantur. Proconſul tamen Bithyniæ, & mox conſul, vigentem ſe, ac parem negotiis oſtendit: dein revolutus ad vitia, ſeu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni adſumptus eſt, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum, & molle affluentiâ putat, niſi quod ei Petronius adprobaviſſet. Unde invidia Tigellini, quaſi adversùs æmulum, & ſcientiâ voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem Principis, cui ceteræ libidines cedebant, adgreditur, amicitiam Scevini Petronio objectans; corrupto ad indicium ſervo, ademptâque defenſione, & majore parte familiæ in vincla raptâ.

XIX. Forte illis diebus Campaniam petiverat Cæſar, & Cumas uſque progreſſus Petronius illic attinebatur. Nec tulit ultrà timoris aut ſpei moras: neque tamen præceps vitam expulit, ſed inciſas venas, ut libitum obligatas, aperire rurſum, & adloqui amicos, non per ſeria, aut quibus conſtantiæ gloriam peteret. Audiebatque referentes,

nihil de immortalitate animæ, & ſapientium placitis, ſed levia carmina, & faciles verſus. Servorum alios largitione, quoſdam verberibus adfecit. Iniit & vias, ſomno indulſit, ut, quamquam coacta mors, fortuitæ ſimilis eſſet. Ne codicillis quidem (quod plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus eſt: ſed flagitia Principis, ſub nominibus exoletorum, feminarumque, & novitate cujuſque ſtupri, perſcripſit, atque obſignata miſit Neroni: fregitque anulum, ne mox uſui eſſet ad facienda pericula.

XX. AMBIGENTI Neroni quonam modo noctium ſuarum ingenia noteſcerent, offertur Silia, matrimonio ſenatoris haud ignota, & ipſi ad omnem libidinem adſcita, ac Petronio perquàm familiaris: agitur in exſilium, tamquam non ſiluiſſet quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At Numicium Thermum, præturâ functum, Tigellini ſimultatibus dedidit, quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminosè detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipſe, patronus ejus nece immeritâ lueret.

XXI. TRUCIDATIS tot inſignibus viris, ad poſtremum Nero virtutem ipſam exſcindere concupivit, interfecto Thraſeâ Pæto, & Bareâ Sorano olim utriſque infenſus, & accedentibus cauſis in Thraſeam: quòd ſenatu egreſſus eſt, cùm de Agrippinâ referretur, ut memoravi: quódque Ju-

venalium ludicro parum exſpectabilem operam præbuerat: eaque offenſio altiùs penetrabat, quia idem Thraſea Patavii, unde ortus erat, ludis Cæſticis, a Trojano Antenore inſtitutis, habitu tragico cecinerat. Die quoque, quo prætor Antiſtius, ob probra in Neronem compoſita, ad mortem damnabatur, mitiora cenſuit, obtinuitque: & cùm deûm honores Poppææ decernerentur, ſponte abſens, funeri non interfuit. Quæ obliterari non ſinebat Capito Coſſutianus, præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraſeæ, quòd auctoritate ejus concidiſſet, juvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.

XXII. QUIN & illa objectabat: "principio "anni vitare Thraſeam ſollemne jusjurandum: "nuncupationibus votorum non adeſſe, quamvis "quindecimvirali ſacerdotio præditum: num- "quam pro ſalute Principis, aut cæleſti voce "immolaviſſe; adſiduum olim & indefeſſum, qui "vulgaribus quoque patrum conſultis ſemet fau- "torem, aut adverſarium oſtenderet, triennio non "introiiſſe curiam: nuperriméque, cùm, ad coër- "cendos Silanum & Veterem, certatim concur- "reretur, privatis potiùs clientium negotiis va- "caviſſe: ſeceſſionem jam id, & partes; &, ſi "idem multi audeant, bellum eſſe." "Ut quon- "dam C. Cæſarem," inquit, "& M. Catonem; "ita nunc te, Nero, & Thraſeam avida diſcor-

"diarum civitas loquitur. Et habet ſectatores, "vel potiùs ſatellites, qui nondum contumaciam "ſententiarum, ſed habitum vultumque ejus ſectantur, rigidi & triſtes, quò tibi laſciviam exprobrent. Huic uni incolumitas tua ſine arte, "ſine honore. Proſperas Principis res ſpernit: "etiamne luctibus & doloribus non ſatiatur? "Ejuſdem animi eſt, Poppæam divam non credere, cujus in acta divi Auguſti & divi Julii "non jurare. Spernit religiones, abrogat leges. "Diurna populi Romani per provincias, per exercitus, curatiùs leguntur, ur noſcatur quid "Thraſea non fecerit. Aut tranſeamus ad illa "inſtituta, ſi potiora ſunt: aut nova cupientibus "auferatur dux & auctor. Iſta ſecta Tuberones, "& Favonios, veteri quoque reipublicæ ingrata "nomina, genuit. Ut imperium evertant, libertatem præferunt: ſi perverterint, libertatem ipſam adgredientur. Fruſtra Caſſium amoviſti, ſi "gliſcere & vigere Brutorum æmulos paſſurus es. "Denique nihil ipſe de Thraſeâ ſcripſeris, diſceptatorem ſenatum nobis relinque." Extollit irâ promptum Coſſutiani animum Nero: adjicitque Marcellum Eprium acri eloquentiâ.

XXIII. AT Baream Soranum jam ſibi Oſtorius Sabinus, eques Romanus, popoſcerat reum, ex proconſulatu Aſiæ, in quâ offenſiones Principis auxit, juſtitiâ atque induſtriâ: & quia portui

Ephesiorum aperiendo curam insumpserat; vimque civitatis Pergamenæ, prohibentis Acratum, Cæsaris libertum, statuas & picturas avehere, inultam omiserat. Sed crimini dabatur "amicitia "Plauti, & ambitio conciliandæ provinciæ ad "spes novas." Tempus damnationi delectum, quo Tiridates, accipiendo Armeniæ regno, adventabat: ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an, ut magnitudinem Imperatoriam cæde insignium virorum, quasi regio facinore, ostentaret.

XXIV. IGITUR omni civitate ad excipiendum Principem, spectandumque regem, effusâ, Thrasea, occursu prohibitus, non demisit animum: sed codicillos ad Neronem composuit, requirens "objecta, & expurgaturum" adseverans, "si no-"titiam criminum, & copiam diluendi habuisset." Eos codicillos Nero properanter accepit, spe, exterritum Thraseam scripsisse, per quæ claritudinem Principis extolleret, suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evênit, vultumque, & spiritus & libertatem insontis ultro extimuit, "vocari pa-"tres" jubet. Tum Thrasea inter proximos consultavit, "tentaretne defensionem, an sperneret." Diversa consilia adferebantur.

XXV. QUIBUS intrari curiam placebat, "secu-"ros esse de constantiâ ejus" dixerunt; "nihil "dicturum, nisi quo gloriam augeret. Segnes &

" pavidos supremis suis secretum circumdare. " Aspiceret populus virum, morti obvium; au- " diret senatus voces, quasi ex aliquo numine, " supra humanas: posse ipso miraculo etiam Ne- " ronem permoveri: sin crudelitati insisteret, " distingui certè apud posteros memoriam honesti " exitûs ab ignaviâ per silentium pereuntium."

XXVI. CONTRA, qui opperiendum domi censebant, de ipso Thraseâ eadem. " Sed ludibria & " contumelias imminere: subtraheret aures con- " viciis & probris. Non solùm Cossutianum, aut " Eprium ad scelus promptos, superesse, qui for- " sitan manus ictusque per immanitatem Augusti: " etiam bonos metu sequi. Detraheret potiùs " senatui, quem perornavisset, infamiam tanti fla- " gitii: & relinqueret incertum, quid, viso Thra- " seâ reo, decreturi patres fuerint. Ut Neronem " flagitiorum pudor caperet, irritâ spe agitari: " multóque magis timendum, ne in conjugem, " in familiam, in cetera pignora ejus sæviret. " Proinde intemeratus, impollutus, quorum vesti- " giis & studiis vitam duxerit, eorum gloriâ pe- " teret finem." Aderat consilio Rusticus Arulenus, flagrans juvenis, & cupidine laudis offerebat " se intercessurum senatusconsulto:" nam plebis tribunus erat. Cohibuit spiritus ejus Thrasea, " ne vana, & reo non profutura, intercessori " exitiosa inciperet. Sibi actam ætatem, & tot

" per annos continuum vitæ ordinem non desé-
" rendum : illi initium magiſtratuum, & integra,
" quæ ſuperſint. Multùm antè ſecum expende-
" ret, quod tali in tempore capeſſendæ reipublicæ
" iter ingrederetur." Ceterùm ipſe, an venire in ſenatum deceret, meditationi ſuæ reliquit.

XXVII. At posterâ luce, duæ prætoriæ cohortes armatæ, templum genetricis Veneris inſedêre. Aditum ſenatûs globus togatorum obſederat, non occultis gladiis : diſperſique per fora ac baſilicas cunei militares ; inter quorum aſpectus & minas ingreſſi curiam ſenatores. Et oratio Principis per quæſtorem ejus audita eſt. Nemine nominatim compellato, patres arguebat, " quòd publica mu-
" nia dèſererent, eorumque exemplo equites Ro-
" mani ad ſegnitiam verterentur. Etenim, quid
" mirum e longinquis provinciis haud veniri, cùm
" plerique adepti conſulatum & ſacerdotia, hor-
" torum potiùs amœnitati inſervirent ?" quod velut telum arripuêre accuſatores.

XXVIII. Et initium faciente Coſſutiano, majore vi Marcellus, " ſummam rempublicam agi" clamitabat : " contumaciâ inferiorum, lenitatem
" imperitantis deminui. Nimiùm mites ad eam
" diem patres, qui Thraſeam deſciſcentem, qui
" generum ejus, Helvidium Priſcum, in iiſdem
" furoribus, ſimul Paconium Agrippinum, pa-
" terni in Principes odii heredem, & Curtium

" Montanum, deteſtanda carmina factitantem, " eludere impunè ſinerent. Requirere ſe in ſenatu " conſularem, in votis ſacerdotem, in jurejurando " civem: niſi, contra inſtituta & cærimonias ma- " jorum, proditorem palam & hoſtem Thraſea " induiſſet. Denique agere ſenatorem, & Prin- " cipis obtrectatores protegere ſolitus, veniret, " cenſeret quid corrigi, aut mutari vellet: faci- " liùs perlaturos ſingula increpantem, quàm nunc " ſilentium perferrent omnia damnantis. Pacem " illi per orbem terræ, an victorias ſine damno " exercituum diſplicere? Ne hominem bonis " publicis mæſtum, & qui fora, theatra, templa " pro ſolitudine haberet, qui minitaretur exſilium " ſuum, ambitionis pravæ compotem facerent. " Non illi conſulta hæc, non magiſtratus, aut " Romanam urbem videri. Abrumperet vitam " ab eâ civitate, cujus caritatem olim, nunc & " aſpectum exuiſſet."

XXIX. CUM per hæc atque talia Marcellus, ut erat torvus & minax, voce, vultu, oculis ardeſceret; non illa nota, & celebritate periculorum ſueta jam, ſenatûs mæſtitia, ſed novus & altior pavor, manus & tela militum cernentibus: ſimul ipſius Thraſeæ venerabilis ſpecies obverſabatur: & erant qui " Helvidium quoque" miſerarentur, " innoxiæ adfinitatis pœnas daturum. Quid " Agrippino objectum, niſi triſtem patris fortu-

"nam? quando & ille, perinde innocens, Tibe-
"rii ſævitiâ concidiſſet. Enimvero Montanum
"probæ juventæ, neque famoſi carminis, quia
"protulerit ingenium, extorrem agi."

XXX. ATQUE interim Oſtorius Sabinus, Sorani accuſator, ingreditur, orditurque "de amicitiâ "Rubellii Plauti, quódque proconſulatum Aſiæ "Soranus pro claritate ſibi potiùs accommoda-"tum, quàm ex utilitate communi egiſſet, alendo "ſeditiones civitatum." Vetera hæc: ſed recens, diſcrimini patris filiam connectebat, "quòd pe-"cuniam Magis dilargita eſſet." Acciderat ſanè pietate Serviliæ (id nomen puellæ fuit) quæ, caritate erga parentem, ſimul imprudentiâ ætatis, non tamen aliud conſultaverat, quàm "de inco-"lumitate domûs, & an placabilis Nero, an cog-"nitio ſenatûs nihil atrox adferret." Igitur accita eſt in ſenatum, ſteteruntque diverſi ante tribunal conſulum, grandis ævo parens, contrà filia intra viceſimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione in exſilium pulſo, viduata deſolataque; ac ne patrem quidem intuens, cujus oneraſſe pericula videbatur.

XXXI. TUM interrogante accuſatore, "an "cultus dotales, an detractum cervici monile, "venum dediſſet, quò pecuniam faciendis magi-"cis ſacris contraheret?" primùm ſtrata humi, longoque fletu & ſilentio, pòſt, altaria & aram

complexa: " Nullos," inquit, " impios deos,
" nullas devotiones, nec aliud infelicibus preci-
" bus invocavi, quàm ut hunc optimum patrem,
" tu, Cæſar, vos, patres, ſervaretis incolumem.
" Sic gemmas, & veſtes, & dignitatis inſignia
" dedi, quomodo, ſi ſanguinem & vitam popoſ-
" ciſſent. Viderint iſti, antehac mihi ignoti, quo
" nomine ſint, quas artes exerceant: nulla mihi
" Principis mentio, niſi inter numina fuit. Neſcit
" tamen miſerrimus pater: & ſi crimen eſt, ſola
" deliqui."

XXXII. LOQUENTIS adhuc verba excipit Soranus, proclamatque: " non illam in provinciam " ſecum profectam, non Plauto per ætatem noſci " potuiſſe: non criminibus mariti connexam: " nimiæ tantùm pietatis ream ſepararent; atque " ipſe quamcumque ſortem ſubiret." Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, niſi interjecti lictores utriſque obſtitiſſent. Mox datus teſtibus locus: & quantum miſericordiæ ſævitia accuſationis permoverat, tantum iræ P. Egnatius teſtis concivit. Cliens hic Sorani, & tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ ſectæ præferebat, habitu & ore ad exprimendam imaginem honeſti exercitus, ceterùm animo perfidioſus, ſubdolus, avaritiam & libidinem occultans. Quæ poſtquam pecuniâ recluſa ſunt, dedit exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos, aut

flagitiis commaculatos, ſic ſpecie bonarum artium falſos, & amicitiæ fallaces.

XXXIII. IDEM tamen dies & honeſtum exemplum tulit Caſſii Aſclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obſequio florentem Soranum celebraverat, labantem non deſeruit. Exutuſque omnibus fortunis, & in exſilium actus; æquitate deûm erga bona malaque documenta. Thraſeæ, Soranoque, & Serviliæ datur mortis arbitrium. Helvidius & Paconius Italiâ depelluntur. Montanus patri conceſſus eſt, prædicto ne in republicâ haberetur. Accuſatoribus Eprio & Coſſutiano quinquagies ſeſtertiûm ſingulis, Oſtorio duodecies, & quæſtoria inſignia tribuuntur.

XXXIV. TUM ad Thraſeam, in hortis agentem quæſtor conſulis miſſus, veſperaſcente jam die. Inluſtrium virorum feminarumque cœtus frequentes egerat, maximè intentus Demetrio, Cynicæ inſtitutionis doctori: cum quo, ut conjectare erat intentione vultûs, & auditu, ſi qua clariùs proloquebantur, de naturâ animæ, & diſſociatione ſpiritûs corporiſque inquirebat: donec advenit Domitius Cæcilianus, ex intimis amicis, & ei, quid ſenatus cenſuiſſet, expoſuit. Igitur flentes queritanteſque, qui aderant, "faceſſere propere" Thraſea, "neu pericula ſua miſcere cum "ſorte damnati" hortatur. Arriamque tentan-

tem mariti ſuprema, & exemplum Arriæ matris ſequi, monet, "retinere vitam, filiæque communi "ſubſidium unicum non adimere."

XXXV. TUM progreſſus in porticum, illic a quæſtore reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium, generum ſuum, Italiâ tantùm arceri cognoverat. Accepto dehinc ſenatuſconſulto, Helvidium & Demetrium in cubiculum inducit: porrectiſque utriuſque brachii venis, poſtquam cruorem effudit, humum ſuper ſpargens, propiùs vocato quæſtore, "Libemus," inquit, "Jovi li"beratori. Specta, juvenis: & omen quidem "dii prohibeant; ceterùm in ea tempora natus "es, quibus firmare animum expediat conſtanti"bus exemplis." Pòſt lentitudine exitûs graves cruciatus adferente, obverſis in Demetrium . . .

F I N I S.

Ne deformatam paginam Lectori exhiberemus, annotatiunculas perpaucas Brotierii, *quæ infra Textum Edit: suæ minor: positæ sunt, & ad quas* Afterifci, *quod aiunt, qui fubinde in hac Editione occurrunt, omnino fpectant, feparatim imprimendas curavimus.*

Vid. Lib. 3. Pag. 148. Lin. 13.

(*) Supplendum videtur: " & quæ fcripfiffent ex-" poftulantes."

Vid. Lib. 3. Pag. 149. Lin. ult.

(*) Supplendum videtur: " Apud Senatum indolet: " Pifonis libertum appellat; crebrifque interrogationi-" bus, &c."

Vid. Lib. 3. Pag. 172. Lin. 26.

(*) Intelligendum, vel fupplendum, " ire," aut " proficifci."

Vid. Lib. 6, Pag. 306. Lin. 23.

(*) Hìc periit nomen aliquod, fortè prænomen tantùm ut duo fint Arufeii.

Vid. Lib. 11. Pag. 20. Lin. 15.

(*) Supplendum videtur: " Quid fi memoria eorum " renovaretur, qui, Capitolio & arce Romanâ manibus " eorumdem fere fuperatis, pretium populi Romani " mille pondo auri fecerint?"

Vid. Lib. 12. Pag. 72. Lin. 24.

(*) Hìc aliquid excidit, fupplendum videtur: " Sanè " præbuerant Judæi fpeciem motûs, ortâ feditione ob " Caii Cæfaris effigiem in templo locandam; poftquam, " cognitâ cæde ejus, haud obtemperatum effet, manebat " metus ne quis Principum eadem imperitaret."

C. CORNELIUS TACITUS

DE MORIBUS GERMANORUM,

ET

DE VITA AGRICOLÆ.

B R E V I A R I U M

L I B E L L I

DE SITU, MORIBUS,

ET POPULIS GERMANIÆ.

I. G*ERMANIÆ ſitus.* II. *Incolæ. Nominis origo.* III. *Carmina: barditus: variæque antiquitates.* IV. *Corporum habitus.* V. *Soli natura.* VI. *Germanorum arma.* VII. *Reges, duces, ſacerdotes.* VIII. *Feminarum conſtantia & veneratio.* IX. *Dii, Mercurius, Hercules, Mars, Iſis. Simulacra nulla.* X. *Auſpicia, ſortes: ex equis, e captivis præſagia.* XI. *Conſultationes publicæ & conventus.* XII. *Pœnæ. Jus.* XIII. *Scutum, framea juvenibus data. Principum comites: eorum virtus & fama.* XIV. *Gentis bellica ſtudia.* XV. *Pacis artes, venatio & otium. Conlata principibus munera.* XVI. *Vicorum domorumque forma. Specus, ſuffugium hiemi, & receptaculum*

T 2

frugibus. XVII. *Hominum, feminarumque vestitus.* XVIII. *Severa matrimonia. Dos a marito data.* XIX. *Adulterii pœna, maritis permissa.* XX. *Liberorum educatio. Successionis leges.* XXI. *Patris, propinqui amicitiæ inimicitiæque susceptæ. Homicidiorum pretia. Hospitalitas.* XXII. *Victus: ebrietas: rixæ: in conviviis consultationes.* XXIII. *Potus, cibi.* XXIV. *Juventæ ludicrum. Aleæ furor.* XXV. *Servi, libertini.* XXVI. *Agrorum cultus & partitio. Anni tempora.* XXVII. *Funera. Hæc hactenus in commune.* XXVIII. *Singularum gentium instituta. Galli, olim validi, in Germaniam transgressi. Helvetii, Boii, Gallica gens. Avariscorum, Osorum incertum genus. Treveri, Nervii, Germanicæ originis populi, ut & Vangiones, Triboci, Nemetes, Ubii.* XXIX. *Batavi, Cattorum proles. Mattiacorum gens. Decumates agri.* XXX. *Catti, militari disciplinâ præcipui.* XXXII. *Usipii, Tencteri, equitatu præstantes.* XXXIII. *Bructerorum sedes a Chamavis & Angrivariis occupatæ.* XXXIV. *Dulgibini. Chasuari. Frisii majores & minores.* XXXV. *Chauci, pacis studiosi.* XXXVI. *Cherusci & Fosi, a Cattis victi.* XXXVII. *Cim-*

brorum parva civitas, gloria ingens. XXXVIII. *Suevorum mores.* XXXIX. *Semnonum religio.* XL. *Langobardi. Reudigni. Aviones. Angli. Varini. Eudoſes. Suardones. Nuithones. Herthi, ſeu Terræ matris, commune ſacrum.* XLI. *Hermunduri.* XLII. *Nariſci. Marcomanni. Quadi.* XLIII. *Marſigni. Gothini. Oſi. Burii. Lygiorum civitates. Arii. Helvecones. Manimi. Elyſii. Naharvali. Alcis numen. Gothones.* XLIV. *Suionum civitates.* XLV. *Mare pigrum. Æſtii ſuccinum legunt. Sitones, quibus femina imperat.* XLVI. *Peucini. Venedi. Fenni. Eorum feritas & paupertas. Hominum monſtra, Helluſii, Oxiones.*

Libellum hunc ſcripſit Tacitus

A. U. C.	J. C.	
DCCCLI.	98. Coſſ.	M. COCCEIO Nervâ Aug. IV, M. ULPIO Trajano Cæſare II.

C. CORNELII TACITI

DE SITU, MORIBUS, ET POPULIS GERMANIÆ LIBELLUS.

GERMANIA omnis a Gallis Rætiſque & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, a Sarmatis Daciſque, mutuo metu, aut montibus ſeparatur. Cetera Oceanus ambit, latos ſinus, & inſularum immenſa ſpatia complectens, nuper cognitis quibuſdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus, Ræticarum Alpium inacceſſo ac præcipiti vertice ortus, modico flexu, in Occidentem versùs, ſeptemtrionali Oceano miſcetur. Danubius, molli & clementer edito montis Abnobæ jugo effuſus, plures populos adit, donec in Ponticum mare ſex meatibus erumpat: ſeptimum enim os paludibus hauritur.

II. IPSOS Germanos indigenas crediderim, miniméque aliarum gentium adventibus & hoſpitiis

mixtos: quia nec terrâ olim, sed classibus advehebantur, qui mutare sedes quærebant; & immensus ultrà, utque sic dixerim, adversus Oceanus raris ab orbe nostro navibus aditur. Quis porrò, præter periculum horridi & ignoti maris, Asiâ, aut Africà, aut Italiâ relictâ, Germaniam peteret? informem terris, asperam cælo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit. Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriæ & annalium genus est) "Tuistonem deum, terrâ "editum, & filium Mannum, originem gentis "conditoresque. Manno tres filios adsignant, e "quorum nominibus proximi Oceano Ingævones, "medii Hermiones, ceteri Istævones vocentur." Quidam autem, licentiâ vetustatis, "plures deo "ortos, pluresque gentis appellationes, Marsos, "Gambrivios, Suevos, Vandalios" affirmant: "eaque vera & antiqua nomina. Ceterùm Ger"maniæ vocabulum recens, & nuper additum: "quoniam, qui primi Rhenum transgressi Gallos "expulerint, ac nunc Tungri, tunc Germani vo"cati sint: ita nationis nomen, non gentis, eva"luisse paullatim, ut omnes, primùm a victore, "ob metum, mox a seipsis invento nomine, *Ger"mani* vocarentur." "Fuisse apud eos & Her"culem" memorant; primumque omnium virorum fortium ituri in prœlia canunt.

III. SUNT illis hæc quoque carmina, quorum relatu, quem *Barditum* vocant, accendunt animos, futuræque pugnæ fortunam ipſo cantu augurantur: terrent enim, trepidantve, prout ſonuit acies. Nec tam voces illæ, quàm virtutis concentus, videntur: adfectatur præcipuè aſperitas ſoni, & fractum murmur, objectis ad os ſcutis, quò plenior & gravior vox repercuſſu intumeſcat. Ceterùm & "Ulixem" quidam opinantur, "longo "illo & fabuloſo errore in hunc Oceanum dela"tum, adiſſe Germaniæ terras, Aſciburgiumque, "quod, in ripâ Rheni ſitum, hodieque incolitur, "ab illo conſtitutum, nominatumque ΑΣΚΙΠΥΡΓΙΟΝ. "Aram quinetiam Ulixi conſecratam, adjecto "Laërtæ patris nomine, eodem loco, olim re"pertam: monumentaque, & tumulos quoſdam, "Græcis literis inſcriptos, in confinio Germaniæ "Rætiæque adhuc exſtare:" quæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo eſt: ex ingenio ſuo quiſque demat, vel addat fidem.

IV. IPSE eorum opinionibus accedo, qui "Ger"maniæ populos nullis aliis aliarum nationum "connubiis infectos, propriam, & ſinceram, & "tantùm ſuî ſimilem gentem exſtitiſſe" arbitrantur. Unde habitus quoque corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantùm ad impetum valida: laboris atque ope-

rum non eadem patientia: miniméque sitim æstumque tolerare, frigora atque inediam cælo solove adsueverunt.

V. TERRA, etsi aliquantò specie differt, in universum tamen aut silvis horrida, aut paludibus fœda: humidior, quà Gallias, ventosior, quà Noricum ac Pannoniam aspicit: satis ferax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fecunda, sed plerumque improcera: ne armentis quidem suus honor, aut gloria frontis: numero gaudent: eæque solæ & gratissimæ opes sunt. Argentum & aurum propitii an irati dii negaverint, dubito. Nec tamen affirmaverim nullam Germaniæ venam argentum aurumve gignere: quis enim scrutatus est? possessione & usu haud perinde adficiuntur. Est videre apud illos argentea vasa, legatis & principibus eorum muneri data, non in aliâ vilitate, quàm quæ humo finguntur: quamquam proximi ob usum commerciorum aurum & argentum in pretio habent, formasque quasdam nostræ pecuniæ agnoscunt, atque eligunt: interiores simpliciùs & antiquiùs permutatione mercium utuntur. Pecuniam probant veterem, & diu notam, Serratos, Bigatosque. Argentum quoque magis, quàm aurum sequuntur, nullâ affectione animi, sed quia numerus argenteorum facilior usui est promiscua ac vilia mercantibus.

VI. NE ferrum quidem ſupereſt, ſicut ex genere telorum colligitur. Rari gladiis, aut majoribus lanceis utuntur: haſtas, vel ipſorum vocabulo *frameas* gerunt, anguſto & brevi ferro, ſed ita acri, & ad uſum habili, ut eodem telo, prout ratio poſcit, vel cominus vel eminus pugnent: & eques quidem ſcuto frameâque contentus eſt: pedites & miſſilia ſpargunt, plura ſinguli, atque in immenſum vibrant: nudi, aut ſagulo leves: nulla cultûs jactatio: ſcuta tantùm lectiſſimis coloribus diſtinguunt: paucis loricæ: vix uni alterive caſſis, aut galea. Equi non formâ, non velocitate conſpicui: ſed nec variare gyros, in morem noſtrum, docentur. In rectum, aut uno flexu dextros agunt, ita conjuncto orbe, ut nemo poſterior ſit. In univerſum æſtimanti, plus penes peditem roboris: eoque mixti prœliantur, aptâ & congruente ad equeſtrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni juventute delectos ante aciem locant. Definitur & numerus: centeni ex ſingulis pagis ſunt: idque ipſum inter ſuos vocantur: & quod primò numerus fuit, jam nomen & honor eſt. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodo rurſus inſtes, conſilii quàm formidinis arbitrantur. Corpora ſuorum etiam in dubiis prœliis referunt. Scutum reliquiſſe præcipuum flagitium: nec aut ſacris adeſſe, aut concilium inire

ignominioſo fas: multique ſuperſtites bellorum, infamiam laqueo finierunt.

VII. REGES ex nobilitate; duces ex virtute ſumunt. Nec regibus infinita, aut libera poteſtas: & duces exemplo potiùs quàm imperio: ſi prompti, ſi conſpicui, ſi ante aciem agant, admiratione præſunt. Ceterùm, neque animadvertere, neque vincire, ne verberare quidem, niſi ſacerdotibus permiſſum: non quaſi in pœnam, nec ducis juſſu, ſed velut deo imperante, quem adeſſe bellantibus credunt: effigieſque, & ſigna quædam, detracta lucis, in prœlium ferunt. Quodque præcipuum fortitudinis incitamentum eſt, non caſus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, ſed familiæ & propinquitates: & in proximo pignora: unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium: hi cuique ſanctiſſimi teſtes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad conjuges vulnera ferunt: nec illæ numerare, aut exigere plagas pavent. Ciboſque & hortamina pugnantibus geſtant.

VIII. MEMORIÆ proditur quaſdam acies, inclinatas jam, & labantes, a feminis reſtitutas, conſtantiâ precum, & objectu pectorum, & monſtratâ cominus captivitate, quam longè impatientiùs feminarum ſuarum nomine timent: adeò, ut efficaciùs obligentur animi civitatum, quibus inter obſides puellæ quoque nobiles imperantur. Ineſſe

quinetiam ſanctum aliquid, & providum putant: nec aut conſilia earum aſpernantur, aut reſponſa negligunt. Vidimus, ſub divo Veſpaſiano, Veledam, diu apud pleroſque numinis loco habitam. Sed & olim Auriniam, & compluris alias venerati ſunt, non adulatione, nec tamquam facerent deas.

IX. DEORUM maximè Mercurium colunt, cui certis diebus, humanis quoque hoſtiis litare fas habent. Herculem ac Martem conceſſis animalibus placant: pars Suevorum & Iſidi ſacrificat. Unde cauſa & origo peregrino ſacro, parum comperi, niſi quòd ſignum ipſum in modum liburnæ figuratum, docet advectam religionem. Ceterùm, nec cohibere parietibus deos, neque in ullam humani oris ſpeciem adſimulare, ex magnitudine cæleſtium arbitrantur: lucos ac nemora conſecrant, deorumque nominibus appellant ſecretum illud, quod ſolâ reverentiâ vident.

X. AUSPICIA, ſorteſque, ut qui maximè, obſervant. Sortium conſuetudo ſimplex: virgam, frugiferæ arbori deciſam, in ſurculos amputant, eoſque, notis quibuſdam diſcretos, ſuper candidam veſtem temere ac fortuitò ſpargunt: mox, ſi publicè conſuletur, ſacerdos civitatis, ſin privatim, ipſe paterfamiliæ, precatus deos, cælumque ſuſpiciens, ter ſingulos tollit, ſublatos, ſecundùm impreſſam antè notam, interpretatur. Si prohibuerunt, nulla, de eâdem re, in eumdem diem,

consultatio: sin permissum, auspiciorum adhuc fides exigitur. Et illud quidem etiam hìc notum, avium voces, volatusque interrogare. Proprium gentis, equorum quoque præsagia ac monitus experiri: publicè aluntur iisdem nemoribus ac lucis, candidi, & nullo mortali opere contacti, quos pressos sacro curru sacerdos, ac rex, vel princeps civitatis, comitantur, hinnitusque ac fremitus observant. Nec ulli auspicio major fides, non solùm apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes. Se enim ministros deorum, illos conscios putant. Est & alia observatio auspiciorum, quâ gravium bellorum eventus explorant. Ejus gentis, cum quâ bellum est, captivum quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum, patriis quemque armis committunt: victoria hujus, vel illius, pro præjudicio accipitur.

XI. DE minoribus rebus principes consultant, de majoribus omnes: ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Coëunt, nisi quid fortuitum & subitum inciderit, certis diebus, cùm aut inchoatur luna, aut impletur: nam agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt. Nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicunt: nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quòd non simul, nec ut jussi conveniunt, sed & alter, & ter-

tius dies cunctatione coëuntium absumitur. Ut turbæ placuit, considunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum & coërcendi jus est, imperatur. Mox rex, vel princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis, quàm jubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur: sin placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum adsensûs genus est, armis laudare.

XII. Licet apud concilium accusare quoque, & discrimen capitis intendere. Distinctio pœnarum ex delicto: proditores & transfugas arboribus suspendunt: ignavos, & imbelles, & corpore infames, cœno ac palude, injectâ insuper crate, mergunt. Diversitas supplicii illuc respicit, tamquam scelera ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed & levioribus delictis, pro modo, pœna: equorum pecorumque numero convicti multantur: pars multæ regi, vel civitati, pars ipsi qui vindicatur, vel propinquis ejus exsolvitur. Eliguntur in iisdem conciliis & principes, qui jura per pagos vicosque reddunt. Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & auctoritas, adsunt.

XIII. Nihil autem neque publicæ neque privatæ rei, nisi armati agunt. Sed arma sumere non antè cuiquam moris, quàm civitas suffecturum pro-

baverit. Tum in ipſo concilio, vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus ſcuto frameâque juvenem ornant: hæc apud illos toga, hic primus juventæ honos: ante hoc domûs pars videntur, mox reipublicæ. Inſignis nobilitas, aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adoleſcentulis adſignant. Ceteri robuſtioribus ac jampridem probatis aggregantur: nec rubor inter comites aſpici. Gradus quinetiam & ipſe comitatus habet, judicio ejus, quem ſectantur: magnaque & comitum æmulatio, quibus primus apud principem ſuum locus; & principum, cui plurimi & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ vires, magno ſemper electorum juvenum globo circumdari, in pace decus, in bello præſidium. Nec ſolùm in ſuâ gente cuique, ſed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria eſt, ſi numero ac virtute comitatus emineat: expetuntur enim legationibus, & muneribus ornantur, & ipsâ plerumque famâ bella profligant.

XIV. CUM ventum in aciem, turpe principi virtute vinci; turpe comitatui, virtutem principis non adæquare. Jam verò infame in omnem vitam ac probroſum, ſuperſtitem principi ſuo ex acie receſſiſſe. Illum defendere, tueri, ſua quoque fortia facta gloriæ ejus adſignare, præcipuum ſacramentum eſt. Principes pro victoriâ pugnant: comites pro principe. Si civitas, in quâ orti ſunt,

longâ pace & otio torpeat; plerique nobilium adolefcentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt; quia & ingrata genti quies, & faciliùs inter ancipitia clarefcunt, magnumque comitatum non nifi vi belloque tueare: exigunt enim principis fui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam. Nam epulæ, & quamquam incompti, largi tamen apparatus pro ftipendio cedunt. Materia munificentiæ per bella & raptus. Nec arare terram, aut exfpectare annum, tam facilè perfuaferis, quàm vocare hoftes & vulnera mereri: pigrum quinimmo & iners videtur fudore adquirere, quod poffis fanguine parare.

XV. QUOTIENS bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium tranfigunt, dediti fomno, ciboque. Fortiffimus quifque ac bellicofiffimus nihil agens, delegatâ domûs, & penatium, & agrorum curâ feminis fenibufque, & infirmiffimo cuique ex familiâ, ipfi hebent: mirâ diverfitate naturæ, cùm iidem homines fic ament inertiam, & oderint quietem. Mos eft civitatibus, ultro ac viritim conferre principibus, vel armentorum, vel frugum, quod pro honore acceptum, etiam neceffitatibus fubvenit. Gaudent præcipuè finitimarum gentium donis, quæ non modò a fingulis, fed publicè mittuntur: electi equi, magna arma, pha-

leræ, torquesque. Jam & pecuniam accipere docuimus.

XVI. NULLAS Germanorum populis urbes habitari, satis notum est: ne pati quidem inter se junctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, non in nostrum morem, connexis & cohærentibus ædificiis: suam quisque domum spatio circumdat, sive adversùs casus ignis remedium, sive inscitiâ ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos, aut tegularum usus: materiâ ad omnia utuntur informi, & citra speciem, aut delectationem. Quædam loca diligentiùs inlinunt terrâ, ita purâ ac splendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. Solent & subterraneos specus aperire, eosque multo insuper fimo onerant, suffugium hiemi & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum ejusmodi locis molliunt: & si quando hostis advenit, aperta populatur: abdita autem & defossa, aut ignorantur, aut eo ipso fallunt, quòd quærenda sunt.

XVII. TEGUMEN omnibus sagum, fibulâ, aut, si desit, spinâ consertum. Cetera intecti, totos dies juxta focum atque ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatæ ac Parthi, sed strictâ & singulos artus exprimente. Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligenter, ulteriores exquisitiùs, ut quibus nullus

per commercia cultus. Eligunt feras, & detracta velamina spargunt maculis pellibusque belluarum, quas exterior Oceanus, atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis quàm viris habitus, nisi quòd feminæ sæpiùs lineis amictibus velantur, eosque purpurâ variant, partemque vestitûs superioris in manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacertos: sed & proxima pars pectoris patet.

XVIII. QUAMQUAM severa illic matrimonia: nec ullam morum partem magis laudaveris: nam propè soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. Intersunt parentes & propinqui, ac munera probant: munera non ad delicias muliebres quæsita, nec quibus nova nupta comatur; sed boves, & frenatum equum, & scutum cum frameâ, gladioque. In hæc munera uxor accipitur, atque invicem ipsa armorum aliquid viro affert. Hoc maximum vinculum, hæc arcana sacra, hos conjugales deos arbitrantur. Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in prœlio passuram ausuramque: hoc juncti boves, hoc paratus equus, hoc

data arma denuntiant. Sic vivendum, ſic pereundum: accipere ſe, quæ liberis inviolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rurſuſque ad nepotes referant.

XIX. ERGO ſeptâ pudicitiâ agunt, nullis ſpectaculorum inlecebris, nullis conviviorum inritationibus corruptæ. Literarum ſecreta viri pariter ac feminæ ignorant. Pauciſſima in tam numeroſâ gente adulteria, quorum pœna præſens, & maritis permiſſa. Acciſis crinibus, nudatam, coram propinquis, expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit: publicatæ enim pudicitiæ nulla venia: non formâ, non ætate, non opibus maritum invenerit. Nemo enim illic vitia ridet: nec corrumpere & corrumpi, ſæculum vocatur. Meliùs quidem adhuc eæ civitates, in quibus tantùm virgines nubunt, & cum ſpe votoque uxoris ſemel tranſigitur. Sic unum accipiunt maritum, quo modo unum corpus, unamque vitam, ne ulla cogitatio ultrà, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum, ſed tamquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, flagitium habetur: pluſque ibi boni mores valent, quàm alibi bonæ leges.

XX. IN omni domo nudi ac ſordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excreſcunt. Sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis ac

nutricibus delegantur. Dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas. Inter eadem pecora, in eâdem humo degunt, donec ætas separet ingenuos, virtus agnoscat. Sera juvenum Venus; eoque inexhausta pubertas: nec virgines festinantur; eadem juventa, similis proceritas: pares validæque miscentur: ac robora parentum liberi referunt. Sororum filiis idem apud avunculum, qui apud patrem honor. Quidam sanctiorem arctioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur, & in accipiendis obsidibus magis exigunt; tamquam ii, & animum firmiùs, & domum latiùs teneant. Heredes tamen successoresque sui cuique liberi: & nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, patrui, avunculi. Quantò plus propinquorum, quò major adfinium numerus, tantò gratiosior senectus: nec ulla orbitatis pretia.

XXI. Suscipere tam inimicitias, seu patris, seu propinqui, quàm amicitias necesse est: nec implacabiles durant. Luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque satisfactionem universa domus: utiliter in publicum; quia periculosiores sunt inimicitiæ juxta libertatem. Convictibus & hospitiis non alia gens effusiùs indulget. Quemcumque mortalium arcere tecto, nefas habetur: pro fortunâ quisque

apparatis epulis excipit. Cùm defecêre, qui modò hoſpes fuerat, monſtrator hoſpitii & comes, proximam domum non invitati adeunt; nec intereſt: pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque, quantum ad jus hoſpitii, nemo diſcernit. Abeunti, ſi quid popoſcerit, concedere moris: & poſcendi invicem eadem facilitas. Gaudent muneribus: ſed nec data imputant, nec acceptis obligantur.

XXII. VICTUS inter hoſpites comis. Statim e ſomno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur, ſæpiùs calidâ, ut apud quos plurimùm hiems occupat. Lauti, cibum capiunt: ſeparatæ ſingulis ſedes, & ſua cuique menſa. Tum ad negotia, nec minus ſæpe ad convivia procedunt armati. Diem noctemque continuare potando, nulli probrum. Crebræ, ut inter vinolentos rixæ, rarò conviciis, ſæpiùs cæde & vulneribus tranſiguntur. Sed & de reconciliandis invicem inimicis, & jungendis adfinitatibus, & adſciſcendis principibus, de pace denique ac bello plerumque in conviviis conſultant: tamquam nullo magis tempore aut ad ſimplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incaleſcat. Gens non aſtuta, nec callida, aperit adhuc ſecreta pectoris, licentiâ joci. Ergo detecta & nuda omnium mens, poſterâ die retractatur; & ſalva utriuſque temporis ratio eſt.

Deliberant, dum fingere nefciunt: conftituunt, dum errare non poffunt.

XXIII. Potui humor ex hordeo aut frumento, in quamdam fimilitudinem vini corruptus. Proximi ripæ & vinum mercantur. Cibi fimplices: agreftia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine apparatu, fine blandimentis expellunt famem. Adversùs fitim, non eadem temperantia. Si indulferis ebrietati, fuggerendo quantum concupifcunt, haud minùs facilè vitiis, quàm armis vincentur.

XXIV. Genus fpectaculorum unum, atque in omni cœtu idem. Nudi juvenes, quibus id ludicrum eft, inter gladios fe, atque infeftas frameas, faltu jaciunt. Exercitatio artem paravit, ars decorem: non in quæftum tamen, aut mercedem: quamvis audacis lafciviæ pretium eft, voluptas fpectantium. Aleam (quod mirere) fobrii inter feria exercent, tantâ lucrandi perdendive temeritate, ut, cùm omnia defecerunt, extremo ac noviffimo jactu de libertate & de corpore contendant. Victus voluntariam fervitutem adit: quamvis junior, quamvis robuftior, alligari fe ac venire patitur. Ea eft in re pravâ pervicacia: ipfi fidem vocant. Servos conditionis hujus per commercia tradunt, ut fe quoque pudore victoriæ exfolvant.

XXV. Ceteris fervis, non, in noftrum morem, defcriptis per familiam minifteriis, utuntur. Suam quifque fedem, fuos penates regit. Fru-

menti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis, ut colono, injungit: & ſervus hactenus paret. Cetera domûs officia uxor ac liberi exſequuntur. Verberare ſervum ac vinculis & opere coërcere, rarum. Occidere ſolent, non diſciplinâ & ſeveritate, ſed impetu & irâ, ut inimicum, niſi quòd impunè. Libertini non multum ſupra ſervos ſunt, rarò aliquod momentum in domo, numquam in civitate, exceptis dumtaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & ſuper ingenuos & ſuper nobiles aſcendunt: apud ceteros, impares libertini libertatis argumentum ſunt.

XXVI. FENUS agitare, & in uſuras extendere, ignotum: ideoque magis ſervatur, quàm ſi vetitum eſſet. Agri, pro numero cultorum, ab univerſis per vices occupantur, quos mox inter ſe ſecundùm dignationem partiuntur: facilitatem partiendi camporum ſpatia præſtant. Arva per annos mutant; & ſupereſt ager: nec enim cum ubertate & amplitudine ſoli labore contendunt, ut pomaria conſerant, & prata ſeparent, & hortos rigent: ſola terræ ſeges imperatur. Unde annum quoque ipſum non in totidem digerunt ſpecies: hiems, & ver, & æſtas intellectum ac vocabula habent: autumni perinde nomen ac bona ignorantur.

XXVII. FUNERUM nulla ambitio: id ſolùm obſervatur, ut corpora clarorum virorum certis

lignis crementur. Struem rogi nec veſtibus, nec odoribus cumulant: ſua cuique arma, quorumdam igni & equus adjicitur. Sepulchrum ceſpes erigit. Monumentorum arduum & operoſum honorem, ut gravem defunctis, aſpernantur. Lamenta ac lacrimas citò, dolorem & triſtitiam tardè ponunt. Feminis lugere honeſtum eſt: viris meminiſſe.

XXVIII. Hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nunc ſingularum gentium inſtituta, ritusque, quatenus differant, quæ nationes e Germaniâ in Gallias commigraverint, expediam. Validiores olim Gallorum res fuiſſe ſummus auctorum divus Julius tradit: eóque credibile eſt, etiam Gallos in Germaniam tranſgreſſos. Quantulum enim amnis obſtabat, quominus, ut quæque gens evaluerat, occuparet permutaretque ſedes promiſcuas adhuc, & nullâ regnorum potentiâ diviſas? Igitur inter Hercyniam ſilvam, Rhenumque & Mœnum amnes, Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuêre. Manet adhuc *Boiemi* nomen, ſignificatque loci veterem memoriam, quamvis mutatis cultoribus. Sed utrùm Araviſci in Pannoniam ab Oſis, Germanorum natione, an Oſi ab Araviſcis in Germaniam commigraverint, cùm eodem adhuc ſermone, inſtitutis, moribus utantur, incertum eſt: quia pari olim inopiâ ac libertate, eadem utriuſque ripæ bona malaque erant. Treveri

& Nervii circa adfectationem Germanicæ originis ultro ambitiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis, a similitudine & inertiâ Gallorum separentur. Ipsam Rheni ripam haud dubiè Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. Ne Ubii quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentiùs *Agrippinenses* conditoris sui nomine vocentur, origine erubescunt, transgressi olim, & experimento fidei super ipsam Rheni ripam conlocati, ut arcerent, non ut custodirentur.

XXIX. OMNIUM harum gentium virtute præcipui Batavi, non multùm ex ripâ, sed insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & seditione domesticâ in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent. Manet honos, & antiquæ societatis insigne: nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit: exempti oneribus & conlationibus, & tantùm in usum prœliorum sepositi, velut tela atque arma, bellis reservantur. Est in eodem obsequio & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum, ultraque veteres terminos, imperii reverentiam. Ita sede finibusque in suâ ripâ, mente animoque nobiscum agunt, cetera similes Batavis, nisi quòd ipso adhuc terræ suæ solo & cælo acriùs animantur. Non numeraverim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhe-

num Danubiumque confederint, eos, qui Decumates agros exercent. Leviffimus quifque Gallorum, & inopiâ audax, dubiæ poffeffionis folum occupavêre. Mox limite acto, promotifque præfidiis, finus imperii, & pars provinciæ habentur.

XXX. ULTRA hos Catti initium fedis ab Hercynio faltu inchoant, non ita effufis ac paluftribus locis, ut ceteræ civitates, in quas Germania patefcit: durant fiquidem colles, paullatimque rarefcunt: & Cattos fuos faltus Hercynius profequitur fimul atque deponit. Duriora genti corpora, ftricti artus, minax vultus, & major animi vigor. Multum (ut inter Germanos) rationis ac follertiæ: præponere electos, audire præpofitos, noffe ordines, intelligere occafiones, differre impetus, difponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quodque rariffimum, nec nifi ratione difciplinæ conceffum, plus reponere in duce, quàm in exercitu. Omne robur in pedite, quem fuper arma ferramentis quoque & copiis onerant. Alios ad prœlium ire videas, Cattos ad bellum: rari excurfus & fortuita pugna. Equeftrium fanè virium id proprium, citò parare victoriam, citò cedere. Velocitas juxta formidinem, cunctatio propior conftantiæ eft.

XXXI. ET aliis Germanorum populis ufurpatum rarâ & privatâ cujufque audentiâ, apud Cattos in confenfum vertit, ut primùm adoleverint, cri-

nem barbamque ſummittere, nec, niſi hoſte cæſo, exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum. Super ſanguinem & ſpolia, revelant frontem, ſeque " tum demum pretia naſcendi retuliſſe, " dignoſque patriâ ac parentibus" ferunt. Ignavis & imbellibus manet ſqualor. Fortiſſimus quiſque ferreum inſuper anulum (ignominioſum id genti) velut vinculum geſtat, donec ſe cæde hoſtis abſolvat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Jamque canent inſignes, & hoſtibus ſimul ſuiſque monſtrati: omnium penes hos initia pugnarum: hæc prima ſemper acies, viſu nova. Nam ne in pace quidem vultu mitiore manſueſcunt. Nulli domus, aut ager, aut aliqua cura: prout ad quemque venêre, aluntur: prodigi alieni, contemptores ſuî: donec exſanguis ſenectus tam duræ virtuti impares faciat.

XXXII. PROXIMI Cattis certum jam alveo Rhenum, quique terminus eſſe ſufficiat, Uſipii ac Tencteri colunt. Tencteri ſuper ſolitum bellorum decus, equeſtris diſciplinæ arte præcellunt. Nec major apud Cattos peditum laus, quàm Tencteris equitum. Sic inſtituêre majores, poſteri imitantur. Hi luſus infantium, hæc juvenum æmulatio, perſeverant ſenes: inter familiam, & penates, & jura ſucceſſionum, equi traduntur: excipit filius, non, ut cetera, maximus natu, ſed prout ferox bello & melior.

XXXIII. Juxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Chamavos & Angrivarios immigrasse narratur, pulsis Bructeris ac penitus excisis, vicinarum consensu nationum, seu superbiæ odio, seu prædæ dulcedine, seu favore quodam erga nos deorum: nam ne spectaculo quidem prœlii invidêre: super LX millia, non armis telisque Romanis, sed, quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat quæso, duretque gentibus, si non amor nostrî, at certè odium suî: quando, urgentibus imperii fatis, nihil jam præstare fortuna majus potest, quàm hostium discordiam.

XXXIV. Angrivarios & Chamavos a tergo Dulgibini, & Chasuari cludunt, aliæque gentes haud perinde memoratæ. A fronte Frisii excipiunt. "Majoribus minoribusque Frisiis" vocabulum est, ex modo virium: utræque nationes usque ad Oceanum Rheno prætexuntur, ambiuntque immensos insuper lacus, & Romanis classibus navigatos. Ipsum quinetiam Oceanum illà tentavimus: & superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit: sive adiit Hercules, seu quidquid ubique magnificum est, in claritatem ejus referre consensimus. Nec defuit audentia Druso Germanico: sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri. Mox nemo tentavit: sanctiusque ac reverentius visum, de actis deorum credere, quàm scire.

XXXV. HACTENUS in Occidentem Germaniam novimus. In Septemtrionem ingenti flexu redit. Ac primò ſtatim Chaucorum gens, quamquam incipiat a Friſiis, ac partem litoris occupet, omnium, quas expoſui, gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos uſque ſinuetur. Tam immenſum terrarum ſpatium non tenent tantùm Chauci, ſed & implent: populus inter Germanos nobiliſſimus, quique magnitudinem ſuam malit juſtitiâ tueri: ſine cupiditate, ſine impotentiâ, quieti ſecretique, nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. Idque præcipuum virtutis ac virium argumentum eſt, quòd, ut ſuperiores agant, non per injurias adſequuntur. Prompta tamen omnibus arma, ac, ſi res poſcat, exercitus: plurimum virorum equorumque: & quieſcentibus eadem fama.

XXXVI. IN latere Chaucorum Cattorumque, Cheruſci nimiam ac marcentem diu pacem illaceſſiti nutrierunt: idque jucundius, quàm tutius fuit: quia inter impotentes & validos falsò quieſcas: ubi manu agitur, modeſtia ac probitas nomina ſuperioris ſunt. Ita qui olim "boni æquique "Cheruſci," nunc "inertes ac ſtulti" vocantur: Cattis victoribus fortuna in ſapientiam ceſſit. Tracti ruinâ Cheruſcorum & Foſi, contermina gens, adverſarum rerum ex æquo ſocii, cùm in ſecundis minores fuiſſent.

XXXVII. EUMDEM Germaniæ ſitum proximi Oceano Cimbri tenent, parva nunc civitas, ſed gloriâ ingens: veteriſque famæ latè veſtigia manent, utrâque ripâ caſtra, ac ſpatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manuſque gentis, & tam magni exercitûs fidem. Sexcenteſimum & quadrageſimum annum Urbs noſtra agebat, cùm primùm Cimbrorum audita ſunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone conſulibus. Ex quo ſi ad alterum Imperatoris Trajani conſulatum computemus, ducenti ferme & decem anni colliguntur: tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi ævi ſpatio, multa invicem damna. Non Samnis, non Pœni, non Hiſpaniæ, Galliæve, ne Parthi quidem ſæpiùs admonuêre: quippe regno Arſacis acrior eſt Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis, quàm cædem Craſſi, amiſſo & ipſe Pacoro, infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At Germani Carbone, & Caſſio, & Scauro Aurelio, & Servilio Cæpione, Cn. quoque Manlio fuſis, vel captis, quinque ſimul conſulares exercitus populo Romano, Varum, treſque cum eo legiones, etiam Cæſari abſtulerunt: nec impunè C. Marius in Italiâ, divus Julius in Galliâ, Druſus ac Nero & Germanicus in ſuis eos ſedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæſaris minæ in ludibrium verſæ. Inde otium, donec occaſione diſcordiæ noſtræ & civilium armorum, expugnatis legionum

hibernis, etiam Gallias adfectavêre: ac rurſus pulſi inde, proximis temporibus triumphati magis, quàm victi ſunt.

XXXVIII. NUNC de Suevis dicendum eſt, quorum non una, ut Cattorum Tencterorumve, gens: majorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibuſque diſcreti, quamquam in commune *Suevi* vocentur. Inſigne gentis obliquare crinem, nodoque ſubſtringere. Sic Suevi a ceteris Germanis: ſic Suevorum ingenui a ſervis ſeparantur. In aliis gentibus, ſeu cognatione aliquâ Suevorum, ſeu (quod ſæpe accidit) imitatione, rarum, & intra juventæ ſpatium; apud Suevos, uſque ad canitiem, horrentem capillum retro ſequuntur, ac ſæpe in ipſo ſolo vertice religant: principes & ornatiorem habent: ea cura formæ, ſed innoxiæ. Neque enim ut ament amenturve; in altitudinem quamdam & terrorem, adituri bella, compti, ut hoſtium oculis, ornantur.

XXXIX. "VETUSTISSIMOS ſe nobiliſſimoſque "Suevorum" Semnones memorant. Fides antiquitatis, religione firmatur. Stato tempore in ſilvam, auguriis patrum & priſcâ formidine ſacram, omnes ejuſdem ſanguinis populi legationibus coëunt, cæſoque publicè homine celebrant barbari ritûs horrenda primordia. Eſt & alia luco reverentia. Nemo niſi vinculo ligatus ingreditur, ut minor, & poteſtatem numinis præ ſe ferens: ſi

fortè prolapſus eſt, attolli & inſurgere haud licitum: per humum evolvuntur: eóque omnis ſuperſtitio reſpicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera ſubjecta atque parentia. Adjicit auctoritatem fortuna Semnonum: centum pagis habitantur: magnoque corpore efficitur, ut ſe Suevorum caput credant.

XL. CONTRA Langobardos paucitas nobilitat: plurimis ac valentiſſimis nationibus cincti, non per obſequium, ſed prœliis & periclitando tuti ſunt. Reudigni deinde; & Aviones, & Angli, & Varini, & Eudoſes, & Suardones, & Nuithones, fluminibus aut ſilvis muniuntur: nec quidquam notabile in ſingulis, niſi quod in commune Herthum, id eſt, Terram matrem colunt, eamque intervenire rebus hominum, invehi populis, arbitrantur. Eſt in inſulâ Oceani caſtum nemus, dicatum in eo vehiculum, veſte contectum, attingere uni ſacerdoti conceſſum. Is adeſſe penetrali deam intelligit, vectamque bubus feminis multâ cum veneratione proſequitur. Læti tunc dies, feſta loca, quæcumque adventu hoſpitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma ſumunt, clauſum omne ferrum; pax & quies tunc tantùm nota, tunc tantùm amata, donec idem ſacerdos ſatiatam converſatione mortalium deam templo reddat: mox vehiculum & veſtes, &, ſi credere velis, numen ipſum ſecreto lacu abluitur. Servi miniſtrant, quos ſtatim idem

lacus haurit. Arcanus hinc terror, ſanctaque ignorantia, quid ſit id, quod tantùm perituri vident.

XLI. ET hæc quidem pars ſuevorum in ſecretiora Germaniæ porrigitur. Propior (ut quo modo paullo antè Rhenum, ſic nunc Danubium ſequar) Hermundurorum civitas, fida Romanis, eóque ſolis Germanorum non in ripâ commercium, ſed penitus, atque in ſplendidiſſimâ Rætiæ provinciæ coloniâ: paſſim & ſine cuſtode tranſeunt; & cùm ceteris gentibus arma modò caſtraque noſtra oſtendamus, his domos, villaſque patefecimus, non concupiſcentibus. In Hermunduris Albis oritur, flumen inclitum & notum olim; nunc tantùm auditur.

XLII. JUXTA Hermunduros Nariſci, ac deinde Marcomanni & Quadi agunt. Præcipua Marcomannorum gloria vireſque, atque ipſa etiam ſedes, pulſis olim Boiis, virtute parta. Nec Nariſci Quadive degenerant. Eaque Germaniæ velut frons eſt, quatenus Danubio pergitur. Marcomannis, Quadiſque uſque ad noſtram memoriam reges manſerunt, ex gente ipſorum, nobile Marobodui & Tudri genus: jam & externos patiuntur. Sed vis & potentia regibus, ex auctoritate Romanâ: raro armis noſtris, ſæpiùs pecuniâ juvantur.

XLIII. NEC minùs valent retro Marſigni, Gothini, Oſi, Burii: terga Marcomannorum, Quadorumque claudunt: e quibus Marſigni, & Burii ſer-

mone cultuque Suevos referunt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit, non esse Germanos; & quòd tributa patiuntur: partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi, ut alienigenis, imponunt: Gothini, quò magis pudeat, & ferrum effodiunt: omnesque hi populi pauca campestrium, ceterùm saltus & vertices montium jugumque insederunt. Dirimit enim scinditque Sueviam continuum montium jugum, ultra quod plurimæ gentes agunt: ex quibus latissimè patet Lygiorum nomen in plures civitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet, Arios, Helveconas, Manimos, Elysios, Naharvalos. Apud Naharvalos antiquæ religionis lucus ostenditur. Præsidet sacerdos muliebri ornatu: sed "deos, interpretatione Romanâ, "Castorem Pollucemque" memorant. Ea vis numini: nomen *Alcis:* nulla simulacra, nullum peregrinæ superstitionis vestigium: ut fratres tamen, ut juvenes venerantur. Ceterùm Arii super vires, quibus enumeratos paullo antè populos antecedunt, truces, insitæ feritati arte ac tempore lenocinantur: nigra scuta, tincta corpora: atras ad prœlia noctes legunt: ipsâque formidine atque umbrâ feralis exercitûs terrorem inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum aspectum: nam primi in omnibus prœliis oculi vincuntur. Trans Lygios Gothones regnantur, paullo jam adductiùs, quàm ceteræ Germanorum gen-

tes, nondum tamen ſupra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii, & Lemovii: omniumque harum gentium inſigne, rotunda ſcuta, breves gladii, & erga reges obſequium.

XLIV. SUIONUM hinc civitates, ipſo in Oceano, præter viros armaque claſſibus valent: forma navium eò differt, quòd utrimque prora paratam ſemper adpulſui frontem agit: nec velis miniſtrantur, nec remos in ordinem lateribus adjungunt. Solutum, ut in quibuſdam fluminum, & mutabile, ut res poſcit, hinc vel illinc remigium. Eſt apud illos & opibus honos: eóque unus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario jure parendi: nec arma, ut apud ceteros Germanos, in promiſcuo, ſed clauſa ſub cuſtode, & quidem ſervo: quia ſubitos hoſtium incurſus prohibet Oceanus. Otioſæ porro armatorum manus facilè laſciviunt: enimverò neque nobilem, neque ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere regia utilitas eſt.

XLV. TRANS Suionas aliud mare pigrum, ac propè immotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides: quòd extremus cadentis jam Solis fulgor in ortus edurat, adeò clarus, ut ſidera hebetet. Sonum inſuper emergentis audiri, formaſque deorum, & radios capitis aſpici perſuaſio adjicit. Illuc uſque (& fama vera) tantùm natura. Ergo jam dextro Suevici maris litore Æſtiorum gentes adluuntur: quibus ritus habituſque

Suevorum, lingua Britannicæ propior. Matrem deûm venerantur: insigne superstitionis, formas aprorum gestant. Id pro armis omnique tutelâ: securum deæ cultorem etiam inter hostes præstat. Rarus ferri, frequens fustium usus. Frumenta ceterosque fructus patientiùs, quàm pro solitâ Germanorum inertiâ, laborant. Sed & mare scrutantur; ac soli omnium succinum, quod ipsi *Glesum* vocant, inter vada atque in ipso litore legunt. Nec, quæ natura, quæve ratio gignat, ut barbaris, quæsitum compertumve. Diu quinetiam inter cetera ejectamenta maris jacebat, donec luxuria nostra dedit nomen: ipsis in nullo usu; rude legitur, informe perfertur, pretiumque mirantes accipiunt. Succum tamen arborum esse intelligas, quia terrena quædam atque etiam volucria animalia plerumque interlucent, quæ implicata humore, mox durescente materiâ, cluduntur. Fecundiora igitur nemora lucosque, sicut Orientis secretis, ubi thura balsamaque sudantur, ita Occidentis insulis terrisque inesse crediderim, quæ vicini Solis radiis expressa atque liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempestatum in adversa litora exundant. Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tedæ accenditur, alitque flammam pinguem & olentem: mox ut in picem resinamve lentescit. Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cetera similes, uno differunt, quòd femina dominatur:

in tantum non modò a libertate, ſed etiam a ſervitute degenerant. Hìc Sueviæ finis.

XLVI. PEUCINORUM, Venedorumque, & Fennorum nationes Germanis an Sarmatis adſcribam dubito: quamquam Peucini, quos quidam Baſtarnas vocant, ſermone, cultu, ſede, ac domiciliis, ut Germani agunt: ſordes omnium ac torpor: procerum connubiis mixtis, nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quidquid inter Peucinos Fennoſque ſilvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. Hi tamen inter Germanos potiùs referuntur, quia & domos fingunt, & ſcuta geſtant, & pedum uſu ac pernicitate gaudent; quæ omnia diverſa Sarmatis ſunt, in plauſtro equoque viventibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas: non arma, non equi, non penates: victui herba, veſtitui pelles: cubile humus: ſola in ſagittis ſpes, quas inopiâ ferri, oſſibus aſperant. Idemque venatus viros pariter ac feminas alit. Paſſim enim comitantur, partemque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque ſuffugium, quàm ut in aliquo ramorum nexu contegantur: huc redeunt juvenes, hoc ſenum receptaculum. Sed beatius arbitrantur, quàm ingemere agris, illaborare domibus, ſuas alienaſque fortunas ſpe metuque verſare. Securi adversùs homines, ſecuri adversùs deos, rem difficillimam adſecuti

ſunt, ut illis ne voto quidem opus eſſet. Cetera jam fabuloſa: "Helluſios & Oxionas ora hominum vultuſque, corpora atque artus ferarum gerere:" quod ego, ut incompertum, in medium relinquam.

BREVIARIUM

VITÆ

CN. JULII AGRICOLÆ.

I. *In ſcribendâ clarorum virorum vitâ mos.* II. *Pericula.* III. *Tacito animos addit præſens temporum felicitas.* IV. *Cn. Julii Agricolæ ſtirps, pueritia: adoleſcentiæ ſtudia.* V. *Prima caſtrorum rudimenta in Britanniâ.* VI. *Ejus matrimonium: quæſtura: tribunatus plebis: prætura: ſacra ædilitas.* VII. *Othoniano bello matrem partemque patrimonii amittit. In Veſpaſiani partes tranſgreſſus, viceſimæ legioni in Britanniâ præeſt.* VIII. *Ibi alienæ famæ curâ ſuam promovet.* IX. *Inter patricios adſciſcitur: Aquitaniam regit. Inde conſul, Tacito filiam ſuam uxorem dat: Britanniæ præponitur, adjecto pontificatûs ſacerdotio.* X. *Britanniæ deſcriptio.* XI. *Incolarum origo, habitus, ſacra, ſermo, mores.* XII. *Eorum militia,*

regimen, conventus: cælum, ſolum, metalla, margarita. XIII. *Victæ gentis ingenium. Cæſarum in Britanniam expeditiones.* XIV. *Conſulares legati Aulus Plautius, Oſtorius Scapula, Didius Gallus, Veranius, Suetonius Paullinus.* XV. *Britanniæ rebellio.* XVI. *Boudicea, generis regii femina, Britannorum dux. Motum hunc compeſcit Paullinus; cui ſucceſsêre Trebellius Maximus & Vettius Bolanus, ſed ignavi.* XVII. *Rem reſtituunt magni duces, Petilius Cerialis & Julius Frontinus.* XVIII. *Agricola Britanniæ præficitur. Victis Ordovicibus, Monam inſulam in deditionem recipit.* XIX. *Præclaræ artes, quibus provinciam regit, bellorum cauſas amovet.* XX. *Terrore, clementiâ parta pax.* XXI. *Liberalibus artibus & voluptatibus molliuntur Britannorum animi.* XXII. *Novæ gentes apertæ & vaſtatæ.* XXIII. *Bello adquiſita præſidiis firmantur.* XXIV. *De occupandâ Hiberniâ conſilium.* XXV. *Civitates trans Bodotriam ſitæ explorantur. Motus Caledoniorum.* XXVI. *Ii nonam legionem adgrediuntur: cedunt territi.* XXVII. *Redit tamen animus; conſpirantque civitates.* XXVIII. *Uſipiorum cohors miro*

casu Britanniam circumvecta. XXIX. *Calgacus bellum parat; montemque Grampium occupat.* XXX. *Egregia ejus oratio.* XXXIII. *Romanos quoque adloquitur Agricola.* XXXV. *Atrox cruentumque prælium.* XXXVIII. *Penes Romanos victoria. Britanniam circumvehi præcipit Agricola.* XXXIX. *Domitianus, fronte lætus, pectore anxius, nuntium victoriæ excipit.* XL. *Triumphalia tamen ornamenta statuamque decerni jubet: condito odio, donec provinciâ decedat Agricola. Is, e Britanniâ redux, modestè agit.* XLI. *Ejus e Principe, ex aulâ pericula.* XLII. *Excusat se ne proconsulatum sortiatur.* XLIII. *Moritur, Domitiani veneno, ut fama fuit, interceptus.* XLIV. *Ejus ætas, forma, honores, opes.* XLV. *Mortis opportunitas, ante Domitiani atrocitates. Taciti in Agricolam pietas.* XLVI. *Ex virtute solatia, virtutisque documenta.*

Agricolæ vitam scripsit Tacitus

A. U. C.	J. C.		
DCCCL.	97.	Coss.	M. Cocceio Nervâ Aug. III, L. Verginio Rufo III.

CN. JULII AGRICOLÆ

VITA,

SCRIPTORE

C. CORN. TACITO.

CLARORUM virorum facta moresque posteris tradere antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus, quamquam incuriosa suorum ætas omisit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium, parvis magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti & invidiam. Sed apud priores, ut agere memoratu digna pronum, magisque in aperto erat; ita celeberrimus quisque ingenio, ad prodendam virtutis memoriam, sine gratiâ aut ambitione, bonæ tantùm conscientiæ pretio, ducebatur. Ac plerique suam ipsi vitam narrare, fiduciam potiùs morum, quàm adrogantiam arbitrati sunt: nec id Rutilio & Scauro citra fidem, aut obtrectationi fuit: adeò virtutes iisdem temporibus optimè æstimantur, quibus facillimè gignuntur. At mihi nunc, narraturo vi-

tam defuncti hominis, veniâ opus fuit: quam non petissem, ni cursaturus tam sæva & infesta virtutibus tempora.

II. LEGIMUS, cùm Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse: neque in ipsos modò auctores, sed in libros quoque eorum sævitum, delegato triumviris ministerio, ut monimenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. Scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem senatûs, & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiæ professoribus, atque omni bonâ arte in exsilium actâ, ne quid usquam honestum occurreret. Dedimus profectò grande patientiæ documentum: & sicut vetus ætas vidit, quid ultimum in libertate esset; ita nos quid in servitute, adempto per inquisitiones & loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostrâ potestate esset oblivisci, quàm tacere.

III. NUNC demum redit animus: & quamquam, primo statim beatissimi sæculi ortu, Nerva Cæsar res olim dissociabiles miscuerit, principatum ac libertatem, augeatque quotidie felicitatem imperii Nerva Trajanus, nec spem modò ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam, ac robur adsumpserit: naturâ tamen infirmitatis humanæ,

tardiora ſunt remedia, quàm mala; & ut corpora lentè augeſcunt, citò exſtinguuntur, ſic ingenia ſtudiaque oppreſſeris faciliùs, quàm revocaveris. Subit quippe etiam ipſius inertiæ dulcedo: & inviſa primò deſidia, poſtremò amatur. Quid ſi, per quindecim annos, grande mortalis ævi ſpatium, multi fortuitis caſibus, promptiſſimus quiſque ſævitiâ Principis interciderunt? Pauci, &, ut ita dixerim, non modò aliorum, ſed etiam noſtrî ſuperſtites ſumus; exemptis e mediâ vitâ tot annis, quibus juvenes ad ſenectutem, ſenes propè ad ipſos exactæ ætatis terminos per ſilentium venimus: non tamen pigebit, vel inconditâ ac rudi voce, memoriam prioris ſervitutis, ac teſtimonium præſentium bonorum compoſuiſſe. Hic interim liber honori Agricolæ, ſoceri mei, deſtinatus, profeſſione pietatis aut laudatus erit, aut excuſatus.

IV. Cnæus Julius Agricola, veteri & illuſtri Forojulienſium coloniâ ortus, utrumque avum procuratorem Cæſarum habuit: quæ equeſtris nobilitas eſt: pater Julius Græcinus ſenatorii ordinis, ſtudio eloquentiæ ſapientiæque notus, iiſque virtutibus iram Caii Cæſaris meritus. Namque Marcum Silanum accuſare juſſus, &, quia abnuerat, interfectus eſt. Mater Julia Procilla fuit, raræ caſtitatis: in hujus ſinu indulgentiâque educatus, per omnem honeſtarum artium cultum pueritiam adoleſcentiamque tranſegit. Arcebat eum ab inle-

cebris peccantium, præter ipſius bonam integramque naturam, quòd ſtatim parvulus ſedem ac magiſtram ſtudiorum Maſſiliam habuerit, locum Græcâ comitate & provinciali parcimoniâ miſtum, ac bene compoſitum. Memoriâ teneo, ſolitum ipſum narrare, "ſe in primâ juventâ ſtudium philoſophiæ "acriùs, ultra quàm conceſſum Romano ac ſena- "tori, hauſiſſe, ni prudentia matris incenſum ac "flagrantem animum coërcuiſſet:" ſcilicet ſublime & erectum ingenium, pulchritudinem ac ſpeciem excelſæ magnæque gloriæ vehementiùs, quàm cautè, adpetebat: mox mitigavit ratio & ætas: retinuitque, quod eſt difficillimum, ex ſapientiâ modum.

V. PRIMA caſtrorum rudimenta in Britanniâ Suetonio Paullino, diligenti ac moderato duci, adprobavit: electus, quem contubernio æſtimaret. Nec Agricola licenter, more juvenum, qui militiam in laſciviam vertunt, neque ſegniter, ad voluptates & commeatus, titulum tribunatûs & inſcitiam retulit: ſed noſcere provinciam, noſci exercitui, diſcere a peritis, ſequi optimos, nihil adpetere jactatione, nihil ob formidinem recuſare, ſimulque & anxius & intentus agere. Non ſanè aliàs exercitatior, magiſque in ambiguo Britannia fuit: trucidati veterani, incenſæ coloniæ, interſepti exercitus: tum de ſalute, mox de victoriâ certavêre. Quæ cuncta etſi conſiliis ductuque alte-

rius agebantur, ac ſumma rerum, & reciperatæ provinciæ gloria in ducem ceſſit; artem & uſum & ſtimulos addidêre juveni: intravitque animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus ſiniſtra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magnâ famâ, quàm ex malâ.

VI. Hinc ad capeſſendos magiſtratus in Urbem digreſſus, Domitiam Decidianam, ſplendidis natalibus ortam, ſibi junxit: idque matrimonium ad majora nitenti decus ac robur fuit: vixeruntque mirâ concordiâ, per mutuam caritatem, & invicem ſe anteponendo, niſi quod in bonâ uxore tantò major laus, quantò in malâ plus culpæ eſt. Sors quæſturæ provinciam Aſiam, proconſulem Salvium Titianum dedit; quorum neutro corruptus eſt: quamquam & provincia dives, ac parata peccantibus, & proconſul, in omnem aviditatem pronus, quantâlibet facilitate redempturus eſſet mutuam diſſimulationem mali. Auctus eſt ibi filiâ, in ſubſidium ſimul & ſolatium: nam filium, antè ſublatum, brevì amiſit. Mox inter quæſturam, ac tribunatum plebis, atque etiam ipſum tribunatûs annum quiete & otio tranſit, gnarus ſub Nerone temporum, quibus inertia pro ſapientiâ fuit. Idem præturæ tenor, & ſilentium: nec enim juriſdictio obvenerat. Ludos, & inania honoris, modo rationis atque abundantiæ duxit, utì longè a luxuriâ, ita famæ propior. Tum elec-

tus a Galbâ ad dona templorum recognoſcenda, diligentiſſimâ conquiſitione fecit, ne cujus alterius ſacrilegium reſpublica, quàm Neronis ſenſiſſet.

VII. SEQUENS annus gravi vulnere animum domumque ejus adflixit: nam claſſis Othoniana, licenter vaga, dum Intemelios (Liguriæ pars eſt) hoſtiliter populatur, matrem Agricolæ in prædiis ſuis interfecit: prædiaque ipſa, & magnam patrimonii partem, diripuit, quæ cauſa cædis fuerat. Igitur ad ſollemnia pietatis profectus Agricola, nuntio adfectati a Veſpaſiano imperii deprehenſus, ac ſtatim in partes tranſgreſſus eſt. Initia principatûs, ac ſtatum Urbis Mucianus regebat, admodum juvene Domitiano, & ex paternâ fortunâ tantùm licentiam uſurpante. Is miſſum ad delectus agendos Agricolam, integréque ac ſtrenuè verſatum, viceſimæ legioni tardè ad ſacramentum tranſgreſſæ præpoſuit, ubi deceſſor ſeditiosè agere narrabatur: quippe legatis quoque conſularibus nimia ac formidoloſa erat. Nec legatus prætorius ad cohibendum potens, incertum ſuo an militum ingenio: ita ſucceſſor ſimul & ultor electus, rariſſimâ moderatione maluit videri inveniſſe bonos, quàm feciſſe.

VIII. PRÆERAT tunc Britanniæ Vettius Bolanus, placidiùs, quàm feroci provinciâ dignum eſt: temperavit Agricola vim ſuam, ardoremque compeſcuit, ne increſceret; peritus obſequi, eruditſ-

que utilia honeſtis miſcere. Brevi deinde Britannia conſularem Petilium Cerialem accepit. Habuerunt virtutes ſpatium exemplorum. Sed primò Cerialis labores modò & diſcrimina; mox & gloriam communicabat: ſæpe parti exercitûs in experimentum, aliquando majoribus copiis ex eventu præfecit: nec Agricola umquam in ſuam famam geſtis exſultavit; ad auctorem & ducem, ut miniſter, fortunam referebat: ita virtute in obſequendo, verecundiâ in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat.

IX. REVERTENTEM ab legatione legionis divus Veſpaſianus inter patricios adſcivit, ac deinde provinciæ Aquitaniæ præpoſuit, ſplendidæ in primis dignitatis, adminiſtratione ac ſpe conſulatûs, cui deſtinarat. Credunt plerique militaribus ingeniis ſubtilitatem deeſſe, quia caſtrenſis juriſdictio ſecura & obtuſior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentiâ, quamvis inter togatos, facilè juſtéque agebat. Jam verò tempora curarum remiſſionumque diviſa: ubi conventus ac judicia poſcerent, gravis, intentus, ſeverus, & ſæpiùs miſericors: ubi officio ſatisfactum, nulla ultrà poteſtatis perſona: triſtitiam, & adrogantiam, & avaritiam exuerat: nec illi, quod eſt rariſſimum, aut facilitas auctoritatem, aut ſeveritas amorem deminuit. Integritatem atque abſtinentiam in tanto viro referre,

injuria virtutum fuerit. Ne famam quidem, cui etiam ſæpe boni indulgent, oſtentandâ virtute, aut per artem quæſivit: procul ab æmulatione adversùs collegas, procul a contentione adversùs procuratores: & vincere inglorium, & atteri ſordidum arbitrabatur. Minùs triennium in eâ legatione detentus, ac ſtatim ad ſpem conſulatûs revocatus eſt, comitante opinione Britanniam ei provinciam dari: nullis in hoc ſuis ſermonibus, ſed quia par videbatur. Haud ſemper errat fama, aliquando & elegit. Conſul egregiæ tum ſpei filiam juveni mihi deſpondit, ac poſt conſulatum conlocavit, & ſtatim Britanniæ præpoſitus eſt, adjecto pontificatûs ſacerdotio.

X. BRITANNIÆ ſitum populoſque, multis ſcriptoribus memoratos, non in comparationem curæ ingeniive referam; ſed quia tum primùm perdomita eſt: itaque quæ priores nondum comperta, eloquentiâ percoluêre, rerum fide tradentur. Britannia, inſularum, quas Romana notitia complectitur, maxima, ſpatio ac cælo in Orientem Germaniæ, in Occidentem Hiſpaniæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inſpicitur: Septemtrionalia ejus, nullis contrà terris, vaſto atque aperto mari pulſantur. Formam totius Britanniæ Livius veterum, Fabius Ruſticus recentium, eloquentiſſimi auctores, oblongæ ſcutulæ vel bipenni adſimulavêre: & eſt ea facies citra Caledoniam, unde & in univer-

ſum fama eſt tranſgreſſa: ſed immenſum & enorme ſpatium procurrentium extremo jam litore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram noviſſimi maris tunc primùm Romana claſſis circumvecta, inſulam eſſe Britanniam affirmavit, ac ſimul incognitas ad id tempus inſulas, quas Orcadas vocant, invenit, domuitque: diſpecta eſt & Thule, quam hactenus nix, & hiems abdebat: ſed mare pigrum & grave remigantibus perhibent: ne ventis quidem perinde attolli: credo quòd rariores terræ monteſque, cauſa ac materia tempeſtatum, & profunda moles continui maris tardiùs impellitur. Naturam Oceani atque æſtûs neque quærere hujus operis eſt, ac multi retulêre: unum addiderim, nuſquam latiùs dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec litore tenus adcreſcere aut reſorberi, ſed influere penitus atque ambire, & jugis etiam ac montibus inſeri velut in ſuo.

XI. Ceterum, Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an advecti, ut inter barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii: atque ex eo argumenta: namque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem adſeverant. Silurum colorati vultus, & torti plerumque crines, & poſita contrà Hiſpania, Iberos veteres trajeciſſe, eaſque ſedes occupaſſe fidem faciunt: proximi Gallis, & ſimiles

ſunt: ſeu durante originis vi; ſeu, procurrentibus in diverſa terris, poſitio cæli corporibus habitum dedit: in univerſum tamen æſtimanti, Gallos vicinum ſolum occupaſſe, credibile eſt. Eorum ſacra deprehendas, ſuperſtitionum perſuaſione: ſermo haud multùm diverſus: in depoſcendis periculis eadem audacia; &, ubi advenêre, in detrectandis eadem formido: plus tamen ferociæ Britanni præferunt, ut quos nondum longa pax emollierit: nam Gallos quoque in bellis floruiſſe accepimus: mox ſegnitia cum otio intravit, amiſsâ virtute pariter ac libertate: quod Britannorum olim victis evenit: ceteri manent, quales Galli fuerunt.

XII. IN PEDITE robur: quædam nationes & curru prœliantur: honeſtior auriga, clientes propugnant: olim regibus parebant, nunc per principes factionibus & ſtudiis trahuntur: nec aliud adversùs validiſſimas gentes pro nobis utilius, quàm quòd in commune non conſulunt. Rarus duabus tribuſve civitatibus, ad propulſandum commune periculum conventus: ita, dum ſinguli pugnant, univerſi vincuntur. Cælum crebris imbribus ac nebulis fœdum: aſperitas frigorum abeſt. Dierum ſpatia ultra noſtri orbis menſuram: nox clara, & extremâ Britanniæ parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo diſcrimine internoſcas. "Quòd ſi nubes non officiant, aſpici per noctem "Solis fulgorem, nec occidere & exſurgere, ſed

"transire" affirmant: scilicet extrema & plana terrarum, humili umbrâ, non erigunt tenebras, infraque cælum & sidera nox cadit. Solum, præter oleam vitemque, & cetera calidioribus terris oriri sueta, patiens frugum, fecundum: tardè mitescunt, citò proveniunt: eademque utriusque rei causa, multus humor terrarum, cælique. Fert Britannia aurum, & argentum, & alia metalla, pretium victoriæ: gignit & Oceanus margarita, sed subfusca ac liventia. Quidam artem abesse legentibus arbitrantur, nam in rubro mari viva ac spirantia saxis avelli, in Britanniâ, prout expulsa sint, colligi: ego faciliùs crediderim naturam margaritis deesse, quàm nobis avaritiam.

XIII. Ipsi Britanni delectum, ac tributa, & injuncta imperii munera impigrè obeunt, si injuriæ absint: has ægrè tolerant, jam domiti ut pareant, nondum ut serviant. Igitur primus omnium Romanorum divus Julius cum exercitu Britanniam ingressus, quamquam prosperâ pugnâ terruerit incolas, ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse. Mox bella civilia, & in rempublicam versa Principum arma, ac longa oblivio Britanniæ etiam in pace. "Consilium" id divus Augustus vocabat, Tiberius "præceptum." Agitasse Caium Cæsarem de intrandâ Britanniâ satis constat, ni velox ingenio, mobilis pænitentiâ, & ingentes adversùs Germa-

niam conatus fruſtra fuiſſent. Divus Claudius auctor operis, tranſvectis legionibus auxiliiſque, & adſumpto in partem rerum Veſpaſiano: quod initium venturæ mox fortunæ fuit: domitæ gentes, capti reges, & monſtratus fatis Veſpaſianus.

XIV. CONSULARIUM primus Aulus Plautius præpoſitus, ac ſubinde Oſtorius Scapula, uterque bello egregius: redactaque paullatim in formam provinciæ proxima pars Britanniæ: addita inſuper veteranorum colonia: quædam civitates Cogiduno regi donatæ (is ad noſtram uſque memoriam fidiſſimus manſit) vetere ac jam pridem receptâ populi Romani conſuetudine, ut haberet inſtrumenta ſervitutis & reges. Mox Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis admodum caſtellis in ulteriora promotis, per quæ fama aucti officii quæreretur. Didium Veranius excepit, iſque intra annum exſtinctus eſt. Suetonius hinc Paullinus biennio proſperas res habuit, ſubactis nationibus, firmatiſque præſidiis: quorum fiduciâ Monam inſulam, ut vires rebellibus miniſtrantem, adgreſſus, terga occaſioni patefecit.

XV. NAMQUE abſentiâ legati remoto metu, Britanni agitare inter ſe mala ſervitutis, conferre injurias, & interpretando accendere. "Nihil proficí patientiâ, niſi ut graviora, tamquam ex facili tolerantibus, imperentur: ſingulos ſibi olim reges fuiſſe, nunc binos imponi; e quibus lega-

"tus in ſanguinem, procurator in bona ſæviret: "æquè diſcordiam præpoſitorum, æquè concor-"diam ſubjectis exitioſam: alterius manus, cen-"turiones alterius, vim & contumelias miſcere: "nihil jam cupiditati, nihil libidini exceptum: "in prœlio fortiorem eſſe, qui ſpoliet: nunc ab "ignavis plerumque & imbellibus eripi domos, "abſtrahi liberos, injungi delectus, tamquam mo-"ri tantùm pro patriâ neſcientibus: quantulum "enim tranſiiſſe militum, ſi ſeſe Britanni nume-"rent? ſic Germanias excuſſiſſe jugum; & flu-"mine, non Oceano, defendi: ſibi patriam, con-"juges, parentes, illis avaritiam & luxuriam cau-"ſas belli eſſe: receſſuros, ut divus Julius receſ-"ſiſſet, modò virtutes majorum ſuorum æmula-"rentur; neve prœlii unius aut alterius eventu "paveſcerent: plus impetûs, majorem conſtan-"tiam penes miſeros eſſe. Jam Britannorum eti-"am deos miſereri, qui Romanum ducem abſen-"tem, qui relegatum in aliâ inſulâ exercitum de-"tinerent: jam ipſos, quod difficillimum fuerit, "deliberare: porro in ejuſmodi conſiliis pericu-"loſius eſſe deprehendi, quàm audere."

XVI. HIS atque talibus invicem inſtincti, Boudiceâ, generis regii feminâ, duce (neque enim ſexum in imperiis diſcernunt) ſumpsêre univerſi bellum: ac ſparſos per caſtella milites confectati, expugnatis præſidiis, ipſam coloniam invasêre,

ut ſedem ſervitutis: nec ullum in barbaris ſævitiæ genus omiſit ira & victoria. Quòd niſi Paullinus, cognito provinciæ motu, properè ſubveniſſet, amiſſa Britannia foret: quam unius prœlii fortuna veteri patientiæ reſtituit, tenentibus arma pleriſque, quos conſcientia defectionis, & propiùs ex legato timor agitabat. Hic cùm egregius cetera, adroganter in deditos, &, ut ſuæ quoque injuriæ ultor, duriùs conſuleret; miſſus Petronius Turpilianus, tamquam exorabilior: & delictis hoſtium novus, eóque pænitentiæ mitior, compoſitis prioribus, nihil ultrà auſus, Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius ſegnior & nullis caſtrorum experimentis, comitate quâdam curandi provinciam tenuit. Didicêre jam barbari quoque ignoſcere vitiis blandientibus: & interventus civilium armorum præbuit juſtam ſegnitiæ excuſationem: ſed diſcordiâ laboratum, cùm adſuetus expeditionibus miles otio laſciviret. Trebellius, fugâ ac latebris vitatâ exercitûs irâ, indecorus atque humilis, precariò mox præfuit: ac velut pacti, exercitus licentiam, dux ſalutem: hæc ſeditio ſine ſanguine ſtetit. Nec Vettius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam diſciplinâ. Eadem inertia erga hoſtes, ſimilis petulantia caſtrorum: niſi quòd innocens Bolanus, & nullis delictis inviſus, caritatem paraverat loco auctoritatis.

XVII. SED ubi cum cetero orbe Vespasianus & Britanniam reciperavit; magni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes: & terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quæ numerosissima provinciæ totius perhibetur, adgressus: multa prœlia, & aliquando non incruenta: magnamque Brigantum partem aut victoriâ amplexus, aut bello. Et cùm Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque molem Julius Frontinus, vir magnus, quantùm licebat, validamque & pugnacem Silurum gentem armis subegit; super virtutem hostium, locorum quoque difficultates eluctatus.

XVIII. HUNC Britanniæ statum, has bellorum vices mediâ jam æstate transgressus Agricola invênit, cùm & milites, velut omisâ expeditione, ad securitatem, & hostes ad occasionem verterentur. Ordovicum civitas haud multò ante adventum ejus, alam, in finibus suis agentem, propè universam obtriverat: eoque initio erecta provincia, & quibus bellum volentibus erat, probare exemplum, aut recentis legati animum opperiri. Tum Agricola, quamquam transacta æstas, sparsi per provinciam numeri, præsumpta apud militem illius anni quies, tarda & contraria bellum inchoaturo, & plerisque custodiri suspecta potiùs videbatur, ire obviàm discrimini statuit: contractisque legionum vexillis & modicâ auxiliorum manu,

quia in æquum degredi Ordovices non audebant, ipse ante agmen, quò ceteris par animus simili periculo esset, erexit aciem: cæsâque propè universâ gente, non ignarus instandum famæ, ac, prout prima cessissent, fore universa; Monam insulam, cujus possessione revocatum Paullinum rebellione totius Britanniæ suprà memoravi, redigere in potestatem animo intendit. Sed, ut in dubiis consiliis, naves deerant: ratio & constantia ducis transvexit. Depositis omnibus sarcinis, lectissimos auxiliarium, quibus nota vada, & patrius nandi usus, quo simul seque, & arma, & equos regunt, ita repentè immisit, ut obstupefacti hostes, qui classem, qui naves, qui mare exspectabant, nihil arduum aut invictum crediderint sic ad bellum venientibus. Ita petitâ pace, ac deditâ insulâ, clarus ac magnus haberi Agricola: quippe cui ingredienti provinciam, quod tempus alii per ostentationem, aut officiorum ambitum transigunt, labor & periculum placuisset. Nec Agricola, prosperitate rerum in vanitatem usus, expeditionem aut victoriam vocabat, victos continuisse: ne laureatis quidem gesta prosecutus est: sed ipsâ dissimulatione famæ famam auxit, æstimantibus quantâ futuri spe tam magna tacuisset.

XIX. CETERUM animorum provinciæ prudens, simulque doctus per aliena experimenta, parum profici armis, si injuriæ sequerentur, causas bello-

rum ſtatuit exſcindere. A ſe ſuiſque orſus, primam domum ſuam coërcuit; quod pleriſque haud minùs arduum eſt, quàm provinciam regere. Nihil per libertos ſervoſque publicæ rei: non ſtudiis privatis, nec ex commendatione, aut precibus centurionum milites adſcire, ſed optimum quèmque fideliſſimum putare: omnia ſcire, non omnia exſequi: parvis peccatis veniam, magnis ſeveritatem commodare: nec pœnâ ſemper, ſed ſæpiùs pænitentiâ contentus eſſe: officiis & adminiſtrationibus potiùs non peccaturos præponere, quàm damnare, cùm peccaſſent. Frumenti & tributorum auctionem æqualitate munerum mollire, circumciſis, quæ in quæſtum reperta, ipſo tributo graviùs tolerabantur: namque per ludibrium adſidere clauſis horreis, & emere ultro frumenta, ac vendere pretio cogebantur: devortia itinerum & longinquitas regionum indicebatur, ut civitates a proximis hibernis in remota & avia deferrent, donec, quod omnibus in promptu erat, paucis lucroſum fieret.

XX. HÆC primo ſtatim anno comprimendo, egregiam famam paci circumdedit; quæ vel incuriâ, vel tolerantiâ priorum, haud minùs quàm bellum timebatur. Sed ubi æſtas advenit, contracto exercitu, multus in agmine, laudare modeſtiam, disjectos coërcere: loca caſtris ipſe capere, æſtuaria ac ſilvas ipſe prætentare: & nihil interim apud hoſtes quietum pati, quominus ſubi-

tis excursibus popularetur: atque ubi satis terruerat, parcendo rursus inritamenta pacis ostentare. Quibus rebus multæ civitates, quæ in illum diem ex æquo egerant, datis obsidibus, iram posuêre, & præsidiis castellisque circumdatæ, tantâ ratione curâque, ut nulla antè Britanniæ nova pars inlacessita transierit.

XXI. SEQUENS hiems saluberrimis consiliis absumpta: namque ut homines dispersi ac rudes, eóque bello faciles, quieti & otio per voluptates adsuescerent; hortari privatim, adjuvare publicè, ut templa, fora, domus exstruerent, laudando promptos, & castigando segnes: ita honoris æmulatio pro necessitate erat. Jam verò principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, ut qui modò linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent: inde etiam habitûs nostri honor, & frequens toga: paullatimque discessum ad delinimenta vitiorum, porticus, & balnea, & conviviorum elegantiam: idque apud imperitos "humanitas" vocabatur, cùm pars servitutis esset.

XXII. TERTIUS expeditionum annus novas gentes aperuit, vastatis usque ad Taum (æstuario nomen est) nationibus: quâ formidine territi hostes, quamquam conflictatum sævis tempestatibus exercitum, lacessere non ausi: ponendisque insuper castellis spatium fuit. Adnotabant periti, non ali-

um ducem opportunitates locorum ſapientiùs legiſſe: nullum ab Agricolâ poſitum caſtellum aut vi hoſtium expugnatum, aut pactione ac fugâ deſertum. Crebræ eruptiones: nam adversùs moras obſidionis, annuis copiis firmabantur: ita intrepida ibi hiems, & ſibi quiſque præſidio, irritis hoſtibus, eóque deſperantibus, quia ſoliti plerumque damna æſtatis hibernis eventibus penſare, tum æſtate atque hieme juxtà pellebantur. Nec Agricola umquam per alios geſta avidus intercepit: ſeu centurio, ſeu præfectus, incorruptum facti teſtem habebat. Apud quoſdam acerbior in conviciis narrabatur: ut erat bonis comis, ita adversùs malos injucundus: ceterùm ex iracundiâ nihil ſupererat: ſecretum & ſilentium ejus non timeres: honeſtius putabat offendere, quàm odiſſe.

XXIII. QUARTA æſtas obtinendis, quæ percurrerat, inſumpta: ac ſi virtus exercituum & Romani nominis gloria pateretur, inventus in ipsâ Britanniâ terminus. Nam Clota & Bodotria, diverſi maris æſtibus per immenſum revectæ, anguſto terrarum ſpatio dirimuntur: quod tum præſidiis firmabatur: atque omnis propior ſinus tenebatur, ſummotis velut in aliam inſulam hoſtibus.

XXIV. QUINTO expeditionum anno, nave primâ tranſgreſſus, ignotas ad id tempus gentes crebris ſimul ac proſperis prœliis domuit: eamque partem Britanniæ, quæ Hiberniam aſpicit, copiis

inftruxit, in fpem magis, quàm ob formidinem: fiquidem Hibernia, medio inter Britanniam atque Hifpaniam fita, & Gallico quoque mari opportuna, valentiffimam imperii partem magnis invicem ufibus mifcuerit. Spatium ejus, fi Britanniæ comparetur, anguftius, noftri maris infulas fuperat. Solum cælumque, & ingenia cultufque hominum haud multùm a Britanniâ differunt: meliùs aditus portufque per commercia & negotiatores cogniti. Agricola expulfum feditione domefticâ unum ex regulis gentis exceperat, ac fpecie amicitiæ in occafionem retinebat. Sæpe ex eo audivi, legione unâ & modicis auxiliis debellari obtinerique Hiberniam poffe. Idque etiam adversùs Britanniam profuturum, fi Romana ubique arma, & velut e confpectu libertas tolleretur.

XXV. Ceterum æftate, quâ fextum officii annum inchoabat, amplexus civitates trans Bodotriam fitas, quia motus univerfarum ultrà gentium, & infefta hoftili exercitu itinera timebantur, portus claffe exploravit: quæ ab Agricolâ primùm adfumpta in partem virium, fequebatur egregiâ fpecie, cùm fimul terrâ, fimul mari bellum impelleretur, ac fæpe iifdem caftris pedes, equefque, & nauticus miles, mixti copiis & lætitiâ, fua quifque facta, fuos cafus attollerent: ac modò "filvarum "& montium profunda," modò "tempeftatum ac "fluctuum adverfa," hinc "terra & hoftis," hinc

"auctus Oceanus" militari jactantiâ compararentur. "Britannos" quoque, ut ex captivis audiebatur, "visa classis obstupefaciebat, tamquam, "aperto maris sui secreto, ultimum victis perfu-"gium clauderetur." Ad manus & arma conversi Caledoniam incolentes populi, paratu magno, majore famâ, utì mos est de ignotis, "op-"pugnasse ultro," castella adorti, metum, ut provocantes, addiderant: "regrediendumque citra "Bodotriam, & excedendum potiùs, quàm pelle-"rentur," ignavi specie prudentium admonebant: cùm interim cognoscit, "hostes pluribus agmi-"nibus inrupturos." Ac ne superante numero, & peritiâ locorum circumiretur, diviso & ipse in tres partes exercitu incessit.

XXVI. Quod ubi cognitum hosti, mutato repentè consilio, universi nonam legionem, ut maximè invalidam, nocte adgressi, inter somnum ac trepidationem cæsis vigilibus, inrupêre. Jamque in ipsis castris pugnabant, cùm Agricola, iter hostium ab exploratoribus edoctus, & vestigiis insecutus, velocissimos equitum peditumque adsultare tergis pugnantium jubet, mox ab universis adjici clamorem: & propinquâ luce fulsêre signa: ita ancipiti malo territi Britanni: & Romanis redit animus; ac securi pro salute, de gloriâ certabant: ultro quinetiam erupêre: & fuit atrox in ipsis portarum angustiis prœlium, donec pulsi hostes; utro-

que exercitu certante, his, ut tuliſſe opem, illis, ne eguiſſe auxilio viderentur: quòd niſi paludes & ſilvæ fugientes texiſſent, debellatum illâ victoriâ foret.

XXVII. CUJUS conſtantiâ ac famâ ferox exercitus, "nihil virtuti ſuæ invium: penetrandam Caledoniam, inveniendumque tandem Britanniæ terminum, continuo prœliorum curſu," fremebant: atque illi modò cauti ac ſapientes, prompti poſt eventum ac magniloqui erant: iniquiſſima hæc bellorum conditio eſt: proſpera omnes ſibi vindicant, adverſa uni imputantur. At Britanni non virtute, ſed occaſione & arte ducis rati, nihil ex adrogantiâ remittere, quominus juventutem armarent, conjuges ac liberos in loca tuta transferrent, cœtibus ac ſacrificiis conſpirationem civitatum ſancirent: atque ita inritatis utrimque animis diſceſſum.

XXVIII. EADEM æſtate cohors Uſipiorum, per Germanias conſcripta, & in Britanniam tranſmiſſa, magnum ac memorabile facinus auſa eſt. Occiſo centurione ac militibus, qui ad tradendam diſciplinam immixti manipulis, exemplum & rectores habebantur, tres liburnicas, adactis per vim gubernatoribus, aſcendêre: & uno remigrante, ſuſpectis duobus eóque interfectis, nondum vulgato rumore, ut miraculum provehebantur: mox hàc atque illà rapti, & cum pleriſque Britannorum, ſua defenſan-

tium, prœlio congreſſi, ac ſæpe victores, aliquando pulſi, eò ad extremum inopiæ venêre, ut infirmiſſimos ſuorum, mox ſorte ductos veſcerentur: atque ita circumvecti Britanniam, amiſſis per inſcitiam regendi navibus, pro prædonibus habiti, primùm a Suevis, mox a Friſiis intercepti ſunt: ac fuêre, quos per commercia venumdatos, & in noſtram uſque ripam mutatione ementium adductos, indicium tanti casûs inluſtravit. Initio æſtatis Agricola, domeſtico vulnere ictus, anno antè natum filium amiſit. Quem caſum neque, ut plerique fortium virorum, ambitiosè, neqûe per lamenta rurſus ac mærorem muliebriter tulit: & in luctu bellum inter remedia erat.

XXIX. IGITUR præmiſsâ claſſe, quæ pluribus locis prædata, magnum & incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britannis fortiſſimos, & longâ pace exploratos addiderat, ad montem Grampium pervenit quem jam hoſtes inſederant. Nam Britanni, nihil fracti pugnæ prioris eventu, & ultionem aut ſervitium exſpectantes, tandemque docti, commune periculum concordiâ propulſandum, legationibus & fœderibus omnium civitatum vires exciverant. Jamque ſuper triginta millia armatorum aſpiciebantur, & adhuc adfluebat omnis juventus, & quibus cruda ac viridis ſenectus, clari bello, ac ſua quiſque decora geſtantes: cùm inter plures duces virtute & genere præſtans,

nomine Calgacus, apud contractam multitudinem, prœlium poſcentem, in hunc modum locutus fertur.

XXX. "QUOTIENS cauſas belli & neceſſitatem "noſtram intueor, magnus mihi animus eſt, ho- "diernum diem, conſenſumque veſtrum, initium "libertatis totius Britanniæ fore. Nam & univerſi "ſervitutis expertes, & nullæ ultrà terræ, ac ne "mare quidem ſecurum, imminente nobis claſſe "Romanâ: ita prœlium atque arma, quæ fortibus "honeſta, eadem etiam ignavis tutiſſima ſunt. "Priores pugnæ, quibus adversùs Romanos variâ "fortunâ certatum eſt, ſpem ac ſubſidium in noſ- "tris manibus habebant: quia nobiliſſimi totius "Britanniæ, eóque in ipſis penetralibus ſiti, nec "ſervientium litora aſpicientes, oculos quoque a "contactu dominationis inviolatos habebamus. "Nos, terrarum ac libertatis extremos, receſſus "ipſe ac ſinus famæ in hunc diem defendit: nunc "terminus Britanniæ patet: atque omne ignotum "pro magnifico eſt. Sed nulla jam ultrà gens, "nihil niſi fluctus & ſaxa, & infeſtiores Romani: "quorum ſuperbiam fruſtra per obſequium & "modeſtiam effugeris: raptores orbis, poſtquam "cuncta vaſtantibus defuêre terræ, & mare ſcru- "tantur: ſi locuples hoſtis eſt, avari: ſi pauper, "ambitioſi: quos non Oriens, non Occidens, ſatia- "verit: ſoli omnium, opes atque inopiam pari

" affectu concupiscunt: auferre, trucidare, rapere " falsis nominibus, *imperium*; atque ubi solitudi-" nem faciunt, *pacem* appellant."

XXXI. " LIBEROS cuique ac propinquos suos " natura carissimos esse voluit: hi per delectus, " alibi servituri, auferuntur: conjuges sororesque " etsi hostilem libidinem effugiant, nomine *ami-" corum* atque *hospitum* polluuntur. Bona fortu-" nasque in tributum egerunt; in annonam fru-" mentum: corpora ipsa ac manus, silvis ac palu-" dibus emuniendis, inter verbera ac contumelias, " conterunt. Nata servituti mancipia semel ve-" neunt, atque ultro a dominis aluntur: Britannia " servitutem suam quotidie emit, quotidie pas-" cit. Ac sicut in familiâ recentissimus quisque " servorum & conservis ludibrio est: sic in hoc " orbis terrarum vetere famulatu, novi nos & " viles in excidium petimur. Neque enim arva " nobis, aut metalla, aut portus sunt, quibus exer-" cendis reservemur. Virtus porro ac ferocia sub-" jectorum ingrata imperantibus: & longinqui-" tas ac secretum ipsum, quò tutius, eò suspectius. " Ita sublatâ spe veniæ, tandem sumite animum, " tam quibus salus, quàm quibus gloria carissima " est. Trinobantes, feminâ duce, exurere colo-" niam, expugnare castra, ac, nisi felicitas in so-" cordiam vertisset, exuere jugum potuêre: nos " integri & indomiti, & libertatem non in præ-

" sentiâ laturi, primo statim congressu non ostendamus quos sibi Caledonia viros sepofuerit?"

XXXII. " An eamdem Romanis in bello virtutem, quam in pace lasciviam adesse creditis? " Nostris illi dissensionibus ac discordiis clari, vitia " hostium in gloriam exercitûs sui vertunt: quem " contractum ex diversissimis gentibus, ut secundæ " res tenent, ita adversæ dissolvent: nisi si Gallos, " & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum plerosque, licèt dominationi alienæ sanguinem commodent, diutiùs tamen hostes quàm servos, fide " & affectu teneri putatis: metus & terror est, " infirma vincula caritatis: quæ ubi removeris, qui " timere desierint, odisse incipient. Omnia victoriæ incitamenta pro nobis sunt: nullæ Romanos conjuges accendunt: nulli parentes fugam exprobraturi sunt: aut nulla plerisque patria, aut alia est: paucos numero, circùm trepidos ignorantiâ, cælum ipsum, ac mare, & silvas, ignota omnia circumspectantes, clausos quodammodo ac vinctos dii nobis tradiderunt. Ne " terreat vanus aspectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat. In " ipsâ hostium acie inveniemus nostras manus: " agnoscent Britanni suam causam: recordabuntur " Galli priorem libertatem: deserent illos ceteri " Germani, tamquam nuper Usipii reliquerunt. " Nec quidquam ultrà formidinis: vacua caf-

"tella, ſenum coloniæ, inter malè parentes & "injuſtè imperantes, ægra municipia & diſcor-"dantia: hìc dux, hìc exercitus: ibi tributa & "metalla, & ceteræ ſervientium pœnæ, quas in "æternum proferre, aut ſtatim ulſciſci, in hoc "campo eſt. Proinde ituri in aciem, & majores "veſtros, & poſteros cogitate."

XXXIII. Excepere orationem alacres, & barbari moris cantu, & fremitu, clamoribuſque diſſonis. Jamque agmina, & armorum fulgores, audentiſſimi cujuſque procurſu: ſimul inſtruebantur acies: cùm Agricola, quamquam lætum & vix munimentis coërcitum militem accendendum adhuc ratus, ita diſſeruit: "Octavus annus eſt, com-"militones, ex quo virtute & auſpiciis imperii "Romani, fide atque operâ veſtrâ Britanniam vi-"ciſtis: tot expeditionibus, tot prœliis, ſeu forti-"tudine adversùs hoſtes, ſeu patientiâ ac labore "pæne adversùs ipſam rerum naturam opus fuit, "neque me militum, neque vos ducis pænituit. "Ergo egreſſi, ego veterum legatorum, vos prio-"rum exercituum terminos, finem Britanniæ, non "famâ, nec rumore, ſed caſtris & armis tenemus. "Inventa Britannia, & ſubacta. Equidem ſæpe "in agmine, cùm vos paludes, monteſve, & flu-"mina fatigarent, fortiſſimi cujuſque voces audie-"bam, quando dabitur hoſtis, quando acies? Ve-"niunt e latebris ſuis extruſi: & vota virtuſque

"in aperto, omniaque prona victoribus, atque "eadem victis adversa. Nam ut superasse tantum "itineris, silvas evasisse, transisse æstuaria, pul"chrum ac decorum in frontem; ita fugientibus "periculosissima, quæ hodie prosperrima sunt. "Neque enim nobis aut locorum eadem notitia, "aut commeatuum eadem abundantia: sed ma"nus, & arma, & in his omnia. Quod ad me "attinet, jam pridem mihi decretum est, neque "exercitûs, neque ducis terga tuta esse. Proinde "& honesta mors turpi vitâ potior; & incolumitas "ac decus, eodem loco sita sunt: nec inglorium "fuerit, in ipso terrarum ac naturæ fine ceci"disse."

XXXIV. "SI novæ gentes atque ignota acies "constitisset; aliorum exercituum exemplis vos "hortarer: nunc vestra decora recensete, vestros "oculos interrogate. Ii sunt, quos proximo an"no, unam legionem furto noctis adgressos, cla"more debellastis: ii ceterorum Britannorum fu"gacissimi: ideoque tamdiu superstites. Quo"modo silvas saltusque penetrantibus, fortissimum "quodque animal contrà ruere, pavida & inertia "ipso agminis sono pelluntur; sic acerrimi Bri"tannorum jam pridem ceciderunt: reliquus est "numerus ignavorum & metuentium: quos quòd "tandem invenistis, non restiterunt, sed depre"hensi sunt novissimi: res & extremo metu cor-

" pora defixêre in his veſtigiis, in quibus pul-
" chram & ſpectabilem victoriam ederetis. Tran-
" ſigite cum expeditionibus, imponite quinqua-
" ginta annis magnum diem, adprobate reipub-
" licæ numquam exercitui imputari potuiſſe, aut
" moras belli, aut cauſas rebellandi."

XXXV. Et adloquente adhuc Agricolâ militum ardor eminebat, & finem orationis ingens alacritas conſecuta eſt, ſtatimque ad arma diſcurſum. Inſtinctos ruenteſque ita diſpoſuit, ut peditum auxilia, quæ octo millia erant, mediam aciem firmarent: equitum tria millia, cornibus adfunderentur: legiones pro vallo ſtetêre, ingens victoriæ decus citra Romanum ſanguinem bellanti, & auxilium, ſi pellerentur. Britannorum acies in ſpeciem ſimul ac terrorem editioribus locis conſtiterat, ita ut primum agmen æquo, ceteri per acclive jugum connexi velut inſurgerent: media campi covinarius & eques ſtrepitu ac diſcurſu complebat. Tum Agricola, ſuperante hoſtium multitudine, veritus, ne ſimul in frontem, ſimul & latera ſuorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat, & " arceſſendas" plerique " legiones" admonebant, promptior in ſpem, & firmus adverſis, dimiſſo equo pedes ante vexilla conſtitit.

XXXVI. Ac primo congreſſu eminus certabatur: ſimul conſtantiâ, ſimul arte Britanni, in-

gentibus gladiis, & brevibus cetris, miſſilia noſtrorum vitare, vel excutere, atque ipſi magnam vim telorum ſuperfundere: donec Agricola tres Batavorum cohortes, ac Tungrorum duas cohortatus eſt, ut rem ad mucrones ac manus adducerent: quod & ipſis vetuſtate militiæ exercitatum, & hoſtibus inhabile parva ſcuta & enormes gladios gerentibus: nam Britannorum gladii ſine mucrone complexum armorum, & in arcto pugnam non tolerabant. Igitur, ut Batavi miſcere ictus, ferire umbonibus, ora fœdare, & tractis, qui in æquo obſtiterant, erigere in colles aciem cœpêre; ceteræ cohortes, æmulatione & impetu commiſtæ, proximos quoſque cædere: ac plerique ſemineces, aut integri, feſtinatione victoriæ relinquebantur. Interim equitum turmæ fugêre, covinarii peditum ſe prœlio miſcuêre: & quamquam recentem terrorem intulerant, denſis tamen hoſtium agminibus, & inæqualibus locis hærebant: miniméque equeſtris ea pugnæ facies erat, cùm ægrè diu ſtantes, ſimul equorum corporibus impellerentur, ac ſæpe vagi currus, exterriti ſine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, tranſverſos, aut obvios incurſabant.

XXXVII. ET Britanni, qui adhuc pugnæ expertes ſumma collium inſederant, & paucitatem noſtrorum vacui ſpernebant, degredi paullatim, & circumire terga vincentium cœperant: ni id-

ipſum veritus Agricola quatuor equitum alas, ad ſubita belli retentas, venientibus oppoſuiſſet, quantóque ferociùs adcurrerant, tantò acriùs pulſos in fugam disjeciſſet. Ita conſilium Britannorum in ipſos verſum: tranſvectæque præcepto ducis a fronte pugnantium alæ, averſam hoſtium aciem invasêre. Tum verò patentibus locis grande & atrox ſpectaculum: ſequi, vulnerare, capere, atque eoſdem, oblatis aliis, trucidare. Jam hoſtium, prout cuique ingenium erat, catervæ armatorum paucioribus terga præſtare, quidam inermes ultro ruere, ac ſe morti offerre. Paſſim arma, & corpora, & laceri artus, & cruenta humus: & aliquando etiam victis ira virtuſque: poſtquam ſilvis appropinquarunt, collecti, primos ſequentium, incautos & locorum ignaros, circumveniebant. Quod ni frequens ubique Agricola, validas & expeditas cohortes indaginis modo, & ſicubi arctiora erant, partem equitum, dimiſſis equis, ſimul rariores ſilvas equitem perſultare juſſiſſet, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Ceterùm, ubi compoſitos firmis ordinibus ſequi rurſus vidêre, in fugam verſi, non agminibus, ut priùs, nec alius alium reſpectantes, rari, & vitabundi invicem, longinqua atque avia petiêre: finis ſequendi nox & ſatietas fuit: cæſa hoſtium ad decem millia: noſtrorum trecenti ſexaginta cecidêre: in quîs Au-

lus Atticus, præfectus cohortis, juvenili ardore & ferociâ equi hostibus inlatus.

XXXVIII. ET nox quidem gaudio prædâque læta victoribus: Britanni palantes, mixtoque virorum mulierumque ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deserere domos, ac per iram ultro incendere: eligere latebras, & statim relinquere: miscere invicem consilia aliqua, dein separare: aliquando frangi aspectu pignorum suorum, sæpiùs concitari: satisque constabat sævisse quosdam in conjuges ac liberos, tamquam misererentur. Proximus dies faciem victoriæ latiùs aperuit: vastum ubique silentium, secreti colles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obvius: quibus in omnem partem dimissis, ubi incerta fugæ vestigia, neque usquam conglobari hostes compertum, & exactâ jam æstate spargi bellum nequibat, in fines Horestorum exercitum deducit. Ibi acceptis obsidibus, præfecto classis "circumvehi Britanniam" præcepit: datæ ad id vires, & præcesserat terror: ipse peditem atque equites lento itinere, quò novarum gentium animi ipsâ transitûs morâ terrerentur, in hibernis locavit. Et simul classis secundâ tempestate ac famâ Trutulensem portum tenuit, unde proximo latere Britanniæ lecto omnis redierat.

XXXIX. HUNC rerum cursum, quamquam nullâ verborum jactantiâ epistolis Agricolæ auctum,

ut Domitiano moris erat, fronte lætus, pectore anxius excepit. Inerat conſcientia, deriſui fuiſſe nuper falſum e Germaniâ triumphum, emptis per commercia, quorum habitus & crines in captivorum ſpeciem formarentur: at nunc veram magnamque victoriam, tot millibus hoſtium cæſis, ingenti famâ celebrari. Id ſibi maximè formidoloſum, privati hominis nomen ſupra Principis attolli: fruſtra ſtudia fori, & civilium artium decus in ſilentium acta, ſi militarem gloriam alius occuparet: & cetera utcumque faciliùs diſſimulari, ducis boni Imperatoriam virtutem eſſe. Talibus curis exercitus, quodque ſævæ cogitationis indicium erat, ſecreto ſuo ſatiatus, optimum in præſentiâ ſtatuit, reponere odium, donec impetus famæ & favor exercitûs langueſceret: nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat.

XL. Igitur "triumphalia ornamenta, & in-"luſtris ſtatuæ honorem, & quidquid pro trium-"pho datur," multo verborum honore cumulata, decerni in ſenatu jubet, addique inſuper opinionem, Syriam provinciam Agricolæ deſtinari, vacuam tum morte Atilii Rufi conſularis, & majoribus reſervatam. Credidêre plerique libertum ex ſecretioribus miniſteriis miſſum ad Agricolam, codicillos, quibus ei Syria dabatur, tuliſſe, cum præcepto, ut, ſi in Britanniâ foret, traderentur: eumque libertum in ipſo freto Oceani obvium Agri-

colæ, ne appellato quidem eo, ad Domitianum remeaſſe: ſive verum iſtud, ſive ex ingenio Principis fictum ac compoſitum eſt. Tradiderat interim Agricola ſucceſſori ſuo provinciam quietam tutamque. Ac ne notabilis celebritate & frequentiâ occurrentium introitus eſſet, vitato amicorum officio, noctu in Urbem, noctu in palatium, ita ut præceptum erat, venit: exceptuſque brevi oſculo, & nullo ſermone, turbæ ſervientium immixtus eſt. Ceterùm ut militare nomen, grave inter otioſos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit, cultu modicus, ſermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus: adeò ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æſtimare mos eſt, viſo aſpectoque Agricolâ, quærerent famam, pauci interpretarentur.

XLI. CREBRO per eos dies apud Domitianum abſens accuſatus, abſens abſolutus eſt: cauſa periculi non crimen ullum, aut querela læſi cujuſquam, ſed infenſus virtutibus Princeps, & gloria viri, ac peſſimum inimicorum genus, laudantes. Et ea inſecuta ſunt reipublicæ tempora, quæ ſileri Agricolam non ſinerent: tot exercitus in Mœſiâ Daciâque, & Germaniâ Pannoniâque, temeritate aut per ignaviam ducum amiſſi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati & capti: nec jam de limite imperii & ripâ, ſed de hibernis legionum & poſſeſſione dubitatum. Ita cùm damna damnis

continuarentur, atque omnis annus funeribus & cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi dux Agricola: comparantibus cunctis vigorem, constantiam, & expertum bellis animum, cum inertiâ & formidine eorum. Quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore & fide, pessimi malignitate & livore, pronum deterioribus Principem exstimulabant. Sic Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum, in ipsam gloriam præceps agebatur.

XLII. ADERAT jam annus, quo proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur, & occiso Civicâ nuper, nec Agricolæ consilium deerat, nec Domitiano exemplum. Accesserê quidam, cogitationum Principis periti, qui, " iturus ne esset in provinciam," ultro Agricolam interrogarent: ac primò occultiùs " quietem & otium" laudare, mox " operam " suam in adprobandâ excusatione" offerre: postremò non jam obscuri, suadentes simul terrentesque, pertraxêre ad Domitianum: qui paratus simulatione, in adrogantiam compositus, & audiit preces excusantis, &, cùm adnuisset, agi sibi gratias passus est: nec erubuit beneficii invidiâ: salarium tamen, proconsulari solitum offerri, & quibusdam a seipso concessum, Agricolæ non dedit: sive offensus, non petitum, sive ex conscientiâ, ne quod vetuerat, videretur emisse. Proprium humani in-

genii eſt, odiſſe, quem læſeris: Domitiani verò natura præceps in iram, & quò obſcurior, eò irrevocabilior, moderatione tamen prudentiâque Agricolæ leniebatur: quia non contumaciâ, neque inani jactatione libertatis, famam fatumque provocabat. Sciant, quibus moris eſt inlicita mirari, poſſe etiam ſub malis Principibus magnos viros eſſe: obſequiumque ac modeſtiam, ſi induſtria ac vigor adſint, eò laudis excedere, quò plerique per abrupta, ſed in nullum reipublicæ uſum, ambitiosâ morte inclaruerunt.

XLIII. FINIS vitæ ejus nobis luctuoſus, amicis triſtis, extraneis etiam ignotiſque non ſine curâ fuit. Vulgus quoque, & hic aliud agens populus, & ventitavêre ad domum, & per fora, & circulos locuti ſunt: nec quiſquam, auditâ morte Agricolæ, aut lætatus eſt, aut ſtatim oblitus eſt. Augebat miſerationem conſtans rumor, "veneno interceptum." Nobis nihil comperti affirmare auſim: ceterùm per omnem valetudinem ejus, crebriùs, quàm ex more principatûs per nuntios viſentis, & libertorum primi, & medicorum intimi venêre: ſive cura illud, ſive inquiſitio erat. Supremo quidem die, momenta deficientis per diſpoſitos curſores nuntiata conſtabat, nullo credente, ſic adcelerari, quæ triſtis audiret. Speciem tamen doloris animo vultuque præ ſe tulit, ſecurus jam odii, & qui faciliùs diſſimularet gaudium, quàm

metum. Satis conſtabat, lecto teſtamento Agricolæ, quo coheredem optimæ uxori & piiſſimæ filiæ Domitianum ſcripſit, lætatum eum, velut honore judicioque: tam cæca & corrupta mens aſſiduis adulationibus erat, ut neſciret a bono patre non ſcribi heredem, niſi malum Principem.

XLIV. NATUS erat Agricola, Caio Cæſare, tertiùm conſule, Idibus Juniis: exceſſit ſexto & quinquageſimo anno, decimo Kalendas Septembres, Collegâ Priſcoque conſulibus. Quòd ſi habitum quoque ejus poſteri noſcere velint, decentior quàm ſublimior fuit: nihil metûs in vultu: gratia oris ſupererat: bonum virum facilè crederes, magnum libenter. Et ipſe quidem, quamquam medio in ſpatio integræ ætatis ereptus, quantùm ad gloriam, longiſſimum ævum peregit. Quippe & vera bona, quæ in virtutibus ſita ſunt, impleverat; & conſularibus ac triumphalibus ornamentis prædito, quid aliud adſtruere fortuna poterat? Opibus nimiis non gaudebat; ſpecioſæ contigerant: filiâ atque uxore ſuperſtitibus, poteſt videri etiam beatus, incolumi dignitate, florente famâ, ſalvis adfinitatibus & amicitiis, futura effugiſſe. Nam ſicutì durare in hac beatiſſimi ſæculi luce, ac Principem Trajanum videre, quod augurio votiſque apud noſtras aures ominabatur: ita feſtinatæ mortis grande ſolatium tulit,

evafiffe poftremum illud tempus, quo Domitianus non jam per intervalla ac fpiramenta temporum, fed continuo, & velut uno ictu, rempublicam exhaufit.

XLV. NON vidit Agricola obfeffam curiam, & claufum armis fenatum, & eâdem ftrage tot confularium cædes, tot nobiliffimarum feminarum exfilia & fugas. Unâ adhuc victoriâ Carus Metius cenfebatur, & intra Albanam arcem fententia Meffalini ftrepebat, & Maffa Bebius jam tum reus erat. Mox noftræ duxêre Helvidium in carcerem manus: nos Maurici, Rufticique vifus, nos innocenti fanguine Senecio perfudit. Nero tamen fubtraxit oculos, juffitque fcelera, non fpectavit: præcipua fub Domitiano miferiarum pars erat, videre & afpici: cùm fufpiria noftra fubfcriberentur: cùm denotandis tot hominum palloribus fufficeret fævus ille vultus & rubor, quo fe contra pudorem muniebat. Tu verò felix, Agricola, non vitæ tantùm claritate, fed etiam opportunitate mortis: ut perhibent, qui interfuerunt noviffimis fermonibus tuis, conftans & libens fatum excepifti, tamquam pro virili portione innocentiam Principi donares. Sed mihi filiæque, præter acerbitatem parentis erepti, auget mæftitiam, quòd adfidere valetudini, fovere deficientem, fatiari vultu, complexu, non contigit: excepiffemus certè

mandata vocesque, quas penitus animo figeremus. Noster hic dolor, nostrum vulnus: nobis tam longæ absentiæ conditione ante quadriennium amissus es. Omnia sine dubio, optime parentum, adsidente amantissimâ uxore, superfuêre honori tuo: paucioribus tamen lacrimis compositus es, & novissimâ in luce desideravêre aliquid oculi tui.

XLVI. Si quis piorum manibus locus; si, ut sapientibus placet, non cum corpore exstinguuntur magnæ animæ: placidè quiescas, nosque, domum tuam, ab infirmo desiderio, & muliebribus lamentis, ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri, neque plangi fas est: admiratione te potiùs, temporalibus laudibus, &, si natura suppeditet, *similitudine decoremus*. Is verus honos, ea conjunctissimi cujusque pietas. Id filiæ quoque uxorique præceperim, sic patris, sic mariti memoriam venerari, ut omnia facta dictaque ejus secum revolvant, famamque ac figuram animi magis, quàm corporis, complectantur: non quia intercedendum putem imaginibus, quæ marmore, aut ære finguntur: sed ut vultus hominum, ita simulacra vultûs imbecilla ac mortalia sunt, forma mentis æterna: quam tenere & exprimere non per alienam materiam & artem, sed tuis ipse moribus possis. Quidquid ex Agricolâ amavimus, quid-

quid mirati ſumus, manet, manſurumque eſt in animis hominum, in æternitate temporum, famâ rerum. Nam multos veterum, velut inglorios & ignobiles, oblivio obruet, Agricola, poſteritati narratus & traditus, ſuperſtes erit.

FINIS TOMI SECUNDI.